

Цѣна 0 лева.

ВИНОВНИЦИТЪ ЗА ЕВРОПЕЙСКАТА ВОЙНА

1. Германската бѣла книга.
2. Австро-Унгарската червена книга.
3. Английската синя книга.
4. Френската жълта книга.
5. Руската оранжева книга.
6. Белгийската сива книга.
7. Сръбската синя книга.

Съ предговоръ отъ д-ръ В. Радославовъ.

Печатница и издателство
Ив. Коларовъ,
Съ Икономовъ.

ВИНОВНИЦИТЪ ЗА ЕВРОПЕЙСКАТА ВОЙНА.

ВИНОВНИЦИТЪ

ЗА

ЕВРОПЕЙСКАТА ВОЙНА

1. Германската бѣла книга.
2. Австро-Унгарската червена книга.
3. Английската синя книга.
4. Френската жълта книга.
5. Руската оранжева книга.
6. Белгийската сива книга.
7. Сръбската синя книга.

Съ предговоръ отъ д-ръ В. Радославовъ.

Прѣвели и наредили:

Ив. Коларовъ.

Сп. Икономовъ.

На шефа на Либералната Партия

Д-ръ ВАСИЛЬ РАДОСЛАВОВЪ

**Министър-Прѣдседателъ
и Министър на Външнитѣ Работи,**

**Винovníкътъ за обединението на българ-
ския народъ.**

1913—1914—1915—1916 години.

Прѣводчитѣ.

На 28 юни 1914 год. агенти на велико-сръбската пропаганда, снабдени съ бомби отъ сръбския държавенъ арсеналъ въ Крагуевацъ, извършиха едно позорно престъпление въ Сараево и не слѣдъ многу време избухна общоевропейската война.

Отъ помъстенитѣ въ тази книга, официално издадени отъ правителствата на заинтересуванитѣ държави, документи може да се съзре добръ, какъ и защо се създаде европейскитѣ конфликтъ и въ послѣствие общоевропейската война. Българскитѣ народъ ще види, кои сѣ истинскитѣ защитници на Сърбия и какъ тѣ не се подвоумиха за нея да увлекатъ европейскитѣ народи срѣдъ ужаситѣ на най-страшната война.

А отъ това може най-добръ да се сѣди, кждѣ трѣбваше България да дири и кждѣ можеше да намѣри защита и признаване на своитѣ жизнени интереси и права, които тѣзи интереси и права на първо мѣсто се сблъскаха съ велико-сръбската идея на Балканитѣ.

Още повече слѣдъ поуката отъ 1912 и 1913 години за българскитѣ народъ не оставаше нищо друго, освѣнъ, като се присѣдини къмъ онызи, които признаваха неговитѣ права и зачитаха неговитѣ идеали, съ Божия помощъ, да пристѣпни къмъ осъществяване на своитѣ вѣнѣтни мечти.

София, Великъ-день, 1916 год.

Д-р В. В. Велески

Вмѣсто прѣдговоръ.

На 28 юни 1914 година въ Сараево се извърши отъ нѣколко членове на велико-сръбската пропаганда атентатъ сръшу австро-унгарския прѣстолонаслѣдникъ херцхерцогъ Францъ Фердинандъ. Жертви на атентата станаха херцхерцогътъ и жена му, херцогиня фовъ Хохонбергъ.

Атентатътъ, както трѣбваше да се очаква, произведе силно впечатление въ цѣла Европа, а въ Австро-Унгария, слѣдъ първитѣ непонисими тягостни чувства, се замисли сериозно за начина, по който могатъ за въ бъдаще да се отстранятъ сръбскитѣ прѣстѣпления на австро-унгарска територия, още повече, когато на нѣколко пѣти австро-унгарската дипломация сѣ допусвала надеждата, че съ полумѣрки е възможно да се създадатъ нормални културни отношения между Австро-Унгария и Сърбия и се бѣ излъгала въ тѣзи надѣжди.

Естествено, Сърбия побърза слѣдъ атентата не да наказва виновницитѣ, а да спечели като своя безрезервна покровителка Русия, слѣдователно и Франция.

Отъ стремѣжа на Австро-Унгария да добие едно справедливо удовлетворение отъ страна на Сърбия се породил конфликтъ и съ Русия, която по никакъвъ начинъ не искаше да допусне, щото сръбското кралство да бѣде принудено да спре и за въ бъдаще своитѣ прѣдизвикателства сръмо съсѣдната монархия.

Конфликтътъ между Русия и Австро-Унгария прѣдизвика конфликтитѣ: Германия — Франция, Германия — Русия и Австро-Унгария — Франция.

Англия, която даваше видъ, че иска да се запази отъ породилитѣ се несъгласия на континента, прѣзъ всичкитѣ дни, които прѣдшествуваха избухването на войната, си служеше съ разни

предложения за помирение между силите, до като и английската дипломация намъри единъ предложение, за да даде полетъ на своите прикрити намърения — присъединяване къмъ Русия и Франция срѣщу Германия.

На 28 юли Австро-Унгария, слѣдъ като чака три дена нѣкакъвъ изгледъ за отстъпка отъ страна на Сърбия, обяви войната на послѣдната, слѣдъ като сръбски войски, безъ всякакво обявяване на война, бѣха нахлули въ австро-унгарска територия. На 1 августъ се обяви войната между Германия и Русия.

Слѣдъ това вече бѣха обявени слѣдните войни: Германия на Франция, Русия на Австро-Унгария, Франция на Австро-Унгария, Белгия на Германия и Австро-Унгария, Япония на Германия и Австро-Унгария, Сърбия и Черна-Гора на Германия и Австро-Унгария.

Ужасите на войната се разнесоха по цѣла Европа.

Народите бидоха изненадани и бѣха принудени за защита на своите отечества да започнатъ кървавата трагедия.

Кой поиска войната? Кой втикна цивилизована Европа въ най-страшното нещастие?

Дипломатията отъ всичките започнали войната страни поиска да се оправдае. И започнаха да излизатъ отъ печатъ и да се представятъ на респективните парламенти дипломатическите документи върху водените прѣговори въ надвечерието на избухването на войната. Англия издаде своята синя книга, Франция — жълта книга, Русия — оранжева книга, Германия — бѣла книга, Австро-Унгария — червена книга, Белгия — сива книга и Сърбия — синя книга.

* * *

Макаръ че на всички е извѣстно, какво общоевропейската война избухна поради сблъскащите се мирови търговски, индустриални и колониални интереси на Англия, Франция и Русия съ германските и австро-унгарските, все пакъ за всички бѣ и е отъ най-големъ интересъ да знаятъ, какъ по поводъ атентата на сръбските агенти въ Сараево избухна всеобщата война, която се надѣваха доста основателно отговорните лица въ Европа, че може да бѣде избѣгната съ взаимни отстъпки и вза-

имно признаване на извѣстни искания и права. Както въ Алжирасъ се избѣгна войната, кѣто въ Ревалъ въпрѣки различните интереси въ близкия изтокъ се запази мира — имаше надѣжди, че и за въ бъдаще европейскиятъ хуманизмъ и патриотизмъ ще надѣлѣятъ надъ растящите империалистически тежнениия въ различните европейски държави и тѣ ще съумѣятъ да притѣпѣятъ остротите въ своите отношения. Нима не можеше и слѣдъ атентата въ Сараево да се избѣгне общо-европейската война?

У насъ въ България можахме да научимъ за водените прѣговори прѣди избухването на войната поради цензурата въ Европа и прѣкъсването на телеграфическите съобщения, само откъслечни факти, които заинтересуваните телеграфни агенции прѣдаваха. Едно общо изложение на всички изтъкнали се факти и на станалите върху тѣхъ оговорения ние нѣмахме. Вслѣдствие на това както широките народни маси, така и отдѣлни, занимаващи се съ политика, личности не можаха да иматъ една ясна прѣдстава за всичко онова, което прѣдшесгвува войната и което се извърши отъ различните дипломатически канцеларии въ Европа. Дори и тѣзи, които успяха да си набавятъ нѣкои отъ излизалите дипломатически книги, било синята или жълтата или друга нѣкоя, пакъ нѣмаха възможностъ да си уяснятъ безпристрастно всички факти, понеже не можеха да направятъ сравнение между всички издадени дипломатически книги. А очевидно е, че да се добие ясна прѣдстава е необходимо да се знае, що казва едната и що казва и другата страна.

Ето защо необходимо бѣ да се дадатъ на българското общество дипломатическите документи на всички замѣсени въ войната страни, за да може да се сѣди правилно за истинските виновници на кръвопролитие въ Европа.

* * *

За да изпълнимъ, до колкото ни е възможно, горната цѣль, ние рѣшихме да си послужимъ съ издадената въ Бернъ отъ д-ръ Максъ Бееръ книга „Das Regenbogen Buch“: Weiss—Rot—Blau—Gelb—Orange—Blau und

Grau Buch. Едновременно съ това ние си послужихме и съ отдѣлнитѣ официални издания на бѣлата, червената, синята, жълтата, оранжевата и сивата книги.

Повечето отъ бѣлѣжкитѣ при отдѣлнитѣ дипломатически документи сме заели отъ книгата на д-ръ Максъ Бееръ, а сжщо така и системата при поставянето всѣки документъ на съответното му мѣсто сме заели отъ сжщата книга.

Дължимъ да отбѣлѣжимъ, че въ различнитѣ книги и тѣхнитѣ прѣводи (напримѣръ — швейцарскитѣ имъ издания) се срѣщатъ нѣкои противорѣчия въ изразитѣ, но ние сме отбѣлѣзали на съответнитѣ мѣста тѣзи противорѣчия, когато тѣ сж сжществени и измѣняватъ смисълъта на казаното.

Въ прѣвода сме се стремили да запазимъ по възможность точно изразитѣ, а нѣкѣдѣ, кѣдѣто това е отъ значение и самата конструкция на фразата. Този нашъ стремежъ направи нѣкѣдѣ стила по-тежъкъ, но необходимостта да бждемъ точни наложи това. Не бихме могли за красотата на езика да извратимъ точното съдържание било на отдѣлна фраза, било на цѣлъ документъ.

Датитѣ на документитѣ сж споредъ григорианския календаръ и въобще всички други поменати дати.

Като даваме на българскитѣ читатели тази книга, озаглавена: „Виновниците за европейската война“, ние смѣтаме, че съвѣстно сме си изпълнили дълга:

Да дадемъ на българското общество меродавнитѣ документи за воденитѣ прѣговори въ надвечерието на общоевропейската война. Отъ тѣзи документи всѣки може да сжди върху причинитѣ на войната и за нейнитѣ истински творци.

Съобразно съ тази цѣлъ ние сме дали онѣзи документи отъ различнитѣ дипломатически книги, които се отнасятъ специално до прѣдисторията на войната. Не прѣдаденитѣ документи сж или повторение на други документи или пъкъ се отнасятъ до постранични въпроси.

Ние сме убѣдени, че слѣдъ доброто проучване на всички документи за всѣкиго ще станатъ ясни цѣлитѣ на Англия, Франция и Русия съ прѣдизвикване на войната и ще се уясни, защо България трѣбваше да се намѣси въ голѣмата война на страната на Германия и Австро-Унгария.

София,

Врѣбница, 16 априлъ 1916 год.

Сп. Икономовъ.

Ив. Коларовъ.

По-важни погрѣшки:

1. На стр. 50 на 4 редъ — *видяни се невъзможно* — да се чете: *видяни се умѣстно*.
2. На стр. 50 на 8 редъ — *идѣто* — да се чете: *въ което*.
3. На стр. 159 най-отгорѣ — 26 юли — да се чете: 28 юли.
4. На стр. 160 най-отгорѣ — 27 юли — да се чете: 28 юли.

МЪРОДАВНИТЪ ДОКУМЕНТИ

**върху прѣговоритѣ въ
надвечерието на общо-
европейската война.**

29 юни — 4 септември 1914 година.

Листата на най-важнитѣ личности.

Държавнитѣ глави.

Вилхелмъ II., Германски Кайзеръ.
Францъ Иосифъ., императоръ австрийски, кралъ унгарски.
Георгъ V., кралъ на Англия.
Николай II., императоръ на Русия.
Реймондъ Поанкаре, прѣдседатель на френската република.
Албертъ I., кралъ на Белгия.
Петръ I., кралъ на Сърбия. — Прѣстолонаслѣдникъ Александръ, регентъ на Сърбия.

Дипломатитѣ.

ГЕРМАНИЯ.

Фонъ Бетманъ Холвегъ, държавенъ канцлеръ.
Фонъ Яговъ, държавенъ секретаръ на външнитѣ работи.
Цимерманъ държавенъ подсекретаръ на външнитѣ работи.
Князь Лихновски, посланикъ въ Лондонъ.
Графъ Пурталесъ, посланикъ въ Петербургъ.
Фрайхеръ фонъ Шьонъ, посланикъ въ Парижъ.
Фонъ Чирски и Бюгендорфъ, посланикъ въ Виена.
Фрайхеръ фонъ-Флотовъ, посланикъ въ Римъ.
Фонъ Беловъ-Салеске, пълномощенъ министръ въ Брюкселъ.
Фрайхеръ фонъ Гризингеръ, пълномощенъ министръ въ Бѣлградъ.

АВСТРО-УНГАРИЯ.

Графъ Щюркъ, австрийски министръ-прѣдседатель.
Графъ Тиса, унгарски министръ-прѣдседатель.
Графъ Берхтолдъ, австро-унгарски министръ на външнитѣ работи.
Фрайхеръ фонъ Макхио, първи секционенъ шефъ въ министерството на външнитѣ работи.
Графъ фонъ Счегени, посланикъ въ Берлинъ.
Графъ Сцапари, посланикъ въ Петербургъ.

Графъ Счернинъ, управляющъ посолството въ Петербургъ.
 Графъ Менздорфъ, посланикъ въ Лондонъ.
 Графъ Сеченъ, посланикъ въ Парижъ.
 Мерей фонъ Капосъ — Мере, посланикъ въ Римъ.
 Графъ Клари — Алдрингенъ, пълномощенъ министръ въ
 Брюкселъ.
 Фрайхеръ фонъ Гизелъ — Гизлинггенъ, пълномощенъ министръ
 въ Бѣлградъ.

РУСИЯ.

Сазоновъ, министръ на външнитѣ работи.
 Фонъ Шебеко, посланикъ въ Виена.
 Князь Кудашевъ, управляющъ посолството въ Виена.
 Фонъ Свербеевъ, посланикъ въ Берлинъ.
 Фонъ Броневски, управляющъ посолството въ Берлинъ.
 Графъ Бенкендорфъ, посланикъ въ Лондонъ.
 Фонъ Еттеръ, консолски съвѣтникъ въ Лондонъ.
 Изволски, посланикъ въ Парижъ.
 Севастопуло, управляющъ посолствто въ Парижъ.
 Крупенски, посланикъ въ Римъ.
 Фонъ Страндтманъ, управляющъ легацията въ Бѣлградъ.

АНГЛИЯ.

Сжръ Едуардъ Грей, държавенъ секретаръ на външнитѣ
 работи.
 Сжръ А. Николсонъ, държавенъ подсекретаръ на външнитѣ
 работи.
 Сжръ Едуардъ Гошенъ, посланикъ въ Берлинъ.
 Сжръ Х. Румболдъ, управляющъ посолството въ Берлинъ.
 Сжръ Морицъ де Бжнзенъ, посланикъ въ Виена.
 Сжръ Жоржъ Бжкананъ, посланикъ въ Петербургъ.
 Сжръ Францисъ Бертие, посланикъ въ Парижъ.
 Де Грацъ, пълномощенъ министръ въ Бѣлградъ.
 Кракаторпе, управляющъ легация въ Бѣлградъ.
 Сжръ Францисъ Вилиеръ, пълномощенъ министръ въ Брюкселъ.

ФРАНЦИЯ.

Вивияни, министръ-прѣдседатель и министръ на външнитѣ
 работи. Биенвеню-Мартенъ, министръ на правосъдието, прѣд-
 ставляющъ министра на външнитѣ работи.
 Бертело, замѣстникъ директора на политическия департаментъ.
 Жюль Камбонъ, посланикъ въ Берлинъ.
 Де Маневилъ, управляющъ посолството въ Берлинъ.
 Дюменъ, посланикъ въ Виена.
 Поль Камбонъ, посланикъ въ Лондонъ.

Де Фльорио, управляющъ посолството въ Лондонъ.
 Палеологъ, посланикъ въ Петербургъ.
 Клобуковски, пълномощенъ министръ въ Брюкселъ.
 Бопе, пълномощенъ министръ въ Бѣлградъ.

СЪРБИЯ.

Пашичъ, министръ-прѣседатель и министръ на външнитѣ работи.
 Пачу, финансовъ министръ и замѣстникъ министра на външ-
 нитѣ работи.
 Иов. Иовановичъ, пълномощенъ министръ въ Виена.
 Д-ръ Иовановичъ, управляющъ легацията въ Берлинъ.
 Спалайковичъ, пълномощенъ министръ въ Петербургъ.
 Бошковичъ, пълномощенъ министръ въ Лондонъ.
 Весничъ, пълномощенъ министръ въ Парижъ.

БЕЛГИЯ.

Давиньонъ, министръ на външнитѣ работи.
 Баронъ Бейенсъ, пълномощенъ министръ въ Берлинъ.
 Де Л'Ескайе, управляющъ легацията въ Петербургъ.
 Баронъ Фалонъ, пълномощенъ министръ въ Хага.

29 юни¹⁾

Легационниятъ съвѣтникъ на Австро-Унгарската ле-
гация въ Бѣлградъ, Ритеръ фонъ Щоркъ до
Австро-Унгарския министръ на външнитъ работи,
графъ Берхтолдъ.

Червена книга № 1.

Бѣлградъ

Всички ние се намираме още подъ тежкото впечатление на вчерашната катастрофа, тъй че още не мога да се опомня, за да обсъжда съ необходимото схващане и спокойствие подробноститъ върху кървавата драма въ Сараево. Ето защо моля прѣдварително да се задоволите съ отбѣлѣзването на нѣколко факта.

Вчера — 15/28 юни — се е празнувала годишнината на Косовската битка, както всѣкога, и е билъ чествуванъ сръбскиятъ патриотъ Милошъ Обиличъ, който съ двама съучастници бѣ промушилъ побѣдоносния Мурадъ.

Тамъ, гдѣто живѣятъ сърби, Обиличъ минава за народенъ герой. Обаче, вмѣсто турцитъ — благодарение покровителствуваната отъ сръбското кралско правителство пропаганда и отъ години разпространяваната умраза чрѣзъ пресата — ние сме сега наслѣдницитъ — неприятели.

Тримата младежи на Сараевския атентатъ Принципъ, Габриновичъ и третия съ неизвестно име, които хвърлиха бомбитъ, изглежда сж искали да повторятъ косовската драма.

¹⁾ *Черв. Кн. № 1.* На 28 юни бидоха убити Херцхерцога прѣстолонаслѣдникъ Францъ Фердинандъ и съпругата му Херцогиня фонъ Хохенбергъ въ Сараево отъ босненския вилико-сръбски съзаклятникъ Габриелъ Принципъ.

Тѣ убиха и една невинна жена и можаха съ това да помислятъ, че сж постигнали своята прѣдначертана цѣль.

Отъ дълги години въ Сърбия се насажда умразата срѣщу монархията. Посѣтото поникна и убийството се яви като неговъ плодъ.

Сръбското правителство научи новината въ 5 часа слѣдъ обѣдъ по врѣме тържествата за Обилича, а я разгласи официално въ 10 часа вечерята. Но неофициално и прикрито новината се бѣ разпространила много по-рано.

Хората изпаднаха въ истерия отъ радостъ (има свидѣтели за това) и се чуватъ забѣлжжикѣ, като тази: «Хубаво му е станало», «Ние това го чакахме отъ дълго врѣме». Или: «Това е отмъщението за анексията».

Сръбскиятъ пълномощенъ министръ въ Виена, Йов
Йовановичъ до Сръбския министръ-прѣдседателъ
и министръ на външнитѣ работи, Пашичъ.

Сръбската синя книга № 1.

Виена.

Виенскитѣ вѣстници твърдятъ, че сждебното слѣдствие срѣщу причинителитѣ на атентата е изтъкнало, че прѣстѣпление е било прѣдварително подготвено въ Бѣлградъ, че единъ цѣль комплотъ върху най-обширна основа е билъ организиранъ отъ младежъта въ Бѣлградъ подъ вдъхновението на велико-сръбската идея и че бѣлградскитѣ вѣстници възбуждатъ общественото мнѣние съ своитѣ описания на мизерното положение въ Босна. Споредъ виенскитѣ вѣстници това послѣдното трѣбва да е упражнило значително влияние, понеже бѣлградскитѣ вѣстници се внасятъ тайно и въ голѣмо количество въ Босна.

30 юни

Легационниятъ съвѣтникъ на Австро-Унгарската ле
гация въ Бѣлградъ, Ритеръ фонъ Щоркъ до
Австро-Унгарския министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ.

Черв. кн. № 2.

Бѣлградъ.

Азъ отправихъ днесъ на главния секретаръ на външнитѣ работи г. Груичъ приблизително слѣдния въпросъ: «Какви мѣрки е взела Кралската полиция относительно намѣрението да разкрие нишките на атентата, които очевидно се намиратъ въ Сърбия, за да ги прѣслѣдва». Неговиятъ отговоръ гласѣше, че сръбската полиция до сега изобщо не се е занимавала съ ози въпросъ.

Сръбскиятъ пълномощенъ министръ въ Виена, Йов.
Йовановичъ до Сръбския министръ-прѣдседателъ
и министръ на външнитѣ работи, Пашичъ.

Сръбска синя книга № 2.

Виена.

Въ Виена става все по очевидна тенденцията, да се произведе впечатлението въ Европа, че извършениятъ атентатъ срѣщу Херцхерцога прѣстопронаслѣдникъ на Австро-Унгария е резултатъ

татъ на едно съзаклятие, подготвено въ Сърбия. Възнамѣряватъ да си послужатъ съ това, като съ едно политическо сръдство сръщу насъ. Заради това е необходимо съ най-голѣмо внимание да се слѣди върху езика на нашитѣ вѣстници за събитието въ Сараево.

Сръбскиятъ пълномощенъ министръ въ Виена, Йованъ Йовановичъ до Сръбскиятъ министръ-председателъ и министръ на външнитѣ работи, Пашичъ.

Сръб. синя кн. № 5.

Виена.

Понеже графъ Берхтолдъ не можа да ме приеме, азъ имахъ разговоръ съ I секционенъ шефъ въ министерството на външнитѣ работи по атентата въ Сараево. Въ течение на разговора, казахъ му въ резюме слѣдното: «Кралското правителство не одобрява по най-рѣшителенъ начинъ атентата въ Сараево и отъ своя страна ще направи сигурно всичко и по най-лояленъ начинъ, за да докаже, че на своя територия не може да търпи никакво движение или прѣдприятие безнаказано или пъкъ нѣщо, което би поврѣдило на нашитѣ отношения съ Австро-Унгария. Азъ вѣрвамъ, че Бѣлградското правителство е готово да изправи съвиновницитѣ прѣдъ сѣда, ако се докаже, че има такива въ Сърбия. Въпрѣки всички прѣчки, които бѣха създадени отъ австро-унгарската дипломация (създаването на независима Албания, противопоставянето на единъ свободенъ излазъ на сръбското кралство къмъ Адриатическо море, искането да се ревизира Букурешкия договоръ, ултиматумътъ прѣзъ м. септември и т. н.), сръбското правителство има силното желание да постави нашитѣ съсѣдски отношения на здрава основа. То знае, че по този пътъ ще се постигне известна полза. Сърбия желае да продължава тѣзи стремления съ убѣждението, че тѣ ще бждатъ и ще трѣбва да бждатъ продължени. Атентатътъ въ Сараево не трѣбва и не бива да прѣчи на тази задача».

Баронъ Макхио взема бѣлѣжка отъ това и заяви, че ще съобщи всичко, каквото съмъ казалъ на графъ Берхтолдъ. Прѣзъ сѣщия день азъ съобщихъ въ общи черти моя разговоръ на французкия и руския посланици.¹⁾

¹⁾ Това е единствената сръбска постѣпка, прѣдприета въ Виена слѣдъ убиството въ Сараево, но явно е, че тази постѣпка е прѣдприета само отъ Йовановичъ безъ да е натоваренъ отъ своето правителство, което не е взело никакви мѣрки сръщу съзаклятницитѣ, когато цѣла Австро-Унгария бѣ въ вълнение въ дадения моментъ.

1 юли

Австро-Унгарскиятъ генераленъ консулъ въ Скопие, Еличка до Австро-Унгарския министръ на външнитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Червена кн. № 3.

Скопие.

.....¹⁾
Когато кжсно вечеръта се разпространи новината за страшния позоренъ атентатъ, който е билъ станалъ въ Сараево, тукъ фанатазиранитѣ тѣлпи бѣха овладани отъ едно настроение, което много пжти съмъ ималъ случая да ви опиша и за което ми донесоха менъ абсолютно довѣрени хора. Всичко това азъ не мога да го отбѣлѣжа друго яче, освѣнъ като безчеловѣчно.

Прѣдъ видъ на това поведение на населението, което по сѣщия начинъ се проявява и въ Скопие, падатъ всичкитѣ опити на сръбската преса, която носи моралната отговорностъ за злодѣянieto, да отстрани обвиненията сръщу Сърбия. Злодѣянieto бѣ посрѣщнато тукъ съ едно тържествено събрание и съ голѣмо задоволство.

Сръбскиятъ министръ-председателъ, Пашичъ до всички Сръбски пълномощни министри,

Сръб. синя книга № 8.

Бѣлградъ.

Сръбското правителство е било всѣкога бдително и вслѣдствие на станалитѣ напоследъкъ събития ще бжде двойно по-бдително, колкото се отнася до анархистическитѣ елементи.

¹⁾ *Черв. кн. № 3.* Докладъ върху тържествата за 525 годишнината отъ битката на Косово поле на 28 юни и за свързаната съ тѣзи тържества велико-сръбска агитация въ Австро-Унгария

Ако въ Сърбия се открият такива елементи, то ще вземе спрѣмо сжитѣ най-енергични строги мѣрки. Освѣнъ това то ще изпълни цѣлиятъ си дългъ съ всички срѣдства, съ които разполага, за да успокои въ своитѣ вътрѣшни граници възбуденото настроение. Но то по никой начинъ не може да повѣрва, че австро-унгарската преса може да измами публичното мнѣние на Европа, като заради чисто политически цѣли слага тежката отговорност за извършеното отъ единъ австрийски поданикъ прѣдстѣпление върху Сърбия и укорява цѣлия сръбски народъ, комуто подобни актове могатъ да принесатъ само позоръ, а не нѣкаква полза.

Азъ Ви моля въ тази смисълъ да си послужите съ всички срѣдства, съобразно цѣльта, за да може, колкото е възможно по-скоро, да се тури край на анти-сръбската кампания прѣдъ публичното мнѣние на Европа.

2 юли

Французкиятъ посланикъ въ Виена, Дюменъ до Французкия министъръ-прѣдседателъ, Вивияни.

Жълта книга № 8.

Виена.

Прѣстѣплението въ Сараево прѣдизвика най-живо възмущение въ австрийскитѣ военни кръгове, както и въ всички ония, които не сж съгласни, щото Сърбия да задържи на Балканския полуостровъ ранга, който тя си извоюва.

Слѣдственото дѣло върху главната причина на атентата би могло да изиска непоносими за достойнството на Бѣлградското правителство условия и така би довело, при единъ отказъ за издирване на виновниците, до една военна екзекуция).

Сръбскиятъ пълномощенъ министъръ въ Парижъ, д-ръ Весничъ до Сръбския министъръ-прѣдседателъ и министъръ на външнитѣ работи, Пашичъ.

Сръбска синя кн. № 10.

Парижъ.

Френското правителство ни съвѣтва да запазимъ най-голѣмо хладнокрѣвие и въздържаностъ, както въ официалнитѣ кръгове, така и въ общественото мнѣние¹⁾).

¹⁾ *Жълта книга № 8.* За забѣлѣзване е, че три дни слѣдъ грозния атентатъ французкиятъ посланикъ въ Виена прѣдставлява австро-унгарското възмущение, като изразъ на балканскатѣ политически игри и си позволява да говори за военна експедиция, която би могла да се прѣдизвика, поради неприемливитѣ за Сърбия условия.

²⁾ Очевидно това е отговоръ на циркулярната нота на Пашичъ,

3 юли

Сръбският пълномощенъ министръ въ Виена, Йованъ
Йовановичъ до Сръбския министръ-прѣдседатель
и министръ на външнитѣ работи, Пашичъ.

Сръбска синя книга № 12.

Виена.

.....¹⁾
Баронъ Макхио ми каза: «Никой не обвинява Кралството,
нито сръбското правителство, нито пъкъ цѣлия сръбски народъ.
Ние обвиняваме само онѣзи, които прокарватъ велико-сръбскитѣ
стремления и работятъ за тѣхното осъществение».

¹⁾ *Сръбска синя кн. № 12.* Това е извлѣчение отъ единъ дълъгъ
рапортъ на сръбския пълн. министръ въ Виена, въ който се оплаква на
секционния шефъ Макхио отъ австро-унгарската преса.

4 юли¹⁾

Французкиятъ управляющъ посолството въ Берлинъ,
де Манвилъ до Френския министръ-прѣдседатель,
Вивияни.

Жълта книга № 9.

Берлинъ.

Държавниятъ подсекретаръ на външнитѣ работи, Цимер-
манъ ми каза вчера и ми повтори сжщото днесъ, че той се
надѣва, какво Сърбия ще приеме исканията, които Австрия
ще ѝ постави въ дадения случай, за да бждатъ открити прѣ-
стѣпницитѣ, взели участие въ Сараево, а сжщо така и да
бждатъ прѣслѣдвани. Той добави при това, че вѣрва на този
изходъ, защото Сърбия, ако постѣпи по другъ начинъ, ще
насочи мнѣнието на цѣлия културенъ свѣтъ противъ себе си.

Германското правителство се показва прочие, да не
сподѣля грижата, която се проявява въ една частъ отъ герман-
ската преса относително възможността отъ една напргна-
тость въ отношенията на правителствата въ Виена и Бѣлградъ,
или не ще да даде изгледъ, че е загрижено.

Сръбскиятъ пълномощенъ министръ въ Парижъ, Ве-
сничъ до министръ-прѣдседателя и министръ на
външнитѣ работи, Пашичъ.

Сръбска синя книга № 13.

Парижъ.

Азъ имахъ въ срѣда върху атентата въ Сараево единъ
достатъчно дълъгъ разговоръ съ новия министръ на външнитѣ

¹⁾ *Жълта кн. 9.* Деньтъ, въ който стана погребението на убития
прѣстолонаслѣдникъ.

работи г. Вивияни, когато това събитие съ право бѣ обезпокоило. Използувахъ този случай, за да му съпоставя въ най-общи черти причинитѣ, които сж прѣдизвикали атентата. Най-напрѣдъ му изтъгнахъ непоносимата система на управление въ анексиранитѣ провинции, особено поведението на официалнитѣ органи и цѣлата политика на босненското правителство, главно онова, което се отнася до православната религия¹⁾. Той разбра положението, при все това изказа желанието, да се запази у насъ хладнокръвието и достойнството, за да не се дава никакъвъ мотивъ за нови обвинения отъ Виена.

Слѣдъ първото вълнение настѣпи спадане на настроението въ общественото мнѣние на Франция до такова степенъ, че самиятъ министръ прѣдседателъ счете за нужно въ камарата на депутатитѣ да направи изявленията си, които той направи по рано въ сената върху това събитие, съ единъ по мекъ тонъ.

Австро-унгарскиятъ посланикъ въ Парижъ, графъ Сеченъ до Австро-унгарския министръ на външнитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Черв. кн. № 4.

Парижъ.

Азъ прѣдадохъ днесъ на г. Поанкаре благодарността на императорското и кралско правителство за неговитѣ съболезнования.

По поводъ на станалитѣ неприятелски за Сърбия демонстрации у насъ, той припомни, че слѣдъ убийството на президента Карно въ цѣла Франция всички италиянци сж били подложени отъ страна на населението на голѣми прѣслѣдвания.

Азъ му забѣлѣжихъ, че тогавашниятъ кървавъ атентатъ никакъ не бѣ свързанъ съ анти-французки агитации въ Италия, когато сега е съвсемъ друго яче, защото въ Сърбия отъ години насамъ съ всички позволени и непозволени срѣдства сж си служили срѣщу Монархията.²⁾

¹⁾ *Черв. кн. № 4.* Сравни сжитѣ паралели, които Сазоновъ прокарва между атентатитѣ на рускитѣ анархисти и злодѣянieto въ Сараево Жълта кн. № 10

²⁾ Сръбската дипломация е искала да отхвърли укора на австро-унгарската преса по отношение на сръбската преса, която се силѣше да изтъкне злодѣянieto, като слѣдствие на потисническата австро-унгарска политика въ Босна и по този начинъ да оправдае своя нахаленъ езикъ спрѣмо Австро-Унгария.

Сръбскиятъ пълномощенъ министръ въ Петербургъ, Спалайковичъ до Сръбския министръ—прѣдседателъ и министръ на външнитѣ работи, Пашичъ.

Сръбска синя кн. № 14.

Петербургъ.

Министрътъ на външнитѣ работи ми каза, че изтѣпленията, които сж извършени надъ сърбитѣ въ Босна, ще подигнатъ за насъ симпатитѣ въ Европа. Той вѣрва, че свѣтътъ нѣма да повѣрва на обвиненията, които Виена хвърля срѣщу насъ. Сжщественно е, че общественото мнѣние въ Сърбия си остава спокойно.¹⁾

¹⁾ Първото солидаризиране на Сазоновъ съ прѣстѣпна Сърбия.

6 юли¹⁾

Сръбският пълномощен министър в Виена,
Й. Йованович до Сръбския министър-председател,
Пашичъ.

Сръбска синя кн. № 15.

В и е н а.

Възбуждането въ военнитъ и правителственитъ кръгове срѣщу Сърбия се увеличава непрѣкъснато вслѣдствие на статиитъ на нашитъ вѣстници, които се ревностно използватъ отъ Австро-унгарския пълномощен министър въ Бѣлградъ.

Австро-унгарскиятъ управляющъ консулство въ Нишъ,
Хофлинеръ до Австро-унгарския министър на
външнитъ работи, графъ Берхтолдъ.

Черв. кн. № 5.

Н и ш ъ.

Новината за отвратителния, но напълно сполучливъ атентатъ въ Сараево, прѣдизвика тука сензация въ пълната смисълъ на думата. Не униинето, а възгордяването можеше тукъ много добръ да се забѣлѣжи. А въ широкитъ народни слоеве се забѣлѣзваше само чувството на задоволство, чувството на

¹⁾ На 6 юли кайзеръ Вилхелмъ II отпътува за Килъ, отъ гдѣто на 7 юли прѣдприе пътуването си въ Сѣверно море.

радостъ, и то съвършено неприкрито, безъ всѣкакво въздържане и не нарѣдко въ съвършено сурова форма изразено. Това се отнася еднакво и за така нарѣченитъ ръководни кръгове и за интелигенцията и за призванитъ политикани и за учителитъ, за чиновницитъ, за офицеритъ и за студенството. Нѣкаква въздържаностъ проявява още само търговското съсловие.

Всички обяснения, които се даватъ отъ страна на сръбскитъ официални мѣста или отъ отдѣлни високо поставени личности и изразяващето се възмущение върху атентата и неговото осъждане, трѣбва да се считатъ като една горчива ирония. Случаятъ прѣзъ току що изтеклитъ дни даде да се види образътъ, въ който се изразяватъ чувствата на сръбското интелигентно население.

Пишущиятъ настоящето посѣти прѣзъ сѣщия день на атентата, около 9 часа вечерята, още безъ прѣдчувствие за станалото, едно тукашно кафене — градина и тукъ се научи най-напрѣдъ отъ единъ познатъ за съвършено открито разпространения слухъ върху атентата. Това бѣ едно мжчително състояние, да наблюдава и да слуша човѣкъ, какъ едно просташко радостно настроение бѣ обхванало всички гости на локала; съ какво очевидно задоволство се разискваше върху злодѣянieto и какъ избухваха сега радостта, присмиването и подигравкитъ даже и у фанатизираниитъ управляющи политически кръгове, които отъ дълго врѣме сж навикнали въ такива случай да прикриватъ своитъ настроения.

Французкиятъ посланикъ въ Петербургъ, Палеологъ
до Французкия министър-председател, Вивиани.

Жълта кн. № 10.

П е т е р б у р г ъ.

Прѣзъ течението на единъ разговоръ, който ималъ съ австро-унгарския управляющъ посолството, г. Сазоновъ изтъкналъ приятелски тревожнитъ вълнения, които биха могли да бждатъ прѣдизвикани, чрѣзъ нападенията на австрийската преса срѣщу Сърбия, въ Русия.

Когато графъ Чернинъ далъ да се разбере, че австрийското правителство може би ще бжде принудено да подири на сръбска територия вдѣхновителитъ на атентата въ Сараево, Сазоновъ го прѣкъсналъ и му казалъ: «Никоя страна не е прѣтърпяла повече атентати, отколкото Русия, които атентати сж били организирани на чужда територия. Подигнахме ли ние нѣкога претенция срѣщу нѣкоя страна да вземе мѣрки, съ

каквито вашитѣ вѣстници застрашаватъ Сърбия? Не излизайте вънъ отъ този пѣтъ.» ¹⁾

Дано това прѣдупрѣждение да нѣма друга смисълъ. ²⁾

¹⁾ Сазоновъ сравнява революционнитѣ атентати въ Русия, подготвяни въ странство. Но тѣзи атентати ставаха срѣщу царизма и нѣмаха шовинистически подкладки, подържани отъ чужда държава.

²⁾ Палеологъ съ своето «дано» иска да изтъкне опасността, да не би Сазоновъ да се загрижи твърдѣ много — дори да се дойде до война — за Сърбия.

14 юли.

Сръбскиятъ управляющъ легацията въ Берлинъ, д-ръ
М. Йовановичъ до Сръбския министръ-прѣдсе-
датель, министръ на външнитѣ работи, Пашичъ.

Сръбска сина кн. № 19.

Берлинъ.

Държавниятъ секретаръ фонъ Яговъ заяви, че той не разбира прѣдизвикателското държане на сръбската преса и нападкитѣ срѣщу Австро-Унгария, които тази, като велика държава, не може да понесе.

15 юли.¹⁾

Сръбският пълномощен министър въ Виена, Йов. Йовановичъ до Сръбския министър-прѣдседателъ и министъръ на външнитѣ работи, Пашичъ.

Сръбска синя кн. № 24.

Виена.

Тукъ сж на мнѣние, че нито изслѣдванията, нито издирванията върху атентата въ Сараево сж дали достатѣчни доказателства, възъ основа на които да може да се обвини официална Сърбия, обаче вѣрватъ, че Сърбия ще бжде обвинена, защото на нейна територия сж търпiani извѣстни революционни елементи. Въ тукашнитѣ дипломатически кръгове²⁾ критикуватъ и обсъждатъ методитѣ на австро-унгарското правителство, особено държането на Кореспонденцъ бюро отъ Балъ-плацъ и на виенската преса отъ атентата до днесъ. Голѣмо число хора одобряватъ нашето поведение, което тѣ намиратъ, като коректно и достойно за една почтена страна. Неудобряватъ само статиитѣ на нѣкои вѣстници у насъ, макаръ и всички да признаватъ, че тѣзи статии сж прѣдизвикани отъ виенската преса. Въпрѣки това, че изглежда, какво германското министерство на външнитѣ работи не одобрява политиката на Виена срѣщу Сърбия, все пакъ германскиятъ посланикъ въ Виена насърдчава тази политика, тъкмо въ този моментъ.

¹⁾ Сръбска синя кн. № 24. На 15 юли унгарскиятъ министър-прѣдседателъ графъ Тиса, отговаряйки на една интерпелация въ Унгарския парламентъ върху положението на австро-сръбскитѣ отношения, заяви, че въ дадения случай не трѣбва безусловно да се пристѣпи къмъ едно военно разрѣшение на въпроса, но при все това изтъкна, като *ultima ratio*, че една държава, която уважава себе си, трѣбва да мисли и за войната. — Още на 8 юли Тиса въ отговоръ на една интерпелация въ парламента се изказа въ приятелска, но рѣшителна смисълъ. На 15 юли Херцхерцогъ Фридрихъ биде назначенъ за намѣстникъ на убития прѣстолонаслѣдникъ, като главенъ инспекторъ на армията.

²⁾ Кръговетѣ на тройното съглашение.

16 юли¹⁾

Сръбскиятъ управляющъ легацията въ Берлинъ, д-ръ М. Ивановичъ до Сръбския министъръ прѣдседателъ и министъръ на външнитѣ работи, Пашичъ.

Сръб. синя кн. № 26.

Берлинъ.

Държавниятъ секретаръ фонъ Яговъ ми заяви, че добилъ убѣждението споредъ рапортитѣ на германския пълномощенъ министъръ въ Бѣлградъ, какво една велико-сръбска пропаганда съществува, която правителството трѣбва енергично да притиска въ интереса на неговитѣ добри отношения съ Австро-Унгария.

¹⁾ Сръб. синя кн. № 26. На 16 юли президентътъ Поанкаре се качи на борда на броненосеца „Франсъ“ и прѣдприе пжтуването си за Русия.

18 юли.

Сръбскиятъ пълномощенъ министръ въ Петербургъ,
Спалайковичъ до Сръбския министръ-прѣдсе-
датель и министръ на външнитѣ работи, Пашичъ.

Сръбска синя кн. № 29

Петербургъ.

Имахъ разговоръ съ помощника на министра на външнитѣ работи върху провокаторското държане на Кореспонденцъ бюро въ Виена и на австро-унгарската преса. Г. Сазоновъ ми каза прѣди нѣколко дни, че се очудвалъ на това, какво австро-унгарското правителство не е взело никакви мѣрки за да тури на безстрашната агитация на виенската преса единъ край.¹⁾ Агитацията на никого не ще повлияе, а само врѣди на Австро-Унгария.

¹⁾ *Сръбска синя кн. № 29.* Забѣлжително е, че Сазоновъ не изказва никакво очудване върху това, гдѣто сръбското правителство не упражнява никакво въздържане върху своята преса, макаръ че самъ виенскиятъ сръбски пълномощенъ министръ да дава съвѣтъ за това.

20 юли.

Английскиятъ държавенъ секретаръ, Сжръ Едуардъ
Грей до Английскиятъ управляющъ посолството
въ Берлинъ, Сжръ Х. Румболдъ.

Синя книга № 1

Лондонъ.

Попитахъ днесъ германския посланикъ, дали знае нѣщо, какво става въ Виена по отношение на Сърбия. Той каза, че не знае нищо, обаче Австро-Унгария сигурно щѣла да прѣдприеме нѣкаква постѣпка, и той смѣта положението като твърдѣ обезпокоително.

Казахъ му, че отъ нѣколко дни не съмъ чулъ нищо съ изключение, какво графъ Берхтолдъ изказалъ отъ своя страна въ единъ разговоръ съ италианския посланикъ въ Виена опасението си, че положението било неопрѣдѣлено, при което добавилъ, че то ще се изясни.

Германскиятъ посланикъ каза, че било твърдѣ желателно, ако Русия се намѣси по отношение на Сърбия и да дѣйствува, като посрѣдница.

Азъ му казахъ, че прѣдполагамъ, какво австрийското правителство не ще прѣдприеме нищо безъ прѣдварително да направи извѣстенъ на общественото мнѣние неговия споръ съ Сърбия, — прѣдположение, което обосновахъ върху началото на направенитѣ изслѣдвания по атентата.

Посланикътъ ми каза, че той смѣта като сигурно, какво австрийското правителство дѣйствувало внимателно по отношение на издирванията, които сж извѣстни.

Азъ му казахъ, че по друго яче би била работата, ако Русия се застъпи и улесни дѣлото, като въ Бѣлградъ ги прѣдупрѣди да пазятъ спокойствие. Фактически, колкото сж по-разумни границитѣ, въ които Австрия държи своитѣ искания, и колкото сж по-прѣцѣнени справедливитѣ постѣпки, чрѣзъ които ще се стреми да прокара своитѣ искания, толкова по-голѣми биха били изгледитѣ, че нѣщата ще прѣминатъ гладко.

Азъ отхвърлямъ мисълта за една война между великитѣ сили. Това би било отвратително, ако нѣкои отъ тѣхъ се вмѣкнатъ за Сърбия въ една война. ¹⁾

¹⁾ Синя книга № 1. Тукъ изпжква за пръвъ пжтъ отъ страна на Англия думата за „една война между великитѣ сили“.

21 юли.

Френскиятъ посланикъ въ Берлинъ, Жюль Камбонъ до Замѣстника на френския министръ на външнитѣ работи, Биенвеню—Мартенъ ¹⁾.

Жълта книга № 15.

Берлинъ.

Научихъ, че сръбскиятъ прѣдставителъ въ Берлинъ направилъ вчера постѣпка въ Вилмеръ — щрасе ²⁾, за да съобщи, че правителството му било готово да гъзприеме направенитѣ отъ Австрия постѣпки, прѣдизвикани отъ атентата въ Сараево, въ случай, ако Австрия се яви само като юридически сътрудникъ за погрѣчване и унищожаване въ бждаще на политическитѣ атентати, но той билъ сжщо натоваренъ да обърне вниманието на германското правителство, че такъвъ опитъ би билъ опасенъ, защото чрѣзъ едно такова издирване се накърнява достойнството на Сърбия ³⁾.

Азъ мога да съобща веднага довѣрително на Ваше Прѣвзходителство, че рускиятъ управляющъ посолство ⁴⁾ при днешния дипломатически приемъ е говорилъ на г. фонъ Яговъ по този случай. Той му казалъ, Германия знае много добръ мнѣнието, съгласно съ което Австрия приготви нотата и вслѣдствие на това е въ положение да даде увѣрението, че австро — сръбскитѣ мжчноти и щѣли да бждатъ локализирани.

Държавниятъ секретаръ заяви, че абсолютно нищо не знае отъ съдържанието на тази нота и веднага ми каза всичко

¹⁾ Биенвеню Мартенъ, министръ на правосѣдието, замѣсти Вивианъ, когато той отпжтува съ Поанкаре за Русия.

²⁾ Германско външно министерство.

³⁾ Сръбската синя книга не съдържа никакъвъ документъ за постѣпки въ тази смисълъ.

⁴⁾ Фонъ Броневски.

това. Азъ можахъ само да се почудя на неговитѣ изявиления, които толкова малко подхождатъ на мнѣнието, което съществува върху положението.¹⁾

Впрочемъ, увѣрихъ се, че сега се разпространява вече извѣстното приготвление за мобилизацията, която Германия прѣдприема единъ видъ, съ *оржжие при нозѣ* — положение, което прѣзъ периода на напрѣжението трѣбва да се продължи и което отъ дълги години е приготвявано тукъ за такъвъ единъ очакванъ случай. Това е една мѣрка, къмъ която може да прибѣгне Германия въ своитѣ грижи, като запази тайната и безъ да обезпокоява населението си. Тя нѣма никакъвъ сензационенъ характеръ и въ случая нѣма за резултатъ истинската мобилизация, каквато ние сме навикнали да виждаме, но пъкъ заради това не е ни най-малко за неотбѣлѣзване.¹⁾

Австро — унгарскиятъ пълномощенъ министръ въ Бѣлградъ, Фрайхеръ фонъ Гизлъ до Австро — унгарския министръ на външнитѣ работи, графъ Берхтолдь.

Черв. кн. № 6.

Бѣлградъ.

За сега — слѣдъ нещастното прѣстѣпление отъ 28 юни — отъ нѣколко врѣме отново се намирамъ на поста си и мога да си позволя да дамъ една прѣцѣнка върху царящето тукъ настроение.

Отъ врѣмето на анексионата криза отношенията между Монархията и Сърбия бѣха отровени по причина на послѣдната, вслѣдствие на националния ѝ шовинизмъ, неприятелството ѝ и на дѣйстващата пропаганда за велико — сръбскитѣ аспирации въ нашитѣ, населени отъ сърби области. Слѣдъ двѣтъ послѣдни балкански войни сръбскиятъ успѣхъ издигна този шовинизмъ до пароксизмъ, чието избухване носи печата на лудостъта.

Излишно е за менъ да дамъ чрѣзъ настоящето доказателства и примѣри. Тѣ се намиратъ на всѣкъждѣ и винаги както въ кръговетѣ на политическитѣ групировки, така и между долнитѣ

¹⁾ Жълта кн. № 15. Френско — руското убѣждение, че Германия взела участие въ нотата не е било никога така категорично отхвърляно отъ едно германско изявление. Сравни жълта кн. № 21 и 30.

²⁾ Защо Камбонъ поддържа това съобщение върху военнитѣ мѣрки още прѣди да е вржчена нотата на Сърбия? То стои въ явно противорѣчие съ всичко казано отъ страна на Германия, относително военнитѣ мѣрки по врѣме на кризиса. Даже самата руска дипломация не отива толкова далечъ да подозира Германия върху военнитѣ ѝ мѣрки още на 21 юли.

слоеве на народа и се удобряватъ отъ всички партии. Изтъквамъ, като извѣстна аксиома, политиката на Сърбия за откъсването на населенитѣ съ юго — славяни области и като по-нататъшенъ резултатъ — унищожението на Монархията, като велика сила. Това е единствената позната цѣль тука. Всѣки, който само 8 дни е прѣживялъ въ тукашнитѣ политически сръди и се е опиталъ да подѣйствува, се е убѣдилъ напълно въ тази истина.

Вслѣдствие на неотдавнашнитѣ събития, които повлияха върху тукашното политическо настроение и между които азъ смѣтамъ атентатътъ въ Сараево, смъртъта на Хартвига и изборната борба, — умразата сръщу монархията още повече се засили.

Атентатътъ въ Сараево означаваше за Сърбия — върху което възлагаха и по-рано надеждата си — прѣдстоящото разпадане на Хабсбургската държава въ най-кратко врѣме: откъсване на областитѣ, населени съ южни славяни отъ монархията, революция въ Босна — Херцеговина и измѣна на славянскитѣ полкове. Всички тѣзи факти доведоха до една система у тѣхъ и тѣхната национална лудостъ стана очевидна.

Толкова ненавижданата Австро-Унгария се показваше на сърбитѣ безсилна и едвамъ въ състояние да води война съ Сърбия. Къмъ умразата се прибавя и прѣзрѣнието. На Австро — Унгария гледатъ като на едно безсилно и разчленено тѣло, надъ което въ близкото бждеще ще се осъществи велико — сръбската държава. Вѣстници, които не принадлежатъ къмъ най-крайнитѣ, пишатъ всѣкидневно въ статиитѣ си за безсилието и разпадането на съсѣдната Монархия; псуватъ и я ругаятъ безъ срамъ и страхъ въ лицето на нейнитѣ управителни органи; тѣ не се спиратъ даже и прѣдъ почтенната личностъ на нашия владѣтель. Самъ правителствениятъ органъ изтъква положението въ Австро — Унгария, като единствена причина на отвратителното прѣстѣпление. Страхътъ прѣдъ отговорността не съществува вече. Сръбскиятъ народъ е билъ възпитаванъ отъ десетки години отъ пресата и сегашното му възпитание зависи отъ партийната преса. Плодътъ на това възпитание е велико — сръбската пропаганда и нейното отвратително израждане, което се изрази въ атентата отъ 28 юни.

Азъ отминавамъ безумната яростъ, изтъкната отъ в. »Times«, съ която се отбѣлѣзва, »като причина« за смъртъта на Хартвига обвиненията и подозренията сръщу Сърбия; въобще и лъжливата борба на тукашната преса, която има за цѣль да затвърди убѣждението у сърбитѣ, че прѣзвителството и прѣдставителитѣ на Австро — Унгария, сж свободни като птици и се посочватъ, като убийци, лумпени, безчестници и т. н., епитети, които се прикачватъ, като украшения на насъ.

Смъртъта на Хартвига изтъкна, колко тежка е била тази загуба за сръбския политически свѣтъ и изтъква култа на сръбския фанатизмъ въ неговото лице. И тукъ се показватъ

благодарни не само по отношение на миналото му, но и по отношение на грижитъ му за бъдещето, въ което е тръбвало да бждатъ подчинени роби на Русия, за да си осигурятъ въ бъдеще време нейното благоволение.)

Като трети факторъ — изборната борба съедини всички партии върху платформата на неприязнелство срѣщу Австро-Унгария. Никоя отъ претендиращитъ за властъ партия не иска да падне въ подозрѣние, че не държи високо знамето на умразата срѣщу Монархията. Така се поведе изборната борба подъ лозунга — борба срѣщу Австро-Унгария.

Монархията я смѣтатъ, поради външни и вътрѣшни причини за безсилна, неспособна за всѣкаква енергична акция и вѣрватъ, че сериознитъ думи, които се изказаха отъ мѣродавнитъ мѣста, сж само единъ блѣфъ.

Отпускиът на имперския и кралски воененъ министъръ и на шефа на генералния щабъ засилиха убѣждението, че слабостта на Австро-Унгария е очевидна за сега.

Позволихъ си, Ваше Прѣвъзходителство, да Ви отнема вниманието върху едно по дълго обяснение не защото съмъ убѣденъ, че ще Ви донесе нѣщо ново, а защото смѣтамъ това описание като изходно за едно наложително заключение — че едно скжсване на отношенията съ Сърбия, една война за запазването великото мѣсто на монархията, за нейното сжществуване, не ще може да бжде избѣгната за дълго.

Да разчистимъ всичко и да внесемъ едно изяснение въ нашето поведение спрѣмо Сърбия, сега, защото иначе насъ ще ни направятъ съвиновници въ мжнотиитъ и неблагоприятността на отношенията прѣдъ една бъдаща война, а тя рано или късно трѣбва да избухне.

За мѣстния наблюдателъ и за прѣдставителя на австро-унгарскитъ интереси въ Сърбия се поставя въпроса така: ние не можемъ по нататкъ да търпимъ и да понасяме накърнението на нашия престижъ. Ето защо трѣбва да бждемъ рѣшени на по-нататъшни постѣпки, свързани съ дѣйствителенъ контролъ — защото само единъ такъвъ контролъ би могълъ да изчисти Авгиевия яхъръ на велико-срѣбската прикрита работа — тогава ще могатъ да се видятъ всички възможни консенквенции и още отъ началото трѣбва да се държи здраво и силно, изтъквайки се непоколебимата ни воля.

Срѣдно срѣдство, нѣкакви слаби искания, дълги прѣговори и на края единъ лѣнивъ компромисъ би било най-силниятъ ударъ за Австро-Унгария по отношение на Сърбия и на нейното мѣсто, като велика държава въ Европа.

¹⁾ Хартвигъ се помина на 10 юли. Той минаваше за голѣмъ врагъ на Австрия и Бѣлгария.

22 юли.

Английскитъ управляющъ посолството въ Римъ,
Сжръ Х. Румболдъ до Английския държавенъ секретаръ,
Сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 2.

Берлинъ.

Снощи имахъ срѣща съ държавния секретаръ въ външното министерство и Негово Прѣвъзходителство спомена прѣзъ време на разговора за прѣдстоящата постѣпка на Австрия въ Бѣлградъ. Очевидно Негово Прѣвъзходителство бѣше на мнѣние, че тази австрийска постѣпка е била вече направена. Той подчерта, че спорниятъ въпросъ подлежи на разрѣшение само между Австрия и Сърбия и че не трѣбва да се допусне никаква външна намѣса въ прѣговоритъ на тѣзи двѣ страни. За ради това той недопуска, щото въ случая германското правителство да подкрѣпи Австро — Унгария. При все това той подчерталъ и изтъкналъ въ разговора при срѣщата си съ срѣбския пълномощенъ министъръ извънредната важность отъ добри австро-срѣбски отношения. Въ заключение Н. Прѣвъзходителство забѣлѣжи, че поведението, което е заела Австро — Унгария по отношение на Сърбия налагало за мнѣнието му най-голѣмо търпение.

Французскитъ посланикъ въ Виена, Дюменъ до За-
мѣстника на френския министъръ на външнитъ
работи, Биенвеню-Мартенъ.

Жълта кн. № 18.

Виена.

Още не се знае нищо за рѣшенията, които графъ Берхтолдъ, който продължи своето прѣбиваване въ Ишлъ, ще поиска отъ Императора. Вѣрва се, че правителството има намѣрение

да постъпи съ най-голяма строгост спрямо Сърбия и да ѝ тури край, „сметайки я за една втора Полша“. Осем корпуси били вече готови да тръгнат за бойното поле, но граф Тиса, обезпокоенъ твърдѣ много отъ агитациитѣ въ хърватско, е трѣбвало да се намѣси въ умѣрена смисълъ¹⁾.

Въ всѣки случай, върва се, че постъпката ще бѣде направена прѣзъ тази седмица въ Бѣлградъ. Австро-Унгарскитѣ искания, които се отнасятъ до излѣдването и пълното разкритие на атентата и до извѣстни гаранции относително полицията и стражата на границата, изглежда да сѣ приемливи за сръбското достойнство. Г-нъ Ивановичъ върва, че тѣ ще бѣдатъ приети. Г. Пашичъ желае едно мирно уреждане на спора, обаче заявява, че е готовъ за всѣко съпротивление. Той се довърва на силитѣ на сръбската армия; освѣнъ това той разчита на единодушието на всички славяни въ Монархията, за да се разслабятъ насоченитѣ срѣщу неговата държава искания.

Ако човѣкъ не е напълно слѣтъ, може тукъ да разбере, че най-голямата въроятностъ за едно насилствено разрѣшение на въпроса ще бѣде опасно, както за австро-унгарскитѣ войски, така сѣщо и за застрашената вече връзка между императора и владанитѣ отъ него народности.

Германскитѣ посланикъ г. фонъ Чирски се обявява като привърженикъ на крайното рѣшение, макаръ че дава да се разбере, че императорскитѣ канцлеръ не е напълно съгласенъ съ него върху тоя пунктъ²⁾. Рускитѣ посланикъ, който вчера³⁾, вслѣдствие направенитѣ му успокоителни заявления отъ министерството на външнитѣ работи, продължи своето прѣбиваване въ провинцията на дача, ми каза довърително, че неговото правителство нѣма да направи никакво отклонение срѣщу една постъпка, която цѣли наказанието на виновницитѣ и разтурянето на дѣйствително съществуващото революционно дружество⁴⁾, но не ще допусне никакво унижително искане за сръбското национално чувство.

¹⁾ *Синя кн. № 2.* Тѣзи изявления на фонъ Яговъ за австро-сръбскитѣ отношения се потвърждаватъ отъ жълта книга № 9 и 15 и сръбска синя книга 19 и 26.

²⁾ *Жълта кн. № 18.* На 22 юли графъ Тиса бѣ интерпилиранъ за втори пѣтъ въ унгарския парламентъ. Той заяви, че не било въ интереса на страната да се разисква по въпроса за австро-сръбскитѣ отношения и изказа по нататѣкъ въ течение на дебатитѣ убѣждението, че въ случай на сериозни събития всички унгарци ще се застъпятъ за своето отечество.

³⁾ Сравни сръбската синя кн. № 24.

⁴⁾ *Жълта кн. № 18.* Сравни това очаквано противорѣчие въ поведението на Сазоновъ по въпроса за дружеството въ черв. кн. № 14: »Най рѣшително се изказа Сазоновъ срѣщу разтурването на Народната Отбрана, което Сърбия никога нѣма да приеме.«

Австро-унгарскитѣ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския пълномощенъ министръ въ Бѣлградъ, Фрайхеръ фонъ
Гизлъ.

Черв. кн. № 7.¹⁾

Виена.

Ваше Прѣвъзходителство, искаме да врѣчите слѣдната нота, въ четвъртъкъ, 23 юли, слѣдъ обѣдъ, на Кралското Правителство:

На 31 мартъ 1909 година сръбскитѣ пълномощенъ министръ при виенския дворъ, натоваренъ отъ своето правителство, даде на Императорското и Кралско правителство слѣдната декларация:

«Сърбия признава, че новосъздаденото положение въ Босна не засѣга нейнитѣ права и че ще се съобрази съ рѣшението, което ще взематъ великитѣ сили по отношение на чл. 25 отъ Берлинския договоръ. Слѣдъ като Сърбия изпълни съвѣтитѣ на великитѣ сили, тя се задължава да се откаже отъ поведението си на протестъ и съпротивление, което бѣ възприела по отношение на анексията отъ миналия октомври; освѣнъ това, по нататѣкъ тя се задължава да измѣни направлението на сегашната си политика, по отношение на Австро-Унгария и за въ бѣдаще да живѣе съ тази послѣдната на почвата на приятелски съсѣдски отношения.»

Историята на послѣднитѣ години, а особено печалното събитие отъ 28 юни, изтъкнаха прѣдимствата на едно скрито движение въ Сърбия, чиято цѣль е да бѣдатъ откъснати отъ Австро-унгарската монархия извѣстни части отъ нейната територия. Това движение, което съществува подъ очитѣ на сръбското правителство, се изрази въ съсѣдната на територията на

¹⁾ *Черв. кн. № 7.* Тази нота биде врѣчена на правителствата на силитѣ на 23 и 24 юли отъ австро-унгарскитѣ прѣдставители.

кралството страна, чрезъ актове на тероризмъ, чрезъ редица атентати и чрезъ убийства.

Нѣщо повече, за да изпълни формалнитѣ задължения, които се съдържатъ въ декларацията му отъ 31 мартъ 1909, Кралското сръбско правителство не направи нищо, за да унищожи това движение. То търпѣше прѣстѣпническитѣ стремления на различнитѣ, насочени срѣщу Монархията, дружества и сдружения; необузданиятъ езикъ на пресата; възвеличаването авторитѣ на атентатитѣ; участието на офицеритѣ и чиновницитѣ въ прѣвратнитѣ стремления; то търпѣше враждебната пропаганда въ дѣлото на просвѣтата и най-сетнѣ търпѣше всички манифестации, които подбуждаха сръбското население къмъ умраза срѣщу Монархията и къмъ прѣзрение на нейното устроителство.

Това търпение, което правеше виновно Кралското сръбско правителство, то го продължаваше още и въ оня моментъ, прѣзъ врѣме на събитията отъ 28 юни, което възмути цѣлия свѣтъ и показа, какво значи такова едно търпение.

Става ясно отъ изслѣдванието на обвиняемитѣ и самопризнанията на прѣстѣпницитѣ, автори на атентата отъ 28 юни, че убийството въ Сараево е било скроено въ Бѣлградъ, че убийцитѣ сж получили оръжието и бомбитѣ, съ които сж вѣоръжени, отъ сръбски офицери и чиновници, които пакъ влизатъ въ Народната Отбрана и, най-сетнѣ, че всичко, каквото е било потрѣбно на прѣстѣпницитѣ и тѣхното оръжие е било прѣпращано за Босна отъ ръководнитѣ сръбски погранични органи.

Добититѣ до сега резултати отъ слѣдствието не могатъ да позволятъ повече на Императорското и Кралско правителство да пази по нататъкъ хладнокрѣвието, което то пазѣше отъ дълго врѣме. Централниятъ пунктъ на тѣзи резултати се е намиралъ въ Бѣлградъ, отъ кждѣто тѣ сж се прѣнасяли въ територията на монархията. Тѣзи резултати налагатъ на Императорското и Кралско правителство дълга да тури единъ край на положението, което създава постоянно заплашвания за спокойствието на Монархията.

За да постигне тази цѣль, Императорското и Кралско правителство се вижда принудено да поиска отъ Сръбското правителство едно официално увѣрение, че то осжда насочената срѣщу Австро-Унгария пропаганда, т. е. изобщо стремленията, цѣльта на които е да се откъснатъ отъ Монархията територии, които принадлежатъ ней и че то се задължава да унищожи тази прѣстѣпна и терористическа пропаганда съ всички срѣдства.

За да даде на това си задължение единъ тържественъ характеръ, Кралското сръбско правителство ще трѣбва да напечата на I страница въ своя официаленъ органъ отъ 26/13 юли слѣдната декларация:

«Кралското сръбско правителство осжда насочената срѣщу Австро-Англия пропаганда и изобщо всички онѣзи стремежи, цѣльта на които е да се откъснатъ територии отъ Австро-Унгарската монархия, които ѣ принадлежатъ, и то съжелява най-искренно за тежкитѣ послѣдствия на тѣзи прѣстѣпни похвати.

«Кралското сръбско правителство съжелява, че сръбски офицери и чиновници взиматъ участие въ по-горѣ казаната пропаганда и съ това си поведение застрашаватъ съсѣднитѣ приятелски отношения, къмъ каквито се задължи Кралското правителство съ своята декларация отъ 31 мартъ 1909 година.

«Кралското правителство счита за свой дългъ да обърне напълно вниманието на офицеритѣ и чиновницитѣ и на цѣлото население въ Кралството, че не одобрява и отблъсва всѣка мисль или опитъ за едно намѣсване въ работитѣ на населението, въ която и да било австро-унгарска област и че за въ бждаще то ще си послужи съ най-крайната строгостъ противъ всѣка личностъ, която би се провинила въ подобни похвати — похвати, за унищожението на които, то ще си служи съ всички усилия».

Тази декларация едновременно трѣбва да се донесе до знанието на Кралската Армия чрезъ една заповѣдь на Н. Величество Краля и да се публикува въ официалния органъ на армията.

Кралското сръбско правителство се задължава и върху слѣдното:

1. Да прѣмахне всѣка публикация, която подбужда къмъ умраза и прѣзрѣние спрѣмо Монархията и чиято обща тенденция е насочена срѣщу териториалната цѣлость на Монархията.

2. Веднага да се пристѣпи къмъ разтурването на «Народната Отбрана», като ѣ се конфискуватъ всички пропагандаторски срѣдства и се постѣпи по сжщия начинъ спрѣмо всички други дружества и сдружения въ Сърбия, които се занимаватъ съ пропаганда срѣщу Австро-Унгария. Кралското правителство да вземе всички нужни мѣрки, за да не могатъ разтурянитѣ дружества да подновятъ своята дѣятелностъ подъ други имена или подъ друга форма.

3. Неотложно да се отстрани отъ учебното дѣло въ Сърбия, както изъ учителското тѣло, така и изъ учебнитѣ помагала всичко онова, което би могло да послужи за пропаганда срѣщу Австро-Унгария.

4. Да се отдалечат от военна служба и от управлението изобщо всички офицери и чиновници, които сж обвинени въ пропагандата срѣщу Австро-Унгария и имената на които се намиратъ въ прѣдставенитѣ материали, извѣстни на Кралското правителство.

5. Да се допуснатъ въ Сърбия ¹⁾ Императорски и Кралски органи, които да съдѣйствуватъ за унищожаването на движението, насочено срѣщу териториалната цѣлостъ на Монархията.

6. Да се започне сждебно слѣдствие по комплота отъ 28 юни срѣщу всѣки съучастникъ, който се намира на сръбска територия. — Делигиранитѣ за тази цѣль отъ Императорското и Кралско правителство органи ще взематъ участие въ това сждебно слѣдствие.

7. Съ най-голѣма бързина да стане арестуването на майоръ Воя Танкосичъ и на нѣкой си Миланъ Цигановичъ, сръбски държавенъ чиновникъ, които сж компрометирани отъ добититѣ резултати при сждебното слѣдствие.

8. Съ ефикасни мѣрки да се забрани участието на сръбскитѣ власти въ прокарването контрабанда на оржжия и експлозивни материали прѣзъ границитѣ; — всички органи на пограничната служба въ Шабацъ и Лозница, които сж услужили на авторитѣ на прѣстѣплението въ Сараево, при прѣминаването имъ прѣзъ границата, да бждатъ уволнени и строго наказани.

9. Да се дадатъ обяснения на Императорското и Кралско правителство върху несправедливитѣ изявления на висши сръбски чиновници въ Сърбия и въ странство, които тѣхнитѣ официални мѣста не ги смущаватъ да даватъ интервюта по атентата отъ 28 юни, по единъ неприятелски срѣщу Австро-Унгария начинъ.

10. Императорското и Кралско Правителство незабавно да бжде увѣдомено за прокарването на общитѣ мѣрки, посочени въ по горнитѣ пунктове.

Императорското и Кралско правителство очаква отговоръ отъ Кралското правителство най-късно до сжбота вечерята — 25 т. м. до 6 часа слѣдъ обѣдъ.

При тази нота се прилага единъ мемоаръ върху резултатитѣ отъ слѣдствието въ Сараево, който се отнася за спомѣнатитѣ въ пунктове 7 и 8 чиновници.

Приложение.

При сжда въ Сараево, въ който се намира дѣлото, подигнато по поводъ злодѣйското убийство, извършено отъ Габриель

¹⁾ Черв. кн. № 7. Този е пунктътъ, срѣщу който възстанаха Сърбия и тройното съглашение.

Принципъ и другаритѣ му на 28 юни т. г., до сега сж открити и слѣднитѣ данни срѣщу съвиновницитѣ:

1. Планътъ, по който се извърши убийството на херц-херцога Францъ Фердинандъ прѣзъ време на неговото прѣбиване въ Сараево, е билъ изработенъ въ Бѣлградъ отъ Габриель Принципъ, Недѣлко Габриновичъ, нѣкой си Миланъ Цигановичъ и Трифко Грабецъ, съ съдѣйствието на майоръ Воя Танкосичъ.

2. Шестѣхъ бомби и четеритѣхъ револвери „бровингъ“, съ които прѣстѣпленицитѣ си послужиха, сж били намѣрени и прѣдадени на Принципъ, Габриновичъ и Грабецъ въ Бѣлградъ отъ нѣкой си Миланъ Цигановичъ и комуто ги доставилъ и прѣдалъ майоръ Воя Танкосичъ.

3. Бомбитѣ сж ржчни гранати, които изхождатъ отъ склада за оржжия на сръбската армия въ Карагуевацъ.

4. За да се осигури сполуката на атентата, Миланъ Цигановичъ направилъ проба прѣдъ Принципъ, Габриновичъ и Грабецъ съ ржчнитѣ бомби и далъ въ една гора, близо до стрѣлбището въ Топчи-дере, на Принципа и на Грабеца опжтвания, какъ да стрѣлятъ съ револверитѣ «бровингъ».

5. За да се улесни прѣминаването на Принципъ, Габриновичъ и Грабецъ прѣзъ Босно-херцеговинската граница и да се прикрие тѣхното оржжие била организирана отъ Цигановичъ една цѣла тайна транспортна система. Влизането на прѣстѣпленицитѣ съ всичкото имъ оржжие въ Босна и Херцеговина било подпомогнато отъ началника на граничната служба въ Шабацъ (Ради Поповичъ) и въ Лозница, както и отъ чиновника на митницата Видивой Гърбичъ въ Лозница и отъ много други личности.

При прѣдаването на тази нота, Ваше Прѣвъзходителство, може да добави устно, че е натоваренъ въ случай, че въ опрѣдѣления срокъ не се получи съответенъ отговоръ отъ Кралското правителство — то, слѣдъ изтичане опрѣдѣления срокъ на нотата, въ 48 часа — Императорскиятъ и Кралски пълномощенъ министръ въ Бѣлградъ ще напустне легацията заедно съ персонала си.

мѣства Пашича, една ултимативна нота, която поставя единъ срокъ отъ 48 часа за приемането на съдържащитѣ се въ нея искания. Гизлъ добивилъ при това устно, че ако нотата не бжде приета напълно до опредѣления срокъ отъ 48 часа, ималъ заповѣдь да напусне Бѣлградъ съ персонала на легацията. Пашичъ и другитѣ министри, които се намиратъ въ изборна обиколка, бидоха повикани обратно и се очаква да се завърнатъ утрѣ въ 10 часа прѣди обѣдъ въ Бѣлградъ. Пачу, който ми събщи съдържанието на нотата, моли горещо за руска помощ и заяви, че никое сръбско правителство не може да приеме исканията на Австрия¹⁾.

Германскиятъ държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ до Германскитѣ посланници, Фрайхернъ фонъ Шьонъ, графъ Порталесъ и князь Лихновски въ Парижъ, Петербургъ и Лондонъ²⁾.

Бѣла кн., приложение I.

Б е р л и н ъ.

Даването публична гласностъ отъ австро-унгарското правителство на обстоятелствата, при които се извърши атентатътъ надъ австрийския прѣстолонаслѣдникъ и неговата съпруга, открива явно цѣльта, която е имала велико-сръбската пропаганда и срѣдствата, съ които си е тя служила, за осъществя-

¹⁾ *Оранжев. кн. № 1.* Характерно е, че министръ Пачу веднага слѣдъ получаване на нотата съобщава съдържанието ѝ на руския пълномощенъ министръ, прѣди да я знаятъ сръбскитѣ министри и безъ всѣкакво споразумѣние съ колегитѣ си моли за руска помощ! Очевидно, въ Бѣлградъ всички управляющи сж се считали като управници на руска губерния. Нѣщо повече, той телеграфира съдържанаето на нотата до всички пълномощни министри безъ знанието на министерския съветъ и казва, че никое сръбско правителство не може да приеме подобни искания!

²⁾ *Бѣла кн. № 1.* Бѣлата книга въ случая има прѣдъ видъ само Парижъ, Лондонъ и Петербургъ, когато австрийското съобщение е отпратено, освѣнъ въ Берлинъ и въ тритѣхъ столици на съглашението, още и въ Римъ и въ Цариградъ. Слѣдователно, касае се само до една германска постѣпка прѣдъ тройното съглашение.

нето на своята цѣль. Сжщо така трѣбваше да изчезне и послѣдното съмнѣние, чрѣзъ станалитѣ извѣстни факти, че центрътъ на дѣйствиата за постигане на стремленията, насочени къмъ откъсването на южно-славянскитѣ провинции отъ Австро-унгарската монархия и тѣхното обединение съ Сръбското кралство, трѣбва да се дири въ Бѣлградъ. И най-малкото, тамъ, съ съгласието на привърженицитѣ на правителството и армията, дѣйцитѣ развиватъ своята дѣйностъ.

Сръбскитѣ стремления сжществуватъ отъ редица години. Въ особено забѣлѣжителна форма се прояви велико-сръбскиятъ шовинизъмъ прѣзъ врѣмето на босненската криза. Само на голѣмото себеобладание и умѣреностъ на австро-унгарското правителство и на енергичнитѣ постѣпки на великитѣ сили, трѣбва да се отдаде, дѣто прѣдизвикателствата, които търпѣше Австро-Унгария въ това врѣме отъ страна на Сърбия, не доведоха до конфликтъ. Увѣрението за бждащото си пълно въздържане, което даде тогава сръбското правителство, не го удържа. Между това прѣдъ читѣ, най-малко при мълчаливото търпение на официална Сърбия, велико-сръбската пропаганда продължаваше да се разширява и задълбочава. За нейна смѣтка се извърши неотдавнашното сараевско прѣстѣпление, чиито нишки водятъ къмъ Бѣлградъ. По единъ недвусмисленъ начинъ стана ясно, че не бѣ съгласно нито съ достойнството, нито съ сувернитетата на Австро-унгарската монархия да гледа на стремленията отъ татъкъ границата си още за дълго врѣме безучастно, чрѣзъ които сигурността и цѣлостта на нейната територия да се заплашватъ непрѣстанно. При това положение постѣпкитѣ и исканията на австро-унгарското правителство могатъ да се считатъ само като справедливи. Въпрѣки изключителното поведение, което държи публичното мнѣние, както и сръбското правителство въ послѣдно врѣме, нѣма опасностъ сръбското правителство да отблъсне нотата, да не отговори приемливо на исканията и се прѣдаде на едно прѣдизвикателно държане спрѣмо Австро-Унгария. За Австро-Унгария не остава нищо друго, ако не иска да се откаже отъ мѣстото което заема, като велика държава, освѣнъ да прокара своитѣ искания прѣдъ сръбското правителство посрѣдствомъ единъ силенъ натискъ и въ необходимъ случай съ вземането на военни мѣрки; но при това на нея трѣбва да се прѣдстави избора на срѣдството.

Имамъ честь да помоля, Ваше Производителство, да се изкажете единствено въ тази смисль (прѣдъ сегашния замѣстникъ на г. Вивiani) (прѣдъ Сжрѣ Едуардъ Грей) (и прѣдъ г. Сазоновъ) и при това особено да наблегнете на възгледа, че по дадения въпросъ се касае изключително за изравняването

на спора само между Австро-Унгария и Сърбия, който трябва да се ограничи между двѣтѣ заинтересувани страни. Ние желаемъ настоятелно локализирането на конфликта, защото всѣка намѣса, на която и да било друга сила, вследствие на различнитѣ съюзнически задължения, би довела до неоправдани послѣдствия.

Единъ телеграфически рапортъ върху течението на Вашия разговоръ ще го посрѣщна съ интересъ.

24 юли.

Французкиятъ министъръ-прѣдседателъ и министъръ на външнитѣ работи, Вивияни¹⁾ до замѣстника на френския министъръ на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта кн. № 22.

Р е в а л ь.

Ще ви бжда признателенъ, ако вие прѣдадете веднага слѣднитѣ съобщения и инструкции на г. Дюменъ:

Ревалъ, 24 юли 1914 г., 1 часа сутриньта.

Прѣзъ течението на моя разговоръ съ руския министъръ на външнитѣ работи, ние констатирахме опасноститѣ, които могатъ да настанатъ отъ едни неочаквани австро-унгарски постѣпки срѣщу Сърбия по поводъ атентата, на който стана жертва херцхерцога Прѣстолонаслѣдникъ. Ние се съгласихме върху идеята, че нищо не трябва да бжде допуснато, за да се проточатъ обясненията, но и да не бжде допуснато прѣдварително едно настоятелно искане, което би се равнявало

¹⁾ *Жълта кн. 22.* Вивияни изпратилъ тази телеграма отъ Ревалъ на завръщане отъ Русия.

на едно намѣсване въ вѣтрѣшнитѣ работи на Сърбия и което би могло да се схване, като една атака върху нейния суверенитетъ и независимостъ.

Вслѣдствие на това, вижда ни се невъзможно да дадемъ съ едно приятелско изявление съвѣтъ на графъ Берхтолда за умѣреностъ, понеже ще му се даде да разбере, колко злѣ би било, ако се инспирира едно намѣсване въ Бѣлградъ, гдѣто би могло да се съзре едно заплашване на виенския кабинетъ ¹⁾).

Английскитѣ посланикъ, който увѣдоми г. Сазоновъ, изказалъ идеята, че неговото правителство безсѣмнѣно щѣло да се присѣдини къмъ една постѣпка, която щѣли прѣмахането на опасността, която може да заплаши общия миръ, и въ тази смисълъ телеграфиралъ на своето правителство ²⁾).

Г. Сазоновъ далъ инструкции за тази щѣлъ на г. Шебеко. ³⁾ Безъ това да означава една колективна постѣпка ⁴⁾ или една специална постѣпка на тройното съглашение въ Виена, азъ ви моля да влѣзете въ разговоръ по въпроса съ руския и английски посланици и заедно съ тѣхъ да се спрете върху най-доброто срѣдство, върху което всѣки единъ отъ васъ да бжде съгласенъ, за да се посвѣтватъ неотложно графъ Берхтолдъ къмъ умѣреностъ, каквато изглежда да изисква сегашното положение.

Добавямъ при това, че би било умѣстно да се помоли г. Полъ Камбонъ да изтъкне важността отъ щѣлесобразността прѣдъ Съръ Едуардъ Грей за подкрѣпата на възгледа за една постѣпка, за която английскитѣ посланикъ въ Русия ще донесе на английското външно министерство. Графъ Бенкендорфъ билъ натоваренъ да прѣпорѣчва и той щѣлото.

¹⁾ Жълта кн. 22. Ясно е, че Франция и Русия при срѣщата на Поанкаре и Руския императоръ, чрѣзъ Вивияни и Сазоновъ, сж изработили своя възгледъ прѣдварително, какво поведение ще държатъ Франция и Русия по отношение на Австро-Унгария въ защита на Сърбия, безъ още да е извѣстно съдържанието на австрийската нота

²⁾ Тази телеграма не е печатана въ синята книга.

³⁾ Руски посланикъ въ Виена.

⁴⁾ Постоянно е била проектирана една колективна постѣпка, както се вижда отъ синя кн. № 6, но върху една официална колективна постѣпка на тройното съглашение Англия не се е съгласявала първоначално, при все това Едуардъ Грей заема страната на съглашението.

Английскитѣ държавенъ секретаръ, сжръ Едуардъ
Грей до Английския посланикъ въ Виена, сжръ
М. де Бжнзень.

Синя кн. № 5.

Лондонъ.

Графъ Менсдорфъ туку що ми съобщи отправената до Сърбия нота съ едно обяснение на причинитѣ, които сж довели до това.

Въ станалия слѣдъ това разговоръ съ Негово Прѣвъзходителство азъ забѣлѣжихъ, че твърдѣ много съжелявамъ, гдѣто се държи на единъ срокъ въ сегашното положение на прѣговоритѣ. ¹⁾ Убийството на херцхерцога и засѣгващитѣ Сърбия нѣколко обстоятелства, които сж изложени въ нотата, подбуждатъ, твърдѣ естествено, да се застане на страната на Австрия, обаче сжщеврѣменно никога по рано не съмъ видѣлъ, щото една държава да отправи на друга една независима държава единъ документъ, съ толкова застрашителенъ характеръ.

Петото искане ²⁾ едва ли би било приемливо за запазването суверенитета на Сърбия, ако би означавало, както изглежда въ дадения случай, щото Австрия да бжде натоварена съ правото да назначава чиновници, които да иматъ властъ вѣтрѣ въ сръбскитѣ граници.

Азъ добавихъ при това, че се много опасявамъ и че ще обсъжда върху тоя въпросъ единствено и само отъ становището за европейския миръ. Причинитѣ на австро-сръбскитѣ спорове не засѣгатъ правителството на Негово Величество съ нищо и забѣлѣжитѣ, който направихъ върху това, не прѣслѣдваха щѣльта да се разискватъ тѣзи причини. ³⁾

¹⁾ Синя книга № 5. Вижъ. синя книга № 3.

²⁾ Вижъ 5 пунктъ на австрийската нота до Сърбия.

³⁾ Фактически австрийскитѣ материали не сж били прѣдметъ на каквото и да било разискване отъ страна на дипломатитѣ на тройното съглашение. Самата работа никога не е била проучвана, а само сж се занимавали съ проблемата на сръбската и руска чувствителностъ спрѣмо една считана като прѣдизвикателство и прѣдприета отъ Германия и Австро-Унгария постѣпка.

Азъ свършихъ, като казахъ, че безсъмнѣно ще влѣземъ въ размѣна на възгледи съ другитѣ държави и че ще трѣбва непрѣменно да очакваме тѣхнитѣ възгледи върху възможността за изглеждане на мѣжнотиитѣ.

Графъ Менсдорфъ възрази, че сегашното положение никога не би настанало, ако Сърбия слѣдъ убийството на херцхерцога си би поклатила поне едната ржка; обаче Сърбия не даде никакъвъ признакъ на симпатии или на състрадание, макаръ че отъ деня на убийството бѣха истекли много седмици; една нота съ срокъ би била твърдѣ важна, за да острани протакането отъ страна на Сърбия.

Азъ казахъ: ако Сърбия бави отговора, би могло по късно да ѝ се постави единъ срокъ; ¹⁾ обаче споредъ както сж се сложили сега нѣщата, прѣдговорътъ на сръбския отговоръ ще бжде диктуванъ отъ Австрия, която нѣма да се задоволи само съ това да изиска единъ отговоръ въ течение на срока, 48 часа отъ вржчването на нотата. ²⁾

Австро-унгарскиятъ посланикъ въ Парижъ, графъ
Сечени до Австро-унгарския министръ на вън-
шнитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Черв. кн. № 11.

П а р и ж ъ .

Току що се срѣцнахъ съ замѣстника на министра на външнитѣ работи, довѣрениятъ му г. министра на правосъдието. Прочетохъ му съобщението отъ 22 т. м. и му оставихъ копие. Г. Биенвеню Мартенъ, който е билъ информиранъ прѣд-

¹⁾ Синя кн. № 5. Грей не казва нищо за сръбското обѣщание отъ 1909 год., върху което е обоснована австрийската нота.

²⁾ Отчетътъ, който прави графъ Менсдорфъ за своя разговоръ съ Едуардъ Грей до графъ Берхтолдъ, черв. кн. № 10, е въ съгласие изобщо и напълно съ версията на Грея, обаче Грей прѣмълчава важниятъ отговоръ на Менсдорфа, по отношение мисльта му върху пунктъ 5: «Азъ възразихъ, че сътрудничеството, напримѣръ, на полицейскитѣ органи не засѣга по никой начинъ държавния сувернитетъ.»

варително отъ тазсутришнитѣ вѣстници върху съдържанието на нашата постѣпка въ Бѣлградъ, ми се виде достатъчно удивенъ отъ моето съобщение. Безъ да изслуша по внимателно текста, той се показа на драго сърце съгласенъ, че събитията прѣзъ послѣдното врѣме и поведението на сръбското правителство, свършено понятно, изглежта, че допускатъ една енергична постѣпка отъ наша страна.

Пунктъ 5 на отправената въ Бѣлградъ нота достатъчно силно обърна вниманието на г. министра, защото той прочете сжщия пунктъ два пѣти едно слѣдъ друго.

Г. министрътъ благодари за моето съобщение, което, споредъ както той ми каза, щѣло да бжде проучено внимателно. Азъ изпользувахъ случая, за да подчертая, че се касае само за единъ въпросъ, който се отнася направо върху отношенията между Сърбия и насъ и че сжщеврѣменно е въ интереса на обшоевропейския миръ, щото безпокойствата, които отъ години насамъ сж се вършили отъ сръбската съзаклятническа дѣйностъ, най-сѣтнѣ да се поставятъ въ едно ясно положение.

Всички приятели на мира и на порядъка, и къмъ тѣзи азъ броя на първо мѣсто Франция, трѣбва поради това да посвѣтватъ сериозно Сърбия да промѣни коренно своето поведение и да удовлетвори нашитѣ справедливи искания.

Г. министрътъ добави, че Сърбия има дълга да застане енергично срѣщу всички съучастници на убийството въ Сараево; отъ този дългъ тя не може никакъ да се отклони. При натъртеното подчертаване на симпатии отъ Франция къмъ Австро-Унгария и при сжществуващитѣ добри отношения между двѣтъ страни, той изказа надеждата, че спорниятъ въпросъ ще се уравни мирно, по желателния за насъ начинъ.

Г. министрътъ избѣгна всѣки опитъ да закрили или да защити по какъвто и да е начинъ поведението на Сърбия.

Французкиятъ замѣстникъ на министра на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ до французкия министръ-прѣдседатель, Вивияни—на борта на военния параходъ „Франсъ“ — и до френскитѣ прѣдставители.

Жълта кн. № 25.

П а р и ж ъ.

Имамъ честь да Ви съобща, че австро-унгарската нота, която била връжчена въ четвъртъкъ вечерята въ Бѣлградъ, ми се прѣдаде въ формата на едно копие отъ австро-унгарския посланикъ.

.....¹⁾
Когато той веднага слѣдъ това съобщение посѣтилъ замѣстника на политическия директоръ, графъ Сечени му съобщилъ, безъ каквито и да било коментарии за връжчването на нотата въ Бѣлградъ. Графъ Берхтолдъ, споредъ моето разбиране, е обърналъ вниманието на австро-унгарския посланикъ само върху впечатлението отъ безпокойствието, което биде прѣдизвикано прѣзъ сутринята отъ появилитѣ се съобщения върху съдържанието на австрийската нота и върху тежкото чувство, което би се произвело безсѣмнѣно въ публичното мнѣние на Франция, при избора на момента за една толкова повѣлительна и съ краткъ срокъ постѣпка; т. е. тя се прѣдприема, когато президентътъ на републиката и министрътъ на външнитѣ работи сж напуснали Петербургъ и сж се намирали въ морето, слѣдователно, когато тѣ не сж били въ състояние да бждатъ въ непосредствена връзка съ не непосредствено заинтересуванитѣ държави, които да могатъ да упражнятъ влиянието си върху

¹⁾ *Жълта кн. № 25.* Тукъ слѣдва едно резюме на нотата безъ личното мнѣние на министра.

толкова много обезпокоителната акция между Сърбия и Австрия, въ интереса на всеобщия миръ.¹⁾

Сръбскиятъ пълномощенъ министръ не притежава още никакви инструкции върху намѣренията на своето правителство.

Германскиятъ посланикъ ме помоли да го приема днесъ слѣдъ обѣдъ въ 5 часа.

Замѣстникътъ на французкия министръ на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ до пълномощнитѣ министри въ Стокхолмъ (за Министръ-прѣдседателя)²⁾ и въ Бѣлградъ, Виена, Лондонъ, Берлинъ, Римъ, Петербургъ.

Жълта книга № 26.

П а р и ж ъ.

Г. Весничъ и до днесъ сутринята не е получилъ отъ своето правителство никаква телеграма, която да го увѣдоми върху неговитѣ намѣрения и не знае съдържанието на австрийската нота.

Когато той попиталъ въ политическата дирекция за съвѣтъ, г. Бертело³⁾ му казалъ съвършено частно, че Сърбия трѣбва да се опита да спечели врѣме, понеже срокътъ отъ 48 часа е може би повече едно рѣшително искане, отъ колкото да означава единъ ултиматумъ;⁴⁾ че това би могло да стане съ манивриране, чрѣзъ нѣкои задоволявания по пунктоветъ, несъобразни съ достойнството и суверенитета на Сърбия. Той го по-

¹⁾ Сравни синя кн. № 6. Тукъ, както и тамъ съ датата на връжчването на нотата отъ страна на Австрия се злоупотрѣбвява. При това напълно се забравя, че не само президентътъ на френската република, но кайзеръ Вилхемъ II се намира по морето.

²⁾ Президентътъ Поанкаре и Вивияни трѣбваше да посѣтятъ шведския дворъ.

³⁾ *Жълта кн. № 26.* Бертело е замѣстникъ на политическия директоръ въ френското външно министерство.

⁴⁾ Сравни жълта кн. № 14 и черв. кн. № 17.

съвѣтвалъ да изтъкне, че настоятелнитѣ искания за австрийското изслѣждане по атентата въ Сараево били едностранчиви и че Сърбия макаръ че била готова да заеме позицията срѣщу всички съучастници въ прѣстѣпленіето, което напълно не одобрява, нека да поиска да бѣде ясно освѣтлена върху доказателствата, за да ги проучи; прѣди всичко Сърбия може да се опита да завърже направо сношения съ Австрия, въ които да се покаже готова, да се подчини на последната рѣшителна дума на Европа.¹⁾

Азъ запитахъ въ Лондонъ и Петербургъ за възгледитѣ на английското и руско правителства. Отъ друга страна става ясно отъ нашитѣ свѣдѣния, че Италия е получила чакъ днесъ съобщение за нотата, върху която тя не била още нито запитвана, нито освѣдомена.

Френскиятъ замѣстникъ на министра на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ за Стокхолмъ (за Министръ-прѣдседателя) и до французкитѣ прѣдставители.

Жълта книга, № 28.

П а р и ж ъ.

Г. фонъ Шьонъ ми съобщи една нота на своето правителство, безъ да иска да ми остави единъ прѣписъ; прочете ми я обаче по мое желание два пѣти. Тази нота гласеше почти буквално слѣдното:

По отношение на това азъ обърнахъ вниманието на германския посланикъ, че колкото и да се показва справедливо

¹⁾ Този французки съвѣтъ не означава нищо друго, освѣнъ на спорния въпросъ да се даде международенъ характеръ. Тази програма, на която Франция остава вѣрна, стои въ силно противорѣчие съ германската програма за «локализиране».

²⁾ *Жълта кн. № 28.* Текстътъ на съобщението вижъ въ бѣла книга издание I.

искането за наказанието на всички съучастници въ сараевския атентатъ, при все това мжчно би могло да се приематъ мѣрkitѣ, които сж противъ достойнството и суверенитета на Сърбия. Сръбското правителство, даже ако би се подчинило, може да се намѣри прѣдъ опасността да бѣде помѣтено отъ една революция.

Азъ дадохъ сжщеврѣмено на г. фонъ Шьонъ да разбере, че неговата нота обхваща само двѣ прѣдположения: едното за пълното отхвърляне или пъкъ другото — за едно принудително изтрѣгнато поведение отъ Сърбия. Едно трето прѣдположение (което да отваря вратитѣ за едно споразумѣние) допуца въ всѣки случай разчета за възприемането на нотата отъ Сърбия, при условие да се съгласи веднага съ достатъчното наказание на виновницитѣ и да даде всички гаранции за унищожението на неприятелската спрѣмо Австрия пропаганда, което би било въ съгласие съ нейния суверенитетъ и достойнство.

Азъ добавихъ при това, че ако въ рамкитѣ на тѣзи граници бѣде удовлетворено цѣленото отъ Австрия задоволяване, ще бѣде проученъ начина за тѣхното прокарване; ако Сърбия даде открито доказателство за своята добра воля, не бива да се разбере, че Австро-Унгария не е била склонна да започне прѣговори.

Може би, не би било полезно, щото трета една държава, която не може да се дезинтересира нито по морални, нито по еднакви чувства съ Сърбия, да се принуждава да възприеме едно съотвѣтно на желанието на Германия поведение за локализирането на конфликта.

Г. фонъ Шьонъ призна стойността на тѣзи забѣлѣжки и заяви неопрѣдѣлено, че тази надежда винаги може да остане открита надежда. Когато го попитахъ, дали австрийската нота има простия характеръ на «mise en demeure», което допуца разисквания или на единъ ултиматумъ, той отговори, че върху това нѣщо нѣма свое лично мнѣние.¹⁾

¹⁾ *Жълта кн. № 28.* Тая прѣдстава, която дава Биенвеню, противорѣчи по своето съдържание, още повече по своя духъ, на отчета, който прави графъ Сечени телеграфически на Берхтолда възъ основа съобщението на фонъ Шьонъ. Черв. кн. № 15. Прѣди всичко тамъ се казва «г. Биенвеню Мартенъ му казалъ, че не може още окончателно да се изкаже, обаче сега може да каже, че французкото правителство е на мнѣние, какъво спора може да се изглади направо между Бѣлградъ и Виена».

Английският посланик въ Петербургъ, сжръ Г. Бж-
кананъ до Английския държавенъ секретаръ на
външнитъ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя книга № 6.

Петербургъ.

Азъ получихъ днесъ сутринята съобщение по телефона отъ г. Сазоновъ, че текстътъ на австрийския ултиматумъ билъ туку що пристигналъ.

Негово Прѣвѣзхадителство добави при това, че за отговорътъ били опрѣдѣлени 48 часа и ме помоли по негово желание да отида въ французкото посолство, за да обсъдимъ върху работата, понеже австрийската постѣпка ясно означава, *че войната стои прѣдъ вратата.*¹⁾

Министрътъ на външнитъ работи каза, че постѣпката на Австрия е колкото прѣдизвикателна, толкова и. неморална; Австрия никога не би прѣдприела една подобна акция, ако не е попитала прѣдварително Германия. Той се надѣва, че правителството на Негово Величество не ще чака да бжде поканено да обяви своята солидарностъ съ Русия и Франция.²⁾

Французкиятъ посланикъ ми даде да разбере, че Франция, ако стане необходимо, ще изпълни всичкитъ си задължения, които произхождатъ отъ съюза ѝ съ Русия и че тя независимо отъ Русия ще подкрѣпи твърдо всички дипломатически прѣговори.³⁾

¹⁾ *Синя кн. № 6.* Сазоновъ кани Бжкананъ въ французкото посолство(!) не за нотата, а да уговорятъ възможността за войната.

²⁾ Този апелъ къмъ Англия очевидно е насоченъ срѣщу Германия. Сазоновъ не очаква заемане позиции отъ страна на Германия, а винаги мисли, че Германия е взела участие въ нотата срѣщу Сърбия и това е достатъчно за него, за да поиска изявлението за солидарностъ отъ страна на тройното съглашение, като необходимо.

³⁾ Въ противовѣсъ на Бжкананъ, Палеологъ е получилъ вече опрѣдѣлени инструкции или пъкъ си е създакъ опрѣдѣлени линии за дѣйствиe при срѣщата между президента Поанкаре, Сазоновъ и Вивияни.

Азъ казахъ, че съмъ Ви телеграфиралъ подробно върху всичко, което сега казвамъ на Ваше Прѣвѣзхадителство. Естествено, азъ не можехъ да говоря отъ името на правителството на Н. Величество, обаче лично не виждамъ никаква причина да се очаква отъ правителството на Негово Величество нѣкакво изявление за солидарностъ, което да го тикне въ едно безусловно задължение да помогне на Русия и на Франция съ въоръжена сила.

Англия нѣма непосредствени интереси въ Сърбия и една война заради тази страна нѣма да бжде удобна никога отъ английското обществено мнѣние.¹⁾ Напротивъ г. Сазоновъ каза, че ние не трѣбва да забравяме, че европейскиятъ въпросъ е ненакърнимъ и че сръбскиятъ въпросъ съставлява само една частъ отъ него и че Велика Британия не бива да изключи себе си отъ появилитъ се проблеми.

На тази забѣлѣжка азъ възразихъ, като си направихъ заключение отъ онова, което ми каза Негово Прѣвѣзхадителство, какво той се стреми да включи и Велика Британия въ изпращането на едно съобщение до Австрия, съ което да се заяви, че една активна намѣса въ вжтрѣшнитъ работи на Сърбия нѣма да бжде търпѣна. Но да допуснемъ, че Австрия ще прибѣгне до военни мѣрки срѣщу Сърбия, като не обърне ни най-малко внимание на нашитъ прѣдставления, тогава ще означава ли това намѣрението на руското правителство да обяви война на Австрия?

Г. Сазоновъ каза, че той самъ върва, какво *руската мобилизация* трѣбва въ всѣки случай да стане; впрочемъ днесъ слѣдъ обѣдъ щѣлъ да стане министерски съвѣтъ, който ще се съвѣщава върху цѣлата работа.²⁾ Другъ единъ министерски съвѣтъ, вѣроятно, щѣлъ да стане утрѣ подъ прѣдседателството на Императора, на който щѣло да бжде вземено рѣшение.

Азъ казахъ, че най-важниятъ пунктъ изглежда за менъ да бжде, да се накара Австрия да продължи срока и въ най-близко врѣме трѣбва да се въздѣйствува въ тази смисълъ върху Австрия; обаче французкиятъ посланикъ мисли, че или Австрия ще се рѣши веднага да прѣговаря или ще прибѣгне къмъ единъ блѣфъ. Както и да е, единствениятъ за насъ изгледъ

¹⁾ *Синя кн. № 6.* Туку за прѣвъ пжтъ се изтъква важния фактъ, че Сърбия не съставлява достатъчна причина за военни дѣйствия отъ страна на Англия.

²⁾ По кжсно Сазоновъ отбѣлѣжи мобилизацията, като контра мѣрка срѣщу австрийската мобилизация, а именно до колкото тази застрашаваше направо Русия. Туку се ясно установява, че на 24 юли въпросътъ за мобилизацията е билъ вече сложенъ за разискване въ руския министерски съвѣтъ. Отъ телеграмата на Царя отъ 30 юли, бѣла кн. издание 23, става ясно, че на 25 юли е рѣшена мобилизацията.

да се избѣгне войната се състои въ това, да възприемемъ една здрава позиция. Той не вѣрва, че е настанало врѣме да прокара моето прѣдложение. На това азъ възразихъ, че е жалателно да се знае, до колко Сърбия е готова да възприеме австрийскитѣ искания. Г. Сазоновъ каза, че той ще пита още сега своитѣ колеги върху този пунктъ, обаче несъмнено е, че нѣкой отъ австро-унгарскитѣ искания могатъ да бждатъ приети отъ Сърбия.

Французкиятъ посланикъ и г. Сазоновъ — и двамата настояха настоятелно да поискаме една декларация за *пълната солидарност* на правителството на Негово Величество съ французкото и руско правителства. По поводъ на това азъ казахъ, че държа за възможното, какво вие сте готови да направите сериозни прѣдставления прѣдъ германското и австрийско правителства, въ които прѣдставления да подчертаете осезателно, че едно нападение отъ Австрия срѣщу Сърбия би застрашило цѣлия европейски миръ. Може би, вие бихте намѣрили начинъ да имъ съобщите, че една такава акция отъ страна на Австрия би означавала вѣроятната намѣса на Русия, нѣщо което ще въздѣйствува на Франция и на Германия и че *за Велика Британия би било трудно да остане неутрална*, ако настане общата война. Сазоновъ отговори, че ние рано или късно ще бждемъ въвлечени въ войната, ако тя избухне; ние вѣроятно бихме воювали само тогава, когато още въ началото не бихме се намѣсили въ полза на Русия и на Франция. Въ всѣки случай, така се надѣва той, правителството на Негово Величество ще изкаже своето силно неодобрѣние върху прѣдприетата отъ Австрия акция.

Президентътъ на Французката република и министър-прѣдседателятъ не ще могатъ да пристигнатъ въ Франция отъ Русия по-рано отъ 4 или 5 дни и затова изглежда, като че ли Австрия нарочно е избрала тоя моментъ за вржчването на ултиматума ¹⁾.

Споредъ държания езикъ отъ французкия посланикъ, струва ми се, че даже ако ние трѣбва да отхвърлимъ това, сѣ пакъ трѣбва да се присъединимъ къмъ тѣхъ. Франция и Русия сж рѣшени да заематъ едно рѣшително поведение ²⁾.

¹⁾ *Синя кн. № 6.* Сравни жълта кн. № 25.

²⁾ Върху този разговоръ не съобщава нищо, нито оранжевата, нито жълтата книги.

Австро-унгарскиятъ посланикъ въ Петербургъ, графъ
Сцапари до Австро-унгарския министър на външ-
нитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Черв. кн. № 14.

Петербургъ.

Министрътъ на външнитѣ работи ме прие, прѣзъ врѣме на което ми каза, че той знае, какво ме е завело при него и веднага ми заяви, че по отношение на моята постѣпка не е заелъ никаква позиция. Азъ почнахъ съ четенето на това, за което бѣхъ натоваренъ. Министрътъ ме прѣкъсна за пръвъ пжтъ при споменаването на редицата атентати и помоли да му обясня, дали наистина е доказано, че тѣ водятъ началото си отъ Бѣлградъ. Азъ подчертахъ, че тѣ сж продуктъ на сръбскитѣ тежнениа. При по нататъшното продължение на четенето, той заяви, че знае за какво се касае работата: Ние сме искали да обявимъ война на Сърбия и това трѣбвало да бжде претекстъ. Азъ отвърнахъ, че нашето поведение прѣзъ послѣднитѣ години е едно богато доказателство, че ние не търсимъ, нито имаме нужда отъ нѣкъкъвъ прѣдлогъ срѣщу Сърбия. Нашитѣ искания не прѣдизвикаха възражение отъ г. министра; той се опита само отъ ново да твърди, че Пашичъ отдавна се билъ изказалъ вече по отношение на това, което азъ справедливо искамъ. „Il dira cela 25 fois, si vous voulez“. Азъ му казахъ, че никой отъ насъ не се обръща срѣщу сръбската цѣлостъ или династия. Съ енергиченъ тонъ г. Сазоновъ се обяви противъ разтурването на „Народна Отбрана“, което Сърбия никога нѣма да приеме. По нататкъ отъ страна на г. министра чухъ възражението, че не може да бжде допуснато участието на императорски и кралски чиновници за унищожението на шовинистическо движение. „По такъвъ начинъ Сърбия не ще бжде повече господарьтъ! Тогава вие ще поискате да се намѣсите, но какъвъ животъ ще подготвите за Европа!“ Азъ възразихъ, че той ще бжде спокоенъ, както до сега, ако Сърбия има добрата воля.

Даденият коментарий, при съобщението на нотата, г. министра ги изслуша съ достатъчно спокойствие; при пасажъ, че нашите чувства сж еднакви съ ония на всички цивилизовани нации, той изказа мнението, *че това било едно заблуждение*. Съ притиснато въннение, поради добитото впечатление отъ тази фраза, азъ изтъкнахъ, колко печално би било за насъ, ако ние по този въпросъ, който поставя всичко на карта, каквото е свято за насъ сжщо така свято и за Русия, както е казвалъ винаги г. министрътъ, да не намѣримъ никакво разбирателство въ Русия.

Министрътъ се помъчи да намали династическата страна на въпроса.

Относително приложеното досие отъ правителството къмъ нотата, г. Сазоновъ мисли, защо сме си дали този трудъ, когато вече сме дали единъ ултиматумъ. Това показвало най-добре, че ние не се стремимъ никакъ за едно безпристрастно проучване на случая. Азъ му казахъ, че за нашата постъпка въ разигралото се събитие между Австро-Унгария и Сърбия, сж достатъчни прѣстъпванитѣ резултати чрезъ едно наше собствено издирване и че ние сме готови да дадемъ и други обяснения на великитѣ сили, въ случай че тѣ се интересуватъ, защото нѣма какво да скриваме.

Сазоновъ мисли, че сега слѣдъ подаването на ултиматума, той собствено не билъ никакъ любопитенъ. Той прѣдстави работата така, като че ли ние сме достигнали до тамъ нарочно, за да воюваме безусловно съ Сърбия. Азъ възразихъ, че ние сме били най-миролюбивата държава на свѣта, а това, което искаме, е само едно осигуряване на нашата територия отъ чужди революционни стремежи и нашата династия отъ бомби.

Въ течение на по-нататъшнитѣ разисквания г. Сазоновъ намѣкна още единъ пжтъ, че ние въ всѣки случай сме създали едно сериозно положение.

Въпрѣки относителното спокойствие на г. министра, държането, което той прояви, бѣ съзнателно отклоняващо и неприятелско.

Комюнике на руския официаленъ вѣстникъ.

Черв. кн. № 15. ¹⁾

Петербургъ.

Петербургската телеграфна агенция съобщава:

Официалниятъ органъ публикува слѣдното комюнике:

Императорското правителство, живо заинтересовано отъ не надѣйнитѣ събития по поводъ отпрашения до Сърбия отъ Австро-Унгария ултиматумъ, слѣди съ внимание развитието на австро-унгарския и сръбски конфликтъ, въ който Русия не ще остане индеферентна.

Французкиятъ посланикъ въ Петербургъ, Палеологъ до Замѣстника на французкия министръ на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта кн. № 31.

Петербургъ.

Австро-унгарскиятъ посланикъ съобщилъ на г. Сазоновъ за една заплашителна нота до Сърбия.

Разположението на Руския императоръ и на неговитѣ министри е най миролюбивото, за което президентътъ на републиката и министръ-прѣседателътъ се лично убѣдили; обаче

¹⁾ *Черв. кн. № 15.* Въ оранжевата книга това комюнике се явява, като № 10, чакъ на 25 юли. когато фактически биде издадено на 24 юли.

ултиматумът, който австро-унгарското правителство туку що е вржчило на бѣлградския кабинетъ, внася въ положението единъ новъ и обезпокоителенъ елементъ.

Руското обществено мнѣние не би търпяло, щото Австрия да си послужи съ сила срѣщу Сърбия. Краткиятъ срокъ, който е билъ опрѣдѣленъ въ ултиматума, прави по-тежка примирителната акция на тройното съглашение въ Виена.¹⁾

Освѣтъ това, г. Сазоновъ прѣдполага, че Германия иска да подкрѣпи своята съюзнца и азъ се опасявамъ, че това впечатление е вѣрно. Само солидарността на тройното съглашение, която трѣбва да бѣде подчертана, може да попрѣчи на германскитѣ държави да спратъ своето прѣдизвикателно поведение.²⁾

Сръбскиятъ пълномощенъ министръ въ Петербургъ,
Спалайковичъ до Сръбския министръ-прѣдсе-
дателъ и министръ на външнитѣ работи, Н.
Пашичъ.

Сръбска синя книга № 36.

Петербургъ.

Когато напуснахъ кабинета на г. Сазоновъ, комуто съобщихъ текста на австро-унгарския ултиматумъ, срѣднахъ германския посланикъ. Той изглеждаше да е твърдѣ добръ разположенъ. Въ разговора, който започнахъ съ графъ фонъ Порталесъ, помолихъ го да ми посочи начина, какъ може да се излѣзе отъ създаденото положение, по поводъ австро-ун-

¹⁾ Жълта кн. № 31. За една примирителна акция въ Бѣлградъ не става нито дума.

²⁾ Изразътъ „прѣдизвикателно поведение“ по отношение на Германия, която до тоя моментъ още не е застанала на никоя страна — съобщението на германската нота още не е направено — рисува ясно схващането на французката дипломация, която я издава още отъ първия моментъ спрѣмо Германия. „Германскитѣ държави“ — това е израза, съ който си служи руската и френската дипломации.

гарския ултиматумъ. Посланикътъ ми отговори, че това зависи само отъ Сърбия, понеже се касае за единъ въпросъ, който се отнася само между Австрия и Сърбия и въ който не може да се намѣси никой другъ. Азъ отговорихъ на графъ фонъ Порталесъ, че той се мами и скоро ще бѣде убѣденъ въ това, че се не касае само за единъ въпросъ между Сърбия и Австрия, а за единъ европейски въпросъ.

Германскиятъ посланикъ въ Петербургъ, графъ Пор-
талесъ до Германския държавенъ канцлеръ, фонъ
Бетманъ Холвегъ.

Бѣла книга, приложение IV.

Петербургъ.

Съдържанието на указа № 592¹⁾ току що го разисквахъ въ единъ дълъгъ разговоръ съ г. Сазоновъ. Министрътъ се опълчи срѣщу Австро-Унгария съ безмѣрни оплаквания и бѣ силно развълнуванъ²⁾. По-най категориченъ начинъ той заяви, че изглаждането на австро-сръбския споръ само отъ участващитѣ въ него не може да се допусне отъ Русия.³⁾

¹⁾ Вижъ бѣла книга, приложение IV и бѣла книга приложение I.

²⁾ Сравни черв. кн. № 16 и синя кн. № 6, отъ които се вижда голѣмото вълнение и силното смущение на Сазоновъ спрѣмо Австро-Унгария.

³⁾ Това становище Сазоновъ не отрича. И това становище го признаватъ Англия и Франция, като справедливо.

Австро-унгарският посланик въ Петербургъ, графъ
Сцапари до Австро-унгарския министър на външ-
нитъ работи, графъ Берхтолдъ.

Черв. кн. № 16.

Петербургъ.

Слѣдъ петчасовъ министерски съвѣтъ, г. Сазоновъ прие вечерята германския посланикъ и има съ него дълъгъ разговоръ.¹⁾

Г. министрътъ застъпилъ становището, вѣроятно, като резултатъ на рѣшението, което е взелъ министерскиятъ съвѣтъ, че австро-унгарско-сръбския споръ не можелъ да съставлява една работа, ограничена между тѣзи държави, а е *единъ европейски въпросъ*, понеже послѣдвалото примирение чрѣзъ сръбската декларация отъ 1909 година е станало подъ покровителството на цѣла Европа.²⁾

Г. министрътъ изтъкналъ, че особено неблагоприятно впечатление му произвело обстоятелството, дѣто Австро-Унгария е поискала проучването на едно досие, когато е вече даденъ ултиматумъ. Русия ще изиска межеународно проучване на едно прѣдставено отъ насъ досие. Моятъ германски колега обърналъ веднага вниманието на г. Сазоновъ, че Австро-Унгария не ще се съгласи на едно намѣсване въ нейния споръ съ Сърбия, а сжщо така и Германия отъ своя страна не ще се съгласи за едно прѣдложение, което би противорѣчило на достойнството на съюзницата ѝ, като велика държава.

Въ по-нататъшното течение на разговора г. министрътъ заявилъ, че онова, което Русия не може да приеме равнодушно, било евентуалното намѣрение на Австро-Унгария «*de dévorer la Serbie*». ³⁾ Графъ Порталесъ възразилъ, че едно

¹⁾ Касае се за разговора — бѣла книга приложение IV.

²⁾ Черв. кн. № 16. Върху това обосноваване на европейския характеръ на работата по послѣ Сазоновъ пакъ се повръща.

³⁾ Да глѣтне Сърбия.

таково намѣрение въ Австро-Унгария нѣма да се приеме, понеже то било въ противорѣчие съ собственитъ интереси на Монархията. Австро-Унгария имала само намѣрението «*d' infliger à la Serbe le châiment justement mérité*». ¹⁾ Г. Сазоновъ изказалъ своето съмнѣние върху това, дали Австро-Унгария, даже когато ѝ се дадатъ прѣдварителни обяснения, ще се задоволи.

Разговорътъ се свършилъ съ единъ апелъ на г. Сазоновъ, че Германия може да работи заедно съ Русия за запазването на мира. Германскиятъ посланикъ увѣрилъ руския министръ, че Германия, разбира се, нѣма желанието да подържа избухването на една война, но при все това, само по себе си се разбира, че тя ще се застъпи напълно за интереситъ на своята съюзница.

Австро-унгарскиятъ министър на външнитъ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския посла-
никъ въ Лондонъ, графъ Менсдорфъ-

Черв. кн. № 17.

Виена.

Къмъ вчерашната телеграма на Ваше Прѣвъзходителство.

Опитайте се веднага да обясните на сжръ Едуардъ Грея, че вчерашната наша постѣпка въ Бѣлграеъ не трѣбва да се смѣта като формаленъ ултиматумъ, а че се касае за една постѣпка съ срокъ, и че, както Ваше Прѣвъзходителство може да съобщи строго повѣрително на сжръ Едуардъ Грея, — ако срокътъ изтече безплодно — ще послѣдва само скжсването на дипломатическитъ сношения и ще започнатъ необходимитъ военни приготовления, понеже ние сме безусловно рѣшени, да прокараме нашитъ справедливи искания.

При това опълномощава се Ваше Прѣвъзходителство да добави, че ние, ако Сърбия, слѣдъ изтичането на опрѣдѣления

) Да даде на Сърбия справедливо заслуженото отъ нея наказание.

срокъ, отстѣпи подѣ натиска на нашитѣ военни приготовления, ще добавимъ само направенитѣ разходи. Както е извѣстно ние трѣбваше заради Сърбия да мобилизираме два пѣти (1908 год. и 1912 год.) ¹⁾

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския посланикъ
въ Петербургъ, графъ Сцапари.

Черв. кн. № 18.

В и е н а.

Азъ приехъ руския управляющъ посолството на 24 юли прѣди обѣдъ и го увѣрихъ, че особено много дѣржа на това, да го поставя колкото е възможно по-скоро въ течението на постѣпката ни въ Бѣлградъ и по отношение на това да му изложи нашето становище.

Между това князь Кудашевъ ²⁾ благодари за тази внимателностъ; той не скри отъ мене своето безпокойствие върху нашата категорична постѣпка въ Сърбия, като забѣлѣжи, че въ Петербургъ били винаги заети съ мисълта, дали нашата постѣпка не ще приема по отношение на Сърбия формата на едно унижение, което не би останало безъ отгласъ въ Русия.

Азъ нагласихъ работата така, щото рускиятъ управляющъ посолството да се успокои въ това отношение. Нашата цѣль се състои въ това да изяснимъ нетърпимото положение на Сърбия къмъ Монархията и за тази цѣль да накараме тамошното правителство отъ една страна да дезавоира насоченото въ настояще врѣме течение срѣщу сѣществуването на Монархията и чрѣзъ административни мѣрки да го унищожи; отъ

¹⁾ *Черв. кн. № 17.* Слѣдователно, Австрия не възнамѣряваше прѣзъ текущия напразно срокъ, даденъ на Сърбия, да обявява война, а смѣташе да работи още по миренъ начинъ за приемането на исканията ѝ. Както става ясно отъ синя кн. 14 и отъ оранжева 16 Грей прѣдава веднага съобщението на 25 юли за Парижъ и Петербургъ. Той забѣлѣзва, че непосредствено въ положението се чувства напръжение. Синя кн. № 14

²⁾ Князь Кудашевъ е управляющъ руското посолство въ Виена.

друга страна да ни се даде възможността да получиме отъ прокарването на извѣстнитѣ мѣрки удовлетворение. Азъ казахъ по натаѣтъ, каква опасностъ съставлява оставянето орѣжиято въ рѣцѣтъ на велико-срѣбската пропаганда не само за цѣлостта на Монархията, а сѣщо и за равновѣсието и мира на Европа, и колко много всички династии, включително и руската, ще бждатъ заплашени отъ добиването гражданственостъ на схватането, че едно движение може да остане ненаказано и че убийцитѣ могатъ да послужатъ, като едно националистическо срѣдство за борба.

Най-сетнѣ, азъ посочихъ на това, че ние не желаемъ никакво присвояване на територии, а цѣлимъ запазването само на сегашнитѣ си — становище, върху което може да се намѣри разбирателство при руското правителство.

Князь Кудашевъ забѣлѣжи при това, че той не знае становището на своето правителство, а сѣщо че не знае, какъ Сърбия ще се постави спрѣмо отдѣлнитѣ искания.

На края на нашия разговоръ г. управляющиятъ посолството подчрта, че не ще се забави да донесе до знанието на правителството си за това изложение, което азъ му направихъ върху нашата постѣпка, а именно за положението, че отъ наша страна не се възнамѣрява никакво унижение на Сърбия. ¹⁾

Германскиятъ посланикъ въ Виена, фонъ Чирски
и Бегендорфъ до Германския държавенъ кан-
цлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ

Бѣла книга, приложение III.

В и е н а.

Графъ Берхтолдъ повикалъ днесъ при себе си рускиятъ управляющъ посолството и му изложилъ по любезенъ и

¹⁾ *Черв. кн. 18.* Този важенъ разговоръ, който обѣщава непрѣменно Кудашевъ да прѣдаде на Сазонова, не е прѣдаденъ въ руската оранжева книга, а той съдържа важнитѣ изявления на Берхтолда за Сърбия. Този разговоръ за запазване срѣбската цѣлостъ не стана достояние на руското общество.

приятелски начинъ становището на Австро-Унгария спрѣмо Сърбия. Слѣдъ като приповторилъ историческото развитие на послѣднитѣ години, той подчерталъ, че Монархията не мисли да завладява Сърбия. Австро-Унгария не ще претендира върху никоя сръбска територия. Но той изтъкналъ твърдо това, че постѣпката цѣли окончателната мѣрка спрѣмо сръбскитѣ задкулисни дѣла. Австро-Унгария иска настоятелно гаранции за по нататъшното приятелско поведение на Сърбия къмъ Монархията. Той му заявилъ по нататъкъ, че иска прѣмахването на неспособното положение на Балканитѣ. Управляющиятъ посолството, който нѣмалъ още никакви инструкции отъ Петербургъ, приелъ изявленията на министра *ad referendum*, като добавилъ, че веднага ще ги събщи на Сазоновъ.¹⁾

Рускиятъ министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ
до Руския управляющъ посолството въ Виена,
Кудашевъ

Оранжев. кн. № 4.

Петербургъ.

Моля Ви да съобщите на австро-унгарския министръ слѣдующето:

«Съобщението, което австро-унгарското правителство направи до великитѣ сили въ деня, слѣдъ вржчването на ултиматума въ Бѣлградъ, дава на великитѣ сили само единъ съвършено кратъкъ срокъ, за да прѣдприематъ нѣкаква мѣрка за потушването на настаналата неразбория.

«За да прѣдпазимъ отъ неизброенитѣ и за всички велики сили еднакво опасни послѣдствия, които могатъ да настанатъ отъ начина на третирането Сърбия отъ страна на австро-унгарското правителство, струва ни се като неизбѣжно, прѣди всичко да продължимъ прѣдоставения на Сърбия срокъ.²⁾ Австро-Унгария,

¹⁾ И това увѣдомление го нѣма въ оранжевата книга.

²⁾ *Оранжев. кн. № 4.* Искането за продълженето на срока, както се вижда, изхожда официално отъ Русия. Синята книга № 6 показва, че въ действителност това желание изхожда отъ Англия.

която вече заяви, че е готова да събщи на великитѣ сили елементитѣ на издирването, върху които императорското и кралско правителство основава своитѣ обвинения, — и за нея е нужно време, за да посочи какво удовлетворение иска.

«Въ този случай, когато великитѣ сили се убѣдятъ въ справедливостта на извѣстни австрийски искания ще бждатъ въ състояние да дадатъ на сръбското правителство съотвѣтнитѣ съвѣсти.¹⁾

«Единъ отказъ, да се продължи срока на ултиматума, ще отнеме възможността за въздѣйствие на постѣпката на Австро-Унгария при великитѣ сили и ще бжде въ противорѣчие даже съ основнитѣ положения на международнитѣ отношения.²⁾»

Регентътъ князь Александръ, прѣстонаслѣдникътъ
на Сърбия до Императора на Русия.³⁾

Оранжев. кн. № 6 и сръбска син. кн. № 37.

Бѣлградъ.

Австро-унгарското правителство вржи снощи на сръбското правителство една нота върху атентата въ Сараево. Въ съзнание на своитѣ международни задължения, Сърбия заяви още въ първия день, че самата тя осжда този атентатъ и е готова да допусне едно изслѣждане на своя територия, ако се докаже въ течение на процеса, който водятъ австро-унгарскитѣ власти, съучастничеството на нѣкои сръбски поданици.⁴⁾ Обаче австро-унгарскитѣ искания сж прѣкалено унижителни за Сърбия и неприемливи за достойнството на една независима държава. Така,

¹⁾ Австро-Унгария даде събранитѣ материали и на великитѣ сили отъ международна учитивостъ. Тази учитивостъ Сазоновъ използвава, за да иска отхвърлянето на нотата и на нейнитѣ основателни искания.

²⁾ Едновременно Сазоновъ моли прѣдставителитѣ въ Лондонъ, Берлинъ, Парижъ и Римъ да помолятъ съотвѣтнитѣ правителства да дадатъ инструкции на своитѣ посланици въ Виена въ сжщата смисълъ.

³⁾ *Оранжев. кн. № 6 и сръб. син. кн. № 37.* Малко прѣди убийството въ Сараево кралъ Петъръ възложи регенството на прѣдстонаслѣдника.

⁴⁾ Сравни противнитѣ изявления на Менсдорфъ син. кн. № 3, както и нотитѣ по отношение на това въ черв. книга.

отъ насъ искатъ съ единъ тонъ, който не търпи никакво възражение, да направи правителството въ официалния вѣстникъ една декларация и владѣтельтъ да издаде една заповѣдь до армията, въ която да укоримъ неприятелския духъ срѣщу Австрия и ние сами да се укоримъ въ прѣстѣпническа слабостъ и за нашитѣ перфидни интриги. Принуждаватъ ни слѣдъ това да допуснемъ австро-унгарски чиновници въ Сърбия, които да взиматъ участие наредъ съ наши въ издирването по атентата и които трѣбва да бдятъ за точното изпълнение на другитѣ условия въ нотата. Ние имаме единъ срокъ отъ 48 часа за приемането на цѣлото съдържание, въ противенъ случай австро-унгарскиятъ пълномощенъ министъръ ще напусне Бѣлградъ. Ние сме готови да възприемемъ австро-унгарскитѣ условия, които сж въ съгласие съ достоинството на една независима държава, както и онѣзи, за които би ни съвѣтвалъ Ваше Величество да ги приемемъ. Всички личности, чието участие въ атентата ще бжде доказано, ще бждатъ отъ насъ строго наказани. Извѣстни искания не могатъ да бждатъ прокарани безъ едно измѣнение на нашитѣ закони, за което ни е потребно врѣме. Даденъ ни е единъ късъ срокъ: — при изтичането на срока ние ще бждемъ нападнати отъ австро-унгарската армия, която е концентрирана на нашата граница.¹⁾ Ние сме неспособни да се защищваме и ние молимъ, Ваше Величество, да ни се притечете на помощъ, колкото е възможно по-скоро. Скъпоцѣнното благодарение на Ваше Величество, което толкова често се е проявявалъ: спрѣмо насъ, ни кара да вѣрваме, че и този пжтъ нашия позивъ ще намѣри отзвукъ въ неговото благородно славянско сърдце. Въ този тежъкъ моментъ азъ изказвамъ чувствата на сръбския народъ, който моли, Ваше Величество да се заинтересува най-драговолно за сждбата на кралство сръбия.

¹⁾ По-нататъшното развитие на събитията доказа, че тѣзи опасения сж неоснователни. На 25 юли изтича строка, а чакъ на 28 юли се обявява войната отъ Австро-Унгария на Сърбия.

Рускиятъ управляющъ легация въ Бѣлградъ, Страндтманъ¹⁾ до Руския министъръ на външнитѣ работи, Сазоновъ.

Оранжев. кн. № 9.

Бѣлградъ.

Пашичъ се завърна въ Бѣлградъ. Той има намѣрение точно при изтичане на срока, т. е. утрѣ сжбота 6 часа вечертъта, да даде отговоръ на Австрия, въ който да посочи приемливитѣ и неприемливи точки. Ще бжде отправена още днесъ до великитѣ сили молба да защищаватъ независимостта на Сърбия. Слѣдъ това Пашичъ добави: ако войната е неизбежна, ние ще водимъ война.²⁾

Английскиятъ управляющъ легация въ Бѣлградъ, Кракаторпе до Английския държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 8.

Бѣлградъ.

Австро-унгарскитѣ искания ще бждатъ смѣтнати отъ сръбското правителство, като напълно неприемливи. То посочва

¹⁾ Оранжев. кн. № 9. Страндтманъ ръководи работата на легацията още отъ смъртъта на руския пълн. министъръ Хартвигъ, който умрѣ на 10 юли при сензационни обстоятелства и чието погребение въ Бѣлградъ послужи като поводъ за подигане духа на руско-сръбскитѣ манифестации. За наследникъ на Хартвига биде назначенъ на 25 юли князь Трубецкой, директоръ на политическия отдѣлъ за Балканитѣ въ руското министерство.

²⁾ Сравни сръбска синя кн. № 34

сериозно доверително на това, щото правителството на Негово Величество да намъри срѣдство и пѣть, за да накара австрийското правителство да бжде умѣрено.

Тая молба ми се изказа отъ сръбския министър-прѣдседателъ, който днесъ рано се завърна въ Бѣлградъ. Негово Прѣвзходителство е поразенъ и е очевидно много загриженъ върху послѣдствията, които могатъ да настанатъ.¹⁾

Французкиятъ посланикъ въ Берлинъ, Жюль Комбонъ до Замѣстника на французкия министъръ на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта кн. № 29. 2)

Берлинъ.

Вржчането на австрийската нота на Сърбия прѣдизвика дълбоко вълнение. Австрийскиятъ посланикъ заяви, че неговото правителство не ще пропусне да прокара своитѣ искания. Въ Вилмерщрасе, както и въ пресата се държи сжщия езикъ.³⁾ Повечето отъ намиращитѣ се въ Берлинъ управляющи посолствата и легациитѣ ме посѣтиха днесъ сутринъта. Тѣ изказватъ надеждата за едно мирно разрѣшение. Рускиятъ управляющъ посолството забѣлѣжи съ огорчение, че Австрия вржчила своята нота тъкмо въ момента, когато президентътъ на републиката и министър-прѣдседателя сж напуснали Петербургъ.⁴⁾ Той е наклоненъ да вѣрва, че една голѣма частъ отъ общественото мнѣние въ Германия желае войната и тя може да

¹⁾ Синя книга № 8. Сравни сръбска синя кн. № 35.

²⁾ Жълта кн. № 29. Не може да се разбере, защо тази телеграма въ жълтата книга е отбѣлѣзана подъ № 29, когато телеграмата на Биенвеню Мартенъ, съ която той държи министър-прѣдседателя, посрѣдствомъ Камбона въ течение на работитѣ, е посочена като № 27.

³⁾ Камбонъ казва, че пресата държала сжщия езикъ, т. е. австрийскитѣ искания не могатъ да бждатъ орѣзани, а Биенвеню Мартенъ телеграфира, че тонътъ на пресата е застрашителенъ.

⁴⁾ Сравни жълта кн. 22. Вижда се, че въ Петербургъ е уговаряно прѣди да се знае нотата.

използува този случай, да се покаже единодушна, безсѣмнено, както въ миналото съ Австрия и че Императорътъ е твърдѣ малко наклоненъ къмъ примирение възъ основа на династическото си чувство на солидарностъ и отъ отвръщение къмъ атентата. Г. фонъ Яговъ ще ме приеме днесъ слѣдъ обѣдъ.

Французкиятъ замѣстникъ на министра на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ за Стокхолмъ, за министър-прѣдседателя и до прѣдставителитѣ на Франция.

Жълта кн. № 27

П а р и ж ъ.

Французкиятъ посланикъ въ Виена ми съобщи, че общественото мнѣние било изненадано отъ внезапността и прѣувеличеността на австро-унгарскитѣ искания. Военната партия изглежда прѣди всичко да се страхува, че Сърбия ще отстѣпи.

Сръбскиятъ посланикъ въ Австрия вѣрва, че неговото правителство ще се покаже твърдѣ примирително относително наказанието на съвиновницитѣ въ атентата и за гаранциитѣ за неприятелската за Австрия пропаганда,¹⁾ обаче нѣма да се съгласи за никаква кралска зеповѣдь до армията и за никакво уволнение на подозрѣни отъ Австрия офицери, както и за намѣсата на чужди чиновници въ Сърбия. Г. Ивановичъ е на мнѣние, ако това е възможно, да се започнатъ разисквания и по такъвъ начинъ съ помощта на великитѣ сили да може да се отстрани конфликта.

Нашиятъ посланикъ въ Берлинъ съобщава за вълнението, което е било прѣдизвикано отъ австрийската нота и върху схващането на тамошния руски управляющъ посолството, който вѣрва, че по-голѣмата частъ отъ германското общественото мнѣние желаяла войната. Тонътъ на пресата е заплашителенъ и цѣли едно заплашване къмъ Русия.²⁾ Нашиятъ посланикъ

¹⁾ Жълта кн. № 27. Единственитѣ гаранции Австрия ги вижда въ пунктъ 5, който биде изтъкнатъ отъ Сърбия и тройното съглашение като напълно неприемливъ.

²⁾ Виждъ жълта кн. № 29.

трѣбвало да направи посѣщение днесъ вечеръта на г. фонъ Яговъ.

Г. Бареръ съобщава, че Италия ще дѣйствува въ Виена въ успокоителна смисълъ и ще се помжчи да се избѣгне прѣпирнята.

Френскиятъ посланикъ въ Берлинъ, Жюль Камбонъ
до Замѣстника на французкия министръ на вън-
шнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта книга № 30.

Берлинъ.

Азъ попитахъ държавния секретаръ въ разговора, който имахъ днесъ съ него, дали е фактъ свършенъ, както казватъ вѣстниците, че Австрия е връжчила на великитѣ сили една нота върху нейната разпра съ Сърбия, дали той я получилъ и какво мисли върху това.

Г. фонъ Яговъ ми отговори утвърдително, като добави, че нотата била енергична и че той я одобрява, понеже сръбското правителство отдавна е изчерпало търпѣнието на Австрия. Впрочемъ, той смѣта този въпросъ, като една частна работа на Австрия и се надѣва, че ще бжде локализирана.

Азъ продължихъ, като казахъ, понеже не съмъ получилъ още никакви инструкции, че искамъ да размѣня съ него само чисто лични възгледи. Попитахъ го слѣдъ това, дали дѣйствиелно берлинскиятъ кабинетъ не е знаелъ нищо за австрийскитѣ искания и когато той потвърди това, азъ му изказахъ своята изненада, което го застави да признае, че ще подкрѣпи претенции, чиито граници и приложимостъ не знае. Г. фонъ Яговъ ме прѣкъсна, като каза: „Само защото ние частно се разговаряме, позволявамъ Ви да ми кажете това“. „Разбира се, казахъ азъ, но когато Петръ I се види униженъ, то въ Сърбия безсъмнѣно ще избухнатъ вътрѣшни безредици, а това отваря вратата за нови възможности и знаете ли вий, кждѣ ще Ви заведе Виена?“ Азъ добавихъ при това, че езикътъ на германскитѣ вѣстници не е езикътъ на хора, които сж хлад-

нокрѣвни и чужди на работата, а само манифестиратъ една дѣйностъ за подкрѣпа. Най-сетнѣ, забѣлѣжихъ, че кжсиятъ срокъ, който е даденъ на Сърбия, за да се подчини, дѣйствува на Европа неприятно. Г. фонъ Яговъ ми отговори, че той очаква напълно „едно малко разтревожаване“ отъ страна на приятелитѣ на Сърбия, обаче разчита, че тѣ ще ъ дадатъ добри съвѣти.

„Азъ не се съмнѣвамъ, казахъ слѣдъ това, че Русия ще се постараетъ да накара бѣлградския кабинетъ да направи концесии; обаче, защо трѣбва онова, което се иска отъ единия, да не се иска и отъ другия? И ако се разчита на това, че въ Бѣлградъ ще бждатъ дадени съвѣти, не е ли справедливо отъ друга страна да се разчита и на съвѣтитѣ, които ще се дадатъ въ Виена?“

Държавниятъ секретаръ намекна, че това зависи отъ обстоятелствата, но тогава повтори, съ което се и поправи, че работата трѣбва да се локализира. Той ме попита, дали азъ гледамъ на положението, като на сериозно. „Сигурно, му отговорихъ азъ, защото, ако се размисли прѣдварително върху станалото, не разбирамъ, защо човѣкъ трѣбва да счупи моста задъ себе си“.

Всичко това показва, че Германия се тъкми да подкрѣпи по единъ страненъ енергиченъ начинъ австрийското поведение. За слабоститѣ, които се показваха отъ нѣколко години въ австро-унгарския съюзъ, днесъ тукъ е намалена вѣрата, че сжществуватъ. Мислеше се, че Австрия е тежко пострадала. Лошитѣ процеси, като аферата въ Загребъ и аферата Фридиунгъ, сочеа нейната полиция съ долна стойностъ и сжщевременно я правеха смѣшна. Отъ Австрия искаха сила, но сега тукъ сж доволни, че тя се по-казва брутална.

Една появила се статия днесъ вечеръта въ «Локаль Анцайгеръ» свидѣтелствува сжщо и за настроенията въ германското канцлерство, за които ние въ Парижъ, разбира се, не държимъ достатъчно смѣтка, — азъ напомнямъ за чувството на династическата солидарностъ. убѣденъ съмъ, че отъ тази гледна точка ние сме длѣжни да се замислимъ, за да разберемъ поведението на кайзера Вилхемъ, чиято енергична натура трѣбва да е била затрогната отъ убийството на единъ князь, чийто гостъ бѣ той нѣколко дни прѣди атентата.

Заради това не по малко трѣбва да се загрижимъ да поискаме настоятелно, щото г. фонъ Яговъ и подвѣдомственитѣ нему чиновници да заявятъ на цѣлия свѣтъ, че тѣ не сж знаели значението на отправената австрийска нота до Сърбия.

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ ра-
боти сжръ, Едуардъ грей до Английския посланикъ
въ Парижъ, сжръ Францисъ Бертие.

Синя кн. № 10.

Лондонъ.

Слѣдъ като говорихъ днесъ на г. Камбонъ за австрийската до Сърбия нота, която получихъ днесъ сутринъта и за коментариитѣ, които направихъ вчера на графъ Менсдорфъ върху нея азъ казахъ на г. Камбонъ, че днесъ слѣдъ обѣдъ ще видя германския посланикъ, който прѣди нѣколко дни ме помоли частно да упражня едно примирително влияние въ Петербургъ. Азъ бихъ казалъ на германския посланикъ, че ако вржванета на ултиматума до Сърбия не би довело до конфликтъ между Австрия и Русия, то естествено ние нѣма за какво да се тревожимъ; обаче, ако Русия възприеме австрийския ултиматумъ така, както би го възприела, споредъ моего мнѣние, всѣка заинтересована за Сърбия страна¹⁾, азъ бихъ билъ напълно безсиленъ по отношение на формата на ултиматума да упражня едно каквото и да било примитително влияние. Бихъ казалъ, че азъ виждамъ единствената възможность за едно, каквото и да било посрѣдническо или примитително влияние въ това, щото Германия, Франция, Италия и ние, които нѣмаме никакви непосредствени интереси въ Сърбия, общо и едноврѣменно въ интереси на мира да подѣйствуваме въ Виена и Петербургъ.

Г. Камбонъ каза, че ако се дойде до едно намѣрение за посрѣдничеството на четертѣхъ сили, неговото правителство безсѣмнено би се зарадваало да вземе участие въ това, обаче той изтъкна, че ние не ще допринесемъ нищо въ Петербургъ, до

¹⁾ *Синя кн. № 10.* Грей одобрява съ това руската претенция за контролъ надъ австро-сръбскитѣ отношения и смѣта руската намѣса сама по себе разбираема. Неговото изявление за локализирането на конфликта си остава съвършено платоническо, защото той признава руската намѣса.

когато Русия не изкаже едно, каквото и да било мнѣние или не направи една, каквато и да било постѣпка. Обаче, когато изтекать двата дни Австрия би навлѣзла въ Сърбия, защото Сърбия не може да възприеме австрийскитѣ искания.¹⁾ Русия би била принудена отъ общественото мнѣние да прѣдприеме една акция веднага, когато Австрия нападне Сърбия, заради това, каквото и да би било посрѣдничество би се явило твърдѣ късно, когато Австрия ще е нападнала вече Сърбия.²⁾

Азъ казахъ, че не съмъ мислилъ да кажа, каквото и да било въ Петербургъ, до като не стане прѣдварително ясно, че между Австрия и Русия не сжществува конфликтъ. Азъ помислихъ, че ако Австрия навлѣзе въ Сърбия и Русия мобилизира слѣдъ това, то би било възможно на четертѣхъ сили да задържатъ похода на Австрия и на Русия, до когато се водятъ прѣговоритѣ. И важното би било, че такава една постѣпка би имала изгледъ за успѣхъ, понеже Германия ще вземе участие въ нея.

Г. Камбонъ каза, че щѣло да бжде твърдѣ късно, когато Австрия би потеглила срѣщу Сърбия. Сжщественото би било, чрѣзъ едно посрѣдничество въ Виена да се спечели врѣме. Най-добриятъ изгледъ за приемането му се състои въ това, ако Германия би го прѣдложила на другитѣ държави.

Азъ попитахъ, дали той замислюва чрѣзъ това за едно посрѣдничество между Австрия и Сърбия.³⁾

Той отговори, че било така.

Азъ казахъ, че бихъ говорилъ на германския посланикъ върху този прѣдметъ.

¹⁾ Напразно проявява песимизмъ френската дипломация, защото войната послѣдва три дни слѣдъ дадения на Сърбия срокъ.

²⁾ Събитията показватъ, че посрѣдническата акция е могла да стане и въпрѣки нападението надъ Сърбия.

³⁾ *Синя кн. № 10.* Като се говори за посрѣдническа акция между Австрия и Сърбия, въпросътъ се върти между Германия и Австрия и Тройното съглашение. Обръщатъ го и въ посрѣдничество между Австрия и Русия. Инспирираторътъ въ това отношение на сжръ Ед. Грей е Камбонъ.

Френският посланик въ Лондонъ, Полъ Камбонъ
до Замѣстника на Френския министръ на
външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта кн. № 32.

Лондонъ.

Понеже Сжръ Едуардъ Грей говори съ менъ за своето желание нищо да не изостави, което би могло да усложни кризата, ние се съгласихме върху идеята, че английският кабинетъ може да поиска отъ германското правителство да вземе инициативата за една постъпка въ Виена, за да се не излага посрѣдничеството между Австрия и Сърбия на четертѣхъ не непосредствено заинтересувани велики държави. Ако Германия се обяви съгласна съ това, ние печелимъ врѣме и това е главната ни задача.¹⁾

Сжръ Едуардъ Грей ми каза, че говорилъ съ князь Лихновски за проекта, който азъ току що му изложихъ. Азъ съобщихъ за това на моя руски колега. Той се опасява отъ една германска изненада и прѣдполага, че Австрия не ще е отправила своя ултиматумъ безъ прѣдварително споразумѣние съ Берлинъ.

Графъ Бекендорфъ ми каза, че князь Лихновски, когато се завърналъ прѣди единъ мѣсецъ отъ отпуската си, му изказалъ своитѣ песимистични възгледи върху отношенията между Петербургъ и Берлинъ. Той забѣлѣзълъ ясно безпокойството въ послѣдния градъ, вслѣдствие на слуха за едно морско съглашение между Англия и Русия, за посѣщението на Царя въ Букурещъ и за засилването на руската армия. Отъ това графъ Бекендорфъ заключилъ, че въ Германия драговошно иматъ прѣдъ видъ една война съ Русия.

¹⁾ *Жълта кн. № 32.* Прочутото посрѣдническо прѣдложение на Едуардъ Грей не излиза само отъ Англия, а отъ Англия и Франция. То се възприема въ сѣвѣданията между Грея и Камбона и ще цѣли отъ сега германската инициатива за постъпка спрѣмо Австрия.

На държавния секретаръ, както и на насъ, направи впечатление загриженото лице на князь Лихновски отъ завръщането му изъ Берлинъ, и той мисли, че Германия, ако би искала, могла би да попрѣчи на вржчването на ултиматума.

Прочие, положението е много сериозно и ние не виждаме никакво срѣдство, за да попрѣчимъ на развитието на събитията.¹⁾

Графъ Бенкендорфъ всѣкога смѣта за добръ да се опита да направимъ постъпка, върху което азъ и сжръ Едуардъ Грей сме съгласни.²⁾

Французкият посланикъ въ Лондонъ, Полъ Кам-
бонъ до Замѣстника на френския министръ на
външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта книга № 33.

Лондонъ.

Сръбскиятъ пълномощенъ министръ получи тази нощъ отъ г. Пашичъ една телеграма, съ която му съобщава, че австро-унгарското правителство отправило единъ ултиматумъ, срокътъ на който изтичалъ утрѣ, сжбота, 6 часа вечерята. Г. Пашичъ не възразява нищо по отношение на австрийското съобщение, обаче, ако то е така, както го съобщава днесъ «Таймсъ», изглежда за невъзможно да го възприеме сръбското правителство.³⁾

¹⁾ *Жълта кн. № 32.* Най-важното тукъ е, че Германия на драго сърце имала прѣдъ видъ една война и отъвсичко това се изкарва заключението отъ страна на Камбона, че положението било много сериозно и че нѣмало никакви срѣдства за проясняването му, когато въ сжщностъ нѣма още нищо подобно по отношение на цѣла Европа.

²⁾ Руската дипломация е била слѣдователно увѣдомена за посрѣдническото прѣдложение прѣди то да е било съобщено на Германия и Австро-Унгария.

³⁾ *Жълта кн. № 33.* Споредъ тѣзи изявления на Камбона излиза, че чакъ сега е чель ултиматума въ резюме. Той не е чель ултиматума, нито го е проучвалъ, а е готовъ да участвува за нѣкакво посрѣдничество и да застава срѣщу Австрия.

Моятъ руски колега и азъ, който считамъ крайно тежко за неговото правителство, да не подкрѣпи Сърбия,¹⁾ се питаме, — каква намѣса би могла да се прѣдприеме за спирането на конфликта.

Понеже сжръ Едуардъ Грей ме е поканилъ днесъ слѣдъ обѣдъ при него, азъ намислихъ да се застъпя прѣдъ него, да поискаме една официална намѣса на германското правителство въ Виена, за да попрѣчи на едно внезапно нападение.²⁾

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския управляющъ посолство въ Берлинъ, сжръ Х. Румболдъ.

Синя кн. № 11.

Лондонъ.

Германскиятъ посланикъ ми съобщи становището на германското правителство върху австрийскитѣ искания отъ Сърбия. Чувамъ, че германското правителство ще направи сжщото това съобщение и до другитѣ велики държави.

Азъ казахъ, въ случай че австрийскиятъ ултиматумъ до Сърбия не би прѣдизвикалъ усложнение между Австрия и Русия, азъ нѣма нищо, какво да правя. Още не съмъ чулъ

¹⁾ *Жълта кн. № 33.* И то безъ да се знае съдържанието на нотата.

²⁾ *Жълта кн. № 33.* Както и по-горѣ Камбонъ сега пакъ иска една германска намѣса. Това искане се проявява, като една чисто френска инициатива, на която се базира и Грей. Това трѣбва да се има прѣдъ видъ, когато по-послѣ ще се четатъ оговорванията между Биенвеню Мартенъ и Вивияни, че Германия се била натрапила между Австрия и великитѣ сили. Франция, която изобщо не се грижи за Австрия, вижда подбудителя въ Германия и иска отъ сега нататъкъ да принуди Германия къмъ една намѣса между тѣхъ.

нищо отъ Петербургъ, обаче достатъчно се безпокоя върху позицията, която Русия би заела по отношение на положението. Напомнихъ на германския посланикъ за личната негова надежда, която изказа прѣди нѣколко дни; азъ бихъ упражнилъ, ако това би било нужно, влияние на умѣреностъ въ Петербургъ, обаче сега, прѣдъ видъ на извънредно непрѣклонния характеръ на австрийската нота, краткиятъ срокъ на самата нота и съдържанието на австрийскитѣ искания до Сърбия, азъ се чувствавамъ спрѣмо Русия съвършено безпомощенъ и не вѣрвамъ, че която и да било велика държава сама би могла да упражни влияние.

Азъ виждамъ само една възможностъ за дѣйствиелно посрѣдническо и примирително влияние: влиянието, което четертѣхъ велики държави Германия, Италия, Франция и ние можемъ заедно и едновременно да упражнимъ въ Виена и Петербургъ въ полза на една умѣреностъ въ случай, че отношенията между Австрия и Русия станатъ застрашителни.

Непосрѣдствената опасностъ се състои въ това, дѣто Австрия може да нахлуе за нѣколко часа въ Сърбия¹⁾ и руското славянско обществено мнѣние би изискало да тръгне Русия въ помощъ на Сърбия. Желателно би било да се накара Австрия да не прибързва съ военната акция и съ това да се спечели повече врѣме. Но никой отъ насъ не може да повлияе въ тази смисълъ на Австрия, ако Германия не направи прѣдложението и не вземе участие въ такава една акция въ Виена. Вие трѣбва да увѣдомите държавния секретаръ за това.²⁾

Князь Лихновски каза, че може да се очаква, какво Австрия слѣдъ изтичане на срока ще отиде по нататъкъ, ако Сърбия не приеме безусловно изцѣло австрийскитѣ искания. Негово Прѣвѣзходителство се стреми частно, щото Сърбия да не даде въ никой случай отрицателенъ отговоръ; единъ отговоръ благоприятенъ за нѣкои пунктове трѣбва да се даде веднага, та по такъвъ начинъ Австрия да се извини за едно свое небързо дѣйствие.

¹⁾ *Синя кн. № 11.* Тукъ сжръ Едуардъ Грей се съгласява напълно съ писимистическата теза на Полъ Камбонъ, когато първоначално, № 10 синя книга, друго яче мислеше.

²⁾ Посрѣдническата акция Едуардъ Грей едновременно я възприема, споредъ, както я мисли Камбонъ, обаче, избѣгва, въпрѣки това че е казалъ на Камбона, да говори върху нея на Лихновски.

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския управ-
ляющъ легация въ Бѣлградъ, Краканторпе.

Синя кн. № 12.

Лондонъ.

Сърбия трѣбва да обѣщае, че ако се докаже, какво сръбски чиновници, отъ какъвто и да сж чинъ, сж виновни въ нѣщо за убийството на херцгерцога въ Сараево, ще даде върху това пълно удовлетворение на Австрия. Сърбия е длъжна въ всѣки случай да изкаже своето състрадание и съжаление. Колкото се отнася до останалото, то сръбското правителство може да отговори на австрийскитѣ искания, както намира за най-добрѣ за сръбскитѣ интереси.¹⁾

Невъзможно е да се знае, дали на една военна акция на Австрия слѣдъ изтичането на срока, ще може да бжде попрѣчено съ нѣщо друго, ако се укаже невъзможно приемането на исканията ѝ, обаче изглежда, че единствениятъ изгледъ се състои въ това, щото едно напълно отхвърляне да се отстрани и да се отговори благоприятно на нѣкои отъ пунктотѣ, прѣди да е изтекълъ срока.

Сръбскиятъ пълномощенъ министръ помоли вчера, щото правителството на Негово Величество да съобщи своето становище, но азъ не мога да взема отговорността върху себе си да кажа нѣщо повече отъ онова, което мога да сторя и самъ не бихъ могълъ да кажа безъ да знаа, какво сж казали въ Бѣлградъ французкото и руското правителства. Заради това вие трѣбва да се посвѣтвате съ вашия французки и руски

¹⁾ *Синя кн. № 12.* Не сжествува никакво съмнѣние, че по сръбското становище въ защита интереситѣ на Сърбия е нужна една война съ Австрия, за която война Сърбия безспорно е имала на своя страна помощта на тройното съглашение и отъ която изпъкватъ сръбскитѣ сѣнища за побѣди. За единъ английски натискъ върху Сърбия, както се вижда, не става нито дума.

колеги, прѣди да прѣдадете горния ми възгледъ на сръбското правителство.¹⁾

Азъ помолихъ настоятелно германския посланикъ да не засилва Австрия своитѣ военни прѣдприятия.

Белгийскиятъ министръ на външнитѣ работи, Давиньонъ до Белгийскитѣ пълномощни министри въ Парижъ, Берлинъ, Лондонъ, Виена и Петербургъ.

Сива кн. № 2.

Брюкселъ.

Кралското правителство си поставя въпроса, дали при сегашнитѣ врѣмена не би било нужно да се отпрати едно съобщение до великитѣ сили, които сж гарантирали на Белгия независимостта и неутралитета, съ което правителството да потвърди своето рѣшение, че е готово да изпълни международнитѣ си задължения, които му налага договора, въ случай избухването на една война на белгийскитѣ граници.

То дойде до рѣшението, че едно такова съобщение въ този часъ би било прибързано, но при това събитията се бързо развиватъ и не ще могатъ да му дадатъ повече врѣме, за да съобщи своитѣ инструкции, които сж необходимими въ даденъ моментъ, на прѣдставителитѣ си въ странство.

Прѣдъ видъ на това положение на нѣщата, азъ прѣдложихъ на краля и на моитѣ колеги отъ кабинета, които се съгласиха съ моето схващане, още сега да ви дамъ точни инструкции върху постѣпката, която би трѣбвало да прѣдприемете, ако

¹⁾ Отъ тѣзи инструкции става ясно, че тройното съглашение е рѣшило фактически да се яви съ своитѣ съвѣти въ Бѣлградъ и че Англия се отказва отъ прѣдприемането на една собствена постѣпка спрѣмо Сърбия. Сравни за това черв. кн. № 9, гдѣто Берхтолдъ посочва Англия като държава, която по най-обективенъ начинъ би могла да дѣйствува въ австро-сръбския споръ.

възможността отъ една германо-французка война стане застрашителна.

Вие ще намѣрите въ приложеното едно подписано, обаче не датирано писмо, което ще го прочетете на министра на външнитѣ работи, ако обстоятелствата изискватъ това съобщение. ¹⁾

Азъ ще ви телеграфирамъ за момента, въ който ще трѣбва да дѣйствувате. ²⁾

Ще ви се изпрати телеграма, ако се даде заповѣдь на белгийската армия за мобилизация, въ случай че нашитѣ искренни надежди и вѣроятността за едно мирно разрѣшение съгласно нашитѣ свѣдѣния не се сбжднатъ и ни доведатъ до тази крайно прѣдпазителна мѣрка.

¹⁾ Сива кн. № 2. Тукъ споменатото писмо съдържа една декларация на белгийското правителство за неутралитетъ.

²⁾ Тѣзи инструкции послѣдваха на 1 августъ 1914 год.

25 юли.

Графъ Берхтолдъ до Австро-унгарскитѣ посланици въ
Берлинъ, Лондонъ, Парижъ, Петербургъ, Римъ и
Цариградъ.

Черв. Кн. № 19.

В и е н а.

Приложено тукъ, Ваше Прѣвъзходителство, ще получи досието, за което се съобщава съ циркулярната нота до великитѣ сили и което има за прѣдметъ велико-сръбската пропаганда и станалия въ зависимостъ отъ нея атентатъ въ Сараево.

Ваше Прѣвъзходителство, може да донесе до знанието на тамошното правителство това досие. ¹⁾

¹⁾ Червена кн. № 19. Това досие, което въ червената книга наброява 50 стр., е едно сериозно проучване на множеството безспорно доказателни материяли и което истъква насоченото срѣщу Австро-Унгария сръбско движение.

Английският посланик въ Петербургъ, сжръ Г.
Бжкананъ до Английския държавенъ секретаръ
на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя книга № 17.

Петербургъ.

Днесъ сутринята азъ видѣхъ министра на външнитѣ работи и съобщихъ на Негово Прѣвзходителство същественото съдържание на вашата днешна телеграма за Парижъ,¹⁾ и днесъ слѣдъ обѣдъ азъ говорихъ съ него върху съобщението, прѣдложено отъ французкия посланикъ, което трѣбва да се отправи до сръбското правителство, споредъ както е означено въ вашата вчерашна телеграма за Бѣлградъ.²⁾

Министрътъ на външнитѣ работи ми каза, че онова, което изпква на първо мѣсто, то е, че изявленията на австрийския посланикъ не сж напълно съгласни съ свѣдѣнията му, които е получилъ отъ германска страна. На второ мѣсто Н. Прѣвзходителство и французкия посланикъ се съгласили, че за едно такова съобщение е вече твърдѣ късно, понеже срокътъ изтича днесъ вечерята.

Министрътъ на външнитѣ работи каза, че Сърбия е напълно готова да изпълни вашитѣ съвѣти и да накаже онѣзи, чиято виновностъ е доказана, но отъ никоя независима държава не може да се очаква, че ще приеме политическитѣ искания, които сж поставени на Сърбия. Министрътъ на външнитѣ работи дошълъ до заключението отъ разговора, който ималъ вчера съ сръбския пълномощенъ министръ, какво въ случай че Австрия нападне Сърбия, то сръбското правителство ще напусне Бѣлградъ и ще събере своитѣ сили въ вжтрѣшността, прѣзъ което врѣме ще поиска помощта на великитѣ държави. Негово Прѣвзходителство се изказалъ въ полза на единъ такъвъ апелъ. Той би желалъ по добръ да види въпроса поставенъ на една международна почва, понеже задълженията, които

¹⁾ Синя кн. № 17. Обърни се къмъ забѣл. на черв. книга № 17, дѣто е посочена споменатата телеграма на Грея въ синя кн. № 14 за Парижъ и Петербургъ, посрѣдствомъ Менсдорфъ, дѣто се съобщава, че постъпката въ Бѣлградъ не трѣбвало да се схваща като ултиматумъ.

²⁾ Синя кн. № 12.

е поела Сърбия въ 1908 година¹⁾ и върху които се основава австрийският ултиматумъ, не сж били дадени на Австрия, а на великитѣ сили.²⁾

Ако Сърбия апелира къмъ великитѣ сили, Русия щѣла да бжде готова да застане на страната ѝ и да сложи въпроса въ ржцѣтъ на Англия, Франция, Германия и Италия. Споредъ неговото мнѣние възможно било, щото Сърбия да направи прѣдложение, за да получи въпросътъ разрѣшението си отъ единъ третейски сждъ.

Когато азъ слѣдъ това изказахъ сериозната си надежда, че Русия не би прибѣгнала къмъ войната до като нѣма достатъчно врѣме да мобилизира и че прѣзъ това врѣме тя би упражнила своето влияние въ полза на мира, Негово Прѣвзходителство ме увѣри, че Русия нѣма никакви нападателни намѣрения и не ще прѣдприеме никаква акция, до като не бжде принудена къмъ това. Акцията на Австрия била въ дѣйствителностъ насочена срѣщу Русия, защото тя се стрѣмела да атакува сегашното положение на Балканитѣ и да насади тамъ своята собствена хегемония.

Той не вѣрва, че дѣйствително Германия желае войната, обаче нейното поведение щѣло да се опрѣдѣли отъ нашето. Ако ние застанемъ рѣшително на страната на Франция и Русия, не би настанала никаква война, обаче не направимъ ли тава, би се пролѣла много кръвъ и на края пакъ най-добръ ще бжде за насъ да се намѣсимъ въ войната.

Азъ възразихъ, че Англия най-добръ би изиграла посрѣдническата роля въ Берлинъ и Виена като приятелъ, който, ако неговитѣ съвѣти за умѣреностъ не бждатъ чути, единъ день ще може да стане съюзникъ на Русия, а именно като че ли Англия веднага се е обявила съюзница на Русия. Негово Прѣвзходителство мисли, че Германия за нещастие е убѣдена, какво тя може да разчита на нашия неутралитетъ. Азъ казахъ всичко, каквото можехъ, за да мога да накарамъ министра на външнитѣ работи да бжде прѣдпазливъ и го прѣдупредихъ, че ако Русия мобилизира, Германия нѣма да се задоволи само съ мобилизацията или да остави врѣме на Русия за нейната, а вѣроятно веднага ще обяви войната.³⁾ Негово Прѣвзходителство отговори, че Русия не може да позволи на Австро-Унгария да унищожи Сърбия, за да стане господваща държава на

¹⁾ Трѣбва да е 1909 год.

²⁾ Вижъ червена кн 16.

³⁾ Синя кн. № 17. Тукъ английската дипломация признава напълно тежката военна опасностъ. Ако Русия мобилизира, Германия не може да чака; тя не само ще мобилизира, но и ще обяви войната. Сжщо така въ по-нататѣшното течение на кризата Англия не прави нищо, за

Балканитѣ. И ако Русия има сигурно помощта на Франция, то войната нѣма да се избѣгне. Той ме увѣри още единъ пѣтъ, че не било негово желание да подѣржа конфликта, обаче азъ бѣхъ на мнѣнието, че, ако не успѣе Германия да задѣржи Австро-Унгария, положението трѣбва да се смѣта като отчайващо.

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Англиския посланикъ въ Петербургъ, Сжръ Г. Бжкананъ.

Синя книга № 24.

Лондонъ.

Вие сте държали истински езикъ, при много тежкитѣ условия, относително поведението на правителството на Негово Величество. ¹⁾ Азъ одобрявамъ всичко, каквото вие сте казали, споредъ вчерашната ви телеграма, и отъ името на правителството не мога повече да обѣщамъ.

Азъ не вѣрвамъ, че общественото мнѣние, въ случай на нашето участие въ войната поради сръбскиятъ споръ, би се сгорещило или би трѣбвало да се сгорещи. Избухне ли обаче войната, тогава понататъшното развитие на положението ще ни принуди да вземемъ участие и азъ трѣбва да се постарая да попрѣча на това.

Внезапниятъ, остриятъ и заплашителенъ характеръ на австрийската постѣпка прави почти неизбѣжно, щото въ кратко врѣме Русия и Австрия да мобилизиратъ една срѣщу друга. Въ такъвъ случай азъ държа на това, че единствената надежда за запазването на мира може да се осъществи, ако четертѣхъ други велики сили заедно се помжчатъ да заста-

да попрѣчи на руската мобилизация. Обаче Германия не отива толкова далече, както го схваща това Англия. Не обявява войната, нито пъкъ мобилизира, а само заявява, че, ако въ случай Русия не спрѣ своята мобилизация, тя ще се види принудена да обяви военно положение и при все това Англия се присъединява по нататѣкъ къмъ съ Русия.

¹⁾ *Синя кн. № 24.* Отговоръ на Бакжнанъ за телеграмата му отъ 24, синя книга № 6.

вятъ правителствата на Австро-Унгария и Русия да не прѣминаватъ границитѣ, за да дадатъ врѣме на четеритѣхъ сили за въздѣйствието въ Виена и Петербургъ и за изглаждането на работата. Присъедини ли се Германия къмъ този възгледъ, тогава азъ съмъ убѣденъ, че ние и Франция въ тази смисълъ можемъ да пристѣпимъ по-нататѣкъ. Безсъмнѣно Италия би се съгласила на драго сърдце да дѣйствува заедно съ насъ.

Нито Русия, нито Австро-Унгария биха търпели една дипломатическа намѣса или единъ опитъ на посрѣдничество, ако тѣ не бждатъ съвършено безпристрастни и ако съюзницитѣ и приятелитѣ на двѣтъ страни не се присъединятъ. Поради това въздѣйствието на Германия би било сжщественно.

Французкиятъ посланикъ въ Берлинъ, Жюль Камбонъ до Замѣстника на французкия министъръ на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта книга № 35.

Берлинъ.

Белгийскиятъ пълномощенъ министъръ е много загриженъ върху събитията.

Той е на мнѣние, че Австрия и Германия искатъ да извлѣкатъ полза отъ усложненията на обстоятелствата, понеже Русия и Англия по настоящемъ изглежда да сж изпълнени отъ вътрѣшни безпокойства, а въ Франция е поставенъ на дневенъ редъ военниятъ въпросъ¹⁾; заради това той не вѣрва, че берлинското правителство не е знаело относително австрийската нота, както се то прѣдставя.

Той каза, че, ако формата на тази постѣпка не е била извѣстна на берлинския кабинетъ, то при все това заедно съ него е избранъ удобния моментъ, за да се изненада тройното съглашение въ единъ моментъ на дезорганизация.

¹⁾ *Жълта кн. № 35.* Вътрѣшни безпокойствия се разбиратъ работническитѣ вълнения, които се проявиха по врѣме на прѣстояването на г. Поанкаре въ Петербургъ и ирландското движение. Относително военния въпросъ въ Франция се разбира въпроса за тригодишната служба, около който спореха френскитѣ партии; обаче не може да се разбере, защо казватъ, че Германия иска да използва тѣзи мѣнотии на Франция за една война, когато тъкмо съ постѣпката си за война, тя би създала въ Франция единодушие.

Той говорилъ съ италианския посланикъ, на когото току що е изтекла отпуската и се завърналъ. Изглежда, че Италия е изненадана, за да не се каже повече, защото въ цѣлата тази работа е оставена на страна отъ своитѣ двѣ съюзници¹⁾.

Замѣстникътъ на французкия министръ на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ до Министръ-прѣдседателя Вивияни въ Стокхолмъ и до французкитѣ прѣдставители въ Лондонъ, Берлинъ, Петербургъ и Виена.

Жълта книга № 36.

Парижъ.

Германскиятъ посланикъ дойде на обѣдъ, за да протестира срѣщу една статия въ «Echo de Paris», който отбѣлѣзълъ вчерашната му постѣпка, като „германско заплашване“. Г. Фонъ Шьонъ казалъ на нѣколко журналисти и потвърдилъ това въ дирекцията на политическия отдѣлъ, че между Австрия и Германия не съществува никакво съглашение върху австрийската нота и че германското правителство не знаело тази нота, макаръ, че самото то по-късно, когато тя му била съобщена въ сжщото врѣме, когато и на другитѣ държави, я одобрило. Баронъ фонъ Шьонъ добавилъ при това, че сжщо така още по-малко може да става дума за едно «заплашване»: правителството му се задоволило да покаже, че най-желателно било да се локализира конфликта и че намѣсата на другитѣ държави ще доведе до опасността отъ едно изострюване на конфликта.

Замѣстникътъ на политическия директоръ взелъ бѣлѣжка отъ постѣпката на баронъ фонъ Шьонъ. Слѣдъ това той го помолилъ да му повтори точния смисълъ на двата послѣдни пасажа на неговата нота; той забѣлѣжилъ, че това съдържание изразява волята на Германия — да се поставитъ между държавитѣ

¹⁾ Вижъ забѣлѣжката къмъ жълта кн. № 87.

и Австрия. Бертело добавилъ, че понеже изобщо на никакви журналисти не е правилъ съобщения, то информацията на «Echo de Paris» си остава за смѣтка на тоя вѣстникъ и доказвала само, че германската постѣпка е била извѣстена отъ него и другадѣ нѣкъдѣ, а не само въ «Quai d'Orsay». Германскиятъ посланикъ не възразилъ нищо на този намекъ.

Сжрѣ Едуардъ Грей казалъ на графъ Лихновски (който не му билъ направилъ до сега никакво съобщение за начина върху подадената отъ г. фонъ Шьонъ въ Парижъ нота⁵⁾), че ако австрийската нота не доведе до никакви мжнотии между Австрия и Русия, то английското правителство нѣмало да се обезпокои отъ това, обаче имало основание за страхъ, че твърдостта на нотата и краткостта на срока ще доведатъ до напрегнатостъ. При тѣзи условия изтъкналъ единствениятъ възледъ, щото, за да се избѣгне единъ конфликтъ, вмѣсто да прѣдприематъ посрѣдничеството Франция, Германия, Италия и Англия, то само Германия да упражни въ тази смисълъ една акция върху виенското правителство.³⁾

Германскиятъ посланикъ отговори, че той ще направи такъво подканване въ Берлинъ, но далъ на руския посланикъ, който му е роднина, да разбере, че Германия нѣма да се съгласи за никаква постѣпка въ Виена).

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи, графъ Берхтолдъ до Секционния шефъ, фонъ Макхио, въ Виена.

Черв. кн. № 20.

Ламбахъ.

Рускиятъ управляющъ легация ми телеграфира, че билъ натоваренъ отъ своето правителство настоятелно да поиска

¹⁾ Резюме отъ съобщението на графъ Менсдорфъ до Грея, че не се касае до единъ ултиматумъ, а до една нота съ срокъ.

²⁾ Резюме отъ телеграмата на Грея за Бѣлградъ, синя книга № 12.

³⁾ Това твърдение е неистинско. То се опровергава отъ бѣла книга приложение I и отъ синя книга № 11. Тази телеграма, която повтаря Биенвеню Мартенъ за посрѣдническото прѣдложение, почва по слѣдния начинъ: «Германскиятъ посланикъ ми събщи възледа на германското правителство върху австрийскитѣ искания отъ Сърбия; чувамъ че германското правителство отправило сжщото съобщение и до другитѣ държави». Съобщението, което споредъ жълтата кн. не било направено въ Англия, било, слѣдователно, дало поводъ за разговоръ, върху който съобщава Биенвеню Мартенъ

⁴⁾ Биенвеню Мартенъ дава тукъ прѣдложението за посрѣдничество на министръ-прѣдседателя, като чисто английско прѣдложение, обаче тази инициатива изхожда отъ Франция.

продължение на срока на ултиматума до Сърбия. Умолявамъ, Ваше Прѣвъзходителство, да му отговорите отъ мое име, че ние не можемъ да допуснемъ продължение на срока. Ваше Прѣвъзходителство може да добави, че Сърбия и слѣдъ скъсването на дипломатическитѣ отношения може да постигне мирното разрѣшение, чрѣзъ неограниченото възприемане на нашитѣ искания. Въ такъвъ случай ние ще бждемъ принудени да поискаме смѣтка отъ Сърбия за всички наши разноски и врѣди, причинени отъ военнитѣ мѣрки. ¹⁾

Рускиятъ управляющъ посолството въ Виена, князь Кудашевъ до Руския министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ.

Оранж. кн. № 12.

Виена.

Продължение на моята днешна телеграма.

Току що получихъ отъ фонъ Макхио отрицателенъ отговоръ на австро-унгарското правителство върху нашето прѣдложение да продължи срока на нотата. ²⁾

¹⁾ Черв. кн. № 20. Двѣ телеграми въ оранж. кн. № 11 и 12. № 11 съдържа съобщението на Кудашевъ до Сазанова, че той телеграфиралъ на Берхтолда, който се намиралъ въ Ишлъ. № 12 посочва, че руското желание за продължение на срока, щѣло да бжде подкрѣпено отъ Англия. По отношение на това Грей прѣдава на посланика въ Виена нужнитѣ инструкции. (Вижъ синя кн. № 25 и оранж. кн. № 16.) Фонъ Яговъ се съгласява съ английското желание за продължението на срока, а сжщо и на руското, за да съобщи въ Виена (синя кн. № 18 и оранж. кн. № 14). Фрѣнскиятъ посланикъ получава отъ Биенвеню Мартенъ заповѣдь, по желание на руското правителство, да подкрѣпи постѣпката на руския посланикъ—жълта кн. № 32. Дюменъ телеграфира—жълта кн. № 45 къмъ постѣпката на Кудашевъ, че този «неочаква отъ постѣпката никакво въздѣйствиe» и че Австрия е рѣшена да не допусне никаква намѣса. Телеграматана Биенвеню Мартенъ достига въ момента, когато изтича срока. Дюменъ телеграфира слѣдъ това—жълта кн. № 48, че сега било ненужно да се подкрѣпи руската постѣпка.

²⁾ Въ оранжевата книга е пропуснато изявлението на Берхтолда, че Сърбия може да отговори слѣдъ изтичането на срока.

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи, графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския посланикъ въ Петербургъ, графъ Сцапари.

Черв. кн. № 21.

Баня Ишлъ.

За свѣдѣние и опжтване на Ваше Прѣвъзходителство:

Рускиятъ управляющъ посолството се явилъ днесъ прѣди обѣдъ при г. първия сакционенъ шефъ и му изказалъ отъ името на своето правителство желанието, да може да се продължи срока на дадената отъ насъ до Сърбия нота.

Искането било обосновано съ това, че великитѣ държави били изненадани отъ нашата постѣпка ¹⁾ и че руското правителство ще смѣта това, като естествено внимание на виенския кабинетъ спрѣмо другитѣ кабинети. Ако то даде тази възможность въ послѣдния моментъ, то ще се проучатъ причинитѣ на нашето съобщение до силитѣ, а сжщо ще се проучи и досието, което имъ е прѣдставено.

Г. първиятъ секционенъ шефъ отговорилъ на г. управляющия посолството, че ще донесе до моето знание веднага неговитѣ изявления; но той още тогава му казалъ, че нѣма никакъвъ изгледъ, щото да бжде допуснато продължение на срока отъ наша страна. Колкото се отнася до причинитѣ, на които руското правителство се е натъкнало поради неговото желание прѣдварително да ги проучва, то изглежда, че руското правителство е застанало на една погрѣшна прѣдпоставка. Нашата нота до силитѣ по никой начинъ не прѣслѣдваше цѣльта да ги покани да дадатъ своето противно разбиране, а имаше характерътъ само на едно съобщение, за което ние изхождахме отъ задължението на международната вѣжливостъ. По-нататкъ ние смѣтаме нашага акция, като една работа засѣгваща само насъ и Сърбия, къмъ която ние, въпрѣки нашето отъ дълго врѣме извѣстно търпение и великодушие, благодарение развитието на събитията, за защитата на нашитѣ жизнени интереси, сме принудени да дѣйствуваме твърдѣ много противъ нашето желание.

¹⁾ Черв. кн. № 20 Телеграмитѣ отъ 29 юни до 24 юли доказватъ, че съглашението ни най-малко не е изненадано отъ постѣпката.

Рускиятъ министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ до Руския посланикъ въ Лондонъ, графъ Бенкендорфъ.

Оранжева кн. № 17.

Петербургъ.

Въ случай на едно изострюване на положението, което би могло да прѣдизвика отъ страна на великитѣ сили съответнитѣ постѣпки, ние разчитаме, че Англия не ще се забави да се постави открито на страната на Франция и Русия за цѣлѣта, да се запази европейското равновѣсие, въ полза на което Англия постоянно се е намѣсвала въ миналото и което безъ всѣкакво съмнѣние, въ случай на единъ австрийски триумфъ, би било разклатено.¹⁾

Германскиятъ посланикъ въ Петербургъ, графъ Порталесъ врѣчва на Руския министръ на външнитѣ работи слѣдната вербална нота:

Оранжева кн. № 18.

Отъ авторитетенъ източникъ научаваме, че разпространената въ нѣколко вѣстници новина, какво постѣпката на австро-унгарското правителство била прѣдприета по вдѣхновението на Германия, е напълно неистинска. Германското правителство

¹⁾ *Оранжева кн. № 17.* Тази телеграма трѣбва да се схваща като отговоръ на една телеграма на руския посланикъ въ Лондонъ, който по желанието на Грея съобщава австрийското тълкувание на срока. Сѣщо и слѣдъ изтичането му ще могатъ да станатъ по-нататъшни разисквания и съобщава още за едно прѣдложение на Грей, въ случаи че не се постигне продължението на срока, върху което да се разискватъ несъгласията. Сазоновъ не успорва това прѣдложение. Той спори изобщо вече не върху нотата и върху нейната твърдостъ, а върху «равновѣсието», което трѣбва да изключи всѣки триумфъ на Австрия, даже ако на Сърбия бждатъ осигурени правата.

не знаело нищо отъ текста на австрийската нота прѣди тя да е била врѣчена и не е упражнило никакво влияние върху нейното съдържание. На Германия се приписва несправедливо едно заплашително поведение.

Естествено, Германия ще подкрѣпи като съюзница направенитѣ, споредъ разбирането на виенския кабинетъ, искания срѣщу Сърбия.

Прѣди всичко Германия иска, щото този конфликтъ да се локализира, както това тя го заяви още отъ началото на австро-сръбския конфликтъ.¹⁾

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сѣръ Едуардъ Грей до Английския управляющъ посолството въ Берлинъ, сѣръ Х. Румболдъ.

Синя кн. № 25.

Лондонъ.

Австро-унгарскиятъ посланикъ билъ натоваренъ да ми съобщи, че по-нататъшното държане на Австрия слѣдъ изтичането на срока щѣло да се състои въ това, щото да се скжсатъ дипломатическитѣ сношения съ Сърбия и щѣли да започнатъ военнитѣ приготовления, а не и военнитѣ операции. Слѣдъ като увѣдомихъ германския посланикъ за това, казахъ, че това трѣбва да означава само единъ периодъ отъ врѣме за мобилизация, безъ да бжде прѣмината границата, за което още вчера настоявахъ.

Очевидно е, ние сме сега въ надвечерието на опрѣдѣленото врѣме за мобилизацията на Австро-Унгария и Русия. Стане ли тя, то единствениятъ изгледъ за миръ ще се състои въ това, щото Германия, Франция, Италия и ние самитѣ да поискаме отъ Австро-Унгария и Русия да не прѣминаватъ границитѣ, до като бихме намѣрили врѣме да посрѣдничимъ между тѣхъ.

¹⁾ *Оранжева кн. № 18.* Това изявление бѣ дадено сѣщо въ Лондонъ и Парижъ, синя кн. № 25, оранжева кн. № 16., жълта кн. № 36.

Германският посланик ми прочете съдържанието на една телеграма на външното министерство въ Берлинъ, въ която се казва, че германското имперско правителство не е знаело нищо за австро-унгарската нота преди нейното появяване и че то не може нищо повече да направи спрямо острия тонъ на казаната нота до Сърбия, освѣнъ онова, което могат да сторят другитѣ държави; но понеже единъ път вече нотата е подадена, то самото австро-унгарско правителство не би могло да я отегли. ¹⁾ При все това князь Лихновски мисли, че ако азъ имамъ прѣдъ видъ едно посрѣдничество между Русия и Австро-Унгария, то Австрия би могла да приеме това посрѣдничество безъ да се накърни въ нѣщо достойнството ѝ. Той заяви, че лично симпатизира на прѣдложението.

Съ тази забѣлжка азъ се съгласихъ и добавихъ, че нѣмамъ никакво право да посрѣднича между Австро-Унгария и Сърбия; обаче до когато въпросътъ остава откритъ между Австро-Унгария и Русия, мирътъ на Европа ще бѣде въ опасност и поради това ние трѣбва да проявимъ цѣлата си дѣятелност.

Азъ подчертахъ прѣдъ посланика, че мобилизиратъ ли единъ път Русия и Австро-Унгария, то участието на Германия въ една, каквато и да било дипломатическа акция, ще бѣде отъ сжществено значение за мира. Ние сами не можемъ нищо да допринесемъ. Французкото правителство се намира за сега въ пжтешествие и заради това азъ не мога да се съвѣтвамъ съ него, тъй че азъ не съмъ сигуренъ за неговото намѣрение въ случая, но бихъ билъ готовъ, ако германското правителство се сагласи съ моето прѣдложение, да съобща на французкото правителство, че смѣтамъ това за разумно и да дѣйствувамъ въ тази смисълъ.

Германскиятъ държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ до Германския посланикъ въ Лондонъ, князь Лихновски.

Вѣла книга, прилож. 13.

Берлинъ.

Направената отъ сжръ Едуардъ Грей разлика между австро-сръбския и австро-руския конфликти изпква ясно. Не

¹⁾ *Синя кн. № 25. Вижъ оранж. кн. № 18.*

по-малко отъ Англия и ние искаме да се не мѣсимъ въ първия и споредъ застѣпеното отъ насъ становище, тоя въпросъ трѣбва да се локализира и всички велики сили трѣбва да се въздържатъ отъ намѣса. Заради това нашата твърда надежда е, че Русия ще се въздържи отъ всѣко едно активно намѣсване при съзнанието на отговорността ѝ и на сериозността на положението. Ние сме готови, въ случай че избухне единъ австро-руски конфликтъ, запазвайки нашитѣ извѣстни съюзнически задължения, да прѣдприемемъ между Русия и Австрия заедно съ другитѣ велики държави една посрѣдническа акция.

Сръбскиятъ министър-прѣдседателъ и министър на външнитѣ работи, Пашичъ до всички сръбски пълномощни министри.

Сръбска синя кн. № 38.

Бѣлградъ.

Азъ съобщихъ днесъ на прѣдставителитѣ на приятелскитѣ държави ¹⁾ общитѣ черти на отговора на Кралското правителство. Азъ имъ казахъ, че отговорътъ е напълно и свършено примирителенъ и че сръбското правителство ще приеме всичкитѣ австро-унгарски искания въ мѣрката, въ която това е възможно. Сръбското правителство се надѣва, че австро-унгарското правителство, ако то не иска на всѣка цѣна войната, не ще отбѣгне да признае пълното задоволяване, което му дава сръбскиятъ отговоръ.

¹⁾ *Сръбска синя кн. 38, Прѣдставителитѣ на тройното съглашение. Тѣ слѣдователно сж знаели за сръбския отговоръ прѣди неговото връчване.*

Австро-унгарският пълномощенъ министръ въ
Бѣлградъ, Ф. фонъ Гизлъ до Австро-унгарския
министръ на външнитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Черв. кн. № 22.

Б ѣ л г р а д ъ .

Снощи и днесъ рано сутринята имаше министерски съвѣти. Споредъ много слухове отговорътъ на нашата нота щѣлъ да ми бѣде прѣдаденъ прѣди изтичането на срока. Както чувамъ, дворцовиятъ тренъ е композиранъ; паритѣ на народната банка и на желѣзницитѣ, както и архивата на министерството на външнитѣ работи ще бѣдатъ прѣнесени въ вѣтрѣшността. Нѣкои отъ моитѣ колеги сж на мнѣние, че трѣбва да послѣдватъ правителството. Специално багажитѣ на руската легация се събиратъ.

Въ пълна бойна готовность гарнизонътъ напусна вече града.

Складътъ за муниции въ крѣпостта ще бѣде изпразненъ. На гарата има силно военно движение. Санитарнитѣ колони напуснаха Бѣлградъ по направление за югъ. Даде ми се да разбера, че въ случай на скжсване на сношенията, по заповѣдъ, ще трѣбва да отпътуваме отъ Бѣлградъ се трена въ 6 часа и 30 минути.

Австро-унгарският пълномощенъ министръ въ Бѣл-
градъ, фонъ Гизлъ до Австро-унгарския министръ
на външнитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Черв. кн. № 23.

Землинъ,

На три часа слѣдъ обѣдъ въ Сърбия се обяви
обща мобилизация.

Сръбскиятъ министръ-прѣдседателъ и министръ на
външнитѣ работи, Пашичъ вржчва на Австро-
унгарския пълномощенъ министръ слѣдната нота:

Черв. кн. № 34.¹⁾

Кралското правителство получи съобщението на Императорското и Кралско правителство отъ 10 т. м. и е убѣдено, че неговиятъ отговоръ ще разпрѣсне всѣко недоразумѣние, което застрашава да наруши приятелскитѣ съсѣдски отношения между Австрийската монархия и Кралство Сърбия.

Кралското правителство се убѣди, че спрѣмо Великата монархия не ще поднови по никой поводъ онзи протестъ, който на своето врѣме бѣ изявенъ както въ скупщината, така и въ изявленията и прѣговоритѣ на отгозорнитѣ прѣдставители на държавата и който намѣри приключването си чрѣзъ декларацията на сръбското правителство отъ 18 мартъ 1909 година, толкова повече че отъ онова врѣме нито различнитѣ сръбски правителства, нито тѣхнитѣ органи сж се опитвали, да промѣнятъ създаденото политическо и правно положение въ Босна и Херцеговина. Кралското правителство твърди, че Императорското и Кралско правителство не е прѣдприемало въ това направление никакво прѣдставление съ изключение на случая съ единъ учебникъ, по отношение на който Императорското и Кралско правителство получи едно напълно задоволително обяснение. Въ продължение на балканската криза Сърбия даде въ множество случаи доказателства за нейната миролюбива и умѣрена политика, и само на Сърбия и на жертвитѣ, които тя понесе изключително въ интереса на европейския миръ, трѣбва да се благодари, гдѣто този миръ се запази.

Б ѣ л ѣ ж к а. Кралското сръбско правителство се ограничава върху това да потвърди, че отъ врѣмето, когато се даде декларацията на 18 мартъ 1909 година, отъ страна на сръбското правителство и на неговитѣ органи не е билъ правенъ никакъвъ опитъ за промѣнение на положението въ Босна и Херцеговина. Съ това то отхвърля по единъ дѣйствиелно съзнателенъ начинъ основнитѣ положения на нашата постѣпка, понеже ние не сме доказали твърдението, че то и неговитѣ органи въ това направление сж прѣдприемали нѣщо, каквото и да било официално.

¹⁾Обясненията, които австрийското правителство дава ктмъ всѣки пасажъ на отговорана сръбското правителство, не сж печатани въ никоя дипломатическа книга, съ изключение въ червената и въ германската бѣла книга. Тѣзи бѣлѣжки, които изтъкватъ различията между Австро-Унгария и Сърбия, сж съобщени на 27 юли на австро-унгарскитѣ посланици въ Берлинъ, Римъ, Лондонъ, Парижъ и Петербургъ, които сж ги съобщили на респективнитѣ правителства.

Нашето обвинение състои в това, че то въпреки поетитъ си задължения въ цитираната нота не е прѣмахнало насоченото срѣщу териториалната цѣлостъ на Монархията движение. Неговото задължение, слѣдователно се състоеше въ това, да промѣни цѣлото направление на своята политика и да възприеме къмъ Австро-унгарската монархия едно приятелско съседско поведение, за да не засѣга официално и по никой начинъ неотдѣлимостта на Босна отъ Монархията.

Кралското правителство не може да бжде държано отговорно за изявления отъ частенъ характеръ, каквито иматъ вѣстникарскитѣ статии и за мирната работа на дружествата, — прояви, които се явяватъ почти въ всички страни, като напълно обикновени и които изобщо не подлежатъ на държавенъ контролъ, а толкова по-малко може да бжде обвинено то, когато е извѣстно, че Кралското правителство при разрѣшението на цѣла редица въпроси, които бѣха изникнали между Сърбия и Австро-Унгария, прояви голѣма готовностъ за разрѣшението имъ, като сполучи по голѣмата частъ да ги разрѣши въ полза на прогреса на двѣтѣ съседни държави.

Бѣлѣжка. Твърдението на Сръбското кралско правителство, че изявленията на пресата и дѣятелността на дружествата иматъ частенъ характеръ и не подлежатъ на държавенъ контролъ стои въ пълно противорѣчие съ порядъка въ модернитѣ държави. Даже най-свободното направление въ областта на пресата и на правото за здружаване има публично — правенъ характеръ и пресата, както и дружествата, се поставятъ подъ държавенъ надзоръ. Впрочемъ и сръбскитѣ държавенъ порядъкъ прѣдвижда единъ такъвъ надзоръ. Подигнатиятъ срѣщу сръбското правителство упрѣкъ, изтъква ясно, че то е напълно изоставило да надзирава своята преса и своитѣ дружества, чието дѣйствие може да създава неприятелско настрѡение срѣщу Монархията.

Кралското правителство заради това бѣ болезнено изненадано отъ твърденията, че сръбски поданици сж вземали участие въ приготвлението на станалия въ Сараево атентатъ. То очакваше да бжде поканено за съдѣйствие при разслѣдването върху това прѣстѣпление и бѣше готово да докаже своята пълна коректностъ чрѣзъ дѣла, като дѣйствува срѣщу всички личности, по отношение на които щѣше да получи съобщение.

Бѣлѣжка. Това твърдение е невѣрно. Сръбското правителство бѣше напълно увѣдомено за всички точно опрѣделени лица, върху които имаше подозрѣние и бѣше не само въ положение, а и споредъ вѣтрѣшнитѣ закони на Сърбия, длъжно да започне мълчаливо слѣдствие. Въ това направление то не прѣдприе съвършенно нищо.

Съотвѣтно желанията на Императорското и Кралско правителство, Кралското правителство е готово да прѣдаде на сждъ безъ огледъ на положение и чинъ всѣки сръбски поданикъ, за чието участие въ сараевското прѣстѣпление му бждатъ дадени доказателства. То се задължава особено да напечата на първата страница на правителствения вѣстникъ отъ 13—26 юли

слѣдното съобщение: «Кралското сръбско правителство осжда всѣка пропаганда, която е насочена срѣщу Австро-Унгария, т. е. изобщо стремленията, които въ общи черти цѣлятъ откъсването на отдѣлни области отъ Австро-унгарската монархия и то съжалева искрено за печалнитѣ резултати на тѣзи прѣстѣпни проявлениа».

Бѣлѣжка. Нашето искане гласи: «Кралското сръбско правителство осжда насочената срѣщу Австро-Унгария пропаганда...» Направената отъ Кралското сръбско правителство промѣна на поисканата отъ насъ декларация, иска да каже, че една такава срѣщу Австро-Унгария насочена пропаганда не съществува или че нему не е извѣстна. Тази форма не е искрена и е прикрита, понеже сръбското правителство се въздържа за по късно да се прояви. То не дезавуира съществуващата пропаганда чрѣзъ тази си декларация, нито я признава като неприятелска, поради което може да отиде по-нататъкъ, щото да заяви, че не е длъжно да унищожи сегашната пропаганда.

Кралското правителство съжелява, че съгласно съобщението на Императорското и Кралско правителство, нѣкои сръбски офицери и чиновници участвуватъ въ споменатата пропаганда и че тѣ чрѣзъ това сж застрашавали приятелскитѣ съседски отношения, за запазването на които Кралското правителство се задължи чрѣзъ декларацията си отъ 18 мартъ 1909 год. доброволно. Правителството... (Повтаря се съотвѣтния текстъ на австрийската нота).

Бѣлѣжка. Формулираното отъ насъ искане гласи: „Кралското правителство съжелява, че сръбски офицери и чиновници... сж участвували... И съ тази формулировка и съ по-нататъшната ѝ добавка „съгласно съобщението на Императорското и Кралско правителство“, Сръбското правителство прѣслѣдва споменатата вече по горѣ отъ голѣма важностъ цѣль, — да си запази за въ бждаще свободни рѣцѣтѣ.

Кралското правителство се задължава по-нататъкъ:

1. Вслѣдствие близкото редовно свикване на скупщината да прокара въ закона за печата единъ точно опрѣдѣленъ членъ, споредъ който да бжде наказвано най-строко всѣко подбуждане къмъ умраза и прѣзрение срѣщу Монархията, както и всѣка публикация, чиято обща тенденция е насочена срѣщу териториалната цѣлостъ на Австро-Унгария. То се задължава по поводъ прѣдстоящата ревизия на конституцията да припобави къмъ гл. XXII на същата едно допълнение, което да позволява конфискуването на всички подобни публикации, което за сега е невъзможно поради категоричността на гл. XXII отъ конституцията.

Бѣлѣжка. Ние искаме:

1. Да бжде забранена всѣка публикация, която подбужда къмъ умраза и прѣзрѣние срѣщу Монархията и чиято тенденция е насочена срѣщу териториалната цѣлостъ на Монархията.

Ние искахме следователно от Сърбия да прокара задължението си, като се грижи за това, щото подобни атаки от пресата въ бждаше да не се допускат; ние желаехме следователно да видим единъ опрѣдѣленъ резултатъ въ тази областъ, като нѣщо сигурно. Въмѣсто това Сърбия ни моли за нѣкакъвъ законъ, който трѣбва да служи като срѣдство за този резултатъ, а именно:

а) Единъ законъ, споредъ който въпроснитѣ неприятелски за Монархията изявления на пресата да бждатъ субективно наказвани, нѣщо, което ни е напълно безразлично, толкова повече, когато известни мѣрки за суб'ективното прѣслѣждане на прѣстѣпната преса сж възможни въ извънредно рѣдки случаи, и при едно такова съответно разпореждане на закона и малкото случаи отъ този родъ не ще бждатъ наказвани; следователно, едно такова прѣдложение, което по никой начинъ не отговаря на нашитѣ искания, не ни дава ни най-малката гаранция за желаниа отъ насъ резултатъ;

б) Единъ издаденъ законъ възъ основа на гл. XXII отъ конституцията, който да позволява конфискуването — се явява, като прѣдложение, което не може да ни задоволи въ този случай, понеже съществуването на единъ такъвъ законъ въ Сърбия въ нищо не ни ползува, а само задължението на правителството, което да се приложи, но то не ни се обещава.

Прочее, тѣзи прѣдложения сж съвършенно незадоволителни — толкова повече, когато е очевидно, че въ това направление на насъ не се казва въ продължение на какъвъ срокъ ще бждатъ издадени тѣзи закони. Освѣнъ това въ случай на отхвърляне на законопроектитѣ отъ скупщината — и да има и да нѣма министерска криза по този поводъ — всичко ще остане по старому.

2. Правителството не притежава никакви доказателства, а и нотата на Императорското и Кралско правителство не ни дава никакви такива, че дружеството „Народна Отбрана“ и други подобни дружества до днешенъ день сж извършили чрѣзъ нѣкой тѣхенъ членъ, каквото и да било прѣстѣпническо дѣяние отъ този родъ. Толкова повече Кралското правителство не може да приеме искането на Императорското и Кралско правителство, щото дружество „Народна Отбрана“, както и всѣко дружество, които сж били дѣйствували срѣщу Австро-Унгария, да ги разтури.

Бѣлѣжка. Неприятелската на Монархията пропаганда на „Народна Отбрана“ и на подобнитѣ като нея дружества изпълня въ Сърбия цѣлия общественъ животъ: ето защо това е една недопустима резерва, когато сръбското правителство твърди, че върху това не му е известно нищо. Но даже и да ги разтуря, поставеното отъ насъ искане не е напълно изпълнено, понеже освѣнъ това ние искаме: да се конфискуватъ срѣдствата на тѣзи дружества; да се забрани образуването отново на разтуренитѣ дружества подъ други имена и подъ други форми.

Въ тѣзи двѣ направления Бѣлградскиятъ кабинетъ мълчи напълно, тъй че намъ и чрѣзъ наполовина даденото обѣщание не ни дава никакви гаранции, че ще се тури край на стремежа на неприятелскитѣ на Монархията дружества чрѣзъ разтурването имъ, а особено на „Народна отбрана“.

3. Кралското сръбско правителство се задължава забавно да отстрани всичко отъ народната просвѣта въ Сърбия,

което може да поощрява насочената срѣщу Австро-Унгария пропаганда, ако му даде Императорското и Кралско правителство фактически доказателства за тази пропаганда.

Бѣлѣжка. И въ този случай Сръбското правителство чакъ сега изисква доказателства, че въ народната просвѣта на Сърбия се поддържа една неприятелска на Монархията пропаганда, когато то трѣбва да знае, че въ въведенитѣ въ сръбскитѣ училища учебници се съдържатъ въ това направления четива и че една голѣма частъ отъ сръбскитѣ учители се намиратъ въ редоветѣ на „Народна отбрана“ и къмъ нея принадлежатъ дружества. — Впрочемъ сръбското правителство не изпълни сжщо така и тукъ една частъ на нашето искане, както ние го искаме, нато при това текстътъ на исканата отъ насъ добавка: „колкото се отнасядо учителското тѣло, както и до учебнитѣ помагала“ я оставя настрана. Една добавка, която показва съвършенно ясно, гдѣ трѣбва да се търси неприятелската на Монархията пропаганда, а именно — въ сръбското училище.

4. Кралското правителство е сжщо готово да уволни онѣзи офицери и чиновници отъ военна и гражданска служба, по отношение на които би се установило нѣщо положително по сждебенъ начинъ, че тѣ сж се провинили въ дѣяние срѣщу териториалната цѣлостъ на Монархията; то очаква, че Императорското и Кралско правителство ще му съобщи имената на тѣзи офицери и чиновници и фактитѣ, заради които се обвиняватъ.

Бѣлѣжка. Съ това Кралското сръбско правителство свързва обѣщението за уволнението на въпроснитѣ офицери и чиновници отъ военна и гражданска служба, съ условието за тѣхъ да бжде установено по сждебенъ редъ, че сж виновни, обаче ограничава своето обѣщание въ това, че тѣ трѣбва да бждатъ само уволнени, безъ да имъ бжде наложено законното наказание за извършеното отъ тѣхъ прѣстѣпание. Но понеже ние искаме отстранението на онѣзи офицери и чиновници, които поддържатъ или разпространяватъ неприятелската за Монархията пропаганда, за която изобщо въ Сърбия фактически не съществува никакво сждебно наказание, нашитѣ искания и по отношние на този пунктъ се явяватъ неизпълними.

5. Кралското правителство трѣбва да признае, че не може да си даде точенъ отчетъ върху смисълта и значението на онова страстно желание на Императорското и Кралско правителство, което се отнася до това, че Кралското сръбско правителство трѣбва да поеме задължението да допусне на своя територия съдѣйствието на Императорскитѣ и Кралски органи, при все това то заявява че би било готово да възприеме всѣко съдѣйствие, което отговоря на основнитѣ положения за държавното право и на наказателнитѣ норми, както и на добритѣ съсѣдски отношения.

Бѣлѣжка. Съ тоя въпросъ нѣмагъ нищо общо общото държавно право и наказателнитѣ норми: касае се за единъ случай отъ чисто публично — полицейско естество, който може да се разрѣши по пѣтя на едно специално споразумѣние. Ето защо резервитѣ на Сърбия сж неразбираеми

за насъ за едно такъво споразумѣние, защото като се запяятъ общитѣ форми, може да се намѣри мостъ и да се минатъ мѣжнотитѣ при сключването на споменатото споразумѣние.

6. Само по себе се разбира, че Кралското правителство счита за свой дългъ да заведе слѣдствие срѣщу всички онѣзи лица, които сж взели участие или е трѣбвало да взематъ такъво въ комплота отъ 28 юни и които се намиратъ на негова територия. Колкото се отнася до съдѣйствието по този случай на специално изпратени органи отъ Императорското и Кралско правителство за това слѣдствие, то то не може да допусне или да приеме таково нѣщо, понеже би съставлявало едно накърнение на конституцията и наказателния законъ. При все това австро-унгарскитѣ органи могатъ да бждатъ увѣдомявани въ отдѣлни случаи за резултатитѣ отъ слѣдствието.

Бѣлѣжка. Нашето искане бѣше съвършено ясно и недвусмислено. Ние желяхме: 1. Завеждането на едно сждебно слѣдствие срѣщу участницитѣ въ комплота, 2. Участието на Императорски и Кралски органи въ това издирване (издирване на противорѣчията въ сждебната анкета), 3. Ние не искаме, щото Имперскитѣ и Кралски органи да взематъ участие въ сръбскитѣ сждебни издирвания: тѣ трѣбваше да съдѣйствуватъ по полицейскитѣ дознания, които ще създадатъ материялъ за сждебното слѣдствие и да го усигорятъ. Ако сръбското правителство тукъ злѣ ни разбира, то това го прави съзнателно, защото разликата между *enquête juridique* и просто издирване може да бжде изгладена. То желяе да се отрве отъ всѣка контрола на воденитѣ издирвания, която при правилното ѝ прокарване, би довела до твърдѣ нежелателни за него резултати. Понеже то нѣма никакви мотиви за да отхвърли въ искания начинъ съдѣйствието на нашитѣ органи въ полицейското издирване (аналогии за такава полицейска намѣса има въ голѣмо количество), то прибѣгва до едно становище, което дава привиденъ изгледъ за отхвърлянето и трѣбва да постави на нашето искане печата на неизпълнимостта.

7. Кралското правителство още прѣзъ вечерята на сжщия день, когато му се вржи нотата, заповѣда да се арестува майоръ Войславъ Танкосичъ. Колкото се отнася до Миланъ Цигановичъ, който е поданикъ на Австро-унгарската монархия и който служеше като кандидатъ въ дирекцията на желѣзницитѣ, той до сега не можа да бжде откритъ, заради което се издаде срѣщу него постановление за прѣслѣждане. — Императорското и Кралско правителство се умолява да даде веднага съобразно съ цѣльта за прѣдприемане на слѣдствието, колкото е възможно, сжществуващитѣ причини за подозрение и събранитѣ обвинителни доказателства при слѣдствието въ Сараево въ отбѣлѣзаната форма.

Бѣлѣжка. Този отгозоръ е хитъръ. Споредъ нашитѣ издирвания Цигановичъ чакъ слѣдъ три дни отъ атентата и слѣдъ узнаването за неговата намѣса е заминалъ въ отпуска и се отправилъ по поржка на градоначалството въ Бѣлградъ за Рибарацъ. Ето защо прѣди всичко е

невѣрно твърдѣнието, че Цигановичъ още на 15/28 юни се раздѣлилъ съ службата си въ сръбската държава. Така става ясно, че градоначалникътъ на Бѣлградъ, които е устроилъ самъ отпжтуването на Цигановича и който е знаелъ, гдѣ ще спре този, въпрѣки това е заявилъ въ едно интервю, че такъвъ човѣкъ, подъ името Миланъ Цигановичъ, не сжществува въ Бѣлградъ.

8. Сръбското правителство ще усили и ще разшири сжществуващитѣ мѣрки срѣщу прокарването контрбанда на оржжия и експлозивни материяли. Само по себе се разбира, че то ще започне веднага слѣдствие срѣщу всички чиновници на границата, по линията Шабацъ-Лозница и ще бждатъ строго наказани всички онѣзи, които сж нарушили дълга си и които сж пропуснали авторитѣ на прѣстѣплението да минатъ границата.

9. Кралското правителство е на драго сърдце готово да даде обяснения върху изявленията, които сж направили неговитѣ чиновници въ Сърбия и въ чужбина слѣдъ атентата и които изявления споредъ твърдѣнието на Императорското и Кралско правителство сж били неприятелски спрѣмо монархията, веднага щомъ Императорското и Кралско правителство посочи на мѣстата на тѣзи изявления и щомъ докаже, че тѣ сж били фактически направени отъ споменатитѣ чиновници. Кралското правителство самъ ще поеме грижата да събере нужнитѣ доказателства и срѣдствата за това.

Бѣлѣжка. На Кралското сръбско правителство трѣбва да сж напълно извѣстни изявленията. Когато то иска отъ Императорското и Кралско правителство, щото то да му даде всички подробности върху тѣзи изявления, за да формулира върху тѣхъ едно слѣдствие, — то показва, че не желяе да изпълни сериозно и това искане.

10. Кралското правителство, прѣди още да бжде подадена тази нота, донесе веднага до знанието на Императорското и Кралско правителство за прѣдприемането на съдържащитѣ се мѣрки въ по-горнитѣ пунктове и че веднага е разпоредено за налагане прокарването имъ.

Кралското сръбско правителство вѣрва, че стои въ общитѣ ни интереси, щото съ разрѣшението на тази работа да се не прибѣрза и заради това, въ случай че Императорското и Кралско правителство не се счете задоволено отъ този отговоръ, както винаги то е готово да приеме едно мирно разрѣщение било чрѣзъ прѣхвърлянето разрѣшението на този въпросъ на международния сждъ въ Хага, било чрѣзъ прѣдоставяне рѣшението на великитѣ сили, които съдѣйствуваха

въ изработването от страна на сръбското правителство на дадената декларация от 18 март 1909 година.¹⁾

Австро-унгарският пълномощен министър въ Бѣлградъ, Ф. фонъ Гизлъ до Сръбския министър-прѣдседателъ и министър на външнитѣ работи, Пашичъ.

Сръбска синя кн. № 40.

Бѣлградъ.

Понеже поставениятъ срокъ на прѣдадената от менъ от името на моето правителство на Ваше Прѣвъзходителство, г. Пашичъ, завчера, четвъртъкъ, 6 часа слѣдъ обѣдъ, нота изтече и азъ не получихъ никакъвъ отговоръ, имамъ честъ да съобща на Ваше Прѣвъзходителство, че довечера ще напусна Бѣлградъ заедно съ персонала на Императорската и Кралска легация.

Защитата на Императорската и Кралска легация съ всичко, каквото ѝ принадлежи, съ нейнитѣ имоти и архиви, както и защитата на австрийскитѣ интереси и поданици, ще бждатъ прѣдставлявани отъ Императорската Германска легация.

Канцлеритѣ Фердинандъ Ивановичъ и Миланъ Мекочичъ, които оставатъ въ Бѣлградъ, ще принадлежатъ къмъ Императорската Германска легация.

Въ заключение заявявамъ твърдо, че отъ момента въ който Ваше Прѣвъзходителство ще е получилъ това писмо, скжсването на дипломатическитѣ отношения между Сърбия и Австро-Унгария взема характера на свършенъ фактъ.²⁾

¹⁾ Черв. кн. № 34. Въ това заключение е повторено отново застъпването отъ Сазоновъ становище.

Тройното Съглашение заяви, че Сърбия е посрѣщнала нотата на Австро-унгарското правителство тъй добръ, че почти я приело напълно. Отъ горѣизложения документъ става съвършено ясно, че Сърбия отъ 10-тѣхъ искания приема само едно (п. 8), а другитѣ отчасти отхвърля или сжвършено промѣня, или пъкъ ги свързва съ голѣми резерви.

²⁾ Сръбска синя кн. № 40. Касае се слѣдователно само за едно скжсване на дипломатическитѣ отношения, а не и за обявяване на война.

Австро-унгарскиятъ пълномощенъ министъръ въ Бѣлградъ, Фрайхеръ фонъ Гизлъ до Австро-унгарския министър на външнитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Черв. кн. № 24.

Землинъ.

Вслѣдствие на незадоволителния отговоръ на Кралското сръбско правителство на нашитѣ поставени искания отъ 23 т. мѣсецъ, азъ обявихъ дипломатическитѣ сношения съ Сърбия за скжсани и съ персонала на легацията напуснахъ Бѣлградъ.

Отговорътъ — нота ми бѣ прѣдаденъ двѣ минути прѣди 6 часа.

Сръбскиятъ министър-прѣдседателъ и министър на външнитѣ работи, Пашичъ до всички сръбски пълномощни министри.

Сръбска синя книга № 41.

Бѣлградъ.

Днесъ слѣдъ обѣдъ въ 5 и три четвърти часа азъ прѣдадохъ отговора на австро-унгарската нота. Вие ще получите тази вечеръ пълния ѝ текстъ. Отъ това вие ще видите, че ние отидохме до послѣднитѣ граници — до тамъ, до кждѣто можехме да отидемъ. Когато австро-унгарскиятъ пълномощенъ министъръ получи нотата, той заяви, че трѣбва да я сравни съ своитѣ инструкции и че щѣлъ да даде веднага своя отговоръ. Когато азъ се завърнахъ въ легацията, австро-унгарскиятъ пълномощенъ министъръ веднага ми съобщи, че не го задовлява нашия отговоръ и че прѣзъ сжщата вечеръ той ще напусне съ цѣлия персоналъ на легацията Бѣлградъ. Той натовари германския пълномощенъ министъръ съ защитата

на легацията, съ всичкитѣ мобили и архиви, както и съ защитата на австро-унгарскитѣ поданици и интереси въ Сърбия. На край той заяви, че чрезъ врѣчането на своитѣ акредитивни писма, дипломатическитѣ отношения между Сърбия и Австро-Унгария били напълно скжсани.

Кралското правителство свика скупщината за 27 юли въ Нишъ, за кждѣто довчера заминаватъ всички министерства съ своя персоналъ. Отъ името на Краля, Прѣстопронаслѣдникътъ подписа заповѣдта за мобилизацията на армията; утрѣ или въ други день ще се издаде прокламацията, съ която ще бждатъ поканени всички граждани, които не подлежатъ на мобилизация, да останатъ спокойни въ своитѣ жилища, а ония, които подлежатъ на мобилизация, ще бждатъ поканени най-бързо да се явятъ подъ знамената, за да защитаватъ Сърбия съ всичкитѣ си сили, въ случай че бжде нападната.

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския посланикъ въ Петербургъ, графъ Сцапари.

Черв. кн. № 26.

В и е н а.

Въ момента, въ който ние се рѣшихме за една сериозна постѣпка срѣщу Сърбия, ние естествено обмислихме и възможността за едно сблъскване съ Русия, което може да се създаде отъ спора ни съ Сърбия. Обаче ние не можехме да бждемъ спрѣни отъ тази евентуалностъ въ заетата отъ насъ позиция спрѣмо Сърбия, защото основното държавно и политическо съображение ни поставя прѣдъ необходимостта да туримъ край на положението, щото Сърбия да може да продължава безнаказано съ безнаказани заплашвания къмъ Монархията посрѣдствомъ картбланша на Русия.

Въ случая, че Русия е смѣтнала, какво е настѣпилъ момента за голѣмото разчистване на смѣткитѣ си съ европейскитѣ централни държави и заради това отъ сега би се рѣшила на война, струватъ ни се всѣкакви инструкции като излишни за Ваше Прѣвъзходителство.

Обаче винаги трѣбва да се мисли, че Русия слѣдъ евентуалното отхвърляне на нашитѣ искания отъ Сърбия и прѣдъ видъ необходимостта за насъ да пристѣпимъ къмъ оржжието, сама себе си ще посвѣтвва и сама ще поиска да се отърси отъ военнлюбивитѣ елементи. Подходящи сж слѣднитѣ прѣдставления, които, Ваше Прѣвъзходителство, при згоденъ споредъ васъ моментъ, при подходящъ начинъ и съ споредъ васъ разбираанъ умѣренъ опортюнизмъ при сегашното положение, можете да прѣцѣните прѣдъ г. Сазоновъ и прѣдъ министръ-прѣдседателя:

Прѣдварително въобще прѣдполагамъ, че Ваше Прѣвъзходителство при днешнитѣ условия е постигналъ едно тѣсно разбирателство съ своя германски колега, който разбира се, трѣбва да е билъ натоваренъ отъ страна на своето правителство да не даде на руското правителство никакво съмнѣние, че Австро-Унгария въ случай на конфликтъ съ Русия ще бжде сама.

Не си правя никаква иллюзия, че не ще бжде лесно за нашата станала неизбѣжна постѣпка въ Бѣлградъ да се намѣри разбирателство при г. Сазоновъ.

Има обаче единъ моментъ, който не може да не произведе своето впечатление на руския министръ на външнитѣ работи и това е подчертаването на обстоятелството, че Австро-Унгарската монархия, която отъ своя страна прѣзъ десетки години е държала здраво на съотвѣтнитѣ основни положения, сжщо и въ настоящия кризисъ и при изглаждането противорѣчието съ Сърбия, посрѣдствомъ оржжието, не прѣслѣдва никакви егоистични цѣли.

Монархията е териториялно сита и не проявява никакви искания за сръбски владѣния. Ако борбата съ Сърбия ни се наложи, то това не ще бжде една борба за териториални придобивки, а само едно срѣдство за самозащита и самосъхранение.

Сдържанието на циркулярната нота, която бѣ прѣдметъ на достатъчни уговорвания, ще бжде достатъчно освѣтлено чрезъ досието върху сръбската пропаганда срѣщу Монархията и за общитѣ врѣзки, които сжществуватъ между тази пропаганда и атентата отъ 28 юни.

Върху това досие искамъ отъ Ваше Прѣвъзходителство да обърне особеното внимание на г. руския министръ и да му прѣдстави, че това е едно особено явление въ историята, щото една велика държава да търпи опаснитѣ стремежи на една граничаща до нея малка държава прѣзъ толкова дълго врѣме и съ толкова безпримѣрно търпение, както Австро-Унгария къмъ нѣкаква си Сърбия.

Ние не искаме да правимъ никаква политика срѣщу развитието на християнскитѣ балкански държави и заради това — въпреки че ни е известна малката стойност на сръбскитѣ обѣщания — слѣдъ кризата по поводъ анексията отъ 1908 год. допуснахме, щото Сърбия да се увеличи почти двойно.

Отъ тогава прѣвратното движение, което се отхранваше въ Сърбия срѣщу Монархията, получи такива форми на изтѣпление, щото жизненитѣ интереси на Австро-Унгария и на самата наша династия изглеждатъ застрашени чрѣзъ прикритата сръбска дѣйностъ.

Трѣбва да приемемъ, че е понятно, какво консервативната и вѣрна на Царя Русия ще прѣдприеме въ наша полза една несбходима и енергична постѣпка срѣщу всѣко заплашване на всѣки държавенъ порядѣкъ.

Ако, Ваше Прѣвъзходителство, въ вашия разговоръ съ г. Сазоновъ бѣде засѣгнатъ този пунктъ, то ще е настѣпилъ момента да се изтѣкне импулса, които ни движи и намѣренията, които сж свързани съ това, че ние именно — както биде вече прѣдставено на Ваше Прѣвъзходителство — не се стремимъ къмъ никакви териториялни печалби, нито пъкъ сме замислювали да накарнимъ сувернитета на Кралството, но че отъ друга страна за прокарване на нашитѣ искания сме рѣшени да отидемъ до послѣдни крайности.

Че ние до сега, до колкото ни бѣ възможно се стремяхме да запазимъ мира, който и ние смѣтаме като най-сѣжпото добро за народа, показва изминаването на послѣднитѣ 40 год. и историческиятъ фактъ, че нашиятъ Всемиловичъ Господаръ си е спечелилъ славното име на единъ покровителъ на мира.

Ние бихме съжалявали за нарушението на европейския миръ и заради това, защото всѣкога сме били на мнѣнието, щото при засилането на балканскитѣ държави къмъ държавническа и политическа самостоятелностъ нашитѣ отношения къмъ Русия да дадатъ прѣимуществото на послѣдната; сѣщо всѣка възможностъ за едно противорѣчие между насъ и Русия да бѣде остранена и защото ние бѣхме всѣкога готови да държимъ смѣтка за голѣмитѣ интереси на Русия при нашата собствена политическа ориентировка.

Едно по-нататѣшно търпение на сръбскитѣ стремления би означавало погребването на нашето държавно съществуване и на съществуването ни като велика държава, съ което би се поставилъ на дневенъ редъ и въпроса за европейското равновѣсие. Обаче ние сме убѣдени, че е въ интереса на Русия да запази разбранитѣ си интереси чрѣзъ свситѣ държавни ръководители, и че настоящето европейско равновѣсие, тол-

кова полезно за свѣтския миръ, ще бѣде запазено. Нашата акция срѣщу Сърбия, въ каквата и форма да се прояви тя, е съвършено консервативна и цѣльта ѝ е необходимото запазване на нашето мѣсто въ Европа.

Английскитѣ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сѣрѣ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Парижъ, до Английския управляющъ посолството въ Берлинъ и до Английския посланикъ въ Петербургъ.

Синя кн. № 27.

Берлинъ.

Азъ съобщихъ на германския посланикъ прѣдвижданата сръбска нота — отговоръ, какъ тя се съдържа въ днешната телеграма¹⁾ на г. Кракаторпе. Азъ казахъ, надѣвамъ се, че, ако дадениятъ въ Виена сръбски отговоръ съотвѣтства на това прѣдвиждане, германското правителство ще се намѣри въ положение да подѣйствува и повлияе на австро-унгарското правителството да приеме нотата за удовлетворителна²⁾.

¹⁾ Синя кн. № 27. Отнася се за една телеграма на английския управляющъ легация въ Бѣлградъ, който дава съдържанието на сръбската нота отговоръ. Синя кн. № 21.

²⁾ Тази телеграма изтѣква естествено възгледа, като че ли Грей е ималъ съ Лихновски разговоръ. При все това отнася се само до едно писмено съобщение, както това се вижда отъ черв. кн. № 21.

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския посланикъ
въ Петербургъ, графъ Сцапари.

Червена книга № 27.

Виена.

Понеже пунктъ 5 отъ нашитѣ искания, а именно намѣсата на Императорскитѣ и Кралски чиновници за унищожението на прѣвратното движение въ Сърбия, прѣдизвиква особено съпротивление отъ страна на г. Сазоновъ, моля, Ваше Превъзходителство, строго довѣрително, да се изкаже върху тоя пунктъ, че неговото прилагане ще стане по съвършено практиченъ начинъ и въ никой случай не ще засѣгне суверенитета на Сърбия. Ние мислимъ, че пунктъ 5 «за сътрудничеството», значи да се създаде едно тайно «vigueau de sûreté» въ Бѣлградъ, което да бѣде аналогично на създаденото руско такова въ Парижъ и съ което да работятъ заедно сръбската полиция и управляющитѣ власти.¹⁾

Германскиятъ посланикъ въ Петербургъ, графъ Порталесъ до Германския държавенъ канцлеръ,
фонъ Бетманъ Холвегъ.

Вѣла кн., приложение 6.

Петербургъ.

Съобщение за Н. В. отъ генералъ фонъ Келиусъ.

Въ лагеритѣ на Красное-село днесъ сж биливнезапно прѣкжнати упражненіята на войскитѣ и полковетѣ веднага се завръщатъ въ своитѣ гарнизони. Маневритѣ сж били отменени. Юнкеритѣ сж произведени днесъ, вмѣсто прѣзъ есенъта, въ офицерски чинъ. Въ генералния щабъ царува голѣмо вълнение върху австрийската постѣпка. Добихъ впечатление, че всички приготовления за мобилизация сръщу Австрия ще бѣдатъ започнати.

¹⁾ *Черв. кн. № 27.* Върху това съобщение на Сцапари, което се отнася за много успорвания пунктъ 5, оранж. кн. не дава никакъв документъ, сжщо и другитѣ дипломатически книги не споменаватъ за това важно признание на Австро-Унгария нищо.

26 юли.

Французкиятъ замѣстникъ на министра на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ до Министръ-прѣдседателя, Вивияни на борда на парахода „Франсъ“ и Френскитѣ посланици въ Лондонъ, Петербургъ, Берлинъ, Виена и Римъ.

Жълта книга № 50.

П а р и ж ъ.

Сѣбитията отъ сжбота ¹⁾ могатъ да се схващатъ изобщо по слѣдния начинъ: Отказътъ на Австрия да продължи срока съгласно руското искане, — заминаването на австрийския пълномощенъ министръ отъ Бѣлградъ слѣдъ вржчването на сръбския отговоръ, който е смѣтнатъ за незадоволителенъ, макаръ че достига до границитѣ на възможното признание, което може да се направи, — заповѣдта за мобилизация въ Сърбия, правителството на която се отеглило въ Крагуевацъ, за кждѣто сж го послѣдвали французкиятъ и рускиятъ пълномощни министри.

Италианското правителство, австрийската нота на което била съобщена въ петъкъ, безъ да бѣде помолено да я подкрѣпи и безъ да му бѣде извѣстна, въ отсѣствието на маркизъ ди Санъ Джулиано, който ще се завърне въ четвъртъкъ, не могло да говори за съдѣйствието си въ Виена за продължението на срока, поисканъ по подбудата на руското прави-

¹⁾ *Жълта кн. № 50.* 25 юли.

телство. Отъ едно довѣрително изявление на италианския посланикъ г. Палеологъ върху това, става ясно, че въ Виена продължаватъ да живѣятъ съ илюзията, че Русия не може да отклони удара. Не трѣбва да се забравя, че Италия има задължение като съюзница само къмъ тройния съюзъ, въ случай че бжде прѣдварително попитана за поведението ѝ

Отъ Петербургъ научаваме, че г. Сазоновъ постъпвалъ Сърбия да помоли Англия за посрѣдничество.¹⁾ Въ министерския съветъ отъ 25 т. г., който е билъ станалъ подъ прѣдседателството на Царя, се взело прѣдъ видъ мобилизирането на 13 армейски корпуси, които ще опериратъ въ слѣчай на нужда срѣщу Австрия; тази мобилизация щѣла обаче да стане, ако Австрия нападне съ оръжия Сърбия и само слѣдъ разпореждането на министра на външнитѣ работи, комуто е прѣдоставена тайната да опрѣдѣли датата, защото нему била прѣдоставена свободата да продължи прѣговоритѣ, даже ако Бѣлградъ бжде завладѣнъ.²⁾ Руското обществено мнѣние проявява политическа и морална мощъ, щото Русия да не допусне поражението на Сърбия.

Въ Лондонъ е била направена германската постѣпка на 25 т. г. съ сжщото съдържание, каквото е изявилъ баронъ фонъ Шьонъ въ Парижъ.³⁾ Сжръ Едуардъ Грей отговорилъ на графъ Лихновски, че, ако избухнула войната, никоя велика държава въ Европа не ще остане незаинтересувана. Той не прецизиралъ положението и се изказалъ прѣдъ сръбския пълномощенъ министръ доста въздържано. Съобщението, което врѣчилъ на 25 т. г. вечерта австрийскиятъ посланикъ, настроило сжръ Едуардъ Грея оптимистично; понеже скжсването на дипломатическитѣ отношения не щѣло да доведе веднага до военни операции, то държавниятъ секретаръ се надѣвалъ, че великитѣ държави иматъ още врѣме за намѣса.

¹⁾ Жълта кн. № 50. Една такава телеграма не се намира нито въ оранжевата книга, нито въ синята книга. Биенвеню Мартенъ подкрѣпя това съобщение по една телеграма на Палеолога отъ Петербургъ отъ 26 юли, която не е прѣдадена като самостоятеленъ документъ въ жълтата книга, а въ една телеграма на Мартенъ, цитирана до французкия управляющъ посолството въ Берлинъ и съ която Биенвеню Мартенъ е въ съгласие съ посланика Полъ Камбонъ, който се отправилъ за Парижъ да подкрѣпи прѣдложението на Сазоновъ при английското правителство. Тази телеграма носи №53 и слѣдва по забѣлжителенъ начинъ слѣдъ горната телеграма.

²⁾ Оригиналната телеграма, отъ която се вижда това много важно съобщение, не се намира въ жълтата книга. Никаква друга публикация, нито пъкъ оранжевата книга споменава затози министерски съветъ, по силата на който Сазоновъ става господаръ на положението и слѣдователно едиствено отговорниятъ въ Русия. Сазоновъ разполага съ сѣдбата на Европа.

³⁾ Както се вижда отъ жълта кн. № 36, Биенвеню Мартенъ твърди, че първоначално такава постѣпка не е ставала въ Лондонъ. Сега той я прѣдава на 25 юли.

Езикътъ, който е държалъ държавниятъ секретаръ въ Берлинъ прѣдъ руския управляющъ посолството, е малко задоволителенъ и е двусмисленъ. Когата този поискалъ отъ него да се съгласи за една постѣпка въ Виена за продължението на срока, той отговорилъ, че вече билъ дѣйствувалъ въ тази смисълъ, но било твърдѣ късно; на искането да се поиска единъ срокъ, за да се отложатъ екзекутивнитѣ мѣрки, той отговорилъ, че се касае за единъ вѣтрѣшенъ случай, а не за една война, т. е. само за една мѣстна екзекуция. Г. фонъ Яговъ направилъ всичко това, като че ли не вѣрвалъ, че австрийската акция ще повлече слѣдъ себе си всеобщи послѣдствия.¹⁾

Въ Берлинъ се извършва една истинска шовинистическа експлозия. Кайзерътъ се завръща направо отъ Килъ.²⁾ Жюль Камбонъ мисли, че при първитѣ военни мѣрки на Русия, Германия веднага ще отговори и вѣроятно не ще чака, каквото и да било прѣдлогъ, за да ни нападне.

Французкиятъ посланикъ въ Виена нѣмалъ никакво врѣме на разположение, да се присѣдини къмъ постѣпката на своя руски колега, за да поискатъ едно продължение на срока, даденъ на Сърбия; той не съжелява за това, понеже тази постѣпка би била енергично отхвърлена, а сжщеврѣменно и Англия нѣмала врѣме да даде на своя прѣдставител инструкции по отношение на това.³⁾

Една нота на английския посланикъ ми биде врѣчена; тя съобщава за конференцията, която ималъ английскиятъ посланикъ въ Петербургъ съ Сазоновъ и Палеологъ.⁴⁾ Сжръ Едуардъ Грей вѣрва, че четеритѣхъ незаинтересувани държави ще настоятъ прѣдъ Русия и Австрия, щото тѣхнитѣ войски да не прѣминаватъ границитѣ и ще дадатъ врѣме на Англия, Франция, Германия и Италия да упражнятъ своето посрѣдничество. Ако Германия приеме това, то английското правителство вѣрва, че Италия би била щаслива да се присѣдини къмъ общата акция на Англия и Франция: присѣдинението

¹⁾ Жълта кн. № 50. И тѣзи твърдения на Биенвеню Мартенъ не отговарятъ на фактитѣ. Фонъ Яговъ казва, че билъ въздѣйствувалъ въ Виена и че искането било направено, относително отлагането на военнитѣ мѣрки. Вижъ синя кн. 34 и чер. кн. 29.

²⁾ Кайзеръ Вилхелмъ прѣкжсна на 25 юли пътуването си въ Сѣверното море. Той пристигна на 26 юли въ Потсдамъ.

³⁾ И това не е вѣрно. Отъ синя кн. № 27 се вижда, че Грей е далъ на английския посланикъ въ Виена инструкции по отношение на това.

⁴⁾ Тази нота не е напечатана въ жълтата книга. Тя се отнася очевидно до съобщения петербургски разговоръ въ синя кн. № 6.

мѣни въ подробноститѣ, да се намѣри една почва за споразумѣние, ако съдържатитѣ се въ тѣхъ обвинения бждатъ потвърдени съ достатѣчни доказателства.

Въ интереса на запазването на мира, който, споредъ както казва графъ Сцапари, лежи въ сърдцето и на Австрия, както и на другитѣ държави, би било необходимо да се тури на сегашното напрѣгнато положение, колкото е възможно, по-скоро край. За постигането на тази цѣль, менъ се струва, като твърдѣ желателно, щото австро-унгарскиятъ посланикъ да бжде натоваренъ да влѣзе съ мене въ частна размѣна на мисли, съ цѣль да реформиране нѣколко члена на австро-унгарската нота отъ 23 юли. Тази метода би позволила да се намѣри една формула, която да бжде приемлива за Сърбия и едновременно да даде задоволяване на Австрия по отношение на най-важнитѣ искания. Азъ ви моля да устроите една внимателна и приятелска срѣща въ смисълъ на тази телеграма съ министра на външнитѣ работи.¹⁾

Да се съобщи на посланицитѣ въ Германия, Франция, Англия и Италия.²⁾

Германскиятъ посланикъ въ Петербургъ, графъ
Порталесъ до Германския държавенъ канцлеръ,
фонъ Бетманъ Холвегъ.

Бѣла кн., приложение 5.

П е т е р б у р г ъ .

Австро-унгарскиятъ посланикъ днесъ слѣдъ обѣдъ има продължителенъ разговоръ съ Сазоновъ. Тѣ, и двамата, се

¹⁾ Оранжев. кн. 25. Върху този разговоръ, датиранъ отъ 26 между Сазоновъ и Сцапари, червената книга не дава никакъвъ документъ, но затова червената кн. дава една телеграма на Сцапари отъ 27 юли върху единъ разговоръ на 27 юли, който независимо отъ това, че въ червената книга не става дума за едно директно споразумѣние, трѣбва да е идентиченъ съ разговора датиранъ отъ 27 юли въ оранжев. кн. Синята кн. № 44 уговорва, въ една телеграма на Бжканана отъ 27 юли, разговора като че ли е станалъ на 26 юли, обаче не споменава за прѣдложението за едно прѣко споразумѣние. За това прѣдложение Бжкананъ получава увѣдомление чакъ на 27 юли и го съобщава въ Лондонъ съ една кратка телеграма.

²⁾ Сщеврѣменно Сазоновъ изпраща, оранжева кн. № 26, една телеграма до руския посланикъ въ Берлинъ съ искането да съобщи съдържанието на горѣспоменатата телеграма на държавния секретаръ и да го помоли да прѣпорѣчва руското прѣдложение въ Виена.

раздѣлили, както ми казаха слѣдъ това, съ едно примирително впечатление. Увѣрението на посланика, че Австро-Унгария нѣмала никакви завоевателни планове и че само искала въ края на краищата да запази на своята граница соокойствието, успокоило очевидно министра.

Германскиятъ държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ
Холвегъ до Германския посланикъ въ Лондонъ,
Князь Лихновски.

Бѣла книга, приложение 10.

Б е р л и н ъ .

Австро-Унгария е заявила официално и тържествено въ Петербургъ, че не възнамѣрява да търси никаква териториална печалба въ Сърбия и че не ще засѣгне сществуването на Кралството, а искала да си създаде само спокойствие. Споредъ пристигналитѣ тукъ извѣстия, въ Русия било прѣдстоящо непосредственото свикване на много набори, което би означавало сщеврѣменно и една мобилизация срѣщу насъ. Ако тѣзи новини се потвърдятъ, то ние ще бждемъ принудени въпрѣки нашето желание, да пристѣпимъ къмъ съотвѣтнитѣ мѣрки. И до днесъ нашитѣ стремления се състоятъ въ това, да се локализира конфликта и да се запази европейския миръ. Молимъ въ тази смисълъ да въздѣйства Грей съ цѣлата си енергия въ Петербургъ.

Германскиятъ държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ
Холвегъ до Германския посланикъ въ Парижъ,
Фрайхеръ фонъ Шьонъ.

Бѣла кн., приложение № 10 а.

Б е р л и н ъ .

Слѣдъ като Австро-Унгария е заявила официално на Русия, че не възнамѣрява да придобие никакви териториални

печалби и че не иска да накърни съществуването на Кралството, решението, дали една европейска война трябва да избухне, лежи само въ Русия, която ще носи общата отговорност. Ние доверяваме на Франция, за която, въ желанието ни за запазването на европейския миръ, знаемъ едно, че въ Петербургъ тя може да упражни своето съ значение влияние въ успокоителна смисълъ.

Германскиятъ държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ до Руския германски посланикъ въ Петербургъ, графъ Порталесъ.

Въла кн., приложение № 10 б.

Берлинъ.

Слѣдъ като Австрия открито декларира своята териториална незаинтересуваностъ, отговорността за едно евентуално нарушение на европейския миръ, чрезъ една руска намѣса, пада само върху Русия. Ние още вѣрваме, че Русия нѣма да прѣдприеме никакви постѣпки, които биха застрашили сериозно европейския миръ.

Французкиятъ замѣстникъ на министра на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ до Министръ-прѣседателя, Вивияни на борда на „Франсъ“ и до Французкитѣ посланици въ Лондонъ, Петербургъ, Виена и Римъ.

Жълта кн. № 56.

Парижъ.

Резюмето на сръбския отговоръ на австрийската нота ни пристигна чакъ сега, съ едно закъснение отъ 20 часа. Макаръ че сръбското правителство е отстъпило по всички пунктове, съ из-

ключение на двѣ малки въздържания ¹⁾, то австро-унгарскиятъ пълномощенъ министръ скжсалъ сношенията и съ това е доказалъ прѣдварителното схващане на рѣшението на своето правителство, да прѣдприеме екзекуцията срѣщу Сърбия.

Споредъ една телеграма на г. Жюль Камбонъ, английскиятъ посланикъ чувствувалъ леко подобрѣние; когато той забѣлѣзълъ на г. фонъ Яговъ, че сжръ Едуардъ Грей не искалъ отъ него да се намѣси между Австрия и Сърбия ²⁾, а да се намѣсятъ — понеже този въпросъ трѣбвало да бжде локализиранъ, — съ Англия, Франция и Италия въ Виена и Петербургъ, държавниятъ секретаръ заявилъ, че ще направи най-възможното за запазването на мира.

Въ продължение на единъ разговоръ, които ималъ г. Бареръ съ главния секретаръ на италианското министерство на външнитѣ работи, послѣдниятъ му изтъкналъ, че италианското правителство вѣроятно не одобрявало австрийската нота и понеже тя прѣдварително не му била съобщена, то се чувствва развързано отъ всѣка отговорностъ за тежката австрийска инициатива.

Германскиятъ посланикъ дойде днесъ слѣдъ обѣдъ, за да ми направи едно съобщение, което се отнасяше за постѣпката на Франция прѣдъ Русия въ примирителна смисълъ. Австрия, тъй ми каза той, е заявила на Русия, че не цѣли нито териториално уголѣмяване, нито накърнение на цѣлостта на кралство Сърбия; нейното единствено намѣрение било да усигори собственото си спокойствие и да създаде редъ. Отъ рѣшението на Русия ще зависи, да ли ще се избѣгне една война. Германия се чувствува солидарна съ Франция въ горещото желание, че мирътъ може да бжде запазенъ и възлага твърдата надежда, че Франция ще упражни своето съ значение влияние въ примирителна смисълъ въ Петербургъ.

На тази инициатива азъ отговорихъ, че Русия е била умѣрена, че тя не ще търпи никаква постѣпка, която да допуска съмнѣнието върху нейната умѣреностъ и че ние сме били съгласни съ Русия въ това, да потърсимъ мирното разрѣшение на този конфликтъ. Вслѣдствие на това, струва ми се, че Германия трѣбва да дѣйствува за примирение въ Виена, гдѣто дѣйствието на нейната акция би било сигурно, за да се избѣгнатъ военнитѣ операции, които цѣлятъ завладѣването на Сърбия.

¹⁾ Жълта кн. № 56. Прочитането на сръбската нота-отговоръ е достатъчно, за да се установи, че Биенвеню Мартенъ се е прѣдалъ тукъ на една силна измама.

²⁾ Жълта кн. № 56. Всички тѣзи разговори показватъ, че съ горѣпосочената сигурностъ постоянно се лъжатъ Германия и Австро-Унгария. Синя кн. № 10 и жълта кн. № 32 и 76.

Понеже посланикът ми отговори, че това не било съгласно с поведението, което е заела Германия, «щото именно въпросът да си остане само между Австрия и Сърбия», аз му казах, че посрѣдничеството въ Виена и Петербургъ може да изхожда отъ четеритѣхъ велики държави, по-малко заинтересувани по въпроса.

Г. фонъ Шьонъ се прѣдпази върху това, поради липса на инструкции и азъ му казахъ, че не се виждамъ въ положение при тѣзи условия да се упражни една акция само въ Петербургъ.

Разговорътъ се свърши съ повторното увѣрение отъ посланика за мирнитѣ намѣрения на Германия, която той въ този пунктъ, като че ли обяви солидарна съ Франция.¹⁾

Бѣлѣжка за французкия министръ на външнитѣ работи:²⁾

Жълта книга № 57.

Слѣдъ посѣщението, което ми направивъ 5 часа слѣдъ обѣдъ, Фрайхеръ фонъ Шьонъ се отправи днесъ вечеръта въ 7 часа въ политическата дирекция, за да моли, щото да се избѣгватъ тенденциознитѣ коментарии на вѣстницитѣ, като онѣзи на „Echo de Paris“ отъ миналата вечеръ и за да се даде точна прѣцѣнка на смисълъта на постѣпкитѣ на германското правителство, да се съобщи едно кратко комюнике за пресата върху срѣщата на германския посланикъ съ министра на външнитѣ работи.

Г. фонъ Шьонъ настоя за прецеизирането на неговото мнѣние чрѣзъ слѣдното съдържание, което написалъ замѣстникътъ на политическия директоръ подъ негова диктовка: „Германскиятъ посланикъ и министра на външнитѣ работи днесъ слѣдъ обѣдъ имаха единъ новъ разговоръ, прѣзъ течението

¹⁾ *Жълта кн. № 56.* Въ оранж. кн. № 23 рускиятъ управляющъ послството въ Парижъ съобщава по сѣщия начинъ този разговоръ. Споредъ руското съобщение разговорътъ обаче не станалъ между Биенвеню Мартенъ и Ф. фонъ Шьонъ, а между Шьонъ и Бертело. Между жълта кн. и оранж. книга има несъгласие, както между жълтата кн. и черв. книга по поводъ разговора на Сеченъ съ Биенвеню Мартенъ, респективно Бертело.

²⁾ *Жълта кн. № 57.* Този документъ носи заглавие „Бѣлѣжка за министра“. Тя изхожда безсѣмнено отъ г. Бертело и е опрѣдѣлена за Биенвеню Мартенъ.

на който потърсиха по най-приятелски начинъ и съ чувството на примирителна солидарность срѣдствата, които могатъ да бждатъ приложени за запазването на всеобщия миръ“.

Замѣстникътъ на политическия директоръ отговорилъ веднага: „Слѣдователно, е ли всичко ясно въ вашето схващане и можете ли да ни дадете увѣрението, че Австрия ще приеме срѣбската нота или че ще се обяви готова да прѣговоря съ великитѣ сили?“ Понеже посланикътъ е билъ изненаданъ и живо отрѣкълъ това, нему било противопоставено, че ако нищо не се е промѣнило въ отрицателното държане на Германия, то съдържанието на «бѣлѣжката за пресата», която той иска, било прѣувеличено, и французкото обществено мнѣние би се заляляло въ една фалшива сигурность, чрѣзъ която би си създадо илюзии върху истинското положение, чиито опасности били съвършено очевидни.

Спрѣмо увѣренията, които германскиятъ посланикъ разпиляно изказалъ за своитѣ оптимистически впечатления, замѣстникътъ на политическия директоръ отговорилъ съ въпроса, дали му е позволено да говорятъ съвършено лично и частно лице срѣщу лице, съ пълна свобода и безъ да взематъ въ съображение своето официално положение. Фрайхеръ фонъ Шьонъ го помолилъ да стори това.

Г. Бертело казалъ слѣдъ това, че за здравия чловѣчески разумъ поведението на Германия било необяснимо, ако тя не прѣслѣдва цѣлѣта къмъ войната: единъ чисто обективенъ анализъ на фактитѣ и на психологията на австро-германскитѣ отношения води по логически начинъ къмъ това заключение. Прѣдъ видъ на повторното твърдѣние отъ Германия, че тя не знаела съдържанието на австрийската нота, не било позволено повече да се изказва съмнѣние върху този пунктъ, обаче можеше ли да бжде вѣроятно, щото Германия съ затворени очи да се постави на страната на Австрия въ една такава авантюра? Допущаше ли психологията на всички минали отношения между Виена и Берлинъ да се приеме, че Австрия би заела едно поведение, което не допуска никакво отстъпване безъ прѣдварително да се е съгласила съ своята съюзница върху всички послѣдствия отъ своята упоритость?

Какъ изненадва сега отказътъ на Германия да направи въ Виена едно посрѣдническо прѣдложение, като не е знаела за извънредно необикновения характеръ на австрийската нота! Каква отговорность взема германското правителство върху себе си и съ какви подозрѣния се натовава то, когато натѣртено отказва да се намѣси между Австрия и великитѣ сили, слѣдъ почти напълното подчинение на Сърбия и когато и чрѣзъ най-малкия

съвѣтъ, който би могълъ да бжде даденъ въ Виена, може да се тури край на едно жестоко насилие, което тежи на Европа!

Скжсването на дипломатическитѣ отношения отъ Австрия, нейнитѣ военни заплашвания и мобилизацията, която тя извършва, правятъ една примирителна акция отъ страна на Германия особено настоятелна, защото отъ деня, когато австрийскитѣ войски прѣминатъ сръбскитѣ граници, човѣкъ би се намѣрилъ прѣдъ едно фактическо положение, което безсѣмнѣно ще принуди петербургския кабинетъ къмъ изтѣпление и което би довело до опасността за избухването на една война, която Германия заявява, че иска да я острани.

Г. фонъ Шьонъ, който ме изслуша смѣйки се, потвърди отново, че Германия незнаяла текста на австрийската нота ¹⁾ и че я одобрила чакъ слѣдъ вржчването ѝ; все още тя мисли, че Сърбия имала нужда отъ една достатъчно строга поука, за да не я забравя и че Австрия сама се чувствала задължена да тури край на едно опасно и за една велика държава нетърпимо положение. Въобще той заяви, че не знае текста на сръбската нота-отговоръ и лично се показва очуденъ, че Австрия не би се задоволила, ако тоя отговоръ е такъвъ, както често злѣ информираниитѣ вѣстници го изтъкватъ.

Той подчерта още единъ пжтъ миролюбивитѣ намѣрения на Германия и изказа своето мнѣние за дѣйствието, което биха могли да иматъ добритѣ приятелски съвѣти, на примѣръ въ Виена и на примѣръ отъ Англия. Спорѣдъ неговото мнѣние Австрия не би била упорита. Тя отблъсва само мисълта за едно формално посрѣдничество, призракътъ на една конференция. Една миролюбива дума отъ Петербургъ и добрата, примирителна дума на тройното съглашение биха имали изгледъ да бждатъ посрѣщнати добръ. При това на край той добави, че Германия отъ своя страна не би могла да даде съвѣти въ Виена.

При тѣзи обстоятелства, политическиятъ директоръ заявилъ, че ще попита министра, дали смѣта, че ще се допринесе

¹⁾ Жълта кн. № 57. На 23 юли английскитъ посланикъ въ Римъ телеграфира на Грея, че той мисли, какво италианското правителство знаело за нотата, която трѣбвало да бжде отправена за Сърбия. Синя кн. 28. Извѣстно е обаче съобщението на италианското правителство, че то по-рано не е знаело нотата. Когато Биенвеню Мартенъ не дава никаква вѣра на германскитѣ увѣрения, като прѣдполага въ тѣхъ едно войнствено намѣрение и иска да ги обезсили чрѣзъ английскитѣ подозрѣния, той вѣрва напълно на италианскитѣ увѣрения, вижда въ тѣхъ оржжието за мирното държане на Италия и не мисли да примѣри съ сжщата мѣрка телеграмата 38 на синята кн., която има рѣшително значение и къмъ която се явява, като допълнение синя книга 95.

нѣщо съ това, като се съобщи на пресата една кратка, въ умѣренъ тонъ написана бѣлѣжка за вѣстниците.

Рускиятъ управляющъ посолството въ Парижъ, Севастополу до Руския министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ.

Оранжев. кн. № 29.

Парижъ.

Директорътъ на политическия отдѣлъ заяви, че споредъ неговото лично схващане слѣдващитѣ една слѣдъ друга германски постѣпки въ Парижъ иматъ за цѣль да изплашатъ Франция, за да прѣдприеме своята намѣса въ Петербургъ.

Германскиятъ посланикъ въ Петербургъ, графъ Порталесъ до Германския държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ.

Бѣла книга, приложение 7.

Петербургъ.

Военниятъ аташе моли за прѣдаване слѣдующето съобщение на генералния щабъ:

Азъ държа сигурно това, че за Киевъ и за Одеса мобилизацията била заповѣдана.

За Варшава и за Москва е още въпросъ, а за другалѣ още не се говори.

Германскиятъ държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ
Холвегъ до Германския посланикъ въ Петер-
бургъ, графъ Порталесъ.

Бѣла кн. мемоаръ.

Берлинъ.

Прѣдприетитѣ отъ Русия военни мѣрки ще ни принудятъ къмъ насрѣщни мѣрки, които ще се състоятъ въ мобилизираното на армията. Обаче мобилизацията означава войната. Понеже намъ сж извѣстни задълженията на Франция спрѣмо Русия, тази мобилизация еднакво ще бжде насочена срѣщу Русия и Франция. Ние не можемъ да разберемъ, защо Русия иска да причини една такава европейска война. Понеже Австро-Унгария не иска да накърни сжществуването на Сръбското кралство, ние сме на мнѣние, че Русия може да заеме очаквателно поведение. Желанието на Русия да не допусне да се подига въпросъ за сжществуването на Сръбското кралство, ние ще можемъ толкова повече да го подкрѣпимъ, понеже и Австро-Унгария не подига въпросъ за това сжществуване. Ще бжде лесно въ по-нататъшното течение на работата да се намѣри базата за едно споразумѣние. ¹⁾

Австро-унгарскиятъ посланикъ въ Петербургъ, графъ
Сцапари до Министра на външнитѣ работи, графъ
Берхтолдъ.

Черв. кн. № 28.

Петербургъ.

По поводъ слуховѣтъ върху взетитѣ руски мѣрки за мобилизация, графъ Порталесъ обърналъ по най-сериозенъ начинъ

¹⁾ *Бѣла кн. — мемоаръ.* Слѣдъ тази постѣпка на германския посланикъ въ Русия не можахъ да си правятъ повече никаква иллюзия върху страшната сериозностъ на една руска мобилизация. Мобилизираше ли Русия, въпрѣки това прѣдупреждение, то не би имало нужда отъ по къснитѣ прѣдставления на Германия, които водеха къмъ война, а отъ една мобилизация съ пълното съзнаване на нейнитѣ послѣдствия.

вниманието на руския министръ, че днесъ взети мѣрки за мобилизацията, като срѣдство за дипломатически натискъ, ще бждатъ крайно опасни, защото въ такъвъ случай, успѣятъ ли чисто военнитѣ съображения на генералния щабъ да взематъ думата и ако въ Германия единъ пжтъ бжде натиснато копчето, работата не ще може да бжде спрѣна отъ нищо. Сазоновъ увѣрилъ германския посланикъ съ честна дума, че споменатитѣ слухове сж невѣрни и че до сега нито единъ конь и нито единъ запасенъ не сж засѣгнати и че се касае изключително само до подготвителнитѣ мѣрки въ военнитѣ области Киевъ и Одеса, а може би и въ Казанъ и Москва.

Непосрѣдствено слѣдъ това Императорскиятъ германски военно аташе получилъ чрѣзъ куриеръ късно вечеръта една покана да се яви при министра на войната Сухомлиновъ, който го билъ повикалъ за това, че графъ Порталесъ говорилъ на министра на външнитѣ работи върху рускитѣ въоръжения, и понеже посланикътъ можелъ злѣ да разбере отдѣлнитѣ военни подробности, той използвалъ случая подробно да го информира. Въ дадената менъ на разположение телеграма на графъ Порталесъ за Берлинъ се прилагатъ слѣдующитѣ за случая съобщения на майоръ фонъ Егелингъ.

.....¹⁾

¹⁾ *Черв. кн. № 28.* Съдържанието на тази телеграма на графъ Порталесъ се съдържа въ бѣла кн. приложение 11, която послѣдва съ дата 27 юли. Споредъ бѣлата книга разговорътъ не е станалъ на 26, а на 27 юли. Телеграмата на графъ Порталесъ е датирана отъ 27 юли, което естествено не изключва възможността да се съобщава за единъ разговоръ отъ 26 юли, понеже този споредъ червената книга е станалъ късно вечеръта. Впрочемъ мемоара казва: «на 27 юли заяви руския воененъ Министръ . . .», обстоятелството обаче, че графъ Сцапари още на 26 юли е прѣдалъ почти буквално въ Виена съдържанието на телеграмата, която му била дадена на разположение, допуца прѣдположението че германскиятъ мемоаръ е погрѣшенъ въ датата. Това прѣдположение, потвърждава извлѣченитѣ съобщения, отъ които се вижда, че разговорътъ е станалъ късно вечеръта на 26 юли и че телеграмата на графъ Порталесъ е дадена въ 1 часа прѣзъ нощъта и вслѣдствие на това датата е 27. Понеже телеграмата черв. кн. № 28 е изпратена късно прѣзъ нощъта и съобщава за станалитѣ късно прѣзъ нощъта събития, ний я съобщаваме тука въ хронологически редъ слѣдъ № 29 и 30 на червената книга.

27 юли.

Германският посланик въ Петербургъ графъ Порта
лесъ до Германския държавенъ канцлеръ, фонъ
Бетманъ Холвегъ.

Въла кн. приложение № 11¹).

Петербургъ.

Военното аташе съобщава за разговора, който ималъ съ военния министръ: Сазоновъ помолилъ послѣдния да се обясни върху положението. Военниятъ Министръ ми даде честната си дума, че не е издадена още заповѣдь за мобилизация. Били вземени само прѣдварителни мѣрки, но не билъ повиканъ никакъвъ запасенъ войникъ, нито билъ вземенъ нѣкой конь. Ако Австро-Унгария прѣмине сръбскитѣ граници, то ще бждатъ мобилизирани ония военни области, които сж насочени срѣщу Австрия—Киевъ, Одеса, Москва, Казанъ, а онѣзи на германския фронтъ — Варшава, Вилно и Петербургъ при никакви обстоятелства. Съ Германия се иска мира настоятелно. На моя въпросъ за цѣлтъ на мобилизацията срѣщу Австрия послѣдва подигане на раменъ и биде изтъкнато, че това е работа на дипломатията. Азъ казахъ на министра, че се цѣнятъ достойно у насъ тѣзи приятелски намѣрения, но, че и насочената само срѣщу Австрия мобилизация ще се счита като твърдѣ заплашителна.

¹) Вижъ вербалната нота къмъ черв. кн. 28.

Австро-унгарискиятъ посланикъ въ Петербургъ, графъ
Сцапари до Австро-унгарския министръ на външ-
нитѣ работи, графъ Берхтолцъ.

Черв. кн. № 31.

Петербургъ.

Току що имавъ единъ дълъгъ разговоръ съ г. Сазоновъ Казахъ на г. министра, че съмъ ималъ впечатлението, какво върху характера на нашата акция въ Русия се намиратъ въ заблуждение. Приписватъ ни, че сме щѣли да прѣдприемемъ единъ ударъ на Балканитѣ и походъ за Солунъ или за Цариградъ. Други пъкъ напротивъ отиватъ толкова далече, че отбѣлѣзватъ нашата акция, като една тактичностъ за осигуряване въ случай на една бждаща война съ Русия. Всичко това е грѣшка, а отчасти напълно неразумно. Цѣлтъ на нашата акция била самосъхранението, самозащита спрѣмо едно неприятелство, — заплашващата нашата цѣлостъ пропаганда съ думи, писане и дѣла. Никой не е ималъ намѣрение въ Австрия да застрашава рускитѣ интереси или пъкъ да търси свада съ Русия. Цѣлтъ, обаче, която сме си поставили, ние сме рѣшени безусловно да я постигнемъ и пжтѣтъ, който ние сме си избрали, ни се показва въ услуга на тази цѣль. Но понеже се касае за една акция на самозащита, то азъ не можахъ да скрия прѣдъ него, че човѣкъ не трѣбва да се заблуждава никакъ при възможнитѣ послѣдствия отъ това.

Сазоновъ се съгласи съ менъ. Нашата цѣль, както азъ му я описахъ, била напълно законна, обаче той мисли, че пжтѣтъ, който ние сме избрали за нейното прислѣждане не билъ единъ отъ най-сигурнитѣ. Нотата, която ние сме вржчили не била щастлива по формата си. Той я изучава отъ тогава и ако съмъ ималъ врѣме можелъ да я разгледа още единъ пжтъ заедно съ мене. Азъ забѣлѣжихъ, че съмъ на негово разположение, обаче нито съмъ упълномощенъ да разисквамъ съ него текста на нотата, нито пъкъ да я тълкувамъ. Неговитѣ забѣлѣжки щѣли да бждатъ, естествено, отъ интересъ. Министрътъ прѣкара всички пунктове на нотата и днесъ намѣри отъ десетѣхъ пункта 7 за приемливи безъ особено голѣма мжчнотия. Само два пункта, относително съдѣйствието на Императорскитѣ и Кралски чиновници въ Сърбия и пунктътъ относително уволнението на стѣлѣзанитѣ отъ наша страна офицери и чи

новници, той ги намѣри въ тази форма за неприемливи. Относително двата първи пункта азъ бѣхъ въ положение да дамъ едно автентично тълкуване въ смисълъта на телеграмата на Ваше Прѣвъзходителство отъ 25 т. г., а относително третиятъ— азъ мисля, че той съставлява едно необходимо искане. Впрочемъ, нѣщата ще се развиватъ. Сърбитѣ мобилизираха още вчера и какво още се е случило отъ тогава, менъ още не ми е извѣстно.

Германскиятъ консулъ въ Ковно до Германския държавенъ канцлеръ, Бетманъ Холвегъ.

Бѣла кн. прилож. № 8.

Ковно.

Въ Ковно се обяви военно положение.

Германскиятъ пълномощенъ министръ въ Бернъ, Фрайхеръ фонъ Ромбергъ до Германския държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ,

Бѣла книга, прилож. № 9.

Бернъ.

Отъ положително мѣсто научавамъ, че французкиятъ XIV корпусъ е прѣкжсалъ маневритъ си.

Австро унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи, графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския посланикъ въ Петербургъ, графъ Сцапари.

Черв. кн. № 32.

Виена.

Упълномощавамъ Ваше Прѣвъзходителство да се изкаже прѣдъ г. Сазоновъ, че до когато остане локализирана войната между Австро-Унгария и Сърбия, монархията не възна-мѣрява по никой начинъ да завладѣе, каквито и да било територии.

Рускиятъ посланикъ въ Лондонъ, графъ Бенкендорфъ до Руския министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ.

Оранжев. кн. № 31.

Лондонъ.

Получихъ вашата телеграма отъ 26 того.¹⁾ Моля да ми телеграфираете, дали споредъ вашето мнѣние вашитѣ прѣки прѣговори съ виенския кабинетъ сж съгласни съ проекта на Грея за посрѣдничеството на четертѣхъ правителства. Понеже той научилъ посрѣдствомъ английския посланикъ въ Петербургъ, че тѣ сж наклонни да възприематъ тази комбинация, Грей рѣшилъ²⁾ да я прѣвърне въ едно официално прѣдложение, което съобщилъ вчера въ Парижъ, Берлинъ и Римъ.

¹⁾ Оранжев. кн. № 31. Отнася се до телеграмата, оранжев. кн. № 25, която е била сжщо съобщена и въ Лондонъ.

²⁾ Грей вижда слѣдователно прѣдпоставката за своя проектъ въ руското съгласие. Едно такова запитване обаче не послѣдва въ Виена.

Рускиятъ министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ
до Рускитѣ посланици въ Парижъ и Лондонъ.

Оранжев. кн. № 32.

Петербургъ.

Английскиятъ посланикъ ме попита дали намираме като цѣлесъобразно, ако Англия вземе инициативата за свикването на една конференция въ Лондонъ на прѣдставители на Англия, Франция, Германия и Италия, за да проучатъ разрѣшението на сегашното положение.¹⁾

Азъ отговорихъ на посланика, че съмъ почналъ прѣговори съ австро-унгарския посланикъ, както се надѣвамъ, при благоприятни условия. При все това не съмъ получилъ още никакъвъ отговоръ върху моето прѣдложение, да се прѣдприеме една ревизия на нотата, чрѣзъ двата кабинета. Ако прѣкитѣ прѣговори съ виенския кабинетъ се покажатъ непостижими,²⁾ то азъ съмъ готовъ да възприема английското прѣдложение или всѣко друго прѣдложение, което е наклонно да разрѣши конфликта благоприятно.

Рускиятъ министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ
до Рускитѣ посланици въ Парижъ, Лондонъ,
Виена и Римъ.

Оранжева кн. № 33.

Петербургъ.

Научихъ за отговора, който сръбското правителство е вржчило на Фрайхеръ фонъ Гизлъ. Той достига до тамъ чрѣзъ

¹⁾ *Оранжев. кн. № 32.* Вижъ забѣлѣжката къмъ оранжев. кн. № 31. Грей се освѣдомява слѣдователно чрѣзъ своя посланикъ и за мнѣнието на Сазоновъ, когато, както показва бѣла кн. прилож. № 12, въ Берлинъ не е било направено никакво съобщение и както вече се спомена и Виена не е била питана.

²⁾ Сазоновъ мислѣше, прочее, за една конференция само за да пропаднатъ прѣкитѣ прѣговори. Германското становище по този въпросъ не отстъпва, слѣдователно, по форма отъ руското.

своята умѣреностъ и чрѣзъ съдържащитѣ се въ него желанія, щото дава най-пълното задоволяване на Австрия — всичко, каквото азъ прѣдвидихъ. Ние не виждаме още, какви искания може да постави Австрия, ако виенския кабинетъ не търси сега единъ прѣдлогъ за война съ Сърбия.¹⁾

Германскиятъ държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ
Холвегъ до Германския посланикъ въ Лондонъ,
князь Лихновски.

Бѣла кн. приложение 12.

Берлинъ.

За едно прѣдложение на сжръ Едуардъ Грея, да стане една конференция въ Лондонъ на четирѣхъ държави, тукъ до сега нищо не е извѣстно. За насъ е невъзможно да теглимъ нашата съюзница заради спора ъ съ Сърбия прѣдъ единъ европейски сждъ. Нашата посрѣдническа дѣятелностъ трѣбва да се ограничи върху опасността отъ единъ австро-руски конфликтъ.²⁾

¹⁾ *Оранжев. кн. № 33.* Непонятно е, какъ Сазоновъ, който е прѣдвидѣлъ всичко, не прѣдвидѣлъ отхвърлянето на пунктъ 5, върху който е продължително прѣговарялъ съ австрийския посланикъ, както и съ другитѣ дипломати. Освѣнъ това Сазоновъ заявява, черв. кн. № 31, че седемтѣхъ искания били безусловно приемливи, обаче и тѣзи сж въ сръбския отговоръ незадоволително прокарани.

²⁾ *Бѣла кн. прилож. 12.* Слѣдователно, държавниятъ канцлеръ дава онзи отговоръ, който споредъ жѣлтата книга № 40 дипломатията на тройното съглашение прѣдвиди, обаче, въ единъ моментъ, въ който Русия прѣдварително отхвърли проекта за конференцията.

Французкиятъ замѣстникъ на министра на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ до министръ-прѣдседателя, Вивиани на борда на „Франсъ“ и до Французкитѣ посланици въ Лондонъ, Петербургъ, Виена и Римъ.

Жълта кн. № 61.

П а р и ж ъ

Тритѣхъ постѣпки на германския посланикъ въ Парижъ изглежда да сѣ характеристични: въ петѣкъ той прочете една нота, съ която германското правителство се поставя категорично между Австрия и великитѣ държави и съ която удоорява австрийския ултиматумъ до Сърбия и добавя, че Германия има най-горещото желание, щото конфликта да остане локализиранъ, понеже всѣка намѣса на една друга държава, вслѣдствие на съюзнически задължения, може да прѣдизвика непрѣсмѣтнати послѣдствия; на втория день, сѣбота, слѣдъ като се постигна успѣха, щото великитѣ държави, вслѣдствие на изненадата отъ кѣсия срокъ и опасноститѣ отъ една всеобща война, да посвѣтватъ Сърбия да остѣпи, г. фонъ Шьонъ дойде пакъ и зада отслаби своята постѣпка, а той се прѣстори,¹⁾ като че ли билъ изненаданъ отъ създаденото впечатление и напротивъ протестира, че приписватъ на Германия намѣренията, каквито тя нѣма, понеже както каза той, не е ставало прѣдварително дума нито за едно уговорване, нито за едно заплашване слѣдъ врѣчването на нотата. На третия день, недѣля, слѣдъ като бѣ постигнатъ резултата, щото Сърбия на дѣло, до извѣстна степенъ, да остѣпи спрѣмо всички австрийски искания, германския посланикъ дойде два пѣти пакъ, да подчертае миролюбивитѣ намѣрения на Германия и нейното пламенно желание за запазването на мира. Слѣдъ това отбѣлѣза австрийския успѣхъ, който приключва първата фаза на конфликта.

¹⁾ Жълта кн. № 61. «Се прѣстори», «подъ прѣдлогъ», сѣ постоянно повтарящитѣ се ораторски дарби, когато французката дипломация говори за германската.

²⁾ По нататѣшното оговорване на Биенвеню Мартенъ около английското прѣдложение за конференцията.

Французкиятъ замѣстникъ на министра на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ до Министръ-прѣдседателя, Вивиани на борда на „Франсъ“ и до французкитѣ посланици въ Петербургъ и Виена.

Жълта кн. № 62.

П а р и ж ъ

Слѣдъ неговитѣ вчерашни постѣпки, които цѣлѣха една примирителна намѣса на Франция въ Петербургъ, германския посланикъ дойде пакъ, както вече ви съобщихъ, въ политическата дирекция подъ прѣдлогъ, че било нужно да се съобщи на пресата една кратка бѣлѣжка върху примирителния и приятелски характеръ на разговора.¹⁾

Съобщената бѣлѣжка гласи слѣдующето: «Германския посланикъ и министрътъ на външнитѣ работи имаха единъ новъ разговоръ, прѣзъ течението на който проучиха срѣдствата на великитѣ сили, за запазването на мира». Това очевидно нищо не казващо съдържание отклонява съ Германия солидарността ни, която може да бѣде неистински изложена.

Днесъ сутринѣта г. фонъ Шьонъ отправи едно частно писмо до политическия директоръ подъ прѣдлогъ за общото схващане на неговия разговоръ съ министра и добавя: «Обърнете пълно внимание върху прѣдложението за солидарността на мирнитѣ чувства. Това не е никаква банална фраза, а едно искрено заявление на дѣйствителността». Приложеното при писмото резюме гласи слѣдното:

Азъ ви съобщихъ отговора, който дадохъ (една французка постѣпка въ Петербургъ ще бѣде злѣ разбрана и би трѣбвало да се замѣсти съ една германска постѣпка въ Виена или най-малкото съ едно посрѣдничество на четертѣхъ по-малко заинтересувани държави въ даѣтѣ държави).

Писмото на г. фонъ Шьонъ допуска различни тълкувания: най-вѣроятното тълкувание е, че писмото, както и самата постѣпка цѣлятъ да бѣде компрометирана Франция въ

¹⁾ Жълта кн. № 62. Вижъ жълта кн. № 57.

²⁾ Слѣдва текста на телеграмата на германския държавенъ канцлеръ, бѣла книга, приложение 10.

очитъ на Русия, а слѣдъ това въ случай на единъ неуспѣхъ, отговорността за една евентуална война да се прѣхвърли върху Русия и Франция и, най-сетнѣ, съ миролюбиви непрѣстанни увѣрения да се прикрие една военна акция на Австрия въ Сърбия, която акция да завърши австрийския успѣхъ¹⁾.

Съобщавамъ ви това съобщение зъ свѣдѣние, както и да ви послужи за всѣки случай.

Рускиятъ посланикъ въ Парижъ, Изволски до Руския министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ.

Оранжева кн. № 35.

Парижъ.

.....²⁾
Споредъ убѣждението на министра на правосъдието горѣ споменатитѣ постѣпки на Германия иматъ очевидната цѣль да нахвърлятъ Русия и Франция една срѣщу друга, да подмамятъ французкото правителство за постѣпки въ Петербургъ и по този начинъ да изложатъ нашата съюзница въ нашитѣ очи и, най-сетнѣ, въ случай на война да не се хвърли отговорността върху Германия, която привидно е направила всички постѣпки за запазването на мира, а върху Русия и Франция.

¹⁾ Жълта кн. № 62. Вижъ оранжева кн. № 35. Биенвеню Мартенъ забравя най-приблизителното тълкувание по единъ забѣлжителенъ начинъ: забравя именно, че писмото не означава нищо друго, освѣнъ онова, за което говори.

²⁾ Оранжева кн. № 35. Разговоръ съ Биенвеню Мартенъ и Бертело, които увѣдомяватъ Изволски, който току що се е завърналъ въ Парижъ за постѣпките на фонъ Шьонъ. Изволски телеграфира за врѣзвания отъ Фрайхеръ фонъ Шьонъ текстъ.

Французкиятъ посланикъ въ Римъ, Бареръ до Французкия замѣстникъ на министра на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта кн. № 72.

Римъ.

Тази вечеръ маркизъ ди Санъ Джулиано се завърна въ Римъ и веднага слѣдъ пристигането му, азъ имахъ разговоръ съ него. Той ми говори за съдържанието на австрийската нота и ме увѣри формално, че по-рано не я знаелъ.¹⁾

Той знаелъ напълно, че нотата трѣбвало да има единъ строгъ и енергиченъ характеръ, обаче не прѣдчувствувалъ, че тя би могла да се яви въ такава форма. Азъ го попитахъ, дали е истина, че той въ Виена, както твърдятъ нѣкои вѣстници, е изказалъ удобрѣнието си за австрийската акция и увѣрението, че Италия ще изпълни съюзническитѣ си задължения спрѣмо Австрия. «По никой начинъ, ми отговори министрътъ; насъ не сж ни питали, насъ не сж ни казали нищо, слѣдователно, ние не сме правили въ Виена никакво подобно съобщение»²⁾.

Маркизъ ди Санъ Джулиано е на мнѣние, че Сърбия би постѣпила най-добрѣ, ако би приела напълно нотата; сжщо и днесъ, върва той, това би било единственото справедливо разрѣшение, понеже е убѣденъ, че Австрия нѣма да оттегли никакво свое искане и че тя самата ще се въздържи да прѣдизвика опасността за едно общо усложнение; той се съмнѣва, че Германия била наклонна да се присъедини къмъ една акция на своята съюзница, обаче настоява твърдо, че за сега Германия дава голѣма цѣна на своитѣ отношения съ Лондонъ и върва, че ако една държава може да убѣди Берлинъ за една миролюбива акция, то това е Англия.

Колкото се отнася до Италия, то тя по-нататкъ ще употреби всичкитѣ си усилия за запазването на мира. За тази цѣль,

¹⁾ Жълта кн. № 72. Сравни бѣлѣжкитѣ къмъ жълта кн. № 57.

²⁾ Жълта кн. № 72. Очевидно се касае за изявленията на италианското правителство, за което Кореспонденцъ бюро отъ 26 юли съобща, че Италия ще запази съюзническитѣ си задължения спрѣмо Австро-Унгария въ случай на единъ нейнъ конфликтъ съ Сърбия.

безъ да се бави върху прѣдложението на сжръ Едуардъ Грея, тя ще съобщи на посланика въ Лондонъ, който не е билъ увѣдоменъ непосредствено за австро-сръбския конфликтъ, да се присъедини къмъ участвуващите държави.

Английскиятъ посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ до Английския държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 43.

Берлинъ.

На вашата телеграма отъ 26 юли.¹⁾ Държавниятъ секретаръ мисли, че прѣдложената отъ васъ конференция ще бжде въ дѣйствителностъ единъ третейски сждъ и споредъ неговото мнѣние, тя ще може да бжде свикана само по искането на Австро-Унгария и Русия,²⁾ заради това той не може да се съгласи съ вашата инициатива, макаръ че се въодушевявалъ отъ желанието да сътрудничи за мира. Азъ възразихъ, че съмъ билъ сигуренъ, че вашето прѣдложение нѣма нищо общо съ единъ третейски сждъ, а прѣслѣдва цѣльта, щото прѣдставителитѣ на непрѣко заинтересуванитѣ четири държави да се съвѣтватъ и да намѣрятъ сръдството, за да прѣмахнатъ опасното положение, обаче той настоя, че прѣдложената отъ васъ конференция била неприложима. Той добави при това, че туку що пристигналитѣ отъ Петербургъ новини доказали, какво г. Сазоновъ възнамѣрявалъ да влѣзе въ размѣна на възгледи съ графъ Берхтолдъ. Той мисли, че този практически начинъ може да доведе до единъ примирителенъ резултатъ, и че заради това най-добрѣ би било, прѣди да се прѣдприеме нѣщо друго, да се дочака резултата отъ размѣната на възгледи между австро-унгарското и руското правителства.

¹⁾ *Синя кн. № 43.* Английското прѣдложение за посрѣдничество, синя кн. № 36, което чакъ сегѣ се съобщава въ Берлинъ. Заради това е сегѣ тази телеграма на държавния канцлеръ, бѣла кн. приложение № 12.

²⁾ *Синя кн. № 43.* Въобще Австро-Унгария, както вече забѣлѣзахме, не е била увѣдомена и Русия прѣдварително отхвърли идеята аз конференцията.

Въ течението на единъ краткъ разговоръ държавниятъ секретаръ каза, че до сега Австро-Унгария е мобилизирала само отчасти, но че, ако мобилизира Русия сръщу Германия, послѣдната ще послѣдва по необходимостъ примѣра. Азъ попитахъ, какво разбира той подъ «мобилизация сръщу Германия» — той каза, че ако Русия мобилизира само на югъ, Германия нѣмало да мобилизира; ако, обаче Русая мобилизира на сѣверъ и Германия ще се види принудена да мобилизира. Руската мобилизационна система била толкова заплѣтена, че било мжчно въ случая да се узнае мѣстото на нейната мобилизация, заради това Германия трѣбвало да бди сръщу една изненада.

На края държавниятъ секретаръ забѣлѣжи, че петербургскитѣ новини допусчатъ една пълна надежда за обсъждане на общото положение.

Германскиятъ държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ до Германския посланикъ въ Лондонъ, князь Лихновски.

Бѣла кн., приложение № 15.

Берлинъ.

Ние започнахме посрѣдническата акция веднага въ Виена въ желаната смисълъ отъ сжръ Едуардъ Грей. Свърхъ това съобщихме сжщо на графъ Берхтолдъ и за желанието на г. Сазоновъ за директни разговори съ Виена.

Французкиятъ посланикъ въ Берлинъ, Жюль Камбонъ до Французкия замѣстникъ на министра на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта кн. № 74. ³⁾

Берлинъ.

Азъ разговаряхъ днесъ съ държавния секретаръ и подкрѣпихъ прѣдъ него постѣпката, която сжръ Е. Гошенъ туку

³⁾ *Жълта кн. № 74.* Жълтата книга съдържа въ № 67 рапортъ на единъ другъ разговоръ, който Камбонъ е ималъ сжщия день съ фонъ Яговъ и прѣдъ когото Яговъ се изказалъ сжщо така, както и прѣдъ английския посланикъ за опасността отъ една руска мобилизация.

що направи. Г. фонъ Яговъ ми каза, какъ е отговорилъ на английския посланикъ. Отговорилъ му, че той не може да приеме прѣдложението, споредъ което италианскиятъ, французкиятъ и германскиятъ посланици заедно съ Едуардъ Грей да потърсятъ едно срѣдство за разрѣшението на сегашнитѣ мъжнотии, защото създаването на една уредническа конференция би означавало да се разисква върху работи на Австрия и Русия.

Азъ възразихъ на г. фонъ Яговъ, че съжалявамъ за неговия отговоръ и че голѣмата цѣль на сжръ Едуардъ Грея се състои въ намирането на една формула; тя би означавала съгласението на Англия и Франция съ Германия и Италия въ работата имъ за дѣлото на мира; че това общо съгласие би могло да се изрази въ общи постѣпки въ Петербургъ и Виена; че той често ми е изказвалъ своитѣ съжаления върху това, дѣто вижда двѣ съюзнически групи, които постоянно стоятъ една срѣщу друга въ Европа; че съ това има случай да докаже, че съществува единъ европейски духъ, по-силата на който работятъ задружно четеритѣхъ велики държави, раздѣлени на двѣ различни групи, за попрѣчването на единъ конфликтъ.

Г. фонъ Яговъ ми отвърна, като каза, че Германия има спрѣмо Австрия задължения. Азъ му обѣрнахъ вниманието, че отношенията между Германия и Австрия не сж били по-тѣсни, отколкото ония между Франция и Русия и че той самъ, слѣдователно, въ този случай излага двѣтѣ съюзнически групи една срѣщу друга.¹⁾

Държавниятъ секретаръ ми отвърна, че не ще откажи да работи за попрѣчването на единъ австро-руски конфликтъ,²⁾ обаче, той не би могълъ да се намѣси въ австро-сръбския конфликтъ. «Единиятъ е резултатъ на другия, казахъ азъ, и е важно, щото да се попрѣчи за изпъкването на единъ новъ резултатъ, който би могълъ да доведе до намѣсата на Русия.»

Понеже държавниятъ секретаръ по нататѣкъ настоя, че той билъ принуденъ да запази задълженията си спрѣмо Австрия, азъ го попитахъ, дали той се е задължилъ да слѣдва на всѣкъждѣ Австрия съ затворени очи и дали той е взелъ бѣлѣжка отъ сръбския отговоръ до Австрия, който му билъ връченъ отъ сръбския управляющъ легация днесъ сутринята. „Азъ не съмъ ималъ още никакво врѣме за това“, ми каза той. „Азъ

¹⁾ Това е една незащитима теза. Германия бѣше съюзница на Австро-Унгария, а Франция не бѣше съюзница на Сърбия.

²⁾ Жълта кн. № 74. Германия не бѣ отхвърлила това. Тройното съглашение обаче не искаше по принципъ нищо да знае за едно посрѣдничество между Австрия и Русия, но изхождаше отъ съображението за едно посрѣдничество между Австрия и Сърбия.

съжалявамъ, вие ще видите, че независимо отъ подробноститѣ, Сърбия се подчинява напълно; слѣдователно, изглежда, че, понеже Австрия е получила удовлетворение, което ѝ го създаде вашата подкрѣпа, можете да я посвѣтвате днесъ да се задоволи съ това или пъкъ да проучи заедно съ Сърбия съдържанието на отговора“.

Понеже г. фонъ Яговъ не ми отговори ясно, азъ го попитахъ, дали Германия иска войната. Той протестира силно противъ това, като каза, че знаелъ, какво азъ съмъ мислилъ за това, но че то било съвършено невѣрно. — „Тогава вие трѣбва да дѣйствувате съответно, казахъ азъ. Ако прочетете сръбския отговоръ, съпоставете съдържанието му съ вашата съвѣсть. Азъ ви моля въ името на човѣчеството за това и не вземайте вие лично дългъ върху отговорността за катастрофата, чието избухване допускате“. Г. фонъ Яговъ протестира отново и добази, че той билъ готовъ да се присъедини къмъ Англия и Франция за едно общо усилие, но за тази намѣса трѣбвало да се намѣри една формула, която той би могълъ да възприеме и върху която трѣбва да се споразумѣятъ кабинетитѣ.

„Впрочемъ, добази той, между Виена и Петербургъ сж започнати прѣки прѣговори, които продължаватъ; отъ това азъ очаквамъ добри резултати и съмъ съ пълни надежди“.

Когато го напушахъ, азъ му казахъ, че днесъ сутринята съмъ добилъ впечатлението, като че ли часътъ на напрѣженіето е ударилъ, обаче бихъ желалъ това да не бѣде така. Той ми отговори, че се мамя и се надѣва, че нѣщата били въ добъръ пжтъ и може би бързо ще доведатъ до единъ резултатъ. Азъ го помолихъ да подѣйствува въ Виена, за да вървятъ бързо, още по напрѣдъ, понеже би било важно да не се прояви въ Русия онова обществено течение, което може да повлече всичко съ себе си.

Споредъ моето мнѣние, нужно е да се помоли сжръ Едуардъ Грей, който бѣ освѣдоменъ чрѣзъ Е. Гошенъ за отхвърлянето на неговото прѣдложение въ прѣдставената форма, да го поднови въ друга една нова форма, тъй че Германия да нѣма никакъвъ прѣдлогъ да отклонява своето участие и въ очитѣ на Англия да поеме своята отговорност.¹⁾

¹⁾ Жълта кн. № 84. Французката дипломация се опитва да компрометира Германия прѣдъ Англия. Рускиятъ управляющъ посолството въ Берлинъ, Броневски съобщава въ една телеграма до Сазоновъ, оранж. кн. 39, върху този разговоръ. Той говори, че Камбонъ билъ прѣдложилъ да направятъ четертѣхъ държави въ Виена единъ съвѣтъ съ слѣдното съдържание: „Да се въздържа отъ всѣкаква постѣпка, която би изострила сегашното положение“. Фонъ Яговъ билъ отхвърлилъ категорично това прѣдложение. Броневски продължава: „Въпрѣки настоятелнитѣ прѣд-

Английският посланик въ Петербургъ, сжръ Г.
Бжкананъ до Английския държавен секретаръ
на външнитъ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 44.

Петербургъ.

.....¹⁾
Когато министрътъ на външнитъ работи ме попита, азъ му отговорихъ, че въ моя разговоръ, който е повторенъ въ телеграмата ми отъ 24 юли,²⁾ поведението на правителството на Негово Величество ми е точно познато. Азъ добавихъ при това, че вие не бихте ми обѣщали повече да направя и че Негово Прѣвъзходителство би ималъ грѣшка, ако възприеме, че миролюбивитъ стремления биха прѣуспѣли, ако ние съобщимъ на германското правителство, какво, въ случай че то би подкрѣпило Австро-Унгария съ оржие, то това сжщото биха го направили Русия и Франция заедно съ насъ. Поведението на Германия още повече би се подхлѣзнало и ние бихме могли да допринесемъ само чрѣзъ едно въздѣйствиe въ Виена за избѣгването на войната, ако се сближимъ върху основата на едно приятелство, което да се грижи за мира. Ако нашитъ старания се увѣнчаятъ съ успѣхъ, тогава, Ваше Прѣвъзходителство, не трѣбва да прѣдприеме нищо, което да ускори войната. При тѣзи условия азъ се недѣвамъ, че руското правителство ще отложи указа за мобилизацията, колкото е възможно за по-дълго врѣме и че самитъ войски не ще прѣминатъ границата.

Министрътъ на външнитъ работи отговори на това, че докогато не се е появилъ единъ царски указъ, никакви истински стѣпки за мобилизация не биха могли да бждатъ прѣдприети и че австро-унгарското правителство отъ този прое-

ставления на посланика, който подчерталъ, че неговото прѣдложение имало добрата страна да сближи държавитъ една съ друга, чрѣзъ което противорѣчието между тройния съюзъ и тройното съглашение, върху което самъ Яговъ се често оплаквалъ, би било избѣгнато". Слѣдователно, касае се за сжщия разговоръ. Както се вижда Камбонъ не съобщава нищо за настоятелно прѣдложение за постѣпка въ Виена и иза неговото отхвърляне.

¹⁾ Синя кн. № 44. Противорѣчие на разговора на Сазоновъ съ Сапари. Вижъ забѣлжката на оранж. кн. № 25.

²⁾ Синя кн. № 6.

жутокъ на врѣме би могло да извлече полза, за да попълни своитъ военни приготовления, ако този периодъ отъ врѣме се би продължилъ достатъчно. ¹⁾

Английският държавен секретаръ на външнитъ
работи, сжръ Едуардъ Грей до Берлинския
посланикъ, сжръ Е. Гошенъ,

Синя кн. № 46.

Лондонъ.

Германският посланикъ ми съобщи, че неговото правителство било съгласно по принципъ съ посрѣдничеството на четеритѣхъ държави между Австрия и Русия, при условието, че, ако бжде нападнага Австро-Унгария, Германия ще се яви на помощъ на своята съюзница. Посланикътъ билъ сжщо на товаренъ да ме помоли да упражня своето влияние въ Петербургъ, щото войната да се локализира и европейският миръ да се запази.

Азъ възразихъ, че сръбският отговоръ на австро-унгарскитъ искания е повече отъ удовлетворителенъ, отколкото трѣбвало да се очаква. Германският държавен секретаръ самъ билъ казалъ, че извѣстни австро-унгарски претенции, съдържащи се въ нотата, едва ли могатъ да бждатъ изпълнени отъ Сърбия. Азъ мисля, че отговорътъ на Сърбия би билъ мжчно задоволителенъ безъ руското примирително влияние въ Бѣлградъ, обаче, ако Австро-Унгария остави на страна сръбския отговоръ, като нецѣненъ, и нахлуе въ Сърбия, то това ще означава, че тя иска на всѣка цѣна да порази Сърбия, безъ да мисли за всички онѣзи послѣдствия, които биха произлѣзли отъ това. Сръбският отговоръ трѣбва да се смѣта най-малко като основа за едно разискване и за една пауза. Азъ казахъ, че германското правителство трѣбва да настоя за това въ Виена.

Дойдохъ до това, каквото каза германското правителство върху сериозността на положението, ²⁾ въ случай че войната не би била локализирана и забѣлѣзахъ, че, ако Герма-

¹⁾ Синя кн. № 44. Слѣдователно, Сазоновъ е твърдо рѣшенъ да убѣди царя за подписването указа за мобилизацията.

²⁾ Синя кн. № 47. Въ постѣпката прѣдъ тройното съглашение отъ 24 юли.

ния подкрѣпи Австро-Унгария срѣщу Русия, което може да се случи, защото Германия не е загрижена достатъчно около причинитѣ на спора, то тя не ще може да търпи унищожението на своята съюзнаца. Сжщо така биха могли да се явятъ други причини върху спора между Австро-Унгария и Сърбия и да вѣвлѣкатъ и другитѣ държави, и войната би станала една отъ най-страшнитѣ, каквато не се знае до сега; при все това, до когато Германия дѣйствува въ интереса на мира, азъ бихъ съдѣйствувалъ най-довѣрително. Азъ повторихъ, че слѣдъ отговора на Сърбия, сега ще е наложително да се настои въ Виена за умѣреностъ.

Английскитѣ държавенъ секретаръ на външитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Руския посланикъ въ Петербургъ, сжръ Г. Бжкананъ.

Синя кн. № 47.

Лондонъ.

Относително моята днешна телеграма до сжръ Е. Готенъ въ Берлинъ.¹⁾

Рускиятъ посланикъ ми съобщи, че въ германскитѣ и австрийски кржгове прѣобладава мнѣнието, какво ние въ всѣки случай сме щѣли да останемъ безучастни. Негово Прѣвзходителство съжالياва за впечатлението, което е могло да прѣдизвика едно такова мнѣние. На това впечатление може да се отговори, както подчертахъ, чрѣзъ нашата заповѣдь до първата флотска дивизия, която се е събрала тѣкмо въ Портландъ, щото слѣдъ маневритѣ да не се разотива. Обаче азъ изказахъ съжалението си прѣдъ руския посланикъ, че по отношение на тази мѣрка не трѣбва да се говори и че ние сме могли да общаеъмъ нѣкаква друга, освѣнъ дипломатическата си постѣпка.

Отъ германска и австро-унгарска страна чуваме, че Русия не щѣла да се намѣси, до когато Австро-Унгария не анексира нѣкаква сръбска земя. Азъ забѣлѣжихъ по поводъ на

¹⁾ *Синя кн. № 47. Синя кн. № 37. Прѣдложението за конференцията.*

това и добавихъ, че би било смѣшно, ако ние въ нашитѣ прѣговори съ германското и австро-унгарско правителства се покажемъ повече сръби, отколкото руситѣ.

Английскитѣ държавенъ секретаръ на външитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Виена, сжръ М. де Бжнзенъ.

Синя кн. № 48.

Лондонъ.

Графъ Менсдорфъ ми каза възъ основа на своитѣ инструкции, че сръбското правителство не приело поставенитѣ искания отъ Австро-Унгария за трайната защита на жизненитѣ ѣ интереси. Чрѣзъ това Сърбия доказва, че не възнамѣрява да тури край на своитѣ прѣвратни стремления, които иматъ цѣльта да подклаждатъ въ австро-унгарскитѣ погранични области за продължително врѣме безпокойствата и да откъсне тѣзи провинции отъ Австро-Унгария. По принуждене и недраговолно австро-унгарското правителство се вижда принудено да вземе остри мѣрки, за да внесе една пълна промѣна въ досега държаното неприятелско поведение на Сърбия. На Велико-Британското правителство е било извѣстно, че Австро-унгарското правителство се стараело да намѣри сръдства и пѣтъ, за да живѣе съ своята немирна съсѣдка въ миръ, макаръ че Сърбия чрѣзъ своитѣ постоянни изтѣпления е правила това твърдѣ мжчно. Убийството въ Сараево доказвало на всѣкиго, какви опасни послѣдствия е подготвяла сръбската пропаганда и каква постоянна опасностъ съставлява тя за Австрия. Ние трѣбвало да разберемъ, че за австро-унгарското правителство е дошелъ момента съ най-силнитѣ принудителни мѣрки да постигне окончателното прѣмахване на сръбскитѣ стремления и да поиска гаранция за това, а сжщо да поиска да се запази и реда на югоизточнитѣ ѣ граници. Понеже мирнитѣ сръдства били изчерпени, австро-унгарското правителство, най-сетнѣ, по необходимостъ, рѣшило да се залови за орѣжието. На това рѣшение обаче то се рѣшило, въпрѣки желанието си. Тази акция, която нѣмала никаква агресивна тенденция трѣбвало да се смѣта само като единъ актъ за самосъхранение. Освѣнъ това, австро-унгарското правителство било на мнѣние, че било въ интереса

на Европа да попрѣчи на Сърбия да образува за въ бъдаще единъ елементъ на всеобщо безпокойство, както това се е видяло прѣзъ послѣднитѣ 10 години. Високо просвѣтеното и справедливо мнѣние на британския народъ и на неговитѣ държавници не ще укори австро-унгарското правителство, ако послѣдното защитава своитѣ владѣния съ мечъ и запази своята позиция къмъ една съседна страна, чиято неприятелска политика отъ дълги години го е принуждавала да прѣдприема мѣрки твърдѣ врѣдни за защита на националнитѣ богатства, — да се постави на чисто съ нея. Въ заключение австро-унгарското правителство се чувствува довѣрително спрѣмо нашитѣ взаимни приятелски отношения и може да разчита на нашитѣ симпатии въ една нему наложена борба и на нашата помощъ, ако е нужно, войната да се локализира.

Графъ Менсдорфъ добави, като лична своя бѣлѣжка, че до тогава, до когато Сърбия е била поставена срѣщу Турция, Австро-Унгария въ признаването принципа на свободата на развитието на балканскитѣ народи, никога не е вземала строги мѣрки. Сега, понеже Сърбия удвои своето пространство и своето население, безъ Австро-Унгария да се е противопоставяла, унищожението на прѣвратнитѣ сръбски стремления било една работа за самозащитата и самосъхранението на Австрия. Той повтори отново, че Австро-Унгария нѣма никакви намѣрения да присвоява сръбски земи или да прокара нѣкои нападателни планове срѣщу сръбската земя.

Азъ казахъ, че не мога да разбера австрийското изложение на сръбския отговоръ и разказахъ на графъ Менсдорфъ същественото на разговора, който имахъ днесъ сутринята съ германския посланикъ върху този отговоръ.

Графъ Менсдорфъ добави, че сръбскиятъ отговоръ на книга може да се показва примирителенъ; но Сърбия отрича сътрудничеството на австро-унгарскитѣ полицейски органи и другитѣ чиновници, като единствена гаранция, че тя наистина не ще продължава своята прѣвратна борба срѣщу Австрия.

Азъ казахъ, че ми изглежда, като че ли австро-унгарското правителство вѣрва, че то може веднага слѣдъ сръбския отговоръ да води война съ Сърбия, безъ да я плаши намѣсата на Руси въ спора¹⁾. Ако Австро-Унгария води война съ Сърбия и същевременно Русия бжде примирителна, всичко това би

¹⁾ *Синя кн. № 48.* Грей цитира тукъ германското съобщение, съ което се изтъкватъ непрѣдвидени послѣдствия, ако конфликта не бжде локализиранъ, отъ което Германия тегли естествено справедливото заключение, че той трѣбва да остане локализиранъ. Този цитатъ изъ устата на Грея за заплашване на Австрия е повече отъ чуденъ, понеже той съ това оборова тъкмо принципа на локализирането.

било най-доброто; ако ли не, ще настанатъ непрѣдвидени послѣдствия. Азъ казахъ, че това прѣдложение го повтарямъ отъ едно изявено мнѣние на германското правителство. Азъ се страхувамъ, че въ Петербургъ трѣбва да се очаква слѣдъ сръбския отговоръ едно напрѣжение и, че ако се види, че напрѣжението ще стане голѣмо, положението ще бжде по сериозно. Вече усложнението въ Европа е прѣдизвикало общо изплашване. Азъ казахъ, че нашата флота днесъ е трѣбвало да се разотиде, обаче ние не сме се намѣрили въ положението да дадемъ заповѣдь по отношении на това. Азъ мислѣхъ, че моментътъ още не е дошелъ да се свикатъ резервитѣ, и че нашитѣ флотски мѣрки не означаватъ никакво заплашване; обаче въ съображение на една възможна европейска война, ние не можехме да разпръснемъ нашитѣ военни сили.) Азъ цитирамъ това, като иллюстрация на опасенията, които се пораждатъ. Азъ бѣхъ на мнѣние, че сръбскиятъ отговоръ означава вече най-голѣмото унижение, на каквото една страна е била нѣкога излагана и че съмъ се чувствувалъ много очуденъ, гдѣто австро-унгарското правителство го третира, че той билъ почти незадоволителенъ, — като едно гладко отхвърляне. ²⁾

Английскиятъ посланикъ въ Петербургъ, сжръ Г.

Бжкананъ до Английския държавенъ секретаръ
на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 55.

Петербургъ.

Относително моята вчерешна телеграма³⁾, азъ говорихъ днесъ съ министра на външнитѣ работи върху съдържанието ѝ и намѣрихъ, че той е твърдѣ примирителенъ, а също и оптимистично настроенъ. Министърътъ каза, че той подѣйствувалъ съ всичкото си влияние въ Бѣлградъ, за да накара сръбското

¹⁾ Прочие, самата Англия, най-малко замѣсената държава, вѣрваше, че сж необходими военнитѣ мѣрки. Напротивъ, че Германия се грижеше относително рускитѣ мѣрки за мобилизация, за това Грей не искаше нищо да знае.

²⁾ Менсдорфъ увѣдомява съгласно съ греевото съобщение прѣзъ сжщия день Берхтолда, черв. кн. № 38.

³⁾ *Синя кн. № 55.* Синя кн. № 44.

правителство до толкова, до колкото е възможно да даде удовлетворение на Австро-Унгария, обаче териториалната цѣлосъ на Сърбия трѣбва да се осигури и нейнитѣ права, като на една самостоятелна държава, да бъдат зачетени¹⁾, тъй че да не стане тя васална на Австрия. Нему било неизвестно, дали Австро-Унгария би приела приятелската размѣна на възгледи, която той прѣдложилъ, обаче станало ли това, то той желаелъ прѣзъ теченето на врѣмето на тѣзи прѣговори да остане въ по-тѣсно съприкосновение съ другитѣ държави.

Той се повърна отново на фактитѣ, че поетитѣ отъ Сърбия прѣзъ 1908²⁾ година задължения, въ свръзка съ които е австро-унгарския ултиматумъ, били поети спрѣмо всичкитѣ велики сили.

Азъ попитахъ, дали той е чулъ за вашето прѣдложение за една конференция на четертѣхъ държави и слѣдъ неговия утвърдителенъ отговоръ, съобщихъ му довѣрително за полученитѣ отъ васъ довѣрителна инструкции и попитахъ дали той съ своето прѣдложение за прѣка размѣна на възгледи отлага конференцията. Въ единъ разговоръ, който току що имахъ съ германския посланикъ, този ималъ лично мнѣние, че една прѣка размѣна на възгледи Австро-унгария би я смѣтнала, като една конференция.

Негово Прѣвъзходителство забѣлѣжи, че билъ съвършено готовъ да се въздържи отъ една прѣка намѣса, ако държавитѣ приематъ прѣдложението за конференцията, обаче той се надѣва, че вие трѣбвало да останете въ такъвъ случай въ съприкосновение съ руския посланикъ.

Рускиятъ царъ до Сръбския регентъ, прѣстолонаслѣдникътъ Александъръ.³⁾

Оранж. кн. № 40 и сръбска синя кн. № 43.

Ваше Кралско Височество не сте се излъгали, когато въ единъ особено тежъкъ моментъ сте се обърнали къмъ менъ и къмъ

¹⁾ За забѣлѣзване е, че Австро-Унгария всѣкога приема това руско условие, безъ да може да задоволи Сазоновъ.

²⁾ Трѣбва да се каже 1909.

³⁾ *Оранж. кн. № 40 и сръбска синя кн. № 43.* Отговоръ на телеграмата на Александъръ сръбски отъ 24 юли. Сръбска синя кн. № 37 и оранж. кн. № 6.

чувството, което ме въодушлява и къмъ моитѣ сърдечни симпатии за сръбския народъ. Сегашното положение прѣдизвиква моето най-сериозно внимание и моето правителство полага всички усилия, за да отстрани сегашнитѣ мжнотии. Азъ не се съмнѣвамъ, че Ваше Височество и кралското правителство се движатъ отъ желанието да улеснятъ тази задача, за което не ще пропуснатъ нищо, което може да доведе до едно разрѣшение, за да избѣгнатъ ужаситѣ на една нова война и при това да запазятъ достойнството на Сърбия. До като съществува още и най-малката надежда да се отстрани проливането на кръвъ, всички наши усилия трѣбва да бъдатъ насочени къмъ тази цѣль. Ако ние въпрѣки нашето искрено желание не успѣемъ, Ваше Височество, може да бжде сигуренъ, че Русия въ никой случай не ще се дезентерисира отъ сждбата на Сърбия.¹⁾

¹⁾ Обръщението: Да се попрѣчи на проливането на кръвъ, е изказано безъ съмнѣние въ смисълъ да се попрѣчи на австро-сръбската война, но избухне ли тази война, Русия ще се намѣси.

28 юли.

Английският посланикъ въ Парижъ, сжръ Ф. Бертие
до Английския държавенъ секретаръ на вън-
шнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя книга № 58.

П а р и ж ъ.

Азъ съобщихъ на замѣстника на министра на външнитѣ работи днесъ слѣдъ обѣдъ съдържанието на вашия ризговоръ съ германския посланикъ, споредъ както го съобщавате въ телеграмата ви за Берлинъ отъ 27 юли.¹⁾

Негово Прѣвъзходителство е благодаренъ за това съобщение. Той каза, че то потвърждавало онова, което е слушалъ за вашето поведение и слѣдъ това добави, че¹ довърява, какво направенитѣ отъ васъ бѣлѣжки на германския посланикъ ще подѣйствуватъ въ интереса на мира.

¹⁾ *Синя кн. № 58.* Синя кн. № 46, гдѣто Грей, въ случай на една всеобща война поставя възгледа за участието на Англия. т. е., че естествено Англия ще вземе участие срѣщу Германия.

Французкиятъ министръ-прѣдседателъ, Вивияни до
французкия замѣстникъ на министра на вън-
шнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта книга № 76.

Н а б о р д а н а „Ф р а н с ъ“.

Получихъ телеграмата ви чрѣзъ Копенхагенъ, която обхваща събитията отъ сжбота; телеграмата ви върху послѣдното посѣщение на германския посланикъ, което се отнася за посрѣдничеството, Русия да посвѣтва Сърбия и върху английскитѣ постѣпки въ Берлинъ, както и телеграмата ви, която днесъ сутринъта пристигна направо отъ Айфеловата кула. Азъ одобрявамъ напълно отговора, който сте дали на Фрайхернъ фонъ Шьонъ; тезата, която сте застъпили, е ясна като день: Въ начина за едно мирно разрѣшение на конфликта, ние сме напълно на едно мнѣние съ Русия, която не е отговорна за сегашното положение и която не е взела още никаква мѣрка, която би могла да прѣдизвика и най-малкото подозрѣние; обаче ясно е, че като противодѣйствующа сила Германия не може да се откаже да даде съвѣти на австро-унгарското правителство, чиито дѣйствия сж открили конфликта.

Слѣдователно, нужно е да се държи и по нататъкъ този сжщия езикъ спрѣмо германския посланикъ. Този съвѣтъ, впрочемъ, е въ съгласие съ двойното английско прѣдложение, което се споменава въ неговата телеграма. Азъ одобрявамъ напълно уредената отъ сжръ Едуардъ Грей комбинация и ще поискамъ направо отъ г. Полъ Камбонъ да му съобщи това. Важното е, че въ Берлинъ знаятъ, че нашето пълно съдѣйствие е сигурно въ това направление, съ коего се е заело английското правителство, за едно мирно разрѣшение на австро-сръбския конфликтъ.¹⁾ Акцията на четертѣхъ по малко заинтересувани държави, възъ основа на горѣизложенитѣ причини, ще се упражни не само въ Виена и Петербургъ. При това той прѣдлага тя да се упражни сжщо и въ Бѣлградъ, т. е. прѣди всичко между Виена и Бѣлградъ, но сжръ Едуардъ

¹⁾ Констатира се обратътъ „австро-сръбски конфликтъ“. Грей се опитва тъкмо въ това да успокои Германия и Австро-Унгария съ увѣренieto, че той не се грижи за австро-сръбския, а само за австро-руския конфликтъ. Вивияни обаче обяснява прѣдложението на Грея, като прѣдлож ние за разрѣшението на австро-сръбския конфликтъ!

Грей отстъпва от логиката на положението¹⁾; същевременно, не изключавайки Петербургъ, той допуска на Германия едно средство, да направи тя една постъпка съ пълното си достоинство въ Парижъ и Лондонъ, чрезъ която германското правителство да заяви, че то гледа на тази работа, като на чисто австрийско-сръбска, безъ да има всеобщъ характеръ.²⁾

Моля ви да съобщите тази телеграма на нашитъ представители при великитъ сили и на нашия пълномощенъ министръ въ Бѣлградъ.

Французкиятъ замѣстникъ на министра на външнитъ работи, Биенвеню Мартенъ до Посланицитъ въ Лондонъ, Берлинъ, Петербургъ, Виена и Римъ.

Жълта книга № 78.

П а р и ж ъ.

Днесъ сутринята бѣхъ отново посѣтенъ отъ германския посланикъ; той ми каза, че нѣма да ми прѣдаде никакво съобщение и никакво официално прѣдложение, а дошълъ по чисто частна подбуда, за да говори върху положението и средствата, които не биха могли да попрѣчатъ на направенитъ вече добри дѣла. Когато го запитахъ върху намѣренията на Австрия, той заяви, че ги не знае и че не знае по какъвъ начинъ ще се проявятъ принудителнитъ средства, които тя приготвява. Германия, споредъ това, което каза Фрайхеръ фонъ Шьонъ, имала само желанието да дѣйствува заедно съ Франция за запазването на мира. На моята забѣлжка, че проектътъ за посрѣдничеството на четертѣхъ държави, за

¹⁾ Тукъ Вивияни отива още по-нататъкъ. Грей споменава за Бѣлградъ и Петербургъ като на онѣзи правителства, които прѣзъ врѣме на посрѣдничеството между Виена и Петербургъ не трѣбва да взематъ никакви военни мѣрки. Вивияни говори за една акция «прѣди всичко между Виена и Бѣлградъ», както това е направилъ вече Полъ Камбонъ.

²⁾ Споредъ схващането на Вивияни посрѣдничеството въ Петербургъ е само една стѣпка напредъ, за да се улесни едно отстъпване на Германия, а не и главната цѣль на прѣдложението на Грея. Прѣдложението на Грея не е нищо друго, освѣнъ едно прѣдложение да се европеизира австро-сръбския конфликтъ, да се посрѣдничи между Виена и Бѣлградъ. Всичко друго е само сѣнка!

който по принципъ сж се съгласили Италия и Германия, е билъ прѣдложенъ отъ Англия, посланикътъ ми отговори, че Германия на дѣло би се искрено въодушевявала отъ акциитъ на държавитъ, ако тѣзи акции не взематъ формата на единъ третейски сждъ или на една конференция, които Австрия би отхвърлила.

Азъ отвърнахъ, че, ако Австрия би отхвърлила нѣщо, то цѣльта може да се постигне чрезъ други средства; германското правителство е въ положение да поиска отъ Австрия да даде врѣме на великитъ сили за намѣса за изработване на примирението.

Г. фонъ Шьонъ ми забѣлжи, че нѣмалъ никакви инструкции и че Германия не искала да упражни никакъвъ натискъ надъ Австрия, защото Австрия не искала да знае нищо за една конференция. Той изтъкна, че французкитъ вѣстници приписвали на Германия едно поведение, каквото не е имала, като твърдѣли, че Германия подстрѣжава Австрия да върви напредъ. Безсѣмнѣно, Германия одобрява австрийското поведение, но тя не знала нотата. Тя не могла по единъ насилственъ начинъ да въздържи Австрия, защото на Австрия трѣбватъ гаранции срѣщу сръбскитъ методи.

Английскиятъ посланикъ въ Парижъ, сжръ Ф. Бертие до Английския държавенъ секретаръ на външнитъ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя книга № 59.

П а р и ж ъ.

Азъ съобщихъ на замѣстника на министра на външнитъ работи днесъ съдържанието на вашия разговоръ съ руския посланикъ, както е прѣдаденъ въ вашата вчерашна телеграма за Петербургъ.¹⁾

Той е благодаренъ за съобщението и разбира напълно, че е невъзможно за правителството на Негово Величество да се обяви солидарно по въпроса между Австро-Унгария и Сърбия, който въ сегашния стадий не засѣга Велика Британия. Същевременно той разбира, че вие не можете да

¹⁾ Синя кн. № 59. Синя кн. № 47.

изисквате едно по-сърбофилско поведение въ Берлинъ и Виена, отколкото въ Германия и въ Австрия приписватъ на Русия.

Германскиятъ посланикъ заявилъ, че Австро-Унгария не ще накърни сръбската цѣлостъ, когато обаче билъ запитанъ, дали ще бжде респектирана и независимостта на Сърбия, той не далъ никакво увѣрение.

Французкиятъ посланикъ въ Берлинъ, Жюль Кам-
бонъ до Французкия замѣстникъ на министра на
външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта книга № 81.

Берлинъ.

Разговорътъ, който ималъ г. Сазоновъ съ графъ Сцапари билъ донесенъ чрѣзъ руския управляющъ посолството до знанието на г. фонъ Яговъ. Държавниятъ секретаръ му казалъ, че изявленията на германския посланикъ въ Русия, направени слѣдъ изтичането срока на австрийския ултиматумъ и желанието на виенското правителство да бжде въ свръзка съ петербургското правителство, даватъ да се надѣваме, че отъ своя страна графъ Берхтолдъ ще говори съ г. Шебеко и че би могълъ да се намѣри единъ изходъ отъ днешнитѣ мъчности.

Рускиятъ управляющъ посолство вижда съ задоволство, че отговаря на желанията на г. фонъ Яговъ, положението, щото Виена и Петербургъ направо да се споразумѣятъ и да освободятъ отъ тежестъ Германия. Въпросъ е само, дали Австрия не търси да спечели врѣме, за да продължава да се приготвява.

.....¹⁾

¹⁾ *Жълта кн. № 81.* — Тукъ слѣдва единъ рапортъ върху опититѣ на Камбона, когото подкрѣпя английскиятъ посланикъ, да склони фонъ Яговъ да приеме прѣдложението на Грея. Вижъ жълта кн. № 74 Не се ли отнася до тоя сщия разговоръ?

Английскиятъ управляющъ посолство въ Римъ, сжръ
Р. Родъ до Английския държавенъ секретаръ
на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 64.

Римъ.

По молбата на министра на външнитѣ работи съобщавамъ ви слѣдното:

Въ течение на единъ дълъгъ разговоръ сръбскиятъ управляющъ легация казалъ днесъ сутринта, че той билъ на мнѣние, какво Австро-Унгария даде ли обяснения по какъвъ начинъ трѣбва да съдѣйствуватъ нейнитѣ агенти съгласно членове 5 и 6, то Сърбия може би щѣла да приеме цѣлата австро-унгарска нота.

Понеже не било приемливо Австро Унгария да даде на Сърбия такива обяснения, тя могла да ги даде на прѣговорящитѣ държави, които биха могли да посвѣтватъ Сърбия да се съгласи безусловно съ исканията.¹⁾

Австро-Унгарското правителство публикувало, между това, единъ дълъгъ официаленъ отчетъ, защо гледа на сръбския отговоръ, като на незадоволителенъ. Министрътъ на външнитѣ работи счита съдържашето се обяснение въ различнитѣ пунктове на този отчетъ, като дѣтинско, — така наприкладъ за една малка разлика въ прѣдложението, което се отнася върху прѣкръпяването на пропагандата. Напротивъ той изтъква, че обяснението съдържа единъ пасажъ, който може да бжде полезенъ за прѣдложената постѣпка отъ сръбския управляющъ легацията. Тамъ се казва, че съдѣйствието на австро-унгарскитѣ агенти въ Сърбия ще става само за полицейскитѣ дознания, не обаче въ сѣдебнитѣ или административнитѣ постѣпки при издирването. Сърбия ще бжде обвинена, че нарочно повърхностно е злѣ разбрала това прѣдложение. Заради това той е на мнѣние, че тукъ работата би могла да се уясни.²⁾

Азъ повторихъ само по память, понеже още не съмъ получилъ съдържанието на австрийското обяснение.

Министрътъ подчерта, че прѣди всичко има страстното желание за бързото започване на прѣговоритѣ. Той осигурява

¹⁾ Върху тази италиянска инициатива, както и съ всички други мисли на Санъ Джулиано по отношение на Австро-Унгария, дипломацията на тройното съглашение не е съгласна.

²⁾ *Синя кн. № 64.* Австрия направи едно опровержително съобщение въ Петербургъ. Вижъ червена кн. № 27 и 31.

изисквате едно по-сърбофилско поведение въ Берлинъ и Виена, отколкото въ Германия и въ Австрия приписватъ на Русия.

Германскиятъ посланикъ заявилъ, че Австро-Унгария не ще нахърни сръбската цѣлостъ, когато обаче билъ запитанъ, дали ще бжде респектирана и независимостта на Сърбия, той не далъ никакво увѣрение.

Французкиятъ посланикъ въ Берлинъ, Жюль Кам-
бонъ до Французкия замѣстникъ на министра на
външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта книга № 81.

Берлинъ.

Разговорътъ, който ималъ г. Сазоновъ съ графъ Сцапари билъ донесенъ чрѣзъ руския управляющъ посолството до знанието на г. фонъ Яговъ. Държавниятъ секретаръ му казалъ, че изявленията на германския посланикъ въ Русия, направени слѣдъ изтичането срока на австрийския ултиматумъ и желанието на виенското правителство да бжде въ свръзка съ петербургското правителство, даватъ да се надѣваме, че отъ своя страна графъ Берхтолдъ ще говори съ г. Шебеко и че би могълъ да се намѣри единъ изходъ отъ днешнитѣ мъчности.

Рускиятъ управляющъ посолство вижда съ задоволство, че отговаря на желанията на г. фонъ Яговъ, положението, щото Виена и Петербургъ направо да се споразумѣятъ и да освободятъ отъ тежестъ Германия. Въпросъ е само, дали Австрия не търси да спечели врѣме, за да продължава да се приготвява.

.....¹⁾

¹⁾ *Жълта кн. № 81.* — Тукъ слѣдва единъ рапортъ върху опититѣ на Камбона, когато подкрѣпя английскиятъ посланикъ, да склони фонъ Яговъ да приеме прѣдложението на Грея. Вижъ жълта кн. № 74 Не се ли отнася до тоя сжщия разговоръ?

Английскиятъ управляющъ посолство въ Римъ, сжръ

Р. Родъ до Английския държавенъ секретаръ
на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 64.

Римъ.

По молбата на министра на външнитѣ работи съобщавамъ ви слѣдното:

Въ течение на единъ дълъгъ разговоръ сръбскиятъ управляющъ легация казалъ днесъ сутринта, че той билъ на мнѣние, какво Австро-Унгария даде ли обяснения по какъвъ начинъ трѣбва да съдѣйствуватъ нейнитѣ агенти съгласно членове 5 и 6, то Сърбия може би щѣла да приеме цѣлата австро-унгарска нота.

Понеже не било приемливо Австро Унгария да даде на Сърбия такива обяснения, тя могла да ги даде на прѣговорящитѣ държави, които биха могли да посвѣтватъ Сърбия да се съгласи безусловно съ исканията.¹⁾

Австро-Унгарското правителство публикувало, между това, единъ дълъгъ официаленъ отчетъ, защо гледа на сръбския отговоръ, като на незадоволителенъ. Министрътъ на външнитѣ работи счита съдържащото се обяснение въ различнитѣ пунктове на този отчетъ, като дѣтинско, — така напримѣръ за една малка разлика въ прѣдложението, което се отнася върху прѣкрятването на пропагандата. Напротивъ той изтъква, че обяснението съдържа единъ пасажъ, който може да бжде полезенъ за прѣдложената постѣпка отъ сръбския управляющъ легацията. Тамъ се казва, че съдѣйствието на австро-унгарскитѣ агенти въ Сърбия ще става само за полицейскитѣ дознания, не обаче въ сждебнитѣ или административнитѣ постѣпки при издирването. Сърбия ще бжде обвинена, че нарочно повърхностно е злѣ разбрала това прѣдложение. Заради това той е на мнѣние, че тукъ работата би могла да се уясни.²⁾

Азъ повторихъ само по память, понеже още не съмъ получилъ съдържанието на австрийското обяснение.

Министрътъ подчерта, че прѣди всичко има страстното желание за бързото започване на прѣговоритѣ. Той осигурява

¹⁾ Върху тази италиянска инициатива, както и съ всички други мисли на Санъ Джулияно по отношение на Австро-Унгария, дипломацията на тройното съглашение не е съгласна.

²⁾ *Синя кн. № 64.* Австрия направи едно опровержително съобщение въ Петербургъ. Вижъ червена кн. № 27 и 31.

на италианския посланик голѣмата свобода да приеме веднага всѣко начинание, съ което би могла да бжде съгласна съ насъ Германия.

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ.

Синя кн. № 67.

Лондонъ.

Обяснението въ вашата телеграма отъ 27 юли, ¹⁾ върху моето мнѣние, като че ли съмъ предложилъ въздържането около конференцията, е напълно вѣрно. Тя не трѣбва да бжде никакъвъ третейски сждъ, а само едно частно и незадължително разискване за споразумѣнието върху едно предложение, което трѣбваше да доведе до едно разрѣшение. Никакво предложение не би могло да се направи, безъ прѣдварително да се дойде до знанието, дали ще бжде възприето отъ правителствата на Австро-Унгария и Русия, съ които посрѣдническитѣ държави посрѣдствомъ своитѣ различни съюзници лесно могатъ да останатъ въ съприкосновение.

Обаче до когато има прѣимущество изгледътъ, че Австро-Унгария и Русия ще размѣнятъ направо своитѣ мнѣния, азъ ще се въздържамъ отъ всѣко друго предложение, защото смѣтамъ, че това е най-доброто срдство да се постигне успѣхъ.

Научавамъ, че рускиятъ министръ на външнитѣ работи предложилъ на австро-унгарското правителство да влѣзатъ въ една приятелска размѣна на възгледи и приеме ли го послѣдното, то безсъмѣнно би настѣпило едно успокоение и така положението би станало по-малко критическо.

Много радостно е това, което научихме отъ германския посланикъ, че германското имперско правителство прѣдприело въ Виена една акция въ смисълътъ на моята вчерашна телеграма до васъ ²⁾.

¹⁾ Синя кн. № 67. Синя кн. 43.

²⁾ Синя кн. № 67. Синя кн. 46.

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ.

Синя кн. № 68.

Лондонъ.

Понеже германското имперско правителство е възприело принципа за едно посрѣдничество между Австро-Унгария и Русия чрезъ четеритѣ държави, то азъ съмъ готовъ, ако е нужно вече, да прѣдложа, щото германскиятъ държавенъ секретаръ да уреди основнитѣ черти, върху които да се тури въ дѣйствие едно такова посрѣдничество. При все това, азъ искамъ да се въздържа въ тази идея до като видимъ, какъ ще вървятъ прѣговоритѣ между Австро-Унгария и Русия. ¹⁾

Рускиятъ министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ до Руския посланикъ въ Лондонъ, графъ Бенкендорфъ.

Оранжева кн. № 43.

Петербургъ.

Моятъ разговоръ съ германския посланикъ потвърждава моето впечатление, че Германия симпатизира на австрийската непрѣклонностъ.

Берлинскиятъ кабинетъ, който би могълъ да задържи цѣлото развитие на кризата, изглежда че не ще упражни никакви акции спрѣмо своята съюзница.

¹⁾ Подобно едно съобщение, посочено въ синя кн. № 67, Грей го прави въ Петербургъ. Развитието на идеята за конференцията се схваща по слѣдния начинъ: Такова едно посрѣдничество трѣбвало да се извърши въ съгласие съ Франция и Русия, безъ знанието на Австро-Унгария и Германия.

Посланикътъ счита сръбския отговоръ за незадоволителенъ.

Това държане на Германия е особено обезпокоително.

Струва ми се, че освѣнъ Англия никоя друга сила не е въ положение да дѣйствува въ Берлинъ, за да изиска отъ германското правителство нужднитѣ акции. Безсъмнѣно въ Берлинъ се намира ключа на положението.

Английскиятъ посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ
до Английския държавенъ секретаръ на вън-
шнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя книга № 71.

Берлинъ

По покана на държавния канцлеръ азъ посѣтихъ Негово Прѣвзходителство тази вечеръ. Могълъ съмъ да Ви съобща, че той страстно желае Германия и Велико-Британия да работятъ заедно за запазването всеобщия миръ, както направиха успѣшно това прѣзъ врѣме на послѣдната европейска криза. Той не билъ въ положение да приеме вашето прѣдложение за конференцията на прѣдставителитѣ на четертѣхъ велики държави, понеже не вѣрва въ нейното въздѣйствие и защото билъ на мнѣние, че една такава конференция щѣла да изглежда, като единъ «аеропагъ», които би се състоялъ отъ по двѣ държави на всѣка група, които за другитѣ двѣ да служатъ като сждъ. Обаче отъ невъзможността, въ която се намиралъ да приеме прѣдложената конференция, не трѣбва да се заключава, че не иска да сътрудничи дѣятелно. Вие можете да бждете увѣрени, че той еднакво прави най-доброто нѣщо както въ Виена, така и въ Петербургъ, за да убѣди тамошнитѣ кабинети да разискватъ на право по приетелски начинъ работата. Той възлага голѣма надежда, че едно такова разискване трѣбва да стане и че може да доведе до единъ примирителенъ резултатъ. Ако обаче излѣзатъ истински новинитѣ на туко що излѣзлитѣ вѣстници, че Русия била мобилизирала 14 корпуса на южната си граница, той трѣбвало да гледа на това обстоятелство като на извънредно сериозно и би се намѣрилъ въ едно неприятно тежко

положение, понеже при такива условия не било по силата му да прѣпоръча по нататѣкъ въ Виена умѣреностъ. Той добави, че Австро-Унгария, която до сега е мобилизирала само отчасти, по необходимостъ трѣбвало да вземе подобни мѣрки; ако слѣдъ това би избухнѣла войната — Русия щѣла да бжде сама отговорна. Азъ рискувахъ да възразя, че ако Австро-Унгария настоява да не вземе никакъ подъ внимание сръбската нота, която, споредъ моето скромно разбиране, удобрява почти всѣко искане на Австро-Унгария и въ всѣки случай дава основно положение за прѣговори, то и Австро-Унгария сигурно би нѣсила една частъ отъ отговорността. Негово Прѣвзходителство отговори, че не желае да разискава върху сръбската нота, но че становището, което заема Австро-Унгария и което той сподѣля, било това, че спорниятъ въпросъ засѣга само Австрия и Сърбия, но по никой начинъ не и Русия. Той повтори своето желание да работи заедно съ Велико Британия и намѣрението си, че най-доброто, което би могло да се направи, е да се запази всеобщия миръ. Неговитѣ послѣдни думи бѣха: «Една война между великитѣ сили трѣбва да се избѣгне».

Австро-Унгарскиятъ колега ми каза днесъ, че една всеобща война била твърдѣ невѣроятна, понеже Русия не желаяла нито война, нито била въ положение да прѣдприеме такава. Азъ вѣрвамъ, че това мнѣние тукъ се сподѣля отъ много хора.

Австро-Унгарскиятъ посланикъ въ Токио, Фрайхеръ
фонъ Мюлеръ до Австро-унгарския министръ на
Външнитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Черв. кн. № 36.

Токио.

Днешния брой на японския официозъ „Таимсъ“ съдържа една уводна статия, която въ заключение казва, че Япония стой въ най-добри отношения съ тритѣ велики сили — Австро-Унгария, Германия и Русия по случай на спора, когато

за Сърбия не се интересува по никой начинъ. Въ случай на война Императорското правителство, само по себе си се разбирало, щѣло да запази най-строгъ неутралитетъ.

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Кралското сръбско мини-
стерство въ Бѣлградъ,

Черв. кн. № 37.

В и е н а.

Понеже Кралското сръбско правителство не отговори по задоволителенъ начинъ на нотата, която му вржчи Австро-унгарскиятъ пълномощенъ министръ въ Бѣлградъ на 23 юли 1914 година, Императорското и Кралско правителство се вижда принудено само да запази своитѣ права и интереси и за тази цѣль да апелира на рѣшението на оржжието.

Ето защо Австро-Унгария се смѣта отъ този моментъ въ война съ Сърбия.

Сръбскиятъ пълномощенъ министръ въ Петербургъ,
Спалайковичъ до Руския министръ на външнитѣ
работи, Сазоновъ.

Сръбска синя кн. № 47.

П е т е р б у р г ъ.

Имамъ честь да Ви донеса, че току що получихъ отъ г. Пашичъ, министръ-прѣдседателя, днесъ слѣдъ обѣдъ, въ 2 часа и 10 минути отъ Нишъ, подадена бърза телеграма съ слѣдното съдържание:

«Австро-унгарското правителство съ открита телеграма до Сръбското правителство обяви войната.»

Пашичъ.

Като ви донасямъ до знанието, въ какво печално положение се намира една малка славянска страна спрѣмо една велика държава; една страна, която едва що чакъ сега излѣзе изъ редица дълги както геройски, така и изтощителни войни, то азъ си позволявамъ при тѣзи толкова сждбоносни за моята страна условия, да изкажа надеждата, че този актъ, който нарушава мира на Европа и възмущава нейната съвѣсть, ще бжде строго порицанъ отъ цѣлия културенъ свѣтъ и че ще бжде строго наказанъ отъ Русия, покровителката на Сърбия.

Азъ моля, Веще Прѣвъзходителство, да донесете прѣдъ трона на Негово Величество тази молба на цѣлия сръбски народъ и да приемете увѣренията въ моята прѣданность и моитѣ почитания.

Рускиятъ министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ
до Руския посланикъ, фонъ Сербеевъ въ Берлинъ.

Синя кн. № 70. — I

П е т е р б у р г ъ.

Вслѣдствие обявяването войната отъ Австрия на Сърбия, Императорското правителство ще заповѣда утрѣ (29) мобилизацията на военитѣ области — Одеса, Киевъ Москва и Казанъ. Моля ви да увѣдомите за това германското правителство и да потвърдите, че Русия нѣма никакви агресивни намѣрения срѣщу Германия.

Рускиятъ посланикъ въ Виена не е отзованъ.¹⁾

¹⁾ *Синя кн. № 70.* Тази телеграма не се намира въ оранжевата книга, макаръ че е единъ отъ най-важнитѣ дипломатически документи по кризата. Тя е била прѣдана на 29 юли на Грея отъ Бенкендорфъ и е напечатана въ синята книга. Очевидно е, че Русия прави мобилизация въ свръзка съ обявената война срѣщу Сърбия, а не поради нѣкое заплашване спрѣмо самата нея. Послѣдната добавка къмъ съобщението, че рускиятъ посланикъ въ Виена не е отзованъ, показва, че Сазоновъ отдава голѣмо значение на своята мобилизация.

Рускиятъ министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ
до Руския посланикъ въ Лондонъ, графъ Бен-
кендорфъ.

Оранжев. кн. № 48.

Петербургъ.

Синя кн. № 70 — II.

Прѣдъ видъ на враждебнитѣ дѣйствия между Австро-Унгария и Сърбия, необходимо е, щото Англия въ най-скоро врѣме да прѣдприеме една посрѣдническа акция, за да може да се спре военната акция на Австрия срѣщу Сърбия незабавно, инѣкъ посрѣдничеството ще послужи само като прѣдлогъ, за да се протака разрѣшението на въпроса дълго, да се даде врѣме на Австрия да порази Сърбия окончателно и да заеме едно господствующе положение на Балканитѣ.

Да се прѣдаде въ Парижъ, Виена, Римъ и Берлинъ.

Обявяването на войната отъ Австрия туря, естествено, край на мисълта за прѣко изслушване между Австрия и Русия. Голѣма бързина е нужна, щото лондонскиятъ кабинетъ да дѣйствува за посрѣдничеството относително прѣкратаването на австрийскитѣ военни операции. Ако не бждатъ спрѣни военнитѣ операции, прѣдложението щѣло да служи само за това, щото нѣщата дълго да се протакатъ и да се даде врѣме на Австрия да помѣте Сърбия.¹⁾

¹⁾ Оранжев. кн. № 48 и синя кн. № 70 — II. Телеграмата, която стои отъ лѣво е заета отъ оранжевата книга, а онази, която стои отдѣсно отъ синята книга. Тя е била прѣдадена отъ Бенкендорфъ до Греж. Очевидно е, че има различие въ текста и въ тона на двѣтѣ ноти, а най-интересното е, че въ оранжевата книга се споменава какво Австро-Унгария щѣла да заеме господствующе положение на Балканитѣ и ето именно, кое интересе ува Русия, а не сждбата на Сърбия. Това противорѣчие между двата текста на телеграмитѣ се характеризира още и съ това, че се прѣдшествува отъ телеграмата на Сазоновъ (синя кн. № 70 — I), за руската мобилизация.

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския посла-
никъ въ Лондонъ, графъ Менсдорфъ.

Черв. кн. № 39.

Виена.

Ние държимъ главно на това, че сжрѣ Едуардъ Греж ще удобри въобще по единъ безпристрастенъ начинъ нашата постѣпка срѣщу Сърбия и специално нашето отхвърляне на сръбския отговоръ. Ето защо азъ моля, Ваше Прѣвзходителство, да използвувате случая, за да изложите и обясните на г. държавния секретаръ изпратеното ви чрѣзъ пощата досие въ подробности, а особено отбѣлѣзанитѣ мѣста въ него. Въ сжщата смисълъ молимъ, Ваше Прѣвзходителство, да разисква съ сжрѣ Едуардъ Греж критическитѣ бѣлѣжки къмъ сръбската нота (Текстътъ на нотата съ нашитѣ бѣлѣжки се изпрати вчера до Ваше Прѣвзходителство чрѣзъ пощата) и да му обясните, че сръбскиятъ отговоръ бѣше само една привидностъ, насочена да измами Европа, безъ да дава за бждещето, каквато и да е гарананция.

Понеже сръбското правителство знаеше, че насъ можеше да ни удовлетвори пълното приемане на нашитѣ искания, сръбската тактика се ясно прозира: Сърбия приемаше, за да създаде впечатление въ европейското обществено мнѣние, при пълното си въздържане по отношение на редица наши искания, слѣдъ което да изтъкне, че тя не би могла да бжде въ положение да изпълни своето обѣщание. Въ разговора съ сжрѣ Едуардъ Греж, Ваше Прѣвзходителство, може да обърне особено внимание върху факта, че общата мобилизация на сръбската армия бѣ заповѣдана на 25 юли, 3 часа слѣдъ обѣдъ, когато пѣкъ отговорътъ на нашата нота е билъ вржченъ едвамъ прѣди изтичането на срока, т. е. нѣколко минути прѣди 6 часа. Ние не сме взели прѣдварително никакви военни мѣрки, обаче чрѣзъ обявяването на сръбската мобилизация сме били принудени да прибѣгнемъ къмъ такива.

Австро-унгарският министър на външните работи,
графъ Берхтолдъ, до Австро-унгарския посланикъ
въ Петербургъ, графъ Сцапари.

Черв. кн. № 40.

В и е н а.

За ориентирание на Ваше Пръввзходителство и за ези-
ка, който трѣбва да държите:

Императорският руски посланикъ се яви днесъ при менъ,
за да ми съобщи за завръщането си отъ Русия отъ кратката
си отпуска и същевременно за една телеграфическа поръчка
на г. Сазоновъ. Последниятъ му съобщилъ, че ималъ единъ
продължителенъ приятелски разговоръ съ Ваше Пръввзходи-
телство (телеграмата на Ваше Пръввзходителство отъ 27 того),
прѣзъ течението на който съ голѣма внимателностъ и съ го-
лѣма готовностъ обяснявалъ отдѣлнитѣ пунктове на сръбския
отговоръ. Г. Сазоновъ билъ на мнѣние, че Сърбия отишла
до послѣдната степенъ спрѣмо нашето желание, но че ѝ се
виждали нѣколко искания съвършено неприемливи, което
той не скрилъ също и прѣдъ Ваше Пръввзходителство.
При тѣзи обстоятелства нему се струвало, че сръбската
нота-отговоръ била съгласна да даде единъ изходенъ пунктъ
за едно споразумѣние, за което руското правителство би могло
да подаде драгоvolно ржката си. Заради това г. Сазоновъ ис-
калъ да ми прѣдложи, щото размѣната на възгледи съ Ваше
Пръввзходителство да се продължи и въ това отношение да
се дадатъ на Ваше Пръввзходителство инструкции.

Съ своето възражение азъ подчертахъ, че не мога
да б ж д а с ъ г л а с е н ъ съ подобно едно прѣдложение.
Едни прѣговори върху съдържанието на считаната отъ насъ,
като незадоволителна нота-отговоръ, у насъ никой не може
да разбере и никой не ще одобри. Това би било толкова
малко възможно, както знае посланика, колкото е невъзмож-
но да се прѣмахне едно дълбоко всеобщо възбуждане на об-
щественото мнѣние, още повече, когато днесъ отъ наша страна
е обявена войната на Сърбия.

На възраженията на посланика, които главно бѣха със-
рѣдоточени върху това, че ние съвършено никакъ нѣма да поту-
шимъ неприятелското настроение въ Сърбия, а напротивъ само
ще го засилимъ, дадохъ му нѣколко бѣгли освѣтления отно-

сително нашитѣ сегашни отношения къмъ Сърбия, която до-
веде до неизбежността, всецѣло противъ нашата воля и безъ
всѣкакво егоистично намѣрение, да докажемъ на нашата нес-
покойна съсѣдка съ нужния натискъ нашето сериозно намѣ-
рение, че не можемъ по-дълго време да допуснемъ едно
търпяно отъ правителството ѝ, насочено срѣщу Монархията, дви-
жение и срѣщу нейното съществуване. Поведението на Сър-
бия слѣдъ получаването на нашата нота не водеше, впрѣчемъ,
къмъ улеснение за едно мирно изглаждане на спора, защото
Сърбия още прѣди да бѣше ни дала единъ неудовлетвори-
теленъ отговоръ, заповѣда обща мобилизация и ни ангажира
спрѣмо себе си въ единъ неприятелски актъ. Впрѣки това,
ние търпѣхме още три дни. Вчера отъ сръбска
страна сж били започнати вече срѣщу насъ
на унгарската граница неприятелски дѣй-
ствия. Съ това намъ се отне възможността да бждемъ
повече великодушни спрѣмо Сърбия. Прокарването на едно
основно, но миролюбиво причисване на нашитѣ отношения
съ Сърбия, за насъ е станало вече невъзможно. И ние сме
били принудени да отговоримъ на сръбскитѣ прѣдизвикателст-
ва въ формата, която единственѣ отговаря при даденитѣ обсто-
ятелства на достойнството на Монархията. ¹⁾

Руският посланикъ въ Виена, Шебеко до Руския
министър на външните работи, Сазоновъ.

Оранжев. кн. № 45. ²⁾

В и е н а.

Азъ говорихъ днесъ съ графъ Берхтолдъ въ смисълъта
на инструкциитѣ на Ваше Пръввзходителство. Заявихъ му по
най-приятелски начинъ, колко е било желателно да се намѣ-
ри едно разрѣшение, съ което да се закрѣпятъ добритѣ от-
ношения между Австро-Унгария и Русия, едно разрѣшение, което
би дало на Австро-Унгарската монархия сериозни гаранции за
нейнитѣ бждащи отношения съ Сърбия.

¹⁾ За отхвърляне на прѣжитѣ прѣговори тукъ не става никаква
дума. Вижъ оранжева книга № 45.

²⁾ Оранжева кн. № 45. Вижъ черв. кн. № 40.

Азъ обърнахъ вниманието на графъ Берхтолдъ върху всички опасности, които би донесълъ единъ въоръженъ конфликтъ между Австро-Унгария и Сърбия за мира на Европа.

Графъ Берхтолдъ ми отговори, че той схваща напълно сериозността на положението и знаеялъ прѣимущество на едно ясно разбиране съ петербургския кабинетъ. Той ми каза, че отъ друга страна австро-унгарското правителство не може вече да се отклони отъ взетото си рѣшение за строгитѣ мѣрки срѣщу Сърбия и че не може повече да влиза въ каквото и да било разискване на австро-унгарската нота.

Графъ Берхтолдъ добави къмъ това, че кризисътъ билъ толкова вече напргнатъ и че вълнението на общественото мнѣние е достигнало до такава степенъ, щото само правителството и да би искало, не би могло да се съгласи, а толкова по-малко, когато отговорътъ на Сърбия самъ доказвалъ, колко малко искрени сж нейнитѣ обѣщания за бъдащото.

Французкиятъ посланикъ въ Виена, Дюменъ до За-
мѣстника на министра на външнитѣ работи въ
Франция, Биенвеню Мартенъ.

Жълта кн. № 83.

В и е н а .

Графъ Берхтолдъ току що заявилъ на сжръ М. де Бжнзень, че всѣка намѣса, която би цѣлила павторното основно разискване между Австрия и Сърбия, на сръбската нота — отговоръ, би било безполезно и свърхъ това закѣснѣло, понеже войната е била на обѣдъ официално обявена.

Поведението на моя руски колега до сега не се е промѣнило.

Споредъ неговото мнѣние не се касае до локализирането на конфликта, а просто до неговото недопускане.¹⁾

¹⁾ *Жълта кн. № 83.* Шебеко характеризира твърдѣ умѣстно руската политика: Австро-сръбското споразумѣние не трѣбва да се допусне, а Англия и Франция искатъ да го европизиратъ.

Обявяването на войната ще затрудни съ право започването на прѣговоритѣ между четиритѣхъ държави, както и на продължението на прѣжитѣ разговори между г. Сазоновъ и графъ Сцапари.

Тукъ допусчатъ, че формулата „посрѣдничество между Австрия и Русия“, която изглеждаше да улеснява присъединението на Германия, е имала грѣшка, като се е отбѣлѣзала между двѣтѣ държави единъ конфликтъ, който до сега още не съществува.

При подозрителния моментъ, който повлия внезапно и могъществено на рѣшението на Австрия, най-обезпокоителното е, че Германия е тласкала Австрия къмъ нападение срѣщу Сърбия, за да може сама да води война срѣщу Русия и Франция, при обстоятелствата, които тя смѣта за най-благоприятни и при прѣдварително опрѣдѣлени условия.¹⁾

Австро-Унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-Унгарския посланикъ
въ Лондонъ, графъ Менсдорфъ.

Черв. кн. № 41.

В и е н а .

Английскиятъ посланикъ, който се яви днесъ при менъ, изложи, съобразно както билъ натсваренъ, становището на сжръ Едуардъ Грея къмъ нашия конфликтъ съ Сърбия по слѣдния начинъ:

Английското правителство слѣдѣло съ най живъ интересъ досегашното течение на кризата и дава стойностъ на увѣрението си, че то симпатизира на нашето становище и разбира напълно нашето нападение срѣщу Сърбия.²⁾

¹⁾ *Жълта кн. № 83.* Това е чисто личенъ «подозрителенъ» моментъ въ французката дипломация, а Дюменъ не дава никакви аргументи. Въмѣсто свѣдѣния, той дава личното си настроение.

²⁾ *Черв. кн. № 41.* Когато Грея разбере становището на Австро-Унгария, той трѣбва да го прѣдаде не само въ Виена, а сжщо да го каже и въ Петербургъ и Парижъ. Това не е направилъ. Напротивъ англиската дипломация одобряваше напълно руско-френско-сръбското държане.

Ако по такъв начин Англия нямала никаква причина, щото нашият конфликт със Сърбия да ѝ послужи като предмет за особено занимаване, то сжщият не би могъл при това да не обърне вниманието на лондонския кабинет, защото този конфликт взема по широки размъри и чръзъ това поставя на карта европейския мир.¹⁾

Само от тази за Англия въ съображение вземана причина, сжръ Едуардъ Грей би се видълъ принуденъ да отправи една покана до правителствата на онѣзи държави, които не се интересували отъ близо за този конфликтъ (Германия, Италия и Франция), за да проучатъ задружно по пжтя на непрестанната размъна на мисли възможноститѣ и да видятъ, какъ различията по възможностъ най-бързо ще могатъ да бждатъ изгладени. Трѣбваше по образеца на лондонската конференция прѣзъ послѣдната балканска криза, споредъ прѣдвиджането на английския държавенъ секретаръ, лондонскитѣ посланици на казанитѣ държави да се държатъ въ непрѣкъснатъ контанктъ съ него, по отношение на дадената цѣль. Сжръ Едуардъ Грей получилъ вече отъ въпроснитѣ правителства твърдѣ приятелско държани отговори, въ които сжщитѣ се съгласяватъ съ подигнатата идея. За сега желанието на държавния секретаръ, би било ако е възможно, да попрѣчи въ единадесетия часъ на избухването на военнитѣ дѣйствия между Австро-Унгария и Сърбия, ако ли обаче това не би могло да стане, то да ги отклони, тъй че да се не дойде до едно кърваво сблъскване, евентуално чръзъ това сърбитѣ да могатъ да се оттеглятъ, безъ да приематъ войната. Достигналиятъ отъ Сърбия до насъ отговоръ изглежда да дава възможността за една база на споразумѣние. Англия била готова на драго сърце да прокара своето влияние въ наша смисълъ и споредъ нашитѣ желания.

Азъ благодарихъ на г. посланика за съобщението на сжръ Едуардъ Грея и му отговорихъ, че ще отдамъ пълното достоинство на схващането на г. държавния секретаръ. Обаче неговото становище е естествено различно отъ моето, понеже Англия не е била прѣко заинтересувана въ спора между насъ и Сърбия и г. секретарътъ едва ли е могълъ да бжде достатъчно ориентиранъ върху важното значение на разрѣшението на въпроса за Монархията. Ако сжръ Едуардъ Грей говори за възможността да се попрѣчи на неприятелскитѣ дѣйствия, то тази идея иде твърдѣ кжсно, защото още вчера отъ сръбска страна е стрѣляно срѣщу нашитѣ войници и днесъ е обявена

¹⁾ Това е единъ софизмъ, защото той не би могълъ да каже: »ние се грижимъ за работата до толкова, до колкото тя е европейска!« безъ едновременно съ това да я направилъ европейска.

войната отъ насъ на Сърбия. Колкото се отнася до идеята за нѣкаква упоритостъ върху основата на сръбската нота-отговоръ, азъ мога да отхвърля това. Ние искахме прѣкото приемане, а Сърбия искаше да се измжкне отъ работата чръзъ хитруване. На насъ бѣха много добрѣ извѣстни тѣзи сръбски методи.

Сжръ Морисъ Бжнзенъ чръзъ придобититѣ си познания на мѣстнитѣ условия може да даде една правилна прѣцѣнка и ще бжде въ положение да даде на сжръ Едуардъ Грея една точна картина.

До когато сжръ Едуардъ Грей иска да служи на европейския миръ, разбира се, той не би се натъкналъ на едно наше съпротивление. При все това той би трѣбвало да помисли, че европейскиятъ миръ не би могълъ да се спаси чръзъ заставането на великитѣ сили задъ гърба Сърбия и да се застъпватъ за нейната безнаказаностъ. Защото, ако самитѣ ние рѣчемъ да тръгнемъ по единъ такъвъ пжтъ на споразумение, тя ще бжде чръзъ това още повече окуражена да отиде по далечъ по досегагашния пжтъ, по който би могълъ да се постави въ най-краткото врѣме мирътъ отнозо на дневенъ редъ.

Английскиятъ посланикъ ме увѣри въ заключение, че разбира напълно нашето становище. Отъ друга страна обаче съжелява, че при сегашнитѣ обстоятелства желанието на английското правителство, да се постигне споразумѣние за сега нѣмало никакъвъ изгледъ за осжществяване. Той се надѣва да остане и по нататъкъ въ контактъ съ менъ, което би имало особена цѣна, поради голѣмата опасностъ отъ едно европейско усложнение.

Азъ отговорихъ, че съмъ на разположението всѣки часъ на г. посланика. Съ това се приключи нашия разговоръ.¹⁾

Австро-Унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския посла-
никъ въ Берлинъ, графъ Счегени.

Черв. кн. № 42.

В и е н а.

Моля, Ваше Прѣвъзходителство, веднага да отиде при държавния Канцлеръ или при държавния секретаръ и да му съобщи отъ мое име слѣдното:

¹⁾ Черв. кн. № 41. Върху сжщия разговоръ съобщава и Бжнзенъ, синя кн. № 62.

Споредъ едногласни новини отъ Петербургъ, Киевъ, Варшава, Москва и Одеса, Русия е прѣдприела обширни военни приготовления. Г. Сазоновъ именно току що увѣряваше, както и рускиятъ воененъ министръ подъ честна дума, че до сега не е заповѣдано мобилизирането, при все това послѣдниятъ съобщилъ на германския воененъ аташе, че военнитѣ области, които се намиратъ срѣщу Арстро-Унгария — Киевъ, Одеса, Москва и Казанъ, щѣли да бждатъ мобилизирани, ако нашитѣ войски прѣминатъ срѣбската граница.

При тѣзи обстоятелства азъ помолихъ настоятелно берлинския кабинетъ да обмисли по добръ, дали не би трѣбвало да обърне вниманието на Русия по единъ приятелски начинъ, че мобилизирането на горѣказанитѣ области е сжщо така заплашване срѣщу Австро-Унгария, въ случай че наистина послѣдва; както и дали не би трѣбвало да се отговори съ по широки военни мѣрки, както отъ страна на Монархията, така и отъ съюзната Германска империя.

За да се улесни отклонението на Русия въ друга насока, струва ни се, че една такава постѣпка би трѣбвало да се прѣдприеме първоначално само отъ Германия, при все това ние естествено бихме били готови да се направи постѣпката отъ Австро-Унгария и Германия.

Едно германско изявление въ този моментъ ми се вижда най-ефикасното срѣдство да доведе Русия до съзнанието на пълното значение отъ едно заплашващо поведение. ¹⁾

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския посла-
никъ въ Берлинъ, графъ Счегени.

Черв. кн. № 43.

В и е н а

Императорскиятъ германски посланикъ ми съобщи, че сжръ Едуардъ Грей се обърналъ съ молба до германското правителство, какво то може да упражни своето съ значение влияние

¹⁾ Черв. кн. № 42. Значението на този документъ не може да се подчертае до татъчно силно. Той е единъ отъ най-важнитѣ документи прѣзъ цѣлата криза. Отъ него се вижда опита да се направи отъ Австро-Унгария и Германия една постѣпка въ Петербургъ, както и за желанието на Австрия да се съгласи съ Русия. Отъ черв. кн. № 42 става ясно, че германскитѣ постѣпки се явяватъ като логическо слѣдствие на австро-руската криза. Тѣ се явяватъ по австрийска инициатива

при Императорското и Кралско правителство, щото послѣдното да счита отговора на Бѣлградъ било като задоволителенъ, било като основа за разискване между кабинетитѣ.

Г. фонъ Чирски бѣ натоваренъ да поднесе на виенския кабинетъ на обсъждане английското прѣдложение.

Германскиятъ посланикъ въ Виена, г. фонъ Чирски
и Бегендорфъ до Германския държавенъ канц-
леръ, Бетманъ Холвегъ.

Бѣла книга, прилож. 16.

В и е н а.

Графъ Берхтолдъ ме помоли да изкажа на Ваше Прѣвъзходителство неговата съюзническа благодарностъ поради съобщението за английското посрѣдническо прѣдложение. При все това той забѣлѣжи, че слѣдъ започването на неприятелскитѣ дѣйствия отъ страна на Сърбия и слѣдъ послѣдвалото обявяване на войната, той трѣбвало да гледа на английската постѣпка като на закъснѣла.

Германскиятъ държавенъ канцлеръ, Бетманъ Хол-
вегъ до Германскитѣ съюзнически правителства.

Бѣла кн., приложение 2. ¹⁾

Б е р л и н ъ.

Умолява се, Ваше Прѣвъзходителство, да направи прѣдъ правителството, при което сте акредитирани, слѣдното съобщение:

¹⁾ Бѣла кн. приложение 2. Носи бѣлѣжката «довѣрително»

Прѣдъ видъ на фактитѣ, които австро-унгарското правителство направи извѣстни на сръбското правителство съ своята нота, трѣбва да изчезне и послѣдното съмнѣние, че атентатътъ, на който станаха жертва австро-унгарскиятъ прѣстолонаслѣдникъ и неговата съпруга, е билъ подготвенъ въ Сърбия най-малко съ съгласието на хора, принадлежащи на сръбското правителство и на сръбската армия. Този е резултатътъ на велико сръбскитѣ стремления, които отъ редица години сж били източникъ на продължителнитѣ безпокойствия за Австро-Унгарската монархия и за цѣла Европа.

Въ особена забѣлжителна форма се прояви велико-сръбскиятъ шовинизъмъ прѣзъ врѣме на босненската криза.

Отговорътъ на сръбското правителство спрѣмо исканията, които Австро-унгарското правителство отправи на 23 того чрѣзъ своя прѣдставителъ въ Бѣлградъ, даде освѣтъ това да се разбере, че мѣродавнитѣ фактори въ Сърбия не мислятъ да изоставятъ своята досегашна политика и агитаторска дѣйностъ. На австро-унгарското правителство, вслѣдствие на това, че не иска окончателно да се откаже отъ положението си на велика сила, не му остава нищо друго, освѣтъ да прокара своитѣ искания чрѣзъ единъ силенъ натискъ и въ случай на нужда съ вземането на военни мѣрки.

Отдѣлни руски гласове считатъ, като само по себе си разбиращо се право и като задача на Русия въ конфликта между Австро-Унгария и Сърбия да заеме активно страната на Сърбия. За послѣдвалото усложнение въ Европа отъ една такава постѣпка на Русия «Новое Время» вѣрва даже да направи достатъчно отговорна Германия, до като тя не принуди дѣла Австро-Унгария къмъ отстѣпчивостъ. По този начинъ руската преса обръща събитията съ главата надолу. Не Австро-Унгария прѣдизвика конфликта съ Сърбия, а Сърбия бѣше тази, която, чрѣзъ едно недоброевѣстно благоприятствуване на велико-сръбскитѣ аспирации въ земитѣ и на Австро-Унгария, заплаши самото сществуване на послѣдната и създаде положението, което се изрази накрай въ отвратителното злодѣяние въ Сараево. Ако въ този конфликтъ Русия мисли да се застѣпи въ полза на Сърбия, то разбира се, че това е едно нейно право, обаче тя трѣбва да има ясна прѣдстава, че съ това прави и свои стремления за разклащането условията за сществуването на Австро-унгарската монархия и че тя самата ще носи отговорността, ако отъ

¹⁾ Тукъ се описва положението на Австро-Унгария къмъ работата по сщия начинъ, както въ Бѣлата кн. приложение 1.

австро-сръбската война, която всички други велики сили желаятъ да се локализира, прѣдизвика европейска война. Тази отговорност на Русия е достатъчно ясна и ще ѝ тежи толкова по-тежко, когато се знае, че графъ Берхтолдъ е заявилъ официално на Русия, че не възнамѣрява да завладѣва нито сръбски земи, нито пъкъ да накърнява сществуването на сръбското кралство и че изключително иска спокойствие за заплашеното отъ сръбскитѣ стремения сществуване на Австро-Унгария.

Поведението на Императорското правителство по този въпросъ е ясно прѣдначертано. Насочената отъ панславиститѣ срѣщу Австро-Унгария агитация се стреми въ своята крайна цѣль, посрѣдствомъ раздробяването на Дунавската монархия, да постигне разпадането или отслабването на тройния съюзъ и като резултатъ на своитѣ дѣйствия, едно пълно изолиране на Германската империя. Нашитѣ собствени интереси вслѣдствие на това ни призоваватъ да вземемъ страната на Австро-Унгария. Сжщеврѣменно нашиятъ дългъ, ако е възможно по нѣкой начинъ да се запази Европа отъ една война, ни посочва да подкрѣпимъ онѣзи стремления, които цѣлятъ локализирането на конфликта и да останемъ вѣрни на начертанитѣ линии на онази политика, която сме водили съ успѣхъ отъ 44 години до сега, въ интереса на запазването на европейския миръ. Но разшири ли се, въпрѣки желанието ни, огнището на пожара чрѣзъ намѣсването на Русия, то ние ще останемъ вѣрни на нашитѣ съюзнически задължения и ще подкрѣпимъ съ цѣлата сила на империята съсѣдната монархия. Бждемъ ли принудени да се заловимъ за меча, това ние ще направимъ съ спокойна сивѣсть, че не носимъ никаква отговорностъ за злото, което трѣбва да донесе една война надъ европейскитѣ народи.

Германскиятъ държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ
Холвегъ до Германския посланикъ въ Петербургъ, графъ Порталесъ.

Бѣла кн., приложение 14.

Берлинъ.

Ние се стараемъ непрѣстано да накараме Виена да изложи ясновъ Петербургъ

цѣлѣта и размѣра на австрийската постѣпка въ Сърбия по единъ неоспоримъ, надежденъ и вѣроятно успокоителенъ за Русия начинъ. Между това послѣдвалата война не измѣня въ нищо тѣзи старания!).

Германскиятъ Кайзеръ до Руския Императоръ.

Бѣла кн., приложение № 20.

Съ най-голѣмо безпокойствие чухъ за впечатлението, което е прѣдизвикала въ Твоята държава австро-унгарската постѣпка въ Сърбия. Безсѣвѣстната агитация, която отъ години се е подѣржала отъ Сърбия, доведе до отвратителното прѣстѣпление, чиято жертва стана херцхерцогъ Францъ Фердинандъ. Духътъ, който уби собствения кралъ и кралица на Сърбия, цари още и до днесъ въ тази страна. Безсѣмѣно Ти ще се согласишъ съ менъ, че ние двамата - Ти и Азъ - както и всички други владѣтели, имаме единъ общъ интересъ да настоимъ, щото всички онѣзи, които сж морално отговорни за отвратителното убийство, да прѣтърпятъ своето наказание. •

Отъ друга страна, азъ не виждамъ никой другъ начинъ, колкото и да е тежко за Тебъ и за Твоето правителство, освѣнъ да се противопоставите на течението на общественото мнѣние. Въ името на сѣрдечното приятелство, което насъ двамата отъ дълго врѣме ни свързва съ здрава връзка, азъ полагамъ цѣлото мое влияние, за да накарамъ Австро-Унгария да се согласи за едно открито и примирително споразумѣние съ Русия. Азъ се надѣвамъ сигурно, че Ти ще ме подкрѣпишъ въ моитѣ стремления, за да се отстранятъ всички мжчнотии, които могатъ още да сжществувать.

Твой твърдѣ искренъ и прѣданъ приятель и братовчедъ

Вилхелмъ.

¹⁾ *Бѣла кн. Приложение 14.* Държавниятъ канцлеръ подчертава тукъ очебиноше, че австро-рускитѣ прѣки прѣговори не ще могатъ да бждатъ възпрѣпяствувани отъ австро-сръбската война. Сравни за това синя кн. № 70—II., гдѣто Сазонозъ обявява тѣзи прѣговори като прѣкратени поради обявената австро-сръбска война.

29 юли.

Английскиятъ посланикъ въ Петербургъ, сжръ Г. Бжкананъ до Английския държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя книга № 72.

Петербургъ.

Министрътъ на външнитѣ работи ме помоли да ви благодаря за езика, който сте държали прѣдъ германския посланикъ, както се съобщава въ вашата телеграма за Берлинъ, чието съдържание азъ съобщихъ на Негово Прѣвзходителство. ¹⁾ Той гледа песимистично на положението, понеже получилъ сжщитѣ обезпокоителни новини отъ Виена, както и правителството на Негово Величество. Азъ му казахъ, че е важно, гдѣто знаемъ истинскитѣ намѣрения на царското правителство ²⁾ и го попитахъ, дали е билъ доволенъ отъ увѣрението, което споредъ неговитѣ инструкции, както азъ мисля, австро-унгарскиятъ посланикъ е билъ упъл-

¹⁾ *Синя кн. № 72.* Отнася се до синя кн. № 45, гдѣто Грей изказва мнѣнието, че други сили ще се намѣсятъ въ войната.

²⁾ Този въпросъ, за «истинскитѣ намѣрения» на Русия отъ 29 юли иде слѣдователно слѣдъ отхвърлянето на австрийската нота, слѣдъ скжсването на австро-сръбскитѣ отношения, слѣдъ обявяването на войната и слѣдъ рѣшението на руситѣ да мобилизиратъ.

номоощенъ да му даде, по отношение цѣлостта и независимостта на Сърбия. Азъ добавихъ, че съмъ билъ сигуренъ, какво едно каквото и да било споразумѣние за избѣгването на една европейска война ще бжде добръ дошло за неговото правителство. Негово Прѣвъзходителство отговори, че ако Сърбия би била нападната, Русия не би могла да се задоволи съ никаквозадължение отъ Австрия отъ какъвто родъ да би било то, върху извѣстнитѣ два пункта и че тя ще обяви мобилизацията срѣщу Австрия въ деня, въ който тя прѣмине сръбската граница.¹⁾

Азъ казахъ на германския посланикъ, който ме помоли да дамъ на руския министръ на външнитѣ работи съвѣти за умѣреностъ, че съмъ правилъ това още отъ началото и че се налага на германския посланикъ въ Виена, за сега да даде тамъ примирителни съвѣти. Азъ дадохъ на Негово Прѣвъзходителство да разбере ясно, че понеже Русия схваща нѣщата извънредно сериозно, то не би било възможно да се попрѣчи на всеобщата война, ако Австрия нападне Сърбия.

Колкото се отнася до въпроса за въздържането отъ една конференция, то посланикътъ не билъ получилъ още никакви инструкции и прѣди французкиятъ и италянскиятъ посланици да разискватъ заедно съ мене по този въпросъ, тѣ очакватъ още окончателни инструкции.

Английскиятъ посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ
до Английския държавенъ секретаръ, сжръ
Едуардъ Грей.

Синя кн. № 75.

Берлинъ.

Държавниятъ канцлеръ днесъ ме повика пакъ и ми каза, че съжелява, задѣто австро-унгарското правителство, на което той съобщилъ веднага вашия възгледъ, отговорило, че съби-

¹⁾ *Синя кн. № 72.* Тукъ Сазоновъ казва пълната истина. Никакви австрийски увѣрения не съществуватъ за него. Ако Австрия воюва срѣщу Сърбия, то Русия ще воюва срѣщу Австрия. Всички останали неговии похвати сж маскиране на цѣльта му. А отъ синята книга № 72 се вижда, че Англия знае всичко, но не взема мѣрки.

тията сж се толкова бързо развили, та било твърдѣ късно да проучи вашето прѣдложение, споредъ което сръбскиятъ отговоръ могълъ да бжде основа за прѣговори. Негово Прѣвъзходителство, когато приелъ отговора, изпратилъ въ Виена едно писмо, въ което заявявалъ, че, макаръ неговото мнѣние слѣдъ сръбския отговоръ да показва извѣстна наклонностъ, какво се задоволяватъ австрийскитѣ искания, той разбиралъ напълно, че понеже безъ извѣстни сигурни гаранции сръбското правителство не би изпълнило поставенитѣ му искания, то Австро-Унгария прѣдъ видъ на опититѣ отъ миналото, не могла да бжде задоволена. По нататъкъ той каза, че враждебнитѣ дѣйствия, които вѣроятно трѣбвало да сж открити срѣщу Сърбия, прѣслѣдватъ изключителната цѣль да осигурятъ нужнитѣ гаранции, понеже Австро-унгарското правителство увѣрило вече Русия, че не се стреми къмъ никакво увеличение на територията си.

Излѣзе ли вѣренъ този възгледъ, то той би посвѣтвалъ австро-унгарското правителство да се изкаже открито въ тази смисълъ. Единъ такъвъ езикъ се надѣва той, би отстранилъ всѣка възможностъ за недоразумѣния.

До сега той не получилъ никакъвъ отговоръ отъ Виена.

Негово Прѣвъзходителство се надѣва, че вие отъ факта, дѣто той е отишълъ въ случая толкова далече, да съобщите вашия съвѣтъ въ Виена, можете да схванете, че той е искрено рѣшенъ да направи всичко, каквото е въ силата му, за да отстрани опасността за европейско усложнение.

Фактътъ, че той ви прави това съобщение, билъ едно доказателство за довѣрието, което има къмъ васъ и на едно негово стремление да ви покаже, че върши всичко, каквото му е възможно, за да подкрѣпи нашитѣ стремления за всеобщия миръ, които той цѣни искрено.

Английскиятъ посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ
до Английския държавенъ секретаръ на външнитѣ
работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 76.

Берлинъ.

Азъ намѣрихъ днесъ държавния секретаръ достатъчно съкрушенъ Той ми напомни, че прѣди кратко врѣме ми казълъ

колко прѣдпазливъ е трѣбвало да бжде, когато би давалъ съвѣтъ на Австро-Унгария, понеже всѣко прѣдложение, съ което трѣбвало да се упражни натискъ надъ виенския кабинетъ, би заставило сжщата, вѣроятно, да прѣувеличи, нѣщата и да създаде единъ свършенъ фактъ. Сега това било настѣпило и той не билъ сигуренъ, че вашето прѣдложение за посрѣдничеството, което третираше сръбската нота—отговоръ, като основа за прѣговаряне, не е ускорило обявяването на войната. Слуховетъ за мобилизацията въ Русия го много обезпокояватъ, както и слуховетъ за различнитъ военни мѣрки въ Франция, върху които той обаче не даде никакви точни подробности. Слѣдъ това той говорилъ върху тѣзи военни мѣрки съ моя французки колега, който съобщилъ на Негово Прѣвъзходителство, че французкото правителство не е направило нищо повече, отколкото Германия, именно повикването на намиращитъ се въ отпускъ офицери. Негово Прѣвъзходителство отричаше, че Германия е направила това, обаче това засѣгаше истината. Моятъ французки колега казалъ на държавния подсекретарь¹⁾, прѣзъ течение на разговора, че, ако австро-унгарскитъ войски стѣпятъ на сръбска земя и съ това достатъчно биха задоволили военниятъ си престижъ, ще се счита, че е настѣпилъ благоприятния моментъ, споредъ неговото изявление, за да позволи на четертѣхъ непрѣко заинтересувани държави да се съвѣтватъ върху положението и да изработятъ прѣдложението за отбѣгване на опасното усложнение. Тѣзи изявления се видѣли на държавния подсекретарь съ значение, защото той казалъ, че това ще бжде съвършенно по друга работа, отколкото отъ васъ прѣдложената конференция.²⁾

Рускиятъ посланикъ се завърна днесъ и съобщи на германското имперско правителство за мобилизацията въ южнитъ руски губернии.

¹⁾ Синя кн. № 76. Очевидно една грѣшка. Касае се не за държавния подсекретарь, а за секретаря.

²⁾ Въ жълтата книга се говори отъ 29 юли само за единъ разговоръ на Камбона върху конференцията, когато № 92 отбѣлѣзва разговора съ държавния секретарь фонъ Яговъ, въ който Яговъ не говори нищо за приготовленията въ Франция и за единъ отговоръ на Камбона.

Английскиятъ държавенъ секретарь на външнитъ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ.

Синя кн. № 77.

Лондонъ.

Азъ цѣня твърдѣ много изявленията на държавния канцлеръ, които днесъ ми съобщавате съ вашата телеграма. ¹⁾ Негово Прѣвъзходителство може да се довѣри на това, че нашата страна, както до сега, ще продължава да полага всички усилия за сигурността на мира и да прѣчи на всѣко застрашаващо нещастие. Ако той може да накара Австро-Унгария да умири Русия и да я задържи отъ това, да се дойде до едно общо сблъскване, ние всички ще бждемъ единодушно извънредно благодарни спрѣмо Негово Прѣвъзходителство за запазването на европейския миръ. ²⁾

Французкиятъ посланикъ въ Петербургъ, Палеологъ до Замѣстника на министра на външнитъ работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта кн. № 86.

Петербургъ.

Азъ съмъ сега вече въ положение да увѣря Ваше Прѣвъзходителство, че Руското правителство ще бжде съгласно съ всѣки опитъ, който Франция и Англия ще му прѣдложатъ за запазването на мира. Моятъ английски колега телеграфира въ сжщата смисълъ въ Лондонъ.

¹⁾ Синя кн. № 77. Вижъ синя книга № 75.

²⁾ Синя кн. № 77. Когато Грей е изпратилъ тази телеграма за Парижъ, той е знаелъ, че Русия не ще бжде задоволена съ никакви отстъпки отъ Австрия. Вижъ синя кн. № 72.

Французкиятъ пълномощенъ министръ въ Брюкселъ
Клобуковски до замѣстника на французкия мини-
стръ на външнитѣ работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта кн. № 87.

Брюкселъ.

Отъ моитѣ разговори съ г. Давиньонъ и съ разни личности, които сж въ положение да бждатъ точно освѣдомени, азъ получихъ слѣдното впечатление: Поведението на Германия е загадъчно и е подготвено срѣщу всички заплашвания. Изглежда като невѣројно, че австро-унгарското правителство е възприело инициативата, която го е довела споредъ единъ прѣдварително обширно замисленъ планъ къмъ обявяването на войната, безъ прѣдварително споразумѣне съ Кайзеръ Вилхелмъ.

Германското правителство остава съ оржие при нозѣ и се приготвя за една споредъ обстоятелствата мирна или военна акция, обаче безпокойствието въ всички крѣгове е толкова голѣмо, че една внезапна намѣса срѣщу насъ, тукъ никого не би изненадала. Моитѣ руски и английски колеги сподѣлятъ този възгледъ.

Белгийското правителство взима мѣрки, които отговарятъ на направеното вчера менъ заявление отъ г. Давиньонъ ¹⁾, щото всичко да бжде наредено, за да се защитава неутралитета на страната. ²⁾

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарскитѣ посла-
ници въ Петербургъ, Лондонъ, Парижъ и Римъ.

Черв. кн. № 44.

Виена.

За свѣдение на Ваше Прѣвъзходителство:

Азъ прѣдадохъ днесъ на императорския германски посланикъ слѣдния мемоаръ въ отговоръ на прѣдприетата отъ сжция при менъ посѣпка:

¹⁾ *Жълта кн. № 87.* Върху това изявление не се дава никакъв документъ нито въ жълтата, нито въ сивата книга.

²⁾ Сравни разговора на Жюль Камбонъ съ белгийския пълномощенъ министръ въ Берлинъ, жълта кн. № 35.

Мемоаръ.

Императорското и Кралско правителство получи съ най-голѣмата си благодарностъ съобщението, което му е направилъ г. Императорскиятъ германски посланикъ на 28 того, вслѣдствие молбата на английския кабинетъ, да упражняло Императорското германско правителство своето влияние при Виенския кабинетъ, щото то да приеме отговора отъ Бѣлградъ било като задоволителенъ, било като основа за прѣговори. Колкото се отнася до изявлението на г. английския държавенъ секретаръ къмъ князь Лихновски, Императорското и Кралско правителство най-напрѣдъ би могло да обърне вниманието, че сръбската нота отговоръ въ никой случай, както изглежда че възприема това сжрѣ Едуардъ Грей, не съдържа едно възприемане на всички наши искания съ изключение на едно единствено; че по отношение на повечето пунктове сръбското правителство се формално въздържало, а тоа прави цѣната на направенитѣ признания свършено низка. Отхвърлянето за сѣга обаче тѣкмо онѣзи пунктове, които даватъ нѣкакви гаранции за фактическото постигане на прѣслѣдваната цѣль ¹⁾.

Императорското и Кралско правителство не може да задуши своята изненада върху схващането, какво неговата акция срѣщу Сърбия е искала да засѣгне Русия и руското влияние на Балканитѣ, защото това би имало като прѣдпоставка, че насочената срѣщу монархията пропаганда не е само сръбска, а е отъ руски първоизточникъ. Ние до сега сме изхождали много пжти отъ схващането, че официална Русия стои далече отъ тѣзи неприятелски тенденции за Монархията и насочваме за сега нашата акция изключително срѣщу Сърбия, когато нашитѣ чувства за Русия, както можемъ да увѣримъ сжрѣ Едуардъ Грея, сж свършено приятелски.

Освѣнъ това Императорското и Кралско правителство трѣбва да изтъкне, че за негово съжаление не е вече въ положение да заема съотвѣтно положение къмъ сръбската нота — отговоръ въ смисълъ на английската инициатива, понеже въ момента, когато тукъ се направи германската постѣпка, войната между Монархията и Сърбия бѣ вече настѣпила и сръбската нота-отговоръ не съществува вече вслѣдствие на събитията.

Императорското и Кралско правителство си позволява по тоя поводъ да обърне вниманието, че Кралското сръбско правителство още прѣди да врѣчи своя отговоръ бѣ

¹⁾ *Черв. кн. № 44.* Вижъ съотвѣтния коментаръ на сръбската нота отговоръ отъ Австро-унгарското правителство.

заповѣдало мобилизирането на сръбскитѣ военни сили и че сжщо така въ продължение на тритѣхъ изтекли дни се раз-такаваше безъ да прояви съгласието си да изостави становището на своя отговоръ-нота, вслѣдствие на което послѣдва обявяването на войната отъ наша страна.

Ако впрочемъ английскитѣ кабинетъ се намира вече готовъ да упражни влиянието си прѣдъ руското правителство въ смисълъ за запазването на мира между великитѣ сили и за локализирането на войната, за която сме принудени отъ дългогодишната сръбска пропаганда, то той ще бже поздравенъ отъ страна на Императорското и Кралско правителство.

Германскитѣ държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ до Германския посланикъ въ Парижъ, Фрайхеръ фонъ Шьонъ.

Бѣла книга, прилож. 17.

П а р и ж ъ.

Пристигащитѣ до насъ новини за французкитѣ военни приготовления се увеличаватъ отъ часъ на часъ. Азъ моля да говорите върху това на французкото правителство и настоятелно да изтъкнете, че такива едни мѣрки биха ни принудили къмъ съотвѣтнитѣ защитителни мѣрки. Ние бихме прибѣгнали къмъ обявяването на »военната опасностъ“ и ако това още не значи никакво свикване на резервиститѣ и мобилизация, то съ това напрѣжението би се покачило още повече. Ние се надѣваме непрѣстанно още за запазването на мира.

Австро-унгарскитѣ посланикъ въ Парижъ, графъ Сеченъ до Австро-унгарския министръ на външнитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Черв. кн. № 45.

П а р и ж ъ.

Франция прави безсѣмнѣно извѣстни военни приготовления, както това се съобщава отъ вѣстникитѣ, може би, съ извѣстно прѣувеличение.

Както научавамъ строго довѣрително, баронъ Шьонъ е натоваренъ да говори днесъ за тѣзи приготовления на г. Вивияни и да изтъкне, че при тѣзи обстоятелства Германия може да бже принудена да вземе сжщо такива мѣрки, които естествено не биха могли да останатъ въ тайна и чието оповѣстяване би прѣдизвикало въ общественото мнѣние голѣмо вълнение. Така двѣтѣ страни биха могли, въпрѣки че тѣ се стремятъ само къмъ мира, да бждатъ принудени да пристѣпятъ къмъ най-малката частична мобилизация, което все пакъ би било опасно.

По-нататъкъ баронъ Шьонъ, съобразно съ наставленията, щѣлъ да заяви, че Германия силно желае, щото конфликта между насъ и Сърбия да бже локализиранъ, за което Германия разчитала на подкрѣпата отъ страна на Франция.

Австро-унгарскитѣ посланикъ въ Берлинъ, графъ Счегени до Австро-унгарския министръ на външнитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Червена книга № 46.

Б е р л и н ъ.

Още въ недѣля германското правителство е заявило въ Петербургъ, че руската мобилизация би имала за послѣдствие германската мобилизация; слѣдъ това послѣдва отъ руска страна съобщениятъ съ моята телеграма отъ 27 того отговоръ. Слѣдъ това щѣла да послѣдва днесъ отново за Петербургъ телеграма, че чрѣзъ разширяването на руската мобилизация, Германия щѣла да бже заставена да мобилизира.

Германскитѣ воененъ аташе въ Петербургъ до Германския държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ.

Бѣла книга, мемоаръ.

П е т е р б у р г ъ.

Началникътъ на генералния щабъ ме повика при себе си и ми събщи, че туку що билъ при Негово Величество.

Той билъ натоваренъ отъ военния министръ още единъ пжтъ да ми потвърди, че всичко си оставало така, както ми съобщилъ прѣди два дни министрътъ. Той ми прѣдложи писмено потвърждение и ми даде честната си дума въ най-тържествената ѝ форма, че не е имало каквато и да било мобилизация, т. е. повикването било на единъ запасенъ или вземането поне на единъ конь днесъ до 3 часа слѣдъ обѣдъ. Той не можелъ да гарантира това за бждащето ¹⁾, но най-рѣшително потвърждава, че на фронтоветъ, които сж на нашитѣ граници, не се желаяла отъ Негово Величество никаква мобилизация. Обаче тукъ били пристигнали различни новини, вслѣдствие размѣстването на резервиститѣ въ различнитѣ крайща, а сжщо и въ Варшава и Вилна. Заради това цържане на генерала азъ му казахъ, че съмъ поставенъ отъ неговитѣ изявления прѣдъ една гатанка. Въпрѣки това той ми отговори съ офицерската си дума, че тѣзи новини не били вѣрни и че било възможно тукъ-тамъ да се надава нѣкаква фалшива тревога.

Прѣцѣнката въ този разговоръ за истината върху полученитѣ новини, за размѣстването на резервиститѣ, азъ смѣтамъ, че е опитъ, който има за цѣль да прикрие голѣмия размѣръ на досегашнитѣ мѣрки. ²⁾

Рускиятъ министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ
до Руския управляющъ легацията въ Берлинъ,
фонъ Броневски.

Оранж. кн. № 49.

Петербуургъ.

Германскиятъ посланикъ ми съобщи отъ името на германския канцлеръ, че Германия упражнявала непрѣкъснато въ

¹⁾ Бѣла кн. мемоаръ. Това «бждаще», за което руския началникъ на генералния щабъ увѣрява съ своята честна дума, че никаква мобилизация не е била заповѣдана, не може да се гарантира, нѣщо повече: именно още прѣзъ сжщия день биде заповѣдана мобилизацията срѣщу Австро-Унгария, която мобилизация е била рѣшена много по рано отъ този разговоръ.

²⁾ Бѣла книга—мемоаръ. Трѣбва да се помисли, че изпращачтъ на тази телеграма, само по себе си се разбира, не е могълъ да знае за изявленията на Сазоновъ прѣдъ французкия и английски посланици и да знае телеграмитѣ до рускиятъ посланици, които противорѣчатъ въ още по-голѣма степенъ, отколкото стоящитѣ на разположението на аташего новини на увѣренията на началника на щаба.

Виена примирително влияние и че даже тази акция щѣла да бжде продължена и слѣдъ обявяването на войната. До днесъ сутринята не дойде никаква новина, че австрийскитѣ войски сж прѣминали срѣбската граница. Азъ помолихъ посланика да изкаже на канцлера моята благодарностъ за приятелския тонъ на това съобщение. Увѣрихъ го за военитѣ мѣрки, които Русия е взела и му казахъ, че тѣ не сж насочени срѣщу Германия; азъ добавихъ при това, че толкова по малко тѣ могатъ да се схващатъ срѣщу Австрия, понеже тѣзи мѣрки сж взети само вслѣдствие мобилизацията на по голѣмата частъ на австро-унгарската армия.

Понеже посланикътъ се изказа въ полза на прѣкото разбиране между виенския кабинетъ и насъ, азъ отговорихъ, че съмъ напълно съгласенъ, ако съвѣтитѣ на берлинския кабинетъ, за които говори той, намѣрятъ въ Виена отзвукъ.

Сжщеврѣменно направихъ бѣлѣжка, че сме напълно съгласни да възприемемъ прѣдложението за една конференция на четеритѣ държави, на което, както изглежда, Германия не симпатизира напълно.

Азъ казахъ, че, споредъ моето мнѣние, най-добриятъ пжтъ, да се направятъ всички срѣдства полезни за едно мирно разрѣшение, се състои въ една паралелна акция на прѣговоритѣ: една конференция на четертѣхъ държави, Германия, Франция, Англия и Италия и единъ прѣкъ контактъ между Австро-Унгария и Русия; по сжщия начинъ се постъпи въ послѣднитѣ дни на кризата прѣзъ послѣдната година ¹⁾. Азъ казахъ на посланика, че спорѣдъ срѣбскитѣ признания, не е мжчно още да се намѣри точка на споразумѣние за още открититѣ въпроси, но съ прѣдпоставката, че Австрия ще прояви добрата си воля и всички държави ще окажатъ своето влияние въ смисълъ на примирение.

Да се съобщи на посланицитѣ въ Англия, Франция, Австро-Унгария и Италия. ²⁾

¹⁾ Оранж. кн. № 49. Съ тази промѣна и прикритие на идеята за едно прѣко споразумѣние съ Виена, което Сазоновъ въ синя кн. 70-II искаше да завърже, той разкрива пълната загадка на свота замисълъ.

²⁾ Сравни слѣдната нота, бѣла кн.—мемоаръ, който съобщава сжщия разговоръ.

Германският посланик въ Петербургъ, графъ Порталесъ до Германския държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ.

Бъла книга—мемоаръ.

Петербургъ.

Министрътъ се опита да ме убѣди, че трѣбвало да уговоря своето правителство да вземе участие въ една конференция на четертѣхъ сили, за да изнамерятъ срѣдство да се подбуди по приятелски пътъ Австро-Унгария да изостави онѣзи искания, които се докосватъ до суверенитета на Сърбия. Азъ казахъ само въ отговоръ на разговора, че съмъ на становището, какво за менъ се струва мжчна, ако не и невъзможна, всѣка размѣна на мисли върху това, слѣдъ като Русия се е рѣшила на опасната постѣпка съ мобилизацията. Онова, което Русия иска за сега отъ насъ спрѣмо Австро-Унгария, би било сжщото, каквото Австро-Унгария е направила по отношение на Сърбия: едно нападение на суверенитѣ права; Австро-Унгария общала чрѣзъ декларацията, че се дезентересираща отъ териториални придобивки съ огледъ къмъ рускиѣ интереси, едно важно признание отъ страна на една отъ воюващитѣ държави, заради това би трѣбвало да се остави Двойната монархия да уреди сама работата си съ Сърбия. До сключването на мира все би имало врѣме да се повърнемъ върху запазването на сръбския суверенитетъ.

Много сериозно добавихъ слѣдъ това, че въ момента цѣлата австро-сръбска работа трѣбва да изостави на заденъ планъ опасността отъ едно европейско усложнение и положихъ всичкитѣ си усилия да изгъкна прѣдъ очитѣ на министра голѣмината на тази опасность.

Не бѣше възможно, щото Сазоновъ да се откаже отъ мисльта, че Сърбия за сега не се подгрѣжава отъ Русия.

Рускиятъ министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ до Рускиѣ посланици въ Лондонъ и Парижъ.

Оранжева кн. № 50.

Петербургъ.

Когато азъ имахъ послѣдния си разговоръ съ германския посланикъ, още не бѣхъ получилъ телеграмата на Шебеко отъ 28 юли.

Съдържанието на тази телеграма прѣдставлява отказа на виенския кабинетъ за прѣка размѣна на мисли съ императорското правителство.¹⁾

Вслѣдствие на това намъ не остава нищо повече, освѣнъ да се ослонимъ напълно на английското правителство за инициатива на постѣпки, каквито му се виждатъ полезни.

Рускиятъ управляющъ посолството въ Берлинъ, фонъ Броневски до Руския министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ.

Оранжева кн. № 51.

Берлинъ.

Той ми каза тогава, че изглежда, какво ние сме започнали да мобилизираме на австрийската граница и се опасява, че това ще затрудни възможността за Австрия да се споразумѣе съ насъ, а толкова повече, когато Австрия е мобилизираща само срѣщу Сърбия и на нашата граница не прѣдприема нищо. Азъ възразихъ, че споредъ новинитѣ, съ които разполагамъ, Австрия мобилизира сжщеврѣменно на нашата граница и че вслѣдствие на това ние трѣбва да вземемъ съотвѣтнитѣ мѣрки. Добавихъ при това, че мѣрките, които бихме взели отъ наша страна, по никой начинъ не ще бждатъ насочени срѣщу Германия.

¹⁾ Оранжева кн. № 50. Прочитането на телеграмата, червена кн. № 40 и оранжева кн. № 45 е достатъчно, за да удостовѣри, че това твърдението на Сазоновъ е фалшиво.

²⁾ Оранжева кн. № 51. Обсжждане разговора съ Жюль Камбонъ, синя кн. № 46 и едно изявление на фонъ Яговъ, че Русия сега се показвала очевидно по примирителна.

Австро-унгарският посланик въ Петербургъ,
графъ Сцапари до Австро-унгарския министръ
на външнитъ работи, графъ Берхтолдъ.

Червена кн. № 47.

Петербургъ.

Понеже научихъ отъ германския посланикъ, че ужъ г. Сазоновъ изтъкналъ прѣдъ Ваше Прѣвъзходителство антипатията за продължаване размѣната на възгледи съ Русия и за надминаващитъ прѣдполагаемитъ размѣри приготовления и понеже той билъ твърдъ развълнуванъ отъ насочената срѣщу Русия мобилизация въ Австро-Унгария, азъ потърсихъ министра за да му поискамъ освѣтления върху нѣкои прѣдставлящи се менъ неясности.

Г. министрътъ започна съ констатирането, че Австро-Унгария отхвърлила категорично по нататашната размѣна на възгледи. Азъ застанахъ точно върху основата на телеграмата на Ваше Прѣвъзходителство отъ 28 того, че Ваше Прѣвъзходителство е отхвърлилъ прѣди всичко онова, което се отнася до разискване текста на нотата и изобщо да разисква не върху австро-унгарско-сръбския конфликтъ; азъ трѣбваше да заявя, че съмъ билъ въ положение да уредя една широка база за размѣна на мисли и да заявя, че ние не искаме да накърнимъ никакви руски интереси и че сме нѣмали намѣрението, естествено съ прѣдпоставската, щото конфликтътъ между Австро-Унгария и Сърбия да остане локализиранъ, да си присвоимъ сръбски територии; и че не сме замислювали сжщо така да накърнимъ суверенитета на Сърбия. Билъ съмъ убѣденъ, че Ваше Прѣвъзходителство е билъ готовъ всѣкога да бжде въ контактъ съ Петербургъ върху австро-унгарскитъ и руски интереси.

Г. Сазоновъ мисли, че колкото се отнася до територията той билъ убѣденъ, какво ние нѣма да я накърнимъ, обаче колкото се отнася до суверенитета, трѣбвало да стои на становището, че налагането на нашитъ условия създавало васалитетъ. Това обаче било ударъ срѣщу равновѣсието на Балканитъ и послѣдното било, което поставяло въ опасност рускитъ интереси. Слѣдъ това той се повърна отново на разискване върху нотата, за акцията на сжръ Едуардъ Грей и т. н. и искаше отново да ме убѣди, че именно се признаватъ нашитъ законни интереси, обаче това

трѣбвало да стане въ една форма, приемлива за Сърбия. Азъ мисля, че това не сж никакъ руски, а сръбски интереси, на което г. Сазоновъ отвърна, че рускитъ интереси въ този случай били сжщо така и сръбски, тъй че азъ трѣбваше да извъртя работата, да туря край на това и да мина на друга тема. Азъ спомѣнахъ, че съмъ чулъ, какво въ Русия сж обезпокоени, защото сме мобилизирали за акцията срѣщу Сърбия осемъ корпуса. Г. Сазоновъ ми потвърди, че не той, който незнаялъ нищо за това, а началникътъ на генералния щабъ изказалъ тѣзи обезпокоявания. Опитахъ се да прѣдставя на г. министра, че всѣки безпристрастенъ човѣкъ би могълъ лесно да се убѣди, какво нашитъ южни корпуси не могатъ да създадатъ никаква опасностъ за Русия.

Изтъкнахъ на г. министра, че би било добрѣ, ако неговия Имперски Владѣтель би билъ информиранъ върху истинското положение, и че толкова повече това е необходимо, когато се иска мира, за да се тури край на приказкитъ за военни приготовления, които заплашватъ възъ основа на фалшиви новини. Г. Сазоновъ мислѣше по единъ твърдъ характеристиченъ начинъ, че можелъ това да го съобщи на началника на генералния щабъ, защото този виждалъ Негово Величество всѣки день.¹⁾

Министрътъ ми каза по-нататкъ, че щѣлъ да бжде подписанъ днесъ единъ указъ, съ който се заповѣдвало една достатъчно обширна мобилизация. Той могълъ обаче да ми заяви по най-официаленъ начинъ, че тѣзи войски не щѣли да бждатъ опредѣлени да нападнатъ насъ; тѣ щѣли да стоятъ само съ орѣжие при нозѣ, за въ случай че бждатъ застрашени рускитъ интереси на Балканитъ. Една обяснителна нота щѣла да потвърди, че се касаяло само за една прѣдпазителна мѣрка, която Императоръ Николай на мѣрилъ за справедлива, понеже ние, които и безъ това сме имали прѣимуществото за по бързото мобилизиране, сме били направили за сега единъ такъвъ голѣмъ скокъ. Азъ направихъ забѣлѣжка на г. Сазоновъ съ сериозни думи върху впечатлението, което ще прѣдизвика една такава мѣрка у насъ. Трѣбваше да искажа съмнѣние, че обяснителната нота би могла да смекчи това впечатление, макаръ че г. Сазоновъ още единъ пжтъ даде увѣрение върху безгрижността (!) по отношение на това рѣшение.

¹⁾ *Черв. кн. № 47.* Този фактъ, че началникътъ на генералния щабъ посѣщавалъ ежедневно Царя, може да се съпостави съ пасажа отъ телеграмата на Николая до Вилхелма: »Азъ прѣдвиждамъ, че за дълго не ще мога да противостоя на натиска, който ще се упражни надъ мене... «Бѣла кн. приложение № 21.

Австро-унгарскиятъ посланикъ въ Петербургъ,
графъ Сцапари до Австро-унгарския министръ
на външнитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Червена кн. № 47.

Петербургъ.

Понеже научихъ отъ германския посланикъ, че ужъ г. Сазоновъ изтъкналъ прѣдъ Ваше Прѣвъзходителство антипатията за продължаване размѣната на възгледи съ Русия и за надминаващитѣ прѣдполагаемитѣ размѣри приготовления и понеже той билъ твърдѣ развълнуванъ отъ насочената срѣщу Русия мобилизация въ Австро-Унгария, азъ потърсихъ министра за да му поискамъ освѣтления върху нѣкои прѣдставляющи се менъ неясности.

Г. министрътъ започна съ констатирането, че Австро-Унгария отхвърлила категорично по нататашната размѣна на възгледи. Азъ заставахъ точно върху основата на телеграмата на Ваше Прѣвъзходителство отъ 28 того, че Ваше Прѣвъзходителство е отхвърлилъ прѣди всичко онова, което се отнася до разискване текста на нотата и изобщо да разисква не върху австро-унгарско-сръбския конфликтъ; азъ трѣбваше да заявя, че съмъ билъ въ положение да уредя една широка база за размѣна на мисли и да заявя, че ние не искаме да накърнимъ никакви руски интереси и че сме нѣмали намѣрението, естествено съ прѣдпоставската, щото конфликтътъ между Австро-Унгария и Сърбия да остане локализиранъ, да си присвоимъ сръбски територии; и че не сме замислювали сжщо така да накърнимъ суверенитета на Сърбия. Билъ съмъ убѣденъ, че Ваше Прѣвъзходителство е билъ готовъ всѣкога да бжде въ контактъ съ Петербургъ върху австро-унгарскитѣ и руски интереси.

Г. Сазоновъ мисли, че колкото се отнася до територията той билъ убѣденъ, какво ние нѣма да я накърнимъ, обаче колкото се отнася до суверенитета, трѣбвало да стои на становището, че налагането на нашитѣ условия създавало васалитетъ. Това обаче било ударъ срѣщу равновѣсието на Балканитѣ и послѣдното било, което поставяло въ опасност рускитѣ интереси. Слѣдъ това той се повърна отново на разискване върху нотата, за акцията на сжръ Едуардъ Грей и т. н. и искаше отново да ме убѣди, че именно се признаватъ нашитѣ законни интереси, обаче това

трѣбвало да стане въ една форма, приемлива за Сърбия. Азъ мисля, че това не сж никакъ руски, а сръбски интереси, на което г. Сазоновъ отвърна, че рускитѣ интереси въ този случай били сжщо така и сръбски, тъй че азъ трѣбваше да извъртя работата, да туря край на това и да мина на друга тема. Азъ спомѣнахъ, че съмъ чулъ, какво въ Русия сж обезпокоени, защото сме мобилизирали за акцията срѣщу Сърбия осемъ корпуса. Г. Сазоновъ ми потвърди, че не той, който незнаялъ нищо за това, а началникътъ на генералния щабъ изказалъ тѣзи обезпокоявания. Опитахъ се да прѣдставя на г. министра, че всѣки безпристрастенъ човѣкъ би могълъ лесно да се убѣди, какво нашитѣ южни корпуси не могатъ да създадатъ никаква опасностъ за Русия.

Изтъкнахъ на г. министра, че би било добрѣ, ако неговия Имперски Владѣтелъ би билъ информиранъ върху истинското положение, и че толкова повече това е необходимо, когато се иска мира, за да се тури край на приказкитѣ за военни приготовления, които заплашватъ възъ основа на фалшиви новини. Г. Сазоновъ мислѣше по единъ твърдѣ характеристиченъ начинъ, че можелъ това да го съобщи на началника на генералния щабъ, защото този виждалъ Негово Величество всѣки день.¹⁾

Министрътъ ми каза по-нататъкъ, че щѣлъ да бжде подписанъ днесъ единъ указъ, съ който се заповѣдвало една достатъчно обширна мобилизация. Той могълъ обаче да ми заяви по най-официаленъ начинъ, че тѣзи войски не щѣли да бждатъ опредѣлени да нападнатъ насъ; тѣ щѣли да стоятъ само съ оржжие при нозѣ, за въ случай че бждатъ застрашени рускитѣ интереси на Балканитѣ. Една обяснителна нота щѣла да потвърди, че се касаяло само за една прѣдпазителна мѣрка, която Императоръ Николай на мѣрилъ за справедлива, понеже ние, които и безъ това сме имали прѣимуществото за по бързото мобилизиране, сме били направили за сега единъ такъвъ голѣмъ скокъ. Азъ направихъ забѣлжка на г. Сазоновъ съ сериозни думи върху впечатлението, което ще прѣдизвика една такава мѣрка у насъ. Трѣбваше да искажа съмнѣние, че обяснителната нота би могла да смекчи това впечатление, макаръ че г. Сазоновъ още единъ пжтъ даде увѣрение върху безгрижността (!) по отношение на това рѣшение.

¹⁾ *Черв. кн. № 47.* Този фактъ, че началникътъ на генералния щабъ посѣщавалъ ежедневно Царя, може да се съпостави съ пасажа отъ телеграмата на Николая до Вилхелма: »Азъ прѣдвѣждамъ, че за дълго не ще мога да противостоя на натиска, който ще се упражни надъ мене... «Бѣла кн. приложение № 21.

Английският посланик въ Петербургъ, сжръ Г.
Бжкананъ до Английския държавен секретаръ
на външнитъ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 78.

Петербургъ.

Днесъ бѣ обявена частична мобилизация.

Азъ съобщихъ съдържанието на вашата телеграма,¹⁾ отправена на 28 того за Берлинъ на министра на външнитъ работи съобразно съ вашитъ инструкции, а сжщо така му прѣдадохъ довѣрително и бѣлѣжкитъ, които е направилъ германскиятъ държавен секретаръ на велико-британския посланикъ въ Берлинъ върху мобилизацията. Негово Прѣвъзходителство бѣше вече увѣдоменъ върху това отъ други източници. Той заяви, че мобилизацията била насочена само срѣщу Австро-Унгария.

Австро-унгарското правителство е отхвърлило сега окончателно едно непосредствено разбиране между Виена и Петербургъ.²⁾ Министрътъ на външнитъ работи каза, че той билъ прѣдложилъ тази размѣна на възгледи по съвѣта на германския посланикъ. Той билъ готовъ, когато съобщилъ това отхвърляне отъ страна на Австро-Унгария на германския посланикъ, да настои, щото вашето прѣдложение за една конференция на четиримата посланици да се оттегли или най-малкото да стане една размѣна на възгледи между тримата посланици на по-малко заинтересованитъ държави, като вземете участие и вие, а ако вие мислите и австро-унгарския посланикъ. Всѣки изходъ, който би се видѣлъ на Франция и на Англия добъръ, щѣлъ да го възприеме; за него било все едно, каква форма ще взематъ такива едни прѣговори. Сега не трѣбвало да се губи никакво врѣме и че единственото срѣдство да се избѣгне войната ще бжде за Васъ, щото вие чрѣзъ разговора си съ посланицитъ лично или колективно, да намѣрите една формула, за чието приемане би могла да се съгласи Австрия. Прѣзъ цѣлото врѣме руското правителство било готово открито

¹⁾ *Синя кн. № 78.* Вижъ синя книга № 67.

²⁾ *Синя кн. № 78.* Трѣбва да се приеме, че този разговоръ е станалъ слѣдъ разговора съ Сцапари, понеже тукъ частичната мобилизация е отбѣлѣзана като станала, а тамъ като прѣдстояща, при все това Сазоновъ фалшиво твърди, въпрѣки изявленията на Сцапари, че Австрия била отхвърлила прѣжитъ прѣговори.

и примирително да направи всичко, каквато е по силата му, за да се запази мира. Ако вашитъ стремления да се запази мира не сполучатъ, то той се надѣва, че английскиятъ народъ щѣлъ да бжде убѣденъ, че това не е по вината на Русия.

Азъ го попитахъ дали е мислилъ за изпълненето на прѣдложението, което се съдържаше въ телеграмата отъ Римъ¹⁾ отъ 27 юли и което азъ му изложихъ. Негово Прѣвъзходителство отговори, че всичко, каквото рѣшатъ четертѣхъ държави, щѣло да намѣри неговото одобрѣние съ прѣдпоставката, че това ще бжде удобно за Сърбия. Той не могълъ, каза той, да направи друго, освѣнъ срѣбското да бжде на Сърбия. Между това трѣбвало да бждатъ направени още нѣколко прѣдложения и разисквания, за да се смегчи суравостъта на ултиматума.

Министрътъ на външнитъ работи мислѣлъ тогава, че прѣдложението, за което се говори въ вашата телеграма²⁾ отъ 28 того, било отъ голѣмо значение. При промѣнитъ се условия на положението той едва могълъ да му отдава нужната важность. Слѣдъ това, продължително, германскиятъ посланикъ му съобщилъ, че неговото правителство ще упражни по-нататѣкъ своето приятелско влияние въ Виена. Азъ се страхувахъ, че германскиятъ посланикъ не ще е допринесълъ за смекчаване на положението, когато той е държалъ спрѣмо своето правителство подобенъ езикъ, съ какъвто си послужилъ днесъ прѣдъ мене. Той обвиняваше руското правителство, че застрашава съ своята мобилизация европейския миръ и каза, слѣдъ като му изтъкнахъ всичко, каквото се върши отъ страна на Австрия въ тоя моментъ, че такива работи не могатъ да се уговарватъ³⁾. Азъ му обърнахъ вниманието, че австро-унгарскиятъ консулъ е съобщилъ на всички австрийски поданици, които трѣбва да се явятъ подъ знамената, че Австрия вече е мобилизирала и обявила война на Сърбия. Слѣдъ събитията по балканската криза Австро-Унгария знаеше, че Русия не може да търпи безъ унижѣние този начинъ на дѣйствие. Не би ли Русия проявила своята сериозность чрѣзъ мобилизацията, то Австро-Унгария би се ослонила на руската миролюбивость и би повѣрвала, че всичко ъ е позволено. Министрътъ на външнитъ работи ми даде да разбере, че Русия не би ускорила войната чрѣзъ едно бързо прѣминаване прѣзъ границата и че въ всѣки случай щѣли да изминатъ една—двѣ седмици, до като се завърши мобилизацията. За да се намѣри единъ пѣтъ, който

¹⁾ *Синя кн. № 78.* Синя кн. 57.

²⁾ *Синя кн. № 78.* Вижъ синя книга 69.

³⁾ Сазоновъ казва тукъ, онова което и Бжкананъ е повторилъ (*Синя кн. № 17*).

би могъл да прѣмахне опасното положение, необходимо е за насъ въ това врѣме всички да дѣйствуваме наедно.¹⁾

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския посланикъ
въ Берлинъ, графъ Счегени.

Черв. кн. № 48.

В и е н а.

Току що ми бѣ съобщено отъ г. фонъ Чирски, черускиятъ посланикъ му казалъ, какво той билъ увѣдоменъ отъ своето правителство за мобилизирането на военнитѣ области: Киевъ, Одеса, Москва и Казань.²⁾ Русия била обидена въ своята честъ, като велика държава и била принудена да вземе съотвѣтнитѣ мѣрки. Руската мобилизация се потвърждава и отъ нашитѣ корпусни комендантѣ въ Галиция и е била нескрита, споредъ едно съобщение на Императорския-Кралски воененъ аташе, днесъ сжщо така отъ г. Сазоновъ прѣдъ германския посланикъ.

Азъ моля, Ваше Прѣвъзходителство, веднага да донесете занастоящото до знанието на германското правителство и трѣбва да подчертая, че ако руската мобилизация не бжде прѣкратена веднага, то ще послѣдва незабавно нашата обща мобилизация по военни причини.

Като послѣденъ опитъ да се избѣгне европейската война считамъ за много желателно, щото нашиятъ и германския прѣдставители въ Петербургъ, а сжщо така и въ Парижъ, да бждатъ прѣдупрѣдени да заявятъ прѣдъ тамошнитѣ правителства, че продължаването на руската мобилизация ще има за послѣдствие вземането на съотвѣтнитѣ мѣрки въ Германия и Австро-унгария, които могатъ да доведатъ до сериозни резултати. Ваше Прѣвъзходителство може да добави, че само по себе си се разбира, какво ние въ акцията си срѣщу Сърбия не ще допуснемъ да бждемъ спжвани.

¹⁾ Русия да си готви мобилизацията и да подготви войната, а другитѣ да се занимаватъ съ прѣговори и приказки !!

²⁾ *Черв. кн. № 48.* Официално руско съобщение за мобилизация до Австрия не е послѣдвало.

Императорскитѣ и Кралски посланици въ Петербургъ и Парижъ получаватъ едновременно инструкцията, за да направятъ спомѣнатитѣ изявления заедно съ аналогичнитѣ инструкции, които ще получи и тѣхния германски колега.¹⁾

Французкиятъ посланикъ въ Римъ, Бареръ до Замѣ-
стника на французкия министръ на външнитѣ
работи, Биенвеню Мартенъ.

Жълта кн. № 96.

Р и м ъ.

.....³⁾
Маркизь ди Санъ Джулияно съвършенно не сподѣля този възгледъ. Той вѣрва, че, ако Австро-Унгария се задоволи само да унижи Сърбия и освѣнъ приемянето на нотата да поиска извѣстни материални облаги, които не докосватъ територията ѝ, то Русия още би могла да намѣри поводъ за споразумѣние.³⁾ Но ако Австрия отнеме отъ Сърбия земя или поиска да я унищожи, като независима държава, той счита като изключено, че Русия не ще се намѣси военно.

.....⁴⁾
Английскиятъ посланикъ въ Виена сжръ М. де Бжнзень
до Английския държавенъ секретаръ на външнитѣ
работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 79.

В и е н а.

Сега нѣма повече никакви мѣрки, които бихме могли да използваме, за да отклонимъ войната срѣщу Сърбия, за която

¹⁾ Берхтолдъ повтаря молбата си, която е изказана въ черв. кн. № 42 и която е изтъкната въ бѣлѣжката къмъ тази нота.

²⁾ *Жълта кн. № 96.* Италианското правителство е официално увѣдомено отъ руския посланикъ за частична мобилизация.

³⁾ Санъ Джулияно е напълно съгласенъ съ австро-унгарското поведение.

⁴⁾ Джулияно говори за едно влияние отъ Англия спрѣмо Германия.

австро-унгарското правителство е напълно принудено чрез обявения днес сутринта манифест на Императора към неговия народ и чрез обявяването на войната¹⁾. Посланиците на Франция и Италия сж съгласни с менъ възху този възгледъ. Ако австро-унгарското правителство прѣвѣрне своето направено изявление въ Петербургъ, въ едно сигурно задължение прѣдъ Европа, че нѣма да наруши нито независимостта на Сърбия, нито ще завладѣе сръбски земи, то споредъ мнѣнието на италианския посланикъ, Русия ще бжде принудена да запази спокойствие. Италианскиятъ посланикъ обаче е убѣденъ, че Австро-Унгария ще отхвърли това ²⁾).

Английскиятъ управляющъ легацията въ Бѣлградъ,
Краканторпе до Английския държавенъ секретаръ
на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя книга № 83.

Ни ш ъ.

Министръ прѣдседателятъ ме помоли да ви прѣдамъ неговата дълбока благодарностъ за направеното отъ васъ заявление на 27 того въ камарата на общинитѣ.³⁾

Английскиятъ посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ
до Английския държавенъ секретаръ на външ-
нитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 85.

Берлинъ.

Азъ бѣхъ помолень да отида тази вечеръ при държавния канцлеръ. Негово Прѣвѣзходителство тъкмо се бѣ завърналъ

¹⁾ *Синя кн. № 79.* Манифеста на Императора не е отъ 29, а отъ 28 и въ него се говори, че сж изчерпани всички срдства спрѣмо Сърбия.

²⁾ Италианската дипломация се изказва отъ ново въ съгласие съ австро-унгарската. Австро-Унгария бѣ готова да приеме такова задължение.

³⁾ *Синя кн. № 83.* Грей, отговаряйки въ камарата на общинитѣ на Бонаръ Лоу каза, че Сръбската нота отговоръ може да бжде основа на прѣговори.

отъ Потсдамъ. Той каза, че, ако Русия нападне Австрия, то той се страхувалъ, какво една общоевропейска война ще стане неизбежна и че вслѣдствие на това Германия ще изтѣлни своите съюзнически задължения спрѣмо Австрия, въпрѣки непрѣстанитѣ усилия да се запази мира. Слѣдъ това той продължи като направи една висока прѣцѣнка за неутралитета на Англия. Той каза, че до колкото е могълъ да обмисли върху основната линия на английската политика, то Англия сигурно никога не би останала настрана и да не хвърли въ каквото и да било конфликтъ и Франция. Обаче това не била цѣльта на Германия. Ако английскиятъ неутралитетъ би билъ сигуренъ, то Британското правителство щѣло да получи всички гаранции, че императорското правителство не ще се стреми къмъ никакви териториални придобивки за смѣтка на Франция, въ случай че Германия би излѣзла побѣдителка отъ една война.

Азъ попитахъ Негово Прѣвѣзходителство за французкитѣ колонии и той каза, че му било невъзможно да даде въ това отношение едно подобно увѣрение. Колкото се отнася обаче до Холандия, Негово Прѣвѣзходителство каза, че, до когато Германия воюва, щѣла да запази цѣлостта и неутралитета на Нидерландия; Германия била готова да даде увѣрения на правителството на Негово Величество, че ще постѣпи точно така. Отъ акцията на Франция ще зависи какви операции щѣла да бжде принудена да прѣдприеме Германия въ Белгия. Но, ако избухнѣла войната, цѣлостта на Белгия щѣла да бжде запазена, щомъ тя не заеме противната страна.

Негово Прѣвѣзходителство свърши като каза, че отъ когато билъ той канцлеръ, цѣльта на неговата политика била, както и вий сте я знаели, да се достигне до едно добро споразумѣние съ Англия; той се надѣва, че това увѣрение могло да образува основата на онова споразумѣние, което той толкова много желаялъ. Той ималъ прѣдъ очи едно общо съглашение за неутралитетъ между Германия и Англия, макаръ че за сега било, естествено, твърдѣ рано да се разиквагъ подробноститѣ. Едно увѣрение за британския неутралитетъ въ конфликта, който би могълъ да избухне отъ сегашната криза, би могло да му позволи да дѣйствува за осществяването на това желание.

Въ отговоръ на въпроса на Негово Прѣвѣзходителство, какъ бихте постѣпнали вие това искане, азъ казахъ, че не смѣтамъ за вѣроятно, какво при сегашнитѣ обстоятелства, вие бихте се свързали, съ каквото и да било задължение и че съмъ вѣрвалъ, че вие желаете да си запазите напълно свободата.

Понеже нашият разговор съ това се приключи, азъ съобщихъ съдържанието на вашата днешна телеграма ¹⁾ на Негово Прѣвъзходителство, който изказа своята благодарностъ.²⁾

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитъ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Парижъ, сжръ Францисъ Бертие.

Синя кн. № 87.

Лондонъ.

Слѣдъ като казахъ днесъ на г. Камбона, колко сериозно ми се вижда положението, азъ му казахъ, че възнамѣрявамъ днесъ да заявя на германския посланикъ, че той не би трѣбвало чрѣзъ нашитъ разговори да се мами съ чувството на фалшива сигурностъ, че ние бихме останали настрана, ако нашитъ старания за запазването на мира, които ще прѣдприемемъ заедно съ Германия, биха пропаднали.³⁾ Сжщо така азъ казахъ на г. Камбонъ, че смѣтамъ за необходимо да го увѣдомя и върху това, какво английското обществено мнѣние ⁴⁾ гледа на сегашното положение съвършено друго яче, отколкото на марокскитъ мжноти прѣди нѣколко години. Въ марокската афера се касаше за единъ споръ, — въ който на първо мѣсто бѣ заинтересувана Франция и въ който очевидно Германия, въ стремленията си да порази Франция, търсѣше съ послѣдната единъ конфликтъ, — който бѣше прѣдметъ на едно особено френско-английско съглашение. Сега обаче се касаше за единъ случай — спорътъ между Австрия и Сърбия, въ който ние не сме повикани да играемъ активна роля. Даже ако въпросътъ би станалъ единъ австро-руски въпросъ, ние се чувствуваме неповикани да играемъ роля въ него. Това би било

¹⁾ Синя кн. № 85. Вижъ синя кн. № 72.

²⁾ На този разговоръ се силае английската дипломация особено рѣчта на Грея отъ 6 августъ 1914 год. въ камарата на общинитъ. Трѣбва да се направи справка съ телеграмата въ синя кн. № 123.

³⁾ Синя кн. № 87. Когато Грей е направилъ това съобщение на Камбона, той не е знаелъ още берлинския разговоръ, синя кн. № 85. Сжщо сж отъ значение и синята кн. № 88, 89 и 90.

⁴⁾ Синя кн. № 87. Слѣдователно не Грей, а английското мнѣние

въ такъвъ случай единъ въпросъ за прѣимущество между тевтонитъ и славянитъ — една борба за прѣдимство на Балканитъ и ние постоянно сме се грижили да избѣгнемъ, щото за единъ балкански въпросъ да бждемъ въвлечени въ войната. При случая, че Германия и Франция биха се намѣсили, ние още не сме се попитали, какво трѣбва да правимъ. Това би било единъ случай, който трѣбва още да се проучва. Франция би била тогава въвлечена въ единъ споръ, който не съставлява нейнъ собственъ интересъ, обаче въ който е длъжна да вземе участие вслѣдствие на нейнитъ съюзнически задължения, на нейната честъ и на нейнитъ интереси ¹⁾. Ние бихме изпълнили всѣко задължение и тогава бихме рѣшили, какво поведение да държимъ за запазване британскитъ интереси. Намѣрихъ за нужно да кажа това, понеже, както той знае, сме взели по отношение на нашата флота всички прѣдпазителни мѣрки и бихъ могълъ да прѣдупрѣдя князь Лихновски да не разчита, че ние бихме останали настрана, но не би било коректно, ако на г. Камбона бѣхъ далъ да разбере, че сме взели вече рѣшение за единъ случай, който не е настѣпилъ.

Г. Камбонъ каза, че съмъ изложилъ положението много ясно. Той разбра моето мнѣние по отношение на това, че въ единъ балкански конфликтъ и въ една борба за прѣимущество между тевтонитъ и славянитъ ние не се чувстваме призовани да се намѣсимъ; ако обаче изпъкнатъ други въпроси и биха заплѣли Франция и Германия, което би означавало подигането на въпроса за хигемонията въ Европа, то ние бихме рѣшили да направимъ онова, което е необходимо занасъ. Той изглеждаше да е напълно подготвенъ за това изявление и не направи никакви възражения.

Той каза, че французкото обществено мнѣние било спокойно, но рѣшително. Той очаква, щото Германия да поиска отъ Франция да остане неутрална, когато Германия ще нападне Русия. Такова увѣрение, естествено, не би могла да го даде Франция и че тя би била принудена да помогне на Русия, ако би била нападната послѣдната.

¹⁾ Една австро-сръбска война не интересува Англия, една Австро-руска — сжщотакъ, — обаче една германо-французка-обратно. Останалото е ясно. Намѣсили се Франция за Русия, то Англия ще се намѣси, азради Франция.

Рускиятъ посланикъ въ Парижъ, Изволски до Руския
министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ.

Оранж. кн. № 53.

П а р и ж ъ .

По поводъ пристигане на прѣдседателя на републиката министрътъ на Външнитѣ работи направи едно кратко изложение върху положението, приблизително съ слѣдното съдържание: ¹⁾

Австрия която се бои отъ вътрѣшно разложение си послужилъ съ прѣдлога на убийството на ерцхерцога, за да се опита да поиска гаранции, формата на които поставя въ свързка съ вземането на военни мѣрки или съ завзимането на сръбската територия. Германия подкрѣпя Австрия. ²⁾ Запазването на мира зависи отъ Русия, защото се касае само за една работа, която трѣбва да бѣде «локализирана» между Австрия и Сърбия, т. е. да се накаже Сърбия за водената до сега политика и да се взематъ гаранции за бѣдащето. Германия разчита, че въ Петербургъ ще държатъ едно примирително поведение. Този софизмъ е билъ отблъснатъ въ Парижъ и Лондонъ. Напразно се опита Фрайхеръ фонъ Шьонъ въ Парижъ да въвлече Франция заедно съ Германия въ солидарностъ въ въздѣйствието въ Русия въ интереса на мира. ³⁾ Сжщиятъ този опитъ биде направенъ въ Лондонъ. Отъ двѣтъ столици било отговорено, че трѣбвало да се упражни акцията въ Виена, защото прѣкаленитѣ искания на Австрия, нейниятъ отказъ да разисква върху малката въздържаностъ на Сърбия и обявяването на войната заплашватъ да прѣдизвикатъ всеобща война. Франция и Англия не могатъ да упражнятъ никаква примирителна акция въ Русия, която до сега прояви ясно най-голтмата

¹⁾ *Оранж. кн. 53.* Такова едно изложение за прѣдседателя на републиката не е помѣстено въ жълтата книга. Отъ 29 юли обаче жълта кн. № 85 има единъ циркуляръ на Биенвеню Мартенъ, който е идентиченъ съ изложението на Изволски. Жълта кн. 85 дава мѣсто на тѣзи нечувани изложения на австрийската постѣпка съ слѣднитѣ думи: «австрийско-нѣмското поведение се преценира. Австрия, която се безпокои отъ славянската пропаганда, използва случая по атентата въ Сараево . . .» — Чисто по руски, а не по дипломатически.

²⁾ Въ жълтата книга е казано: Германия се поставя между съюзницата си и другитѣ държави.

³⁾ Приблизително по сжщия начинъ се пише въ жълтата книга

умѣреностъ и която прѣди всичко посвѣтвва Сърбия да възприеме, каквото е било възможно да се приеме отъ австрийската нота. Днесъ изглежда, че Германия се отказва отъ мисълта сама да направи една акция спрѣмо Русия и е наклонна за една посрѣдническа акция въ Петербургъ и Виена, обаче сжщеврѣмено Германия се опитва, а сжщо и Австрия да протакатъ работата. Германия се противопостави на конференцията безъ да прѣдложи друго нѣкое практическо срѣдство ¹⁾. Австрия водѣше очевидно двусмислени прѣговори съ Петербургъ, като сжщеврѣмено взима активни мѣрки и ако тѣзи мѣрки се търпятъ, нейнитѣ претенции ще растатъ пропорционално. Много желателно е, щото Русия да даде своята пълна подкрѣпа на посрѣдническия проектъ, прѣдложенъ отъ сжрѣ Едуардъ Грей. ²⁾ Въ противенъ случай Австрия може подъ прѣдлогъ «за гаранции» да измѣни всецѣло източнитѣ териториялни условия.

Рускиятъ посланикъ въ Парижъ, Изволски до Руския
министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ.

Оранж. кн. № 55.

П а р и ж ъ .

Вивияни току що ми потвърди твърдото рѣшение на французкото правителство да дѣйствува въ съгласие съ насъ. Това рѣшение ще бѣде подкрѣпено отъ всичкитѣ крѣгове и отъ партиитѣ, включително и социалъ-радикалитѣ, които му направили едно изявление, въ което му подчертали абсолютното си довѣрие и патриотическитѣ чувства на групата.

. ³⁾

¹⁾ Въ жълтата книга се отбѣлѣзва поведението на Берлинъ сжщо като двусмислено, но това е невѣрно, понеже Германия държеше за споразумѣнието между Русия и Австрия.

²⁾ *Оранж. кн. № 53.* Въ жълтата книга е казано, че Русия може да подкрѣпи прѣдложението на Грея и че това прѣдложение трѣбвало о о-бено да се подчертае въ Берлинъ, за да подѣйства фонъ Яговъ дѣйствително въ Виена.

³⁾ *Оранж. кн. № 55.* Вивияни телеграфира въ Лондонъ, че прѣдвидъ прѣкжсването прѣжитѣ руско-австрийски разговори, Англия трѣбва да поднови своето прѣдложение и го прѣпорѣча на Фрайхеръ фонъ Шьонъ, съ когото е говорено върху прѣдложението за конференцията.

Той добави при това, че Франция желае искрено мира, но че същевременно била рѣшена да дѣйствува въ пълно съгласие съ своитѣ съюзници и приятели и че Фрайхеръ фонъ Шьонъ могълъ самъ да се убѣди, какво това рѣшение намира най-живото одобрене въ страната.

Рускиятъ управляющъ легация въ Бѣлградъ, Страндтманъ до Руския министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ.

Оранжева кн. № 58.

Нишъ,

Азъ съобщихъ на Пашичъ телеграмата-отговоръ на Негово Величество Императора до князь Александра. Слѣдъ като Пашичъ я прочете прѣкръсти се и каза: «Господи! Царьтъ е великъ и милостивъ!» Слѣдъ това ме прѣгърна, понеже не можеше да овладѣе вълнението си, което го бѣ обхванало. Прѣстонаслѣдникътъ се очаква да се завърне нощесъ въ Нишъ.

Рускиятъ министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ до Руския посланикъ въ Парижъ, Изволски.

Оранжева кн. № 58.

Петербургъ.

Германскиятъ посланикъ ми съобщи днесъ рѣшението на своето правителство за мобилизация, ако Русия не спре своитѣ военни приготовления, обаче ние прѣдприехме послѣднитѣ само вслѣдствие на започнатата вече мобилизация въ Австрия и защото Австрия очевидно не проявява волята да приеме нѣ-

какъвъ модусъ за мирно разрѣшение на конфликта ъ съ Сърбия¹⁾).

Понеже не можемъ да се съгласимъ съ желанието на Германия, за насъ не остава нищо друго, освѣнъ да ускоримъ нашитѣ собствени въоръжения и да се справимъ съ вѣроятната неизбѣжностъ на войната. Увѣдомете за това французкото правителство и му поблагодарете същевременно за изявлението, което направи французкиятъ посланикъ въ негово име, чение именно можемъ напълно да разчитаме на подкрѣпата на нашата съюзница Франция. При сегашнитѣ обстоятелства това изявление за насъ е особено цѣнно²⁾).

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, Съръ Едуардъ Грей, до Английския посланикъ въ Берлинъ, съръ Е. Гошенъ.

Синя кн. № 88.

Лондонъ.

Днесъ слѣдъ обѣдъ съобщихъ на германския посланикъ пристигналата ми новина, че Русия съобщила на германското правителство своята мобилизация. Азъ му говорихъ също така и по поводъ съобщението, което графъ Бенкендорфъ ми направи, че създадената война отъ Австрия очевидно изключва всѣки прѣки прѣговори между Русия и Австрия. Азъ казахъ, че построената вчера надежда отъ германското правителство за такива прѣки прѣговори днесъ е изчезнала. Днесъ държавния канцлеръ работи върху едно посрѣдничество между Виена и Петербургъ — ако той има успѣхъ, всичко ще бѣде добрѣ. Ако не — то това би било толкова по-важно, щотъ Германия да

¹⁾ Оранжева кн. № 58. Това не отговаря на фактитѣ. Споредъ собствената мотивировка на Сазоновъ за частичната мобилизация. Напр. въ Синя кн. № 70—1.

²⁾ Слѣдователно, както споредъ синя кн. 70—II, Сазоновъ заповѣдва частичната мобилизация, поради скъсването прѣговоритѣ съ Австрия, и Сърбия, така Сазоновъ сега прибѣгва до обща мобилизация, защото Германия посочва на опасността отъ първитѣ мѣрки.

приеме моето предложение, което съобщих днес сутринта на германския посланик, и да предложи метода с помощта на която четвъртхъ велики държави да могат да работят за запазването на европейския мир. Азъ изтъкнах обаче и това, че руското правителство, макаръ че желае едно посрѣдничество, ще предложи като условие прѣкръпяването на военнитѣ дѣйствия срѣщу Сърбия, понеже инѣкъ посрѣдничеството ще протече дълго работата и би осигурило време за Австро-Унгария да сломи Сърбия. Сега било, разбира се, много късно да се спрат всички операции срѣщу Сърбия. Въ едно кратко време, тъй мисля азъ, австро-унгарскитѣ войски биха били въ Бѣлградъ ¹⁾ ще завладѣятъ една частъ отъ сръбската територия. Обаче и тогава даже би било още възможно да се осъществи нѣкакво посрѣдничество, ако Австро-Унгария прѣзъ това време би заявила, че ще задържи завладѣната отъ нея земя, до като бжде напълно удовлетворена отъ Сърбия и обѣщае, че не ще напредне по нататѣкъ, до като великитѣ сили не биха направили опитъ да посрѣдничатъ между нея и Русия ¹⁾.

Германскитѣ посланикъ забѣлѣжи, че направенитѣ му отъ менъ днесъ сутринта предложения ги билъ вече телеграфиралъ въ Берлинъ.

Английскитѣ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ.

Синя кн. № 89.

Лондонъ.

Днесъ подиръ обѣдъ слѣдъ като говорихъ съ германския посланикъ върху положението въ Европа, казахъ му, че желая да му кажа нѣщо лично и съвършено приятелски, което ми тежи. Положението е съвършено сериозно. До когато то се ограничава въ изникналитѣ до сега въпроси, ние не бихме помислили за една намѣса, но ако Германия би подѣйствувала,

¹⁾ *Синя кн. № 88.* Грей изобщо теоритически сподѣля възгледа на Германия и Австро-Унгария. Той не е дори противъ завземането на сръбски територии, но Русия не се съгласява.

а и Франция съ нея, тогава проблемата би станала толкова обширна, че би повлѣкла съ себе си европейскитѣ интереси и азъ не бихъ желалъ, щото той чрѣзъ тона на нашето приятелско държане, което надѣвамъ се ще продължава, да бжде измаменъ и да отиде толкова далече да повѣрва, че бихме стояли настрана.

Той каза, че всичко това го разбира съвършено добрѣ, обаче ме попита дали съмъ искалъ да кажа, че ние бихме се намѣсили при извѣстни условия.

Азъ отговорихъ, че не съмъ искалъ да кажа това, а сжщо и съ него да упражня нѣкакво заплашване или нѣкакъвъ натискъ, когато заявявамъ, че, ако нѣщата се оформятъ по-злѣ, ние бихме се намѣсили. Нашата намѣса никакъ не би трѣбвало да се взима въ съображение, ако Германия или самата Франция не биха се заплѣли въ кризата. Обаче ние знаемъ много добрѣ, че, ако положението се сложи по такъвъ начинъ, щото английскитѣ интереси, споредъ нашето разбиране да изискатъ нашата намѣса, ние би трѣбвало веднага да се намѣсимъ и нашето рѣшение би трѣбвало да бжде точно такова, както рѣшенията на другитѣ сили. Азъ изказахъ надеждата, че приятелскитѣ тонъ на нашия разговоръ ще продължава и че азъ и по нататѣкъ мога да остана въ такива тѣсни отношения съ германското правителство за запазването на мира. Обаче, ако нашитѣ усилия за запазването на мира биха пропаднали и ако въпроса би се разширилъ по такъвъ начинъ, щото наистина да обхване всички европейски интереси, то азъ не бихъ понесалъ нѣкакъвъ укоръ, че приятелскитѣ тонъ на всѣки нашъ разговоръ е измамилъ него или неговото правителство и да се възприеме схващането, че ние не бихме прѣдприели нѣкаква акция, а сжщо не бихме понесли и никакъвъ укоръ, когато безъ да има измама, събитията биха взели другъ обратъ. ¹⁾

Германскитѣ посланикъ не възрази нищо на моитѣ изявления. Наистина, ми каза той, че това било съгласно съ неговото мнѣние, каквото той прѣдалъ за Берлинъ върху положението, като свое лично схващане.

¹⁾ *Синя кн. № 89.* Грей застъпва това гледище като има прѣдъ видъ една германо-английска война. За Белгия не става ни дума.

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ.

Синя кн. № 90.

Лондонъ.

.....¹⁾
Колкото се отнася до посрѣдничеството между Австрия и Русия азъ казахъ, че то не трѣбва да взима формата, щото Русия да бжде принудена да остане на страна, когато Австрия може да отиде толкова далече, колкото ѝ се иска. Това не би било никакво посрѣдничество, а само единъ натискъ върху Русия въ полза на австрийскитѣ интереси. Германскиятъ посланикъ каза, че споредъ гледището на германското правителство, Австрия не ще бжде обезкуражена съ сила и не ще се откаже отъ мѣстото си на велика сила. Азъ казахъ, че това би било напълно моето мнѣние, обаче не се касае работата да се унижи Австрия, а до това, колко далече смѣта да отиде Австрия, за да унижи други. Естествено, трѣбва да стане нѣкакво унижение за Сърбия, обаче Австрия може да закара нѣщата до тамъ, щото да доведе едно унижение за Русия.²⁾

Германскиятъ посланикъ каза, че Австрия не желае да присъедини никаква сръбска територия, на което забѣлжихъ, че, ако тя не възнамѣрява да вземе никакви сръбски земи и остави Сърбия подъ името на независима, Австро-Унгария би прѣвърнала Сърбия въ една политически васална държава, което би засѣгнало цѣлата позиция на Русия на Балканитѣ.

Азъ забѣлжихъ, че не би било възможно да се каже, кой не би билъ вѣвлѣченъ, въ случай на единъ европейски конфликтъ. Сжщо така изглежда, че и Холандия взима вече прѣдпазителни мѣрки.

Германскиятъ посланикъ каза натъртено, че би трѣбвало да се намѣри нѣкакво срѣдство, за да се запази европейския миръ.

¹⁾ *Синя кн. № 90.* Грей напомня въ разговора си съ Лихновски за италиянската инициатива и отива въ хармония съ нея срѣщу Австро-Унгария.

²⁾ *Синя кн. № 90.* Грей допуска слѣдователно нѣкакво унижение за Сърбия обаче Русия не го допуска. Тя гледа на него като едно нахвърнение на рускитѣ интереси (черв. кн. № 47).

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Виена, сжръ М. де Бжнзень,

Синя книга № 91.

Лондонъ.

Австро-унгарскиятъ посланикъ ми съобщи днесъ, че искалъ да ми прѣдаде единъ дълъгъ мемоаръ, който описвалъ поведението на Сърбия срѣщу Австро-Унгария и обяснявалъ необходимостта на австро-унгарската постѣпка.

Азъ възразихъ, че не желая да дискутирамъ висящия въпросъ между Австро-Унгария и Сърбия. Днешнитѣ новини ми изглеждатъ да сж твърдѣ лоши за европейския миръ. За великитѣ държави е отъ важностъ да съдѣйствуватъ и да създадатъ за Австро-Унгария удовлетворение, което тѣ могатъ да изискатъ, ако за това имъ се прѣдстави случай и въпросътъ за европейския миръ да се прѣкжсне.

Графъ Менсдорфъ каза, че войната съ Сърбия трѣбва да продължава. Австро-Унгария не ще се излага повече на необходимостта, постоянно да мобилизира, както прѣзъ послѣднитѣ години. Тя не се стреми за никакво увеличение на териториитѣ си и желае само да пази своитѣ интереси.

Азъ казахъ, че би било съвършено възможно, безъ формално да се унищожи независимостта на Сърбия или да ѝ се отнематъ територии, да се постави въ положението на една васална държава.¹⁾

Графъ Менсдорфъ възрази на това.

Въ възражението на една по нататашна забѣлжка отъ моя страна върху въздѣйствието, което австро-унгарската акция би могла да окаже върху положението на Русия на Балканитѣ, той каза, че Сърбия прѣди балканската война е била винаги смѣтана да принадлежи на австро-унгарската сфера на влияние.

¹⁾ *Синя кн. № 91.* Почти сжщия разговоръ, както съ германския посланикъ. Синя кн. № 90.

Белгийскиятъ министръ на външнитѣ работи, Да-
виньонъ до Белгийскитѣ пълномощни министри
въ Берлинъ, Парижъ, Лондонъ, Виена, Петер-
бургъ, Римъ, Хага, Люксембургъ,

Сива кн. № 8.

Брюкселъ.

Кралското правителство рѣши да засили армията съ по-
викването подъ знамената на резервиститѣ.

Тази мѣрка не трѣбва да се смѣсва по никой начинъ съ
мобилизацията.

Вслѣдствие на своята малка земна повърхнина, цѣла
Белгия образува единъ видъ гранична зона. Нейниятъ владѣ-
тель държи въ мирно врѣме обикновено само милицията
подъ знамената. Съ повикването на резервиститѣ нейнитѣ
войскови дивизии и нейния кавалерийски дивизионъ, благо-
дарение на свикването на три набора, иматъ сжщия ефективъ,
както постояннитѣ корпуси въ пограничнитѣ зони на съсед-
нитѣ страни.

Тѣзи съобщения ви позволяватъ да отговорите на нѣкой
въпроси.

Рускиятъ императоръ до Германския Кайзеръ.

Вѣла кн., приложение 21.

Петерховъ.

Азъ се радвамъ, че Ти се завърна въ Германия. Въ този
толкова сериозенъ моментъ Азъ Те моля настоятелно да
ми помогнешъ. Една позорна война е била обявена
на една славянска страна. Отвращението върху това, което Азъ
напълно сподѣлямъ, е необикновено голѣмовъ Ру-
сия. Азъ прѣдвиждамъ, че не бихъ могълъ да про-
тивостоя дълго врѣмена натиска, който ще се упраж-
нява надъ мене и ще бжда принуденъ да взема
мѣрки, които ще доведатъ до война. За да се избѣг-

не едно нещастие, каквото би била една европейска война,
моля Те въ името на нашето старо приятелство да направишъ
всичко възможно, за да въздържишъ твоитѣ съюзници, да не
отиватъ толкова далечъ.¹⁾

Николай.

Германскиятъ Кайзеръ до Императора на Русия.

Вѣла книга, приложение 22.

Азъ получихъ Твоята телеграма и сподѣлямъ Твоето же-
лание за запазването на мира, при все това — както Ти казахъ
въ моята първа телеграма — не мога да смѣтамъ постѣпката
на Австро-Унгария като «позорна война». Австро-Унгария знае
отъ опитъ, че задълженията на Сърбия, когато даже сж напи-
сани на книга, съвършено не сж сигурни. Споредъ Моето
мнѣние постѣпката на Австро-Унгария трѣбва да се смѣта като
опитъ да получи пълни гаранции, щото обѣщанията на
Сърбия да бждатъ и на дѣло изпълнени. Въ тоя възгледъ
Азъ ще бжда подкрѣпенъ отъ декларацията на австрийския
кабинетъ, че Австро-Унгария не възнамѣрява да направи ни-
какви завладѣвания за смѣтка на Сърбия. Заради това Азъ
мисля, че е съвършено възможно за Русия да се
въздържи спрѣмо австрийско-сръбската война
въ ролята на единъ зритель, безъ да вѣвлѣче
Европа въ най-страшната война, която нѣкога тя е
прѣживѣла. Азъ вѣрвамъ, че едно прѣко споразумѣние между
Твоето правителство и Виена е възможно и желателно, едно
споразумѣние, за което — както вече телеграфирахъ — моето
правителство ще се застъпи съ всички нужни срдства. Есте-
ствено, военнитѣ мѣрки на Русия, които Австро-Унгария би
могла да схване като заплашвания, биха ускорили нещастieto,
което ние двамата желаемъ да отбѣгнемъ, и биха погрѣбли
моето посрѣдничество, което Азъ драговошно приехъ възъ
основа на Твоя апелъ къмъ моето приятелство за помощъ.

Вилхелмъ.

¹⁾ Вѣла книга, прилож. 21. Тукъ Царьтъ говори съвършено ясно,
че, ако Австро-Унгария не отстъпи, той ще вземе мѣрки, които водятъ
къмъ война. Така цѣлата работа, безъ другитѣ приказки, е извѣстно
отъ кого е създадена.

Императорътъ на Русия до Германския Кайзеръ.

Ново издание на бѣла книга, отдѣлъ III; 22. IV.

Благодаря за Твоята примирителна телеграма, когато официалното съобщение, което днесъ Твоя посланикъ направилъ на Моя министръ, съдържа единъ съвсѣмъ другъ тонъ. Азъ Те моля да обяснишъ тази разлика. По справедливо щѣше да бжде да прѣдадемъ австро-сръбската проблема на Хагската конференция. Азъ се довѣрявамъ на Твоята мъдростъ и приятелство.¹⁾

Николай.

¹⁾ Тази телеграма не се съдържае въ старата бѣла книга. Руското правителство я печата, за да се покаже миролюбиво чрѣзъ прѣдложението за Хагската конференция, а всичко това значеше да се махне всѣкакво посрѣдничество и Русия да има време да се мобилизира.

30 юли.

Белгийскиятъ управляющъ легация въ Петербургъ, де л'Ескайе до Белгийския министръ на вън- шнитѣ работи, Давиньонъ.

Ново издание на бѣла книга, отдѣлъ IV.¹⁾

Петербургъ.

Вчерашниятъ и завчерашния дни минаха въ очакване на събитията, които трѣбваше да послѣдватъ отъ обявяването войната на Сърбия отъ Австро-Унгария. Бидоха разпространени най-противорѣчивитѣ новини, безъ да бжде възможно за намѣрението на Императорското (Руско) правителство да отдѣли точно истинското отъ неистинското. Остава безспорно само, че Германия се е постарала както тукъ, така и въ Виена да се намѣри срѣдство за избѣгването на единъ всеобщъ конфликтъ, но че се е натъкнала отъ една страна на твърдото рѣшение на виенския кабинетъ²⁾ да не направи никаква стѣпка назадъ и отъ друга

¹⁾ *Ново издание на бѣлата кн. отдѣлъ IV.* Това писмо не е достигнало до рѣшитѣ на адресанта. «Нордъ Дойче Алгемайне Цайтунгъ» го публикува за пръвъ пѣтъ, безъ да се съмнѣва въ неговата автентичностъ и събщи, че писмото било отправено до г-жа Гостерманъ, ул. «Фроасаръ» № 107, Брюкселъ, Белгия.

²⁾ Между това Виена бѣше изоставила това рѣшение.

— върху недовърието на петербургския кабинетъ спрѣмо увѣренията на Австро-Унгария, че тя мисли само за едно наказание, а не и за едно нападателно завладѣване на Сърбия.

Г. Сазоновъ заявилъ, че за Русия било невъзможно да не бжде готова и да не мобилизира, но че тѣзи приготовления не били насочени срѣщу Германия. Днесъ сутринята едно официанно комюнике, дадено на вѣстниците, съобщаваше, че «резервиститѣ сж били свикани въ едно опрѣдѣлено число отъ правителството подъ знамената». Който познава сдържаността на официалното руско комюнике, може спокойно да потвърди, че навсѣкждѣ ще стане мобилизация.

Германскиятъ посланикъ заяви днесъ, че въ края на своитѣ започнати въ сжбота непрѣкъснати старания за примирение сполучилъ и че ималъ малка надежда. Както ми се съобщи, сжщо и английскиятъ посланикъ се изказалъ въ сжщата смисълъ. Напоследѣкъ Англия прѣдложила една рѣшителна дума, и г. Сазоновъ отговорилъ: «Сами ние го прѣдложихме на Австро-Унгария, тя обаче отхвърли прѣдложението». На прѣдложението за една конференция Германия отговори съ прѣдложение за споразумѣние между кабинетитѣ. Човѣкъ би могаль наистина да се запита, дали наистина цѣлиятъ свѣтъ не желае войната и само се опитва да поотложи обявяването на войната, за да спечели врѣме.

Първоначално Англия даде да се разбере, че не желае да се намѣси въ единъ конфликтъ. Сжрѣ Жоржъ Бжкананъ го каза това открито. Днесъ обаче въ Петербургъ сж на твърдото убѣждение, а сжщо така даватъ и увѣрението, че Англия ще помага на Франция. Тази помощъ изпѣква извънрдно силно по отношение на равновѣсието и не ще допринесе малко, щото военната партия да наддѣлѣе.

Руското правителство даде пълна свобода прѣзъ последнитѣ дни на сърбофилскитѣ манифестации насочени срѣщу Австро-Унгария и никакъ не се опитва да ги прѣмахне. Въ министерския свѣтъ, който стана вчера рано, имало още значителни различия въ мнѣнията; оповѣстяването на мобилизацията било отложено, но слѣдъ това настѣпилъ обратъ — военната партия наддѣлѣла, и днесъ рано въ 4 часа е била оповѣстена мобилизацията.

Армията, която се чувствува силна, е въ пълно въодушевление и възлагатъ голѣми надежди на извънредно голѣмитѣ ѳ успѣхи, които сж били направени отъ японската война до сега. Марината стои толкова далечъ отъ своето истинско обновление и реорганизационни планове, че на нея едвамъ въ дѣйстви-

телностъ може да се разчита. Въ това лежи причината, защо увѣрението за английската помощъ спечели едно такова голѣмо значение.

Както имахъ честта днесъ да ви телеграфирамъ, изглежда поради това за пропаднала всѣка надежда за едно мирно разрѣшение. Това е мнѣнието на дипломатическитѣ кржгове.

За моята телеграма азъ използвахъ пжтя чрѣзъ Стокхолмъ, чрѣзъ кабела Нордискъ, защото той е по-сигуренъ, отколкото другитѣ. Това съобщение го довѣрявамъ на единъ частенъ куриеръ, който ще го прѣдаде въ Германия на пощата.

Приемете, г-не министри, увѣрението въ моята най-голѣма прѣданостъ.

В. де л'Ескап¹⁾.

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския посланикъ
въ Петербургъ, графъ Сцапари.

Черв. кн. № 49.

В и е н а

Отговоръ на телеграмата на Ваше Прѣвъзходителство отъ 29 юли.

Само по себе се разбира, че както по рано и сега азъ съмъ готовъ да излушамъ чрѣзъ Ваше Прѣвъзходителство г. Сазоновъ върху отдѣлнитѣ пунктове на нашата нота до Сърбия станало впрочемъ излишно вече поради събитията, да се повтаря и бихъ положилъ особена цѣна въ този случай на инициативата, прѣдадена ми отъ г. Шебеко, а сжщо и на въпроситѣ, които засѣгатъ прѣко нашитѣ отношения къмъ Русия; сжщо на едно довѣрително и приятелско изказване, което допуска отстраняването на появилитѣ се въ това отношение по единъ съжалителенъ начинъ сжществуващи неясности и което би осигурило мѣстото на толкова искрено желаното мирно развитие на нашитѣ съсѣдски отношения.

¹⁾ «Нордойче Алгемайне Цайтунгъ» по поводъ на това писмо писа, че тройното съглашение се готвѣло за война, а само разправяло за миръ, за да има врѣме за мобилизацията.

Французкият посланик въ Петербургъ, Палеологъ
до Замѣстника на министра на външнитѣ работи,
Биенвеню Мартенъ.

Жълта кн. № 100.

Петербургъ.

Германският посланикъ заявилъ вчера на Сазоновъ, че, ако Русия не прѣкрати своитѣ военни приготовления, германската армия щѣла да получи заповѣдъ за мобилизация.

Г. Сазоновъ отговорилъ, че рускитѣ приготовления сж прѣдизвикани отъ една страна отъ австрийската неостъпчивостъ, отъ друга страна отъ факта, че вече сж мобилизирани 8 австро-унгарски войскови корпуси.

Тонъгъ, съ който направилъ графъ Порталесъ своето съобщение, заставилъ руското правителство още прѣзъ нощта да заповѣда мобилизирането на 13 армейски корпуса, които трѣбва да опериратъ срѣщу Австрия.¹⁾

Французкиятъ министъръ-прѣдседателъ и министъръ
на външнитѣ работи, Вивияни до Французкитѣ
посланици въ Петербургъ и Лондонъ.

Жълта кн. № 101.

П а р и ж ъ.

Тази вечеръ г. Изволски дойде при менъ и каза, че германският посланикъ нотифициралъ на г. Сазоновъ рѣшението на своето правителство да мобилизира своитѣ военни сили, ако Русия не прѣкрати своитѣ военни приготовления.

¹⁾ *Жълта кн. № 100.* Графъ Порталесъ е ималъ на 29 юли съ Сазоновъ два разговора. Още въ първия, който станалъ на обѣдъ, Сазоновъ му съобщава, че частичната мобилизация срѣщу Австро-Унгария била рѣшена. Разговорътъ въ жълта кн. № 100 станалъ вечерта. Твърдението за »тонътъ«, съ който се изказвалъ Порталесъ и който далъ поводъ за руската частична мобилизация, се опровергава отъ факта, че още при първия разговоръ е била обявена частична мобилизация въ Русия.

Министрътъ на външнитѣ работи на Царя забѣлѣзалъ, че тѣзи приготовления били започнали чакъ тогава, когато Австрия мобилизирала своитѣ 8 армейски корпуси и слѣдъ отказа на тази държава да разрѣши своя конфликтъ съ Сърбия по миренъ начинъ. Г. Сазоновъ заявилъ, че при тѣзи обстоятелства Русия ускорила своето въоръжение и че има вече прѣдъ очитѣ си войната; че Русия разчита на съюзническата помощъ на Франция и смѣта като само по себе разбиращо се, че Англия безъ да губи врѣме ще се присъедини къмъ Русия и Франция.

Франция е рѣшена да изпълни всички свои задължения.¹⁾

При това Франция не ще изостави никакъ стремленията си за разрѣшението на конфликта въ интереса на всеобщия миръ. Воденето разговори, между по-малко заинтересованитѣ държави, допуска надеждата, че още може да се запази мира; заради това азъ считамъ за нужно, че Русия, при мѣркитѣ за прѣдпазване и за защита, които смѣта за нужни, не ще вземе сжщеврѣмено и положение, съ което да даде прѣдлогъ на Германия за една пълна или частична мобилизация.

Германският посланикъ дойде вчера късно слѣдъ обѣдъ, за да говори съ мене върху военнитѣ мѣрки, които прѣдприема правителството на републиката и при това добави, че Франция имала правото да постъпи така, но че и въ Германия не биха могли да се държатъ въ тайна приготовленията и че, ако Германия се рѣши на това, общественото мнѣние въ Франция не трѣбвало да се обезпокоява.

Азъ отговорихъ, че французкото правителство не е взело никакви мѣрки, за които би могла да се безпокои нашата съсѣдка и че неговата воля, да вземе участие въ прѣговоритѣ за запазването на мира, не би могла да възбужда съмнѣние.²⁾

¹⁾ *Жълта кн. № 101.* Понеговото съобщение, че Русия ще се въоръжава по нататъкъ и че има вече войната прѣдъ очи — Вивияни какъ не се опитва да склони Русия къмъ примиримостъ, а отговаря съ насърчително изявление, че безусловно ще изпълни своитѣ съюзнически задължения. Това бѣше то примирителната акция, съ която по късно Вивияни се славѣше. А. Сазоновъ постоянно дава фалшиви съобщения за своята мобилизация.

²⁾ *Жълта кн. № 101.* Вивияни не лъже, че мѣркитѣ не били взети, о увѣрява, че не били обезпокоителни!

Сръбският регентъ, прѣстолонаслѣдникътъ Алек-
сандръ до Руския царь.

Сръбска синя кн. № 44 и оранж. кн. № 56.

Нишъ.

Дълбоко затрогнатъ отъ телеграмата, която Ваше Величество ми отправи вчера, бързамъ да Ви изкажа отъ цѣлото си сърце моята благодарностъ. Азъ моля, Ваше Величество, да бжде убѣденъ въ това, че сърдечната симпатия, която въодушава Ваше Величество, къмъ моята страна, е за насъ особено скъпа и нашата душа се изпълня съ надеждата, че бждащото на Сърбия е осигурено, понеже е станало прѣдметъ на високитѣ грижи на Ваше Величество.

Въ този труденъ моментъ могатъ още по-силно да се затѣгнатъ врѣзкитѣ, които свързватъ Сърбия съ свята славянска Русия и чувствата на вѣчна благодарностъ за подкрѣпата и защитата на Ваше Величество ще бждатъ запазени, като най-скъпоцѣнно благодѣяние въ душата на всички сърби.¹⁾

Рускиятъ министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ
до Сръбския пълномощенъ министръ въ Петер-
бургъ, Спалайковичъ.

Сръбска синя кн. № 48.

Петербургъ.

Имахъ честта да получа писмото ви отъ 28 юли, № 527, въ което ми съобщавате телеграмата на Негово Прѣвъзходителство г. Пашичъ за обявяването на войната отъ Австро-Унгария на Сърбия. Като съжелявамъ най-искренно за това пе-

¹⁾ Оранжевата книга донася тази телеграма по единъ страненъ начинъ безъ дата, обаче я поставя между 55 и 57—29 юли, а сръбската синя книга я дава на 30 юли.

чално събитие, бързамъ да ви съобща, че не ще се забавя да донесе на Негово Величество императора молбата на сръбския народъ, чийто тълкувателъ сте вие.

Рускиятъ управляющъ легация въ Бѣлградъ, Странд-
манъ до Руския министръ на външнитѣ ра-
боти, Сазоновъ.

Оранжева кн. № 59.

Нишъ.

Регентътъ князь издаде вчера единъ манифестъ, подписанъ отъ всички министри по поводъ обявяването войната отъ Австрия на Сърбия. Манифестътъ свършва съ слѣднитѣ думи: „Защитете съ всички сили вашето огнище и Сърбия.“ При тържественото отваряне на скупщината регентътъ прочете отъ свое име тронното слово, въ началото на което изтъкна, че мѣстото на свикването показвало значението на сегашнитѣ събития. Слѣдъ това послѣдва експозето за послѣднитѣ дни — австрийскиятъ алтиматимъ, сръбскиятъ отговоръ, старанията на Кралското правителство съ огледъ на достойнството на държавата за избѣгването на войната и най-сетнѣ въоръженото нападение отъ по-силния съседъ на Сърбия, на страната на която стои Черна-Гора. Слѣдъ това князътъ прѣмина върху държането на великитѣ сили по конфликта и изтъкна топлиѣ чувства, които въодушевяватъ Русия и всемилостивейшото съобщение на Императора, че Русия въ никой случай нѣма да остави Сърбия да пропадне. При всѣко споменавање името на негово императорско величество и на Русия въ засѣдателната зала се разнасяше едно мощно и сърдечно «живио!» Бѣлѣзитѣ на симпатии, които Франция и Англия сж дали, прѣдизвикаха при споменаването имъ между депутатитѣ единодушно «живио.!» Тронното слово свършва съ заявлението, че скупщината е открита и съ изказването на желението, че ще бждатъ вземени всички мѣрки, за да се улеснятъ задачиѣ на правителството.

Рускиятъ министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ
до Рускиѣ посланици въ Виена, Парижъ,
Лондонъ, Берлинъ и Римъ.

Оранжев. кн. № 60.

Петербургъ.

Германскиятъ посланикъ, който току що ме напусна, ме попита дали не бихме се задоволили съ обѣщанието, което би могла да ни даде Австрия—да не накърни цѣлостта на кралство Сърбия—и дадемъ условията, при които бихме били готови да спремъ нашитѣ въоръжения. Азъ му диктувахъ ¹⁾ слѣдното изявление, което неотложно трѣбвало да изпрати за Берлинъ: „Ако Австрия, която признава, че австро-сръбскиятъ въпросъ е взелъ характеръ на единъ европейски въпросъ, се обяви готова да се откаже отъ пунктоветѣ на своя ултиматумъ, които накърняватъ суверенитѣ права на Сърбия, то Русия се задължава да прѣкрати своитѣ военни приготовления.“

Моля ви неотложно да телеграфирате, какво ще бжде държането на германското правителство прѣдъ видъ на това ново доказателство за нашето желание, щото да се направи най-възможното за мирното разрѣшение на въпроса, защото ние не можемъ да допуснемъ едни подобни прѣговори да служатъ само за това, че Австрия и Германия да печелятъ време за своитѣ военни приготовления. ²⁾

¹⁾ Оранжева кн. 60. Тази формула Сазоновъ я самъ написва, както, е посочена въ синя кн. № 97.

²⁾ Сазоновъ знаеше, че Австро-Унгария нѣма да приеме това, но да се каже, че и той мисли за мира.

Английскиятъ посланикъ въ Петербургъ, сжръ Е.
Бжкананъ до Английския държавенъ секретаръ
на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 97.

Петербургъ.

Съ французкия посланикъ посѣтихме тази заранъ министра на външнитѣ работи. Негово Прѣвзходителство каза, че германскиятъ посланикъ му съобщилъ вчера слѣдъ обѣдъ, какво императорското правителство било готово да изпълни гаранцията за запазването на сръбската цѣлостъ отъ Австро-Унгария. На това той възрази, дано бждѣло напълно така, но Сърбия не би трѣбвало да стане толкова по-малко една австрийска васална държава, тъкмо така, както подобни обстоятелства заставили Бухара да стане руски васалъ. Революция би избухнала въ Русия за Сърбия, ако би се търпѣло едно такова положение на нѣщата.

Сазоновъ казалъ, че руското правителство притежавало неупорими доказателства, какво Германия прави военни приготовления сръщу Русия по сухо и по море—особено по финландскитѣ заливи.

Германскиятъ посланикъ ималъ съ министра на външнитѣ работи, около 2 часа сутринъта, единъ другъ разговоръ, прѣзъ врѣмена който станало първото пълно скжсване, ¹⁾ когато видѣлъ, че войната е била вече неизбежна.

Той помолилъ г. Сазоновъ да прѣдприеме нѣкаква инициатива, която би могълъ да прѣдаде телеграфически, като послѣдна надежда, на своето правителство въ Берлинъ. Въз основа на това г. Сазоновъ развилъ една формула на френски езикъ и прѣдалъ сжщата на германския посланикъ, която прѣведена гласи слѣдующето:

..... ²⁾
Не приеме ли Австро-Унгария тога прѣдложение, то съ мъркитѣ за една обща мобилизация ще се продължава и една

¹⁾ Синя кн. 97. Това скжсване на графъ Порталесъ, за което не съобщава нито Сазоновъ, нито Палеологъ, минава като една подлостъ отъ английска страна, че Германия желаяла непрѣмено войната.

²⁾ Текстътъ—вижъ оранжева кн. № 60.

европейска война ще бжде неизбеженъ резултатъ на това. Вълнението тукъ е нараснало до такава степенъ, че откаже ли се Австро-Унгария отъ една отстъпка, то Русия не ще бжде въ състояние да запази спокойствие и понеже тя сега знае, че Германия се въоръжава, то вече поради стратегически причини, едва ли може да се избѣгне, щото частичната мобилизация да се не прѣвърне въ една всеобща¹⁾).

Рускиятъ посланикъ въ Берлинъ Сербеевъ до Руския
министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ.

Оранж. кн. № 63.

Берлинъ.

Получихъ вашата телеграма отъ 29 того и вржчихъ текста на вашето прѣдложение на министра на външнитѣ работи, съ когото току що говорихъ. Той ми каза, че получилъ сжщо една такава телеграма отъ германския посланикъ въ Петербургъ и ми заяви, че счита нашето прѣдложение за неприемливо отъ Австрия²⁾).

Рускиятъ посланикъ въ Лондонъ, графъ Бенкендорфъ
до Руския министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ.

Оранж. кн. № 64.

Лондонъ.

Съдържанието на вашитѣ телеграми отъ 29 и 30 юли съобщихъ на Грея, който гледа на положението, като на твърдѣ

¹⁾ *Синя кн. № 97.* Сазоновъ, който не се задоволява съ германската гаранция за ненакърняване сръбската цѣлость, продължава военнитѣ мѣрки, които споредъ неговото собствено мнѣние, водятъ къмъ война и пада въ рѣзко противорѣчие съ Грея, който мисли, че и съ вземането на Бѣлградъ отъ австрийцитѣ, пакъ има мѣсто за прѣговори.

²⁾ *Оранж. кн. № 63.* Сербеевъ гавори тукъ за едно прѣдложение, което се съдържало въ една телеграма отъ 29 юли. Очевидно се касае за телеграмата — оранж. № 60, която е датирана отъ 30 юли, както и за прѣдложението на Сазоновъ, което чакъ прѣзъ този день се явява. На 29 юли фактически никакво прѣдложение не е правено.

сериозно, но желае да продължаватъ прѣговоритѣ. Азъ заявихъ на Грея, че откогато вие сте му съобщили, че приемате всички негови прѣдложения за запазването на мира съ прѣдпоставката, щото Австрия да не извлѣче полза отъ това отлагане, за да бжде Сърбия разгромена, то положението, въ което вие се намирахте, очевидно се е промѣнило. Тогава нашитѣ отношения къмъ Германия не бѣха компрометирани. Слѣдъ изявленията на германския посланикъ въ Петербургъ върху руската мобилизация тѣзи отношения се промѣнили и на искането му е даденъ отъ васъ единствения отговоръ, какъвто една велика сила би могла да даде. Когато германскиятъ посланикъ се върналъ пакъ при васъ да се освѣдоми върху вашитѣ условия, вие сте ги формулирали съвършено въ друга свѣтлина. Сжщеврѣменно азъ настояхъ отново прѣдъ Грея да вземе въ съображение новосъздаденото положение, поради германската грѣшка, вслѣдствие акцията на германския посланикъ. Грей отговори, че проучава това и щѣлъ да се съобрази съ тѣзи аргументи.¹⁾

Английскиятъ посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Го-
шенъ до Английския лѣржавенъ секретаръ на
външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 98.

Берлинъ.

Държавниятъ секретаръ ми събщи, че веднага слѣдъ получаване на телеграмата, съ която князь Лихновски съобщава своя послѣденъ разговоръ съ васъ, той попиталъ австро-унгарското правителство, дали би приело едно посрѣдничество върху основата, щото неговитѣ войски да завзематъ Бѣлградъ или нѣкой други пунктъ и слѣдъ това да заяви, своитѣ искания. До сега не е получилъ никакъвъ отговоръ, но той се страхувалъ, че руската мобилизация срѣщу Австрия е увеличила мжнотиитѣ, понеже Австро-Унгария, която до сега мобилизирала само срѣщу Сърбия, ще счете, вѣроятно, като необходимо да мобилизира и срѣщу Русия. Държавниятъ секретаръ каза, че ако

¹⁾ *Оранж. кн. № 64.* Съ тѣзи съвършено неоснователни аргументи Русия убѣждава Грея за скжсването на отношенията.

вие заставите Русия въз основа на едно таково предложение да намъри едно споразумение и освѣнъ това да се въздържи да предприеме една агресивна постъпка, която може да я изложи прѣдъ Австро-Унгария, той още можелъ да се надѣва за запазването на европейския миръ.¹⁾

Той ме помоли неотложно да ви изложя тежкото положение на Германия спрѣмо руската мобилизация и спрѣмо военнитѣ приготовления, които, както той чулъ, били вземени въ Франция. Императорското правителство още не е заповѣдало никакви особени наредби отъ воененъ характеръ съ заключение на свикването на офицеритѣ въ отпуска, една мѣрка, която официално е послѣдвала чакъ слѣдъ вчерашното посѣщение на французкия посланикъ. Впрочемъ, трѣбва нѣщо бързо да се направи, понеже иначе щѣло да бжде твърдѣ късно; ако Германия мобилизира, то трѣбвало да се мобилизира на три страни. Той съжелява за това, понеже знаелъ, че Франция не желаела никаква война, но това щѣло да бжде военна необходимостъ.

Негово Прѣвъзходителство добави, че получената отъ князь Лихновски пощесъ телеграма съдържала нѣща²⁾, за които той научилъ съ съжаление, но никакъ не съ изненада; въ всѣки случай той призна изцѣло свободата и искреността, съ които вие сте говорили. Той ми каза сжщо, че тази телеграма пристигнала късно прѣзъ нощта въ Берлинъ. Ако би била по-рано пристигнала, то държавниятъ канцлеръ щѣлъ да ми говори по-инѣкъ, отколкото това прави сега.

Германскиятъ воененъ аташе въ Петербургъ до Кайзера на Германия.

Бѣла книга, приложение 18.

Петербургъ.

Вчера ми каза князь Трубецкой, слѣдъ като бѣ заставенъ, че телеграмата на Ваше Величество до императоръ Николая била веднага прѣдадена. „Слава Богу, че една телеграма на вашия кайзеръ е дошла“. Той ми каза веднага слѣдъ това, че телеграмата направила на императора дълбоко впечатление.

¹⁾ *Синя кн. № 98.* Когато прѣзъ това врѣме Германия прѣговаря по нататѣкъ за запазването на мира и интимни съ Англия и Франция, Русия се въоръжава за една война, защото никакви увѣрения отъ какъвто характеръ и да бждатъ не я задоволяватъ.

²⁾ *Синя кн. № 98.* Съобщението на Грея до Лихновски за «тона» и за неутралитета на Англия.

чатление, но понеже мобилизацията срѣщу Австрия била вече заповѣдана и Сазоновъ убѣдилъ Негово Величество, че не било вече възможно връщането назадъ, то Негово Величество за съжаление не можелъ да постъпи друго яче.¹⁾ Азъ му казахъ, че вината за непрѣдвиденитѣ послѣдствия носи много рано извършената мобилизация срѣщу Австро-Унгария, която е заплетена само въ една мѣстна война съ Сърбия; че германскиятъ отговоръ билъ твърдѣ ясенъ и че отговорността пада върху Русия, която игнорирала увѣрението на Австро-Унгария, че тя не възнамѣрява по никой начинъ териториялни придобивки отъ Сърбия. Австро-Унгария е мобилизирала срѣщу Сърбия, а не срѣщу Русия и за едно бързо намѣсване на Русия нѣмало никаква причина. По нататѣкъ азъ добавихъ, че въ Германия този начинъ на изказване въ Русия, а именно: «Ние не можемъ да оставимъ нашитѣ братя въ Сърбия да пропаднатъ,» слѣдъ страшното прѣстѣпление въ Сараево, не може повече да се разбере. Азъ му казахъ въ заключение, че не би трѣбвало да се очудва, ако Германия мобилизира своитѣ военни сили.

Кайзерътъ на Германия до Императора на Русия.

Бѣла кн., приложение № 23.

Моятъ посланикъ е натоваренъ да изтъкне прѣдъ Твоето правителство опасноститѣ и тежитѣ послѣдици на една мобилизация. Сжщо тоа азъ Ти го съобщихъ въ моята послѣдна телеграма. Австро-Унгария е мобилизирала само срѣщу Сърбия и именно само една частъ отъ своята армия. Ако Русия мобилизира срѣщу Австро-Унгария, каквото е сегашното Твое и на Твоето правителство съобщение, то не самосезастрашава посрѣдническата роля, съ която Ти ме натовари по най-приятелски начинъ и която азъ възприехъ по Твоята настоятелна молба, но става и невъзможна. Цѣлата тежестъ на рѣшението пада сега върху твоитѣ раменѣ. Тѣ ще носятъ отговорността за войната и за мира

Вилхелмъ.

¹⁾ *Бѣла кн. прилож. 18.* Отъ всичко това става ясно, че Сазоновъ е употребилъ всички усилия да убѣди Царя да избухне европейската война.

Императорът на Русия до Кайзера на Германия.

Бъла книга, приложение 23-а.

Азъ Ти благодаря отъ сърдце за твоя бързъ отговоръ. Изпращамъ довчера Татишчевъ съ инструкции. Влѣзлитѣ сега въ сила военни мѣрки сж били рѣшени още прѣди петъ дни,¹⁾ а именно за защита срѣщу приготовленията на Австрия. Надѣвамъ се отъ цѣлото си сърдце, че тѣзи приготовления по никой начинъ не ще повлияятъ на Твое то положение, като посрѣдникъ, което азъ високо цѣня. Ние се нуждаемъ отъ Твое то силно влияние върху Австрия, посрѣдствомъ което да се съгласи на едно споразумѣние съ насъ.

Николай.

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския посланикъ
въ Петербургъ, графъ Сцапари.

Черв. кн. № 50.

В и е н а.

За свѣдение и ориентиране на ваше прѣвъзходителство: Азъ се срѣщнахъ днесъ съ г. Шебеко. Той ми съобщи, че г. Сазоновъ билъ неприятно затрогнатъ поради моето отхвърляне на неговото прѣдложение чрѣзъ изявленията на Ваше Прѣвъзходителство прѣдъ него, като че ли ни най-малко не сж ставали размѣна на мисли между менъ и г. Шебеко.

Относително първия пунктъ, азъ дадохъ на Ваше Прѣвъзходителство телеграфически пълна свобода, а и нѣщо повече да направи въ разговора съ г. Сазоновъ относително нотата — което впрочемъ стана излишно слѣдъ обявяването на войната. Впрочемъ, всичко това може да се движи само въ рамкитѣ на изявленията, че ние никога не сме имали намѣрението да отстъпимъ нѣщо отъ пунктоветѣ на нотата. Сжщо азъ бихъ на-

¹⁾ *Бъла книга приложение 23-а.* Николай признава мобилизацията, че е станала прѣди 5 дни и дезавуира честнитѣ думи на министритѣ си и лъжитѣ на оранжевата и жълтата книги.

товарилъ, ваше прѣвъзходителство, да говори съ г. Сазоновъ специално за нашитѣ отношения съ Русия.

За гдѣто Сазоновъ се оплакалъ, какво между менъ и г. Шебеко не станала никаква размѣна на мисли, трѣбва да се е натъкналъ на грѣшка, понеже ние — г. Шебеко и азъ — прѣди два дни разисквахме върху актуелнитѣ въпроси. и г. посланикътъ ми потвърди, че той изложилъ подробно на Сазоновъ този разговоръ.¹⁾

Слѣдъ това г. Шебеко разказа, защо въ Петербургъ гледатъ на нашата достѣпка спрѣмо Сърбия съ такава загриженостъ. Ние сме били една велика държава, която възстава срѣщу малката сръбска държава, безъ да знаятъ въ Петербургъ нѣщо, какво възнамѣряваме да направимъ съ сжщата — дали ще заsegнемъ нейния суверенитетъ, като я унищожимъ напълно или пъкъ ще я разпокъсаме. Свързана исторически и съ други връзки съ Русия, послѣдната не може да бжде равнодушна за по нататъшната сѣдба на Сърбия. Въ Петербургъ се заели да подѣйствуватъ съ всичкото си влияние въ Бѣлградъ да изпълни всичкитѣ наши искания; впрочемъ въ едно врѣме, когато още не можеше да се знае, какви искания щѣхме да направимъ.²⁾ Но даже и относително тѣзи искания се пуснаха въ ходъ всички срѣдства, за да се прокара по възможностъ най-малкото.

Азъ напомнихъ на г. посланика, че повторно сме подчертали, какво ние не водимъ спрѣмо Сърбия никаква завоевателна политика, нито пъкъ искаме да накърнимъ нейния суверенитетъ, а искаме да създадемъ само едно положение, което ще ни даде сигурността срѣщу причиняванитѣ ни безпокойствия отъ страна на Сърбия. При това азъ му изтъкнахъ въ едно дълго изложение търпянитѣ отъ насъ отношения съ Сърбия. Сжщо дадохъ на г. Шебеко да разбере до каква голѣма степенъ е била виновна, макаръ разбира се срѣщу волята на ръководящитѣ фактори, руската дипломация за това положение. Въ по нататъшното течение на нашия разговоръ, азъ спомѣнахъ за наученото отъ менъ за руската мобилизация, и макаръ че тази послѣдната се ограничава въ военнитѣ области — Одеса, Киевъ и Казанъ, то тя има враждебенъ характеръ срѣщу Монархията. А относително причината на това — че азъ не зная да сжществува никакъвъ споръ между насъ и Русия. Австро-Унгария е мобилизирала изключително срѣщу Сърбия, а срѣщу Русия нито единъ човѣкъ, което би могло да се види отъ факта, че I, X и XI корпуси не сж мобилизирани. При обстоятелството обаче, че Русия очевидно мобили-

¹⁾ *Черв. кн. № 50.* Докладътъ на Шебеко въ оранж. кн. № 45 не може да се счита като пълень.

²⁾ Тукъ се констатира насърдението на Сазоновъ къмъ Сърбия.

зира срѣщу насъ, то и ние сме заставени по необходимостъ да разширимъ нашата мобилизация, съ което поискахъ да подчертая, че тази мѣрка, само по себе се разбира, нѣма никакъвъ неприятелски характеръ срѣщу Русия и изключително се явява само като необходима насрѣщна мѣрка на руската мобилизация.

Помолихъ г. Шебеко да съобщи това на своето правителство, което той ми обѣща. ¹⁾

Английскиятъ посланикъ въ Парижъ, сжръ В. Бертие до Английския държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 99.

Парижъ.

Прѣдседателятъ на французката република ми каза, че руското правителство получило отъ германското правителство съобщение, какво, ако Русия не спре своята мобилизация, Германия щѣла да мобилизира, обаче едно друго съобщение отъ Петербургъ казва, че германското съобщение било промѣнено и прѣдставлявало отъ себе си само единъ въпросъ — при какви условия Русия би могла да демобилизира? Отговорътъ гласялъ, че Русия била готова да демобилизира, ако Австро-Унгария даде утѣрение, че ще запази суверенитета на Сърбия и ще направи нѣкои отъ отправенитѣ до Сърбия искания, но неприети отъ тази, прѣдметъ на международни разисквания.²⁾

Прѣдседателятъ вѣрва, че Австро-Унгария не ще приеме тѣзи условия. Той е убѣденъ, че мирътъ между държавитѣ лежи въ ржцѣтъ на Англия. Ако правителството на Негово Величество би заявило, че Англия би дошла въ помощъ на Франция, въ случай на единъ конфликтъ между Франция и

¹⁾ Чер. кн. № 50. Синя кн. 95. Рускиятъ посланикъ въ Виена е билъ готовъ да си замине, поради обявяването войната на Сърбия, но Сазоновъ се билъ надѣвалъ да се случи нѣщо.

²⁾ Синя кн. № 99. Прѣдседателятъ съобщава руската форма, но неистински. Съ това той я силно смекчава. Вижъ оранж. кн. 60, синя кн. 97 и жълта кн. 104. Тамъ се изтъква, че Австрия е признала за европейски онфликтътъ ѝ съ Сърбия.

Германия, като резултатъ на сегашнитѣ усложнения между Австро-Унгария и Сърбия, то не би се дошло до никаква война, понеже Германия веднага би промѣнила своето поведение¹⁾.

Азъ му обяснихъ, колко тежко би било за правителството на Негово Величество да направи такава една декларация, но той каза, че остава на своето и че тя трѣбвало да послѣдва въ интереса на мира. Франция, каза той, била миролюбива. Тя не желае никаква война и всичко, каквото е направила до сега, се състояло въ приготвленията за мобилизация, за да не бжде изненадана. Французкото правителство ще съобщава всичко на нашето, каквото се случи по нататъкъ въ това направление. Имало положителни новини, че германскитѣ войски се събирали по-височинитѣ на Диденъ и Мецъ и били готови за война. Ако избухнѣла една всеобща война на континента, Англия щѣла неизбѣжно да бжде въвлечена за защита на своитѣ жизнени интереси. Едно сега дадено обяснение, че Велика Британия възнамѣрява да подкрѣпи Франция, която желае мира, би попрѣчило сигурно на Германия да се намѣси въ войната.

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ,

Синя кн. № 101.

Лондонъ.

Относително вашата телеграма отъ 29 юли.²⁾

Правителството на Негово Величество не може да приеме нито за мигъ прѣдложението на Канцлера и да се задѣлжи при такива условия за неутралитетъ.

Той изисква отъ насъ фактически, щото ние да стоимъ настрана, когато откъсва колониитѣ на Франция и когато би била бита Франция, т. е. когато Германия не завладѣе французки земи, съ изключение колониитѣ.

¹⁾ Прѣдседателятъ прѣдварително билъ убѣденъ, че Австрия щѣла да отхвърли това прѣдложение и заплашва Германия съ Англия!!

²⁾ Синя кн. 101. Синя кн. 85. Телеграмата на Гошенъ за разговора му съ Бетманъ Холвегъ за неутралитета на Германия.

Отъ гледището на дѣйствителността такава едно прѣдложение е неприемливо, защото Франция би могла, безъ да ѝ взематъ европейска земя, така да бѣде разгромена, че да загуби своето мѣсто на велика държава и да бѣде подчинена на германската политика.

Независимо отъ това за насъ би било позоръ да сключимъ съ Германия една дѣлка за смѣтка на Франция, — единъ позоръ, отъ който доброто име на тази страна никога не би се освободило.

Канцлерътъ изисква въ дѣйствителностъ отъ насъ да продадемъ и всичкитъ си задължения и интереси, каквито бихме имали по отношение на белгийския неутралитетъ. Ние не бихме могли сжщо и тази дѣлка да приемемъ.

Слѣдъ всичко това безполезно е да проучваме, дали изгледътъ за едно бѣдащо общо съглашение за неутралитетъ между Германия и Англия дава достатъчно реална полза, за да сѣрѣшимъ на това — да си вържимъ ржцѣтъ днесъ. Ние трѣбва непрѣменно да имаме пълната си свобода да постъпваме така, както го изискватъ обстоятелствата въ случай на едно неблагоприятно и болезнено развитие на сегашната криза, както ни я прѣдставлява прѣдъ очитъ канцлерътъ.

Говорете моля съ канцлера въ тази смисълъ и добавете сериозно, че единствениятъ начинъ, по който могатъ да се задържатъ добритъ отношения между Германия и Англия е въ по-нататъшната имъ задружна работа за запазване на европейския миръ. Ако ние успѣемъ върху това, отношенията между Германия и Англия *ipso facto* ще се подобрятъ и засилятъ. За да се постигне тази цѣль правителството на Негово Величество ще работи въ това направление съ пълната си искреностъ и най-добрата си воля.

Азъ искамъ да кажа още и това: ако може да се запази европейския миръ и се отстрани безопасно сегашната криза, то единственото мое старание ще бѣде да прѣдизвикамъ, каквото и да било съглашение, въ което може да вземе участие и Германия, чрѣзъ което тя ще бѣде сигурна, че никаква агресивна или неприятелска политика не ще се прѣслѣдва срѣщу нея и нейната съюзница отъ Франция, Русия и насъ било общо, било частно. Азъ желая това и за това, доколкото можахъ, така работихъ прѣзъ врѣме на послѣдната балканска криза и понеже Германия прѣслѣдваше съотвѣтната цѣль, нашитъ отношения станаха чувствително по-добри. Споменътъ за това стана сега много утопиченъ, за да може да добие реаленъ образъ. Обаче, ако сегашниятъ кризисъ, който е поостъръ отъ всѣки другъ, познатъ на генерациитъ въ Европа,

би прѣминалъ безопасно, надѣвамъ се, че улесненията и реакцията, които ще по-слѣдватъ отъ това, ще направятъ възможно едно по-тѣсно сближение на силитъ, отколкото е било възможно до сега.¹⁾

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитъ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Петербургъ, сжръ, Г. Бжкананъ.

Синя кн. № 103.

Лондонъ.

Германскиятъ посланикъ ми събщи, че Императорското правителство се стремяло да упражни влиянието си въ Австро-Унгария, щото слѣдъ като бѣдатъ завземани Бѣлградъ и една частъ отъ сръбската земя, да обѣщае да не прониква по нататъкъ, прѣзъ което врѣме силитъ ще се помжчатъ да склонятъ Сърбия да даде достатъчно удовлетворение на Австро-Унгария, за да се примири. Естествено австро-унгарскитъ войски ще очистятъ сръбската земя чакъ тогава, когато Дунавската монархия бѣде напълно задоволена. Азъ прѣдложихъ вчера това като най-добро срѣдство за подобрѣние на положението и ако има успѣхъ, надѣвамъ се сериозно, че по нататъшнитъ военни пригответления отъ всички страни ще се прѣкрятъ.

Рускиятъ посланикъ ми събщи за направеното отъ г. Сазоновъ и споменатото въ вашата телеграма отъ 30 юли условие²⁾ и изказа страха, че то не може да бѣде измѣнено; прѣкрати ли се обаче напредването на австро-унгарскитъ войски, слѣдъ като бѣде вземанъ Бѣлградъ, то азъ вървамъ, че прѣдложението на руския министръ на външнитъ работи, би могло да бѣде промѣнено, като се каже, че силитъ могатъ да проучатъ, какъ може Сърбия да задоволи напълно Австрия — безъ Сърбия да заплати съ сувереннитъ си права и независимостта си.

¹⁾ *Синя кн. № 101.* Въ тази телеграма, въ която Грей отхвърля прѣдложението на Германия, английското правителство е измислило официалното изложение на работата. Разговорътъ съ Лихновски отъ 1 августъ се напълно прѣмълчава. Би ли останала работата, както е посочена въ сини кн. 85 и 101, то съ това английската виновностъ въ войната е най-богато изтъкната.

²⁾ *Синя кн. № 103.* Вижъ синя кн. № 97.

Слѣдъ завладѣването на Бѣлградъ и съседнитѣ му земи, заяви ли Австро-Унгария съ готовностъ, че прѣкратава своето напредване и че желае да прѣговоря върху срѣдствата, съ които би могло да се постигне пълното съглашение, то надѣвамъ се, че и Русия ще се съгласи да прѣговоря и да прѣкрати своитѣ военни мѣрки, ако сторятъ и другитѣ това.

Всичко това е само единъ слабъ изгледъ да се запази мира, но то е единственото нѣщо, което азъ виждамъ, че би могло да запази мира, ако не се споразумѣе руския министръ на външнитѣ работи съ Берлинъ.

Съобщете това на министра на външнитѣ работи.¹⁾

Французкиятъ посланикъ въ Лондонъ, Полъ Камбонъ до Французкия министръ-прѣдседателъ и министръ на външнитѣ работи, Вивияни.

Жълта кн. № 108.

Лондонъ.

Князь Лихновски не е прѣдалъ никакъвъ отговоръ на искането, което сжръ Едуардъ Грей му отправи вчера, за да поиска отъ германското правителство една формула за намѣсата на четертѣхъ велики сили въ интереса на мира. Но моя германски колега запиталъ държавния секретаръ на външнитѣ работи върху военнитѣ приготовления на Англия.²⁾

Сжръ Едуардъ Грей му отговорилъ, че тѣ нѣмали никакъвъ нападателенъ характеръ, но че при сегашното положение на работитѣ на континента естествено било да се взематъ нѣкои прѣдпазителни мѣрки. Понеже въ Англия, както и въ Франция, се желае запазването на мира, то, ако въ Англия както и въ Франция се взематъ прѣдъ видъ защитителни мѣрки, това не означавало, че се отива къмъ цѣлтъ за едно агресивно приготовление.

¹⁾ Тукъ се дава пакъ доказателство, че Германия е съгласна напълно съ английската инициатива. Не ще съмнѣние, че Австро-Унгария би се съгласила на това. Но всичко зависѣше отъ Русия, за която Грей не се грижеше.

²⁾ *Жълта кн. № 108.* Това не е въ съгласие ни най-малко съ онова, което е въ по горния нумеръ, синя книга № 103.

Съобщенията, които Ваше Прѣвъзходителство ми отправи върху военнитѣ приготовления на Германия на французката граница, ми позволиха да покажа на сжръ Едуардъ Грея, че тукъ не се касае само за единъ конфликтъ между руското и австро-унгарското влияние; работата се състои въ опасността отъ една агресия, която би могла да прѣдизвика една всеобща война.

Сжръ Едуардъ Грей разбра моя възгледъ напълно и върва като менъ, че моментътъ е дошелъ да се взематъ всичкитѣ прѣдложения прѣдъ видъ и задружно да се разискватъ.¹⁾

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Парижъ, сжръ Ф. Бертие.

Синя кн. № 105.

Лондонъ.

Г. Камбонъ ми напомни днесъ за писмото, което му писахъ прѣди двѣ години и въ което ние се бѣхме съгласили, че били се застрашилъ сериозно европейския миръ, ние бихме се посвѣтвали, какво би трѣбвало да направимъ. Азъ прилагамъ тукъ прѣписъ на споменатото писмо, както и отговоръ на г. Камбонъ, за да го имате прѣдъ видъ при мнѣнието си. Той каза, че мирътъ на Европа никога не е билъ така сериозно застрашаванъ, както сега. Той не иска отъ мене едно формално заявление, че ние бихме се намѣсили, обаче желае да научи отъ менъ, какво сме намислили да правимъ при извѣстни обстоятелства. Като особено прѣдположение той имаше прѣдъ очи едно нападение отъ Германия върху Франция. Той ми прѣдаде единъ рапортъ, отъ който сжщо така прилагамъ прѣписъ и който казва, че нападателнитѣ военни приготовления на Германия по границата сж взели по широки размѣри, отколкото всички въ това отношение вземени мѣрки отъ Франция. Негово Прѣвъзходителство мислѣше,

¹⁾ *Жълта кн. № 108.* Вижъ синя кн. № 105. Съ помощта на безконтролни съобщения, сега Камбонъ раздѣля работата на австро-сръбски, руско-германски и германо-француски конфликти, за да си наредятъ работата.

че агресивността на Германия или би могла да вземе форма на нѣкакво искане спрѣмо Франция или пъкъ на едно искане, щото тя въ случай на една германо-руска война да се задѣлжи да запази неутралитетъ. Естествено, Франция не би могла да приеме никакви такива искания. ¹⁾

Азъ съобщихъ на посланика, че утрѣ сутринята ще има министерски съвѣтъ и че бихъ могълъ да говоря съ него слѣдъ обѣда.

Приложение I къмъ синя кн. №105.

Сжръ Едуардъ Грей до г. Полъ Камбонъ.

Лондонъ, 22 ноември 1912 година.

Драги ми посланико,

Отъ врѣме на врѣме прѣзъ послѣдната година армейски-тъ и флотски власти на Франция и Англия се съ-вѣтваха задружно; винаги се изтъкваше, че тѣзи размѣни на възгледи не бива да засѣгатъ свободата на рѣшенията на едното или другото правителство, тъй че въ нѣкакъвъ моментъ на бѣдащето да рѣши дали то трѣбва да подкрѣпи другото съ въоръжена сила или не. Ние бѣхме възприели, че една размѣна на възгледи между специалиститѣ хора не може да създаде никакво задѣлжение и че не би трѣбвало да се гледа на нея като на такава, която би могла да свърже едното или другото правителство при една евентуалностъ, която не е настѣпила и която може би никога не ще настѣпи. Напримѣръ, сегашното разположение на французката и на английската флоти не е създадено върху задѣлжението да влѣзатъ въ обща акция въ случай на война.

При все това тѣ изтъкнаха, че ако едното или другото правителство биха имали основателни причини да се опасаватъ отъ едно нападение отъ страна на една трета държава, безъ да е имало прѣдизвикателство за това, съществено би било да се знае, дали при тѣзи обстоятелства биха могли да разчитатъ на военната подкрѣпа на другата държава. Азъ одобрявамъ, щото, ако едното или другото правителство биха имали основателни причини, — безъ да е било прѣдизвика-но отъ тѣхъ

¹⁾ *Синя кн. № 105.* Нужно е да се спечели врѣме, за да се извършатъ англо-французкитѣ приготовления възъ основа на помощта, която трѣбва да даде Англия на Франция.

нападение на една трета държава или поради едно съ-битие, което застрашава общия миръ, — да очакватъ, едното правителство веднага да обмисли съ другото, дали не би трѣбвало двѣтѣ заедно да се противопоставятъ, за да попрѣчатъ на едно нападение и искрено да запазятъ мира, и въ такъвъ случай да потърсятъ мѣрkitѣ, върху които биха били съгласни заедно да дѣйствуватъ. Ако тѣзи мѣрки включватъ въ себи си една военна акция, то би трѣбвало плановетѣ на генералнитѣ ща-бове веднага да се обсъждатъ и правителствата биха били длѣжни да рѣшатъ върху резултатитѣ, които имъ се прѣдставятъ.

Приложение II къмъ синя кн. № 105.

Г. Полъ Камбонъ до сжръ Едуардъ Грей.

Лондонъ, 23 ноември 1912 год.

Драги сжръ Едуардъ Грей,

Съ вчерашното ви писмо, датирано отъ 22 ноември, ми напомняте, че прѣзъ послѣднитѣ години армейски-тъ и флотски власти на Франция и Велико Британия се срѣщали отъ врѣме на врѣме да размѣнятъ мисли; понеже постоянно се изтъквало, че тѣзи разговори не трѣбвало да ограничаватъ свободата на всѣко правителство въ бѣдаще да рѣшава, дали тѣ би трѣбвало да си укажатъ подкрѣпата едно на друго съ своитѣ въоръжени сили и че за двѣтѣ страни тѣзи разговори на специалиститѣ хора не съставляватъ никаква задѣлжителностъ и не трѣбвало да се гледа на тѣхъ като на задѣлжения, които биха принудили нашитѣ правителства въ извѣстна случай да дѣйствуватъ; че азъ всѣкога съмъ изтъквалъ прѣдъ васъ че, ако едно отъ двѣтѣ правителства би имало основателни причини да се страхува отъ едно непрѣдизвикано нападение отъ страна на една трета държава, то важно би било да се проучи, дали то би могло да разчита на въоръжената помощъ на другото.

Вашето писмо отговаря на тази забѣлѣжка и азъ съмъ упълномощенъ да ви заява, че въ случай, когато едно отъ двѣтѣ правителства има сериозно основание, било паради нападението на една трета държава, да се страхува или поради едно застрашаващо всеобщия миръ събитие, то това правителство веднага да проучи заедно съ другото, дали двѣтѣ правителства би трѣбвало да дѣйствуватъ по споразумѣние, за да

се противопоставят на едно нападение или да запазят мира. Въ такъв случай двѣтѣ правителства биха се посѣвѣтали върху мѣрките, върху които биха се съгласили, за да дѣйствуватъ заедно. Ако тѣзи мѣрки би трѣбвало да включатъ въ себе се едно дѣйствие, то двѣтѣ правителства трѣбва да обсъждатъ плановѣтѣ на своитѣ генерални щабове и тогава тѣ да пристѣпятъ къмъ послѣдствията, до които ще го доведатъ тѣзи планове.¹⁾

Принцъ Хенрихъ Пруски до Краля на Англия.

Ново издание бѣлата книга, отдѣлъ 5—I.

Отъ вчера съмъ тукъ и съобщихъ, каквото ми каза Ти по такъвъ приятелски начинъ въ Букинганския палатъ миналата недѣля, на Вилхелма, който посрѣщна твоего послание съ благодарностъ.

Вилхелмъ, който е твърдѣ загриженъ, направи всичко възможно да удовлетвори молбата на Николая, да работи за запазването на мира. Той се намира въ непрѣкъснати телеграфически сношения съ Николая, който потвърди новината, че заповѣдалъ да се взематъ военни мѣрки, които се равнявали на една мобилизация и че тѣзи мѣрки били вземени още прѣди 5 дни.

Освѣнъ това ние получаваме новини, че Франция прави военни приготовления, когато ние не сме взели никакви мѣрки, вслѣдствие на което бихме могли да бждемъ изнасилени всѣки моментъ, ако нашитѣ съсѣди продължаватъ да се приготвяватъ. Това би означавало една европейска война.

Ако Ти дѣйствително и искрено желаешъ да попрѣчишъ на това страшно нещастие, тогава азъ се осмѣлявамъ да Ти прѣдложа да упражнишъ своето влияние надъ Русия и Франция, щото тѣ да останатъ неутрални. Споредъ моето мнѣние това би било отъ най голѣма полза и азъ го смѣтамъ за сигурна и може би за единичката възможностъ да се запази мира на Европа. Бихъ могълъ да добавя, че сега много повече отколкото всѣки другъ пѣтъ Германия и Англия трѣбва да се под-

¹⁾ Сил. кн. № 105. Като трето приложение стои въ синя кн. № 105 една французка нота, писмо на Вивияни до полъ Камбонъ върху застрашителнитѣ военни приготовления на Германия. Този документъ е въ съгласие съ една телеграма на Вивияни до Полъ Камбонъ. Тя се печата въ жѣлта книга № 105.

крѣпятъ взаимно, за да се попрѣчи на едно страшно зло, което инѣкъ изглежда неотстранимо.

Повѣрвай ми, че Вилхелмъ влага въ своитѣ стремления за запазването на мира най-голѣмата си искренностъ, обаче военнитѣ приготовления на неговитѣ дѣѣ съсѣдки могатъ най-сетнѣ да го принудятъ да послѣдва тѣхния примѣръ за сигурността на неговата собствена страна, която сигурностъ инѣкъ би станала обезцѣнена. Азъ съобщихъ на Вилхелма за моята телеграма до Тебе и се надѣвамъ, че Ти ще посрѣщнешъ моето съобщение съ сжшия приятелски духъ, какъвто я прѣдизвика.

Хенрихъ.

Кралятъ на Англия до Принцъ Хенрихъ Пруски.

Ново издание на бѣлата книга, отдѣлъ 5—II

Благодаря за твоята телеграма. Много се радвамъ да слушамъ за усилията на Вилхелма да се съгласятъ съ Николая за запазването на мира. Азъ имамъ най-сериозното желание, щото едно такова нещастие, като една европейска война, която никакъ не е добръ да се създава, въпрѣки всичко да може да бжде отбѣгната. Моето правителство прави всичко, каквото му е възможно, за да внуши на Русия и на Франция да прѣкратятъ по натагашнитѣ военни приготовления въ случай, че Австрия се задоволи съ завладяването на Бѣлградъ и съсѣдната му сръбска земя, като залогъ за едно мирно уреждане на нейнитѣ искания, когато сжщеврѣменно другитѣ страни сж спрѣли своитѣ военни приготовления.¹⁾ Азъ вѣрвамъ че Вилхелмъ ще приложи своето голѣмо влияние, за да накара Австрия да приеме това прѣдложение; така той би доказалъ, че Германия и Франция работятъ заедно,

¹⁾ Ново издание на бѣлата книга, отдѣлъ 5—II. Английското правителство оставя Русия да произвѣжда своята мобилизация, безъ да прѣкъсва солидарността си съ нея.

за да попрѣчатъ на една катастрофа, каквато би била една международна война. Моля, увѣрете Вилхелма, че азъ правя всичко, а и по-нататъкъ ще правя онова, което е въ моята сила, за да се запази Европейския миръ. ¹⁾

Георгъ.

¹⁾ Ново издание на бѣлата книга. отдѣлъ 5---II. Това не стана. Кралъ Георгъ се обръща чакъ на 1 августъ, когато бѣ послѣдвало обявяването на войната, до Николая и когато сжръ Едуардъ Грей вмѣсто да дѣйствува въ Петербургъ, се занимаваше съ френско-английскитѣ прѣговори, които доведоха до съюзъ.

31 юли.

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарскитѣ посла-
ници въ Лондонъ и Петербургъ.

Черв. кн. № 51.

В и е н а.

Телеграфирахъ въ Берлинъ следното :

Г. фонъ Чирски, споредъ както билъ натоваренъ, направи вчера тукъ съобщение върху единъ разговоръ между сжръ Едуардъ Грей и князь Лихновски, въ които английскитѣ секретаръ съобщилъ на германския посланикъ слѣдното :

Сазоновъ донесълъ до английското правителство, че той, слѣдъ обявяването на войната отъ Австро-Унгария на Сърбия, не билъ повече въ положение да прѣговаря направо съ Австро-Унгария и заради това изказалъ молбата, щото Англия пакъ да прѣдприеме своето посрѣдничество. Като прѣдпоставка руското правителство поставя прѣдварителното спиране на неприятелскитѣ дѣйствия срѣщу Сърбия.

По поводъ на това руско изявление сжръ Едуардъ Грей забѣлѣзълъ на князь Лихновски, че Англия мисли за посрѣдничеството на четертѣхъ държави и държи на това, като необходимо, ако не избухне една свѣтска война.

Моля Ваше Пръвзходителство да поблагодарите на г държавния секретаръ за направеното намъ чрѣзъ г. фонъ Чирски съобщение и да му заявите, че въпрѣки промѣната, която е настъпила отъ тогава, благодарение мобилизацията на Русия, на драго сърдце сме били готови да се доближимъ до прѣдложението на сжръ Едуардъ Грей да посрѣдничи между насъ и Сърбия.

Прѣдпоставкитѣ на нашия възгледъ сж били естествено, щото нашата военна акция срѣщу Сърбия да бжде приврѣ-
менна и че англискиятъ кабинетъ ще застави руското прави-
телство да прѣкрати насочената срѣщу насъ мобилизация, въ
какъвто случай, само по себе се разбира, че ние, които
бѣхме принудени отъ сжщата да вземемъ нужнитѣ отбрани-
телни мѣрки въ Галиция, веднага бихме ги прѣкратили.¹⁾

Австро-унгарскиятъ посланикъ въ Петербургъ, графъ
Сцапари до Австро-унгарския министръ на вън-
нитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Черв. кн. № 52.

Петербургъ.

Днесъ сутринята рано се издаде заповѣдъ за обща мо-
билизация на армията и флотата.

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарскитѣ прѣдста-
вители въ чужбина,

Черв. кн. № 53.

Виена.

За сведение на Ваше Пръвзходителство и за ржковод-
ство прѣдъ тамошното правителство:

¹⁾ Черв. кн. № 61. Това е чисто и просто приемане на посрѣдни-
ческото прѣдложение на Грея, съ което сега Германия и Австро-Унгария
се съгласяватъ напълно.

Понеже отъ Руското правителство е заповѣдана мобили-
зация на нашата граница, то ние сме принудени да вземемъ
военни мѣрки въ Галиция.

Тѣзи мѣрки сж отъ чисто отбранителенъ характеръ и
изключително подъ натиска на рускитѣ приготовления, за които
ние съжеляваме, понеже сами нѣмаме никакви агресивни намѣ-
рения срѣщу Русия и желаемъ продължаването на сегашнитѣ
добри съсѣдски отношения.

Между това, отговарящитѣ на положението прѣговори
между Виенския и Петербургския кабинети, отъ които се на-
дѣваме за едно всестранно успокояване, продължаватъ.

Английскиятъ посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ
до Англиския държавенъ секретаръ на външнитѣ
работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя книга № 108.

Берлинъ.

Канцлерътъ ми събщи, че неговитѣ усилия да въздѣйствува
въ Виена за мира и за умѣреностъ сж станали твърдѣ затруд-
нени поради руската мобилизация срѣщу Австрия. Той направилъ
всичко, което било възможно, за да постигне въ Виена цѣльта,
а може би и нѣщо повече, което би било приемливо отъ Балъ
Плацъ. При все това той не могълъ да остави своята страна
незащитена, защото врѣмето щѣло да бжде използвано отъ
другитѣ държави; и ако, както сега научава, Русия вземе военни
мѣрки сжщо и срѣщу Германия, то за него не било възможно
да остане спокоенъ. Той пожела да ми събщи, че било твър-
дѣ възможно какво германското правителство въ най-кратко врѣме,
може би още днесъ, щѣло да вземе твърдѣ сериозни мѣрки;
дѣйствително, той бѣше тъкмо въ намѣрение да отиде на
ауденция при Кайзера. Негово Пръвзходителство добави, че
новината за активнитѣ приготовления на руско-германската
граница тъкмо въ този моментъ му достигнала, когато Царътъ
помолилъ Кайзера въ името на тѣхното старо приятелство да
посрѣдничи въ Виена и когато Кайзерътъ дѣйствително се
отзовалъ на тази молба.

Английският посланик въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ, до Английския държавен секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 109.

Берлинъ.

Азъ прочетохъ днесъ сутринята на държавния канцлеръ по негова покана прѣпратения отъ Васъ до менъ телеграфически отговоръ¹⁾ за английския неутралитетъ, въ случай на война. Негово Прѣвъзходителство бѣше толкова много занятъ съ новината върху рускитѣ приготовления по цѣлата граница, за които азъ непосредствено споменахъ въ току що изпратената отъ менъ телеграма, че той посрѣщна вашия отговоръ безъ внимание. Той ме помоли да му оставя току що прочетеното съобщение като меморандумъ, понеже замислялъ за единъ отговоръ върху това и защото, притрупанъ сега съ толкова сериозни нѣща, не билъ сигуренъ, че всички пунктове ще му останатъ въ паметта. Заради това азъ му прѣдадохъ на рѣка съдържанието на вашето писмо при условието, че същото ще го счита като частъ отъ единъ разговоръ между менъ и него, а не като единъ официаленъ документъ. Негово Прѣвъзходителство се съгласи съ това.

Английският държавен секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Петербургъ, сжръ Г. Бжкананъ,

Синя книга № 110.

Лондонъ.

Германският посланикъ ми събщи, че, като резултатъ на инициативата на германското правителство, станала една срѣща между австрийския министъръ на външнитѣ работи и руския посланикъ въ Виена. Австро-унгарският посланикъ въ Петербургъ билъ същевременно увѣдоменъ да се съѣдва съ

¹⁾ *Синя кн. № 109. Вижъ синя кн. № 101.*

руския министъръ на външнитѣ работи и да му даде обяснения върху австрийския ултиматумъ до Сърбия, както и да обсъдятъ заедно прѣдложенията и въпроситѣ, които засѣгатъ прѣко руско-австрийскитѣ отношения. На едно възражение на Русия върху мобилизиранитѣ 8 австро-унгарски армейски корпуси може да бжде подчертано, че това число не е твърдѣ голѣмо срѣщу 400.000 сърби. Германският посланикъ ме помоли, да съмъ могаль да подѣйствувамъ на руското правителство, щото то да покаже добра воля при прѣговоритѣ и да прѣкрати своитѣ военни приготовления.

Голѣмо задоволство почувствувахъ, че разговоритѣ между Австро-Унгария и Русия сж били започнати отново, и азъ ви моля да съобщите на министра на външнитѣ работи, че се сериозно надѣвамъ, какво той ще ги насърчи.

Казахъ на германския посланикъ, че не виждамъ, какъ Русия ще може да бжде заставена да пристѣпи къмъ прѣустановяване на военнитѣ мѣрки, ако Австро-Унгария не опрѣдѣли нѣкаква граница, до която може да достигне навлизането на нейнитѣ войски въ Сърбия.

Английският държавен секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ.

Синя кн. № 111.

Лондонъ.

Надѣвамъ се, че воденитѣ за сега между Австро-Унгария и Русия разговори ще доведатъ до единъ задоволителенъ резултатъ. Камъкътъ, о който се разбиваше всичко до сега, се образуваше отъ недовѣрието на Австро-Унгария къмъ увѣренията на Сърбия и отъ недовѣрието на Русия спрѣмо намѣрението на Австро-Унгария, относително цѣлостта и независимостта на Сърбия. У мене се породила идеята, че въ случай, когато това недовѣрие въ Виена и Петербургъ прѣчи за едно разрѣшение, то Германия да сондира Виена и Петербургъ, за да узнае, дали би било възможно за четертѣхъ незаинтересувани държави да прѣдложатъ на Австрия да заяви прѣдварително, като ѝ гарантиратъ, че ще получи пълно удовлетворение за своитѣ искания къмъ Сърбия, че тя не ще засѣгне нито сръбския суверенитетъ, нито цѣлостта на сръбскитѣ територии. Както знаете, Ваше Прѣвъзходителство, Австрия изказа вече намѣ-

рението да ги респектира. Русия ще може да бжде уведомена отъ четертѣхъ велики държави, че тѣ биха попрѣчили, щото австрийскитѣ искания да накърнятъ сръбската цѣлостъ и суверенитетъ. Естествено силитѣ ще трѣбва да спратъ военнитѣ операции и приготовления.

Попитайте държавния секретаръ върху това прѣдложение,¹⁾ дали Германия би могла да направи нѣкое умѣстно прѣдложение, отъ което би могло да се види, че Германия и Австрия се стремятъ да запазятъ мира на Европа и ако единъ отказъ на Русия и на Франция да приематъ казаното прѣдложение би билъ неразуменъ, азъ бихъ подкрѣпилъ такова едно прѣдложение въ Парижъ и Петербургъ и именно бихъ заявилъ, че, ако Русия и Франция не го приематъ, то правителството на Негово Величество не би се интересувало въ нищо отъ послѣдствията, които биха настѣпили; отъ друга страна азъ казахъ на германския посланикъ още и това, че ако Франция бжде въвлечена въ войната, това ще бжде отъ значение и за насъ.²⁾

Царьтъ на Русия до Кайзера на Германия.

Бѣла книга, мемоаръ.

Благодаря Ти отъ сърдце за Твоето посрѣдничество, което дава лжчъ отъ надежда, че въпрѣки всичко това, всичко ще се свърши мирно. Технически е невъзможно да прѣкратимъ нашитѣ военни приготовления, които сж станали необходими поради мобилизацията на Австрия.³⁾ Ние сме далечъ отъ да желаемъ една война. До когато продължаватъ прѣговоритѣ съ Австрия за Сърбия, Моитѣ войски не ще прѣдприематъ никаква прѣдизвикателна акция. Давамъ Ти моята честна дума за това. Довѣрявамъ се съ всичката си сила на Божията милостъ и се надѣвамъ за успѣха на Твоето посрѣдничество въ Виена за благодарнството на Нашитѣ страни и за мира на Европа.

Твоя сърдечно прѣданныя ти: *Николай.*

¹⁾ *Синя кн. № 111.* Тукъ както се вижда не се касае никакъ за едно ново прѣдложение, а се преценира послѣдното прѣдложение на Грея.

²⁾ *Синя кн. № 111.* Тѣзи трогателни обѣщания на Грея се изтѣкватъ постоянно, когато Германия се мжчи да постигне едно австро-руско споразумѣние. Но Грей винаги добавя — ако и Франция се намѣси тогава?..

³⁾ *Бѣла кн. мемоаръ.* Подчерта се вече неискреностъта на това твърдѣние.

Кайзерьтъ на Германия до Императора на Русия.¹⁾

Бѣла книга, мемоаръ.

Въ отговоръ на Твоя апелъкъмъ Моето приятелство и на Твоята молба за Моята помощъ, азъ прѣдприехъ една посрѣдническа акция между твоето и австро-унгарското правителства. Прѣзъ врѣме на тази акция Твоитѣ войски сж били мобилизирани сръщу съюзната Менъ Австро-Унгария, чрѣзъ което, както вече ти съобщихъ, Моето посрѣдничество е станало почти илюзорно. Въпрѣки това, Азъ го продължавахъ. Сега получихъ сигурни новини върху сериознитѣ военни приготовления и на Моитѣ източни граници. Отговорността за сигурността на Моята държава Ме принуждава да вземе съотвѣтнитѣ отбранителни мѣрки. Съ Моитѣ старания за запазването на свѣтския миръ Азъ отидохъ до най-крайната възможна граница. Не Азъ нося отговорността за нещастieto, което застрашава сега цѣлия цивилизованъ свѣтъ. Даже и въ този моментъ лежи въ Твоитѣ рѣцѣ да отстранишъ това зло. Никой не застрашава на Русия честъта и величието, които вслѣдствие на Моето посрѣдничество би могли да бждатъ запазени. Моето приятелство къмъ Тебъ, което се създаде при смъртното легло на Моя Дѣдо, и къмъ Твоята държава, всѣкога Ми е било свето и Азъ всѣкога съмъ застава върно на страната на Русия, когато тя се е намирала въ тежко положение, особено прѣзъ послѣдната война. Мирьтъ на Европа още може да се запази отъ Тебъ, ако Русия се рѣши да прѣкрати военнитѣ мѣрки, които заплашватъ Германия и Австро-Унгария.

Английскитѣ посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ до Английския държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 112.

Берлинъ.

Споредъ едно съобщение, което германското правителство току що получи отъ своя посланикъ въ Петербургъ, цѣлата

¹⁾ *Бѣла книга, мемоаръ.* Тази телеграма се кръстосва съ по-рано дадената телеграма на Царя.

армия и цѣлата флота на Русия сж мобилизирани. Държавният канцлеръ ми каза, че правителството незабавно ще обяви положението на военна опасностъ, понеже цѣлата руска мобилизация може да бжде насочена само срѣщу Германия и слѣдъ това ще послѣдва веднага мобилизацията. Негово Прѣвзходителство заяви, че обявяването на „военната опасностъ“ означава вземането на извѣстни военни прѣдпазителни мѣрки, които трѣбвало да бждатъ вземени, когато сж смутени отношенията съ една чужда страна.

Негово Прѣвзходителство добави, че тази петербургска новина изглеждало да туря край на всѣка надежда за едно мирно разрѣшение на конфликта. Германия трѣбвало да бжде готова сега за всички възможности.

Азъ го попитахъ, дали той при все това не би упражнилъ върху виенскитѣ мѣродавни кръгове натискъ, чрѣзъ който самитѣ тѣ въ името на общитѣ интереси съ Русия да дадатъ увѣренията и веднага да се покажатъ готови да продължаватъ прѣговоритѣ по нататъкъ върху една по приятелска основа. Той отговори, че помолилъ снощи Австро-Унгария да даде върху вашето послѣдно прѣдложение отговоръ и че получилъ такъвъ, който гласялъ, че министрътъ на външнитѣ работи днесъ ранѣ щѣлъ да изслуша желанието на императора Францъ Иосифъ.

Английскиятъ посланикъ въ Петербургъ, сжръ Г. Бжкананъ до Английския държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 113.

Петербуургъ.

Рѣшено било вече да се обяви общата мобилизация.

Това рѣшение е резултатъ на рапорта, който пристигналъ отъ руското посолство въ Виена и който казвалъ, че Австро-Унгария била рѣшена да не стане посрѣдничеството на държавитѣ и че тя щѣла да заповѣда на своитѣ войски да настѣпятъ сжщо така срѣщу Русия, както и срѣщу Сърбия. Русия има сжщо причини да приеме, че Германия прѣдприема

активни военни приготовления и Русия не може да се остави, щото Германия да я изпрѣвари.¹⁾

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английскитѣ посланици въ Парижъ и Берлинъ.

Синя кн. № 114.

Лондонъ.

Азъ още вѣрвамъ, че положението не е напълно безнадеждно, но понеже мобилизацията на Германия е прѣдстояща, за правителството на Негово Величество е извънредно важно, съ огледъ къмъ сжществуващитѣ договори, да попита, дали французкото (германското) правителство би искало да зачете неутралитета на Белгия до тогава, до когато никоя друга държава не го наруши.

Сжщиятъ въпросъ ще бжде отправенъ на германското (французкото) правителство. Важно е, щото бързо да се отговори.²⁾

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския пълномощенъ министръ въ Брюкселъ, сжръ Ф. Вилие.

Синя кн. № 115.

Лондонъ.

Прѣдъ видъ на сжществуващитѣ договори, моля съобщете на белгийския министръ на външнитѣ работи, че вслѣдствие на опасността отъ една европейска война азъ съмъ попиталъ

¹⁾ *Синя кн. № 113.* Единъ такъвъ рапортъ естествено не сжществува въ оранж. книга и не може да сжществува, понеже Австро-Унгария бѣ готова за посрѣдничеството и се бѣ присъединила къмъ прѣдложението на Англия. Значи Бжкананъ лъже. Сжщиятъ Бжкананъ, който разправя за руска мобилизация, бѣ по рано казалъ, че такава мѣрка означава война.

²⁾ *Синя кн. № 114.* Тукъ Едуардъ Грей самъ отсича белгийскитѣ неутралитетъ, безъ да пита други държави.

правителствата на Франция и Германия, дали всъко едно отъ тѣхъ би запазило неутралитета на Белгия до тогава, до когато не бжде нарушенъ отъ никоя друга държава.

Кажете, че азъ разбирамъ, какво белгийското правителство съ всичкитѣ си сили ще пази своя неутралитетъ сжщо така, както това азъ искамъ и очаквамъ отъ другитѣ държави.

Помолете белгийското правителство за най-бързъ отговоръ.

Рускиятъ посланикъ въ Виена, Шебеко до Руския министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ.

Оранжев. кн. № 66.

Виена.

Въпрѣки общата мобилизация азъ продължавамъ размѣната на мисли съ графъ Берхтолдъ и съ неговитѣ сътрудници. Всички подчертаватъ липсата на агресивни намѣрения у Австрия и отричатъ всѣко завоевателно намѣрение по отношение на Сърбѣя, но и всички подчертаватъ необходимостта за Австрия да продължи започнатитѣ акции и да даде на Сърбия единъ сериозенъ урокъ, който може да служи за гаранция въ бждащето.¹⁾

Австро-унгарскиятъ посланикъ въ Петербургъ, графъ Сцапари до Австро-унгарския министръ на външнитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Черв. кн. № 55.

Петербургъ.

Получихъ телеграмата на Ваше Прѣвъзходителство отъ 30 того.

¹⁾ Оранжев. кн. № 66. Въ сжщата смисълъ Бжнзень съобщава, синя кн. № 118, за австро-рускитѣ разговори въ Виена. Мендорфъ споредъ синя кн. 118 билъ натоваренъ да опровергае това съобщение прѣдъ Грея.

Много добръ сте схванали моята телеграма отъ 29 того, че азъ, безъ да съмъ билъ натоваренъ, съмъ влѣзълъ въ близкъ разговоръ съ Сазоновъ върху основното положение, за което съмъ натоваренъ отново за сега да прѣговарямъ, безъ обаче становищата на двѣтѣ страни да се доближаватъ.

Впрочемъ отъ воденитѣ разговори на германския посланикъ съ руския министръ на външнитѣ работи излиза на явѣ, че Русия, даже съ едно формално заявление, отъ страна на Австро-Унгария, какво тя нито ще намали сръбската територия, нито ще нѣкърни сръбския суверенитетъ, нито пъкъ ще засѣгне рускитѣ балкански и други интереси, не била се задоволила и още тогава руската обща мобилизация била заповѣдана.

Белгийскиятъ министръ на външнитѣ работи Дави-
ньонъ до Всички белгийски прѣдставители въ
странство,

Сива кн. № 10.

Брюкселъ.

Военниятъ министръ ми събщи, че мобилизацията била зповѣдана и че сжбота, 1 августъ, билъ първия мобилизационенъ день.

Белгийскиятъ министръ на Външнитѣ работи, Дави-
ньонъ до Белгийскитѣ пълномощни министри въ
Парижъ, Лондонъ и Берлинъ.

Сива кн. № 11.

Брюкселъ.

Английскиятъ пълномощенъ министръ ме помоли да ми говори върху една неотложена работа и ми направи слѣдното съобщение, което искалъ да ми направи драгоvolно още прѣдъ нѣколко дни. Вслѣдствие възможността отъ една европей-

ска война, сжръ Едуардъ Грей попиталъ по отдѣлно французкото и германско правителства, дали всѣко едно отъ тѣхъ би било готово да запази белгийския неутралитетъ, въ случай че никоя друга държава не го наруши.

«Прѣдъ видъ сжществуващитѣ договори азъ съмъ натоваренъ да съобща на белгийския министръ на външнитѣ работи за слѣднето и да заявя, какво сжръ Едуардъ Грей очаква, че Белгия ще направи най-възможното, за да запази своя неутралитетъ и че тя желае и очаква, щото и другитѣ държави да го зачитатъ и пазятъ.»

Азъ побързахъ да изкажа благодарността си на сжръ Ф. Вилие за това съобщение, което белгийското правителство го особено цѣни и добавихъ, че Англия и другитѣ държави, които сж гарантирали нашата независимостъ, могатъ да бждатъ увѣрени, че не бихме пропуснали никое срѣдство, за да запазимъ нашия неутралитетъ и че ние сме били убѣдени, че другитѣ държави, прѣдъ видъ на извънредно приятелскитѣ и напълно довѣрителни отношения, които постоянно сме подържали съ тѣхъ, сжщо така биха зачитали и пазили този неутралитетъ.

Не пропуснахъ да подчертая, че нашитѣ военни сили, които вслѣдствие на нашето неотдавнашно реорганизиране сж достатъчно развити, ни позволяватъ, въ случай на нахърнение на нашата земя, енергично да я защищаваме.

Слѣдъ това въ продължение на разговора сжръ Францисъ нѣкакъ бѣ зачуденъ върху скоростта, съ която ние рѣшихме мобилизацията на нашата войска. Азъ му изтъкнахъ, че Холандия прѣди насъ вече е била взела такова рѣшение, а и отъ друга страна, какво нашиятъ новъ воененъ режимъ сжществува много отъ кратко врѣме и по този случай е трѣбвало да се рѣшимъ да прибѣгнемъ къмъ пълнитѣ мѣрки по-скоро. Нашитѣ съсѣди и държавитѣ покровителки би трѣбвало да видятъ въ това наше рѣшение желанието ни и нашата твърда воля за собственото запазване на нашия неутралитетъ.

Сжръ Францисъ Вилие ми се виде доволенъ отъ моя отговоръ и ми съобщи, че неговото правителство очаквало този отговоръ, за да продължава прѣговоритѣ съ Франция и Германия, чиито резултати щѣлъ да ми съобщи.

Белгийскиятъ министръ на външнитѣ работи Дави- ньонъ до Белгийскитѣ пълномощни министри въ Парижъ, Лондонъ и Берлинъ.

Сива кн. № 12.

Б р ю к с е л ъ.

Въ течението на единъ разговоръ, който главния секретаръ на моето министерството баронъ ванъ деръ Хелстъ е ималъ съ фонъ Беловъ, обяснилъ на германския пълномощенъ министръ значението на прѣдприетитѣ отъ насъ военни мѣрки и му казълъ, че тѣ били резултатъ на нашата воля да изпълнимъ нашитѣ международни задължения и не означавали по никакъвъ начинъ нѣкакво поведение на недовѣрие спрѣмо нашитѣ съсѣди.

Главниятъ секретаръ попиталъ слѣдъ това германския пълномощенъ министръ, дали знаелъ за разговора, който той ималъ съ неговия прѣдшественикъ г. фонъ Флотовъ, както и за отговора на държавния канцлеръ, съ когото тои натоварилъ пълномощния министръ.

Въ течението на спора, изникналъ по поводъ изложение то на холандския проектъ за Флисингинскитѣ укрѣпления въ 1911, нѣкой вѣстници твърдяха, че въ случй на една германско—французка война нашиятъ неутралитетъ щѣлъ да бжде нарушенъ отъ Германия.

Министерството на външнитѣ работи се ръководило отъ идеята, щото при разискванията на външната политика въ германския райхстагъ да се дадатъ обяснения, чрѣзъ които да може да се примири общественото мнѣние и да се оталожи недовѣрието, което за отношенията между двѣтъ страни би било за съжаление.

Г. Бетманъ Холвегъ отговорилъ, че спрѣмо чувството, което ни е накарало да направимъ тази постѣпка, той билъ твърдѣ отзивчивъ. Той заявилъ, че Германия нѣмала никакво намѣрение да наруши нашия неутралитетъ, но мислилъ, че Германия, ако би дала една публична декларация за това, би отслабила своето военно мѣсто спрѣмо Франция, която, осигурена отъ къмъ сѣверъ, всички свои военни сили би ги прѣмѣстила на изтокъ.

Баронъ ванъ деръ Хелстъ казалъ по нататъкъ, че разбира напълно изказанитѣ срѣщу исканата публична декларация възражения отъ г. фонъ Бетманъ Холвегъ и той напомнилъ, че отъ тогава, 1913 година, г. фонъ Яговъ въ бюджетар-

ната комисия на райхстага давалъ успокоителни изявления върху зачитането на белгийския неутралитетъ.

Г. фонъ Беловъ отговорилъ, че билъ увѣдоменъ за разговора съ г. фонъ Флотовъ и билъ сигуренъ, че изказаното по онова време чувство не щѣлъ да го измѣни.

Приложение къмъ сива кн. № 12.

Белгийскиятъ пълномощенъ министръ въ Берлинъ до Белгийския министръ на външнитѣ работи, Давиньонъ.

Берлинъ, 2 май 1913.

Имамъ честь да ви донеса до знанието за даденитѣ обяснения отъ държавния секретаръ на външнитѣ работи и военния министръ върху белгийския неутралитетъ, споредъ официоза «Нордъ Дойче Алгемайне Цайтунгъ», дадени прѣзъ време на заседанието на бюджетарната комисия въ райхстага отъ 29 априль:

«Единъ социалъ демократически депутатъ каза: Въ Белгия гледатъ съ загриженостъ спрѣмо една германо-французка война, защото се страхуватъ, че Германия не ще пази белгийския неутралитетъ.

«Г. Фонъ Яговъ, държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, отговори: Белгийскиятъ неутралитетъ е опрѣдѣленъ чрѣзъ международни съглашения и Германия е рѣшена да пази тѣзи съглашения.

«Това изявление не задоволи другъ единъ членъ на социалъ демократическата партия. Г. фонъ Яговъ заяви, че прияснитѣ думи, които той изказалъ, върху отношенията на Германия съ Белгия не може нищо да прибави.

«На по нататашнитѣ запитвания на единъ социалъ демократически депутатъ възрази военниятъ министръ фонъ Херингенъ: «Белгия не играе никаква роля въ основата на проекта на германската военна организация; този проектъ е основанъ върху положението на изтокъ. Германия не ще изпусне отъ очи, че белгийскиятъ неутралитетъ е гарантиранъ чрѣзъ международни договори.

«Понеже единъ членъ на прогресивната партия говори още единъ пѣтъ върху Белгия, г. държавниятъ секретаръ,

фонъ Яговъ забѣлѣжи отново, че неговото обяснение за Белгия било достатъчно ясно.»

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Парижъ, сжръ Ф. Бертие.

Синя кн. № 116.

Лондонъ.

Получихъ вчерашната ви телеграма.¹⁾ Никой въ страната не вѣрва, че толкова далече е достигналъ сегашния споръ, като при това е засѣгналъ задълженията на Велико Британия. Настроението е съвършено друго, отколкото по марокския въпросъ. Онази криза засѣгаше единъ споръ, който се отнасяше непосредствено до Франция, когато въ сегашния случай Франция ще бжде вѣвлѣчена въ единъ споръ, който не засѣга само нея.

Смѣтамъ за съвършено невѣрно, че нашето поведение е отъ рѣшително влияние, върху положението. Германското правителство не очаква, че ние ще останемъ неутрални.

Ние не можемъ окончателно да се задължимъ да вземемъ участие въ една война. Азъ казахъ това на французкия посланикъ, който помоли настоятелно правителството на Негово Величество да обсъжде още единъ пѣтъ това рѣшение.

Азъ отговорихъ, че не би било справедливо да се съгласимъ на такова едно задължение, но при едно ново, по-нататъшно развитие, ние сме щѣли да се спрѣмъ и веднага да обсъдимъ положението.²⁾

¹⁾ Синя кн. № 116. Синя кн. № 99. Поанкаре моли, щото Англия да заяви, че ще се бие на страната на Франция и Русия.

²⁾ Синя кн. № 116. Новото развитие е, което ще даде поводъ за война на английското обществено мнѣние, къмъ която отдавна е рѣшенъ вече Грей.

Французкият посланик въ Лондонъ, Полъ Камбонъ
до Министър-прѣдседателя и министра на външ-
нитѣ работи, Вивияни.

Жълта кн. № 110.

Лондонъ.

Въ началото на нашия днешенъ разговоръ сжръ Едуардъ Грей ми каза, че князь Лихновски го попиталъ днесъ сутринята, дали Англия ще запази неутралитета си въ конфликта, който се приготвява. Държавниятъ секретарь на външнитѣ работи му отговорилъ, че, ако конфликта стане всеобщъ, Англия не би могла да остане неутрална и че прѣди всичко, ако Франция бжде заплетена въ войната и Англия щѣла да бжде ввлѣчена.

Азъ запитахъ слѣдъ това сжръ Едуардъ Грей върху заседанието на кабинета, което е станало днесъ сутринята. Той отговори, че кабинетътъ, слѣдъ като разгледалъ положението, билъ на мнѣние, какво английското правителство не може да гарантира за момента своята намѣса и че то възнамѣрявало да намѣри срѣдство, за да поиска отъ Германия и Франция задължението да зачитатъ белгийския неутралитетъ, обаче, ако трѣбва да се вземе прѣдъ видъ една намѣса, то било нужно да се чака до като се развиело положението.¹⁾

Попитахъ сжръ Едуардъ Грея, дали за да се намѣси, английското правителство очаква нападение въ французка територия. Азъ изтъкнахъ натъртено факта, че мѣрките, които Германия е взела вече на нашитѣ граници, цѣлятъ само едно, да се извърши бързото нападение и че ако иска да избѣгне подновяването на европейската грѣшка отъ 1870 година, то Англия би трѣбвало да вземе още сега прѣдъ видъ условията, при които би могла да ни даде помощта си, като разчита на Франция²⁾.

Сжръ Едуардъ Грей ми отговори, че мнѣнието на кабинета се образувало съ огледъ върху сегашното положение и би ли се промѣнило това положение, въ такъвъ случай би могло да се състои веднага едно министерско съвѣщание.

¹⁾ *Жълта кн. № 110.* «До като положението се развиело . . . » Значи до като се прѣдстави на английското обществено мнѣние единъ приемливъ поводъ за война.

²⁾ *Жълта кн. № 110.* Отнася се за френско-английскитѣ прѣговори, за сключването окончателно съюзъ между Франция и Англия.

Сжръ А. Николсонъ, съ когото говорихъ при напущане кабинета на държавния секретарь, ми каза, че ще стане отново министерски съвѣтъ утрѣ и ми даде довѣрително да разбера, че държавниятъ секретарь на външнитѣ работи не щѣлъ да пропусне случая да поднови разискванията по тоя въпросъ.

Съобразно съ вашитѣ инструкции азъ направихъ нужното, щото саморжчното писмо, което г. Прѣдседателятъ на Републиката отправи до Негово Величество Краля на Англия, да бжде прѣдадено довечера на Краля. Тази постѣпка, която сигурно ще бжде още утрѣ съобщена на министър-прѣдседателя — въ това не се съмнѣвамъ — ще бжде разгледана най-сериозно отъ английския кабнетъ.¹⁾

Рускиятъ министъръ на външнитѣ работи, Сазоновъ
до Рускитѣ посланици въ Берлинъ, Виена,
Парижъ, Лондонъ и Римъ.

Оранжева кн. № 67.

Петербургъ.

Спирамъ се на моята телеграма отъ 30 юли.²⁾ Натова-ренъ отъ своето правителство, английскиятъ посланикъ ми събщи желанието на лондонския кабинетъ, че иска да внесе нѣколко измѣнения въ формулата, която азъ вчера прѣдложихъ на германския посланикъ. Азъ отговорихъ, че приемамъ английското прѣдложение. Съ настоящето си Ви съобщавамъ съотвѣтното измѣнение въ формулата:

Ако Австрия се съгласи да спре нахлуването на своитѣ войски въ сръбска територия и ако приеме това, което тя признава, че австро-сръбскиятъ конфликтъ е взелъ характера на единъ въпросъ отъ европейски интересъ и допусне, щото великитѣ сили да проучатъ, какво удовлетворение би могла Сърбия да даде на Австро-Унгария, безъ да се допусне нару-

¹⁾ Това писмо слѣдъ дълги мѣсеци отъ избухването на войната бѣ разпространено отъ агенция «Хавасъ» като доказателство за мирнитѣ чувства на Поанкаре. Но отъ горния разговоръ на Камбона се вижда, че това не е истина. Сигурно то се отнасяло до убѣждаването на Англия да вземе участие въ войната.

²⁾ *Оранжева кн. № 67.* Оранжева кн. 60.

шението на нейните права, като независима държава и нарушението на нейната независимост, тогава Русия се задължава да запази своето очаквателно поведение.¹⁾

Руският посланик въ Берлинъ, Свербеевъ до Руския министър на външните работи, Сазоновъ.

Оранжева кн. № 68.

Берлинъ.

Министрът на външните работи туку що ми каза, че нашите прѣговори, които вече се затруднили посрѣдствомъ мобилизацията срѣщу Австрия и прѣдъ видъ на сериозните военни мѣрки, които сме взели срѣщу Германия, щѣли да станатъ още по трудни; при това новините, така каза той, които пристигатъ тукъ отъ всички страни, трѣбвало да прѣдизвикатъ подобни мѣрки и отъ страна на Германия. Азъ отговорихъ въз основа на сигурни свѣдѣния, съ които разполагамъ и които сж били потвърдени отъ всички наши хора, които пристигатъ въ Берлинъ, че и Германия сжщеврѣменно взимала²⁾ такива мѣрки съ голѣма дѣятелностъ. Въпрѣки това министрът на външните работи истъкна, че били повикани обратно само офицерите въ отпуската и войските, които били на маневри.

Руският министър на външните работи, Сазоновъ до Руския посланик въ Лондонъ, Бенкендорфъ.

Оранжева кн. № 69.

Петербургъ.

Азъ помолихъ английския посланикъ да изкаже на Грея моята голѣма сърдечна благодарностъ за приятелския и

¹⁾ Съ тази формула Русия разрушава всички надежди, които допушаха отгъпчивостта на Австрия за примирение. Трѣбва да се забѣлѣжи, че Сазоновъ е свършено промѣнилъ формулата на Грея, който заяви, че Австрия може да заеме Бѣлградъ и околностите и тогава да се пристѣпи къмъ прѣговори.

²⁾ *Оранжева кн. № 68.* Отъ това се вижда, че германски приготовления сжществуватъ само въ главата на Свербеевъ, като прѣдлогъ да защити руските приготовления.

твърдъ тонъ, съ който си е послужилъ въ своите разговори съ Германия и Австрия и благодарение на който още не е напълно изчезнала надеждата да се намѣри единъ миренъ изходъ отъ сегашното положение.

Помолихъ го сжщо да каже на английския министър, че споредъ моето мнѣние само въ Лондонъ прѣговорите биха имали изгледъ за нѣкакъвъ успѣхъ, съ който да се улесни необходимостта да се съгласи Австрия за единъ компромисъ.¹⁾

Съобщено на посланика въ Франция.

Французкият министър-прѣдседателъ и министър на външните работи, Вивияни до Французките посланици въ Лондонъ, Петербургъ, Берлинъ, Виена, Римъ и Цариградъ.

Жълта кн. № 114.

Парижъ.

Старанията, които до сега се полагаха паралелно отъ Англия и Русия при ревностното сътрудничество на Франция (която още отъ по-рано бѣше за всѣко мирно дѣло) за постигането на цѣльта за прѣко споразумѣние между Виена и Петербургъ²⁾ или за едно посрѣдничество на четертѣхъ велики държави подъ една форма, днесъ се развиватъ по слѣдния начинъ: Русия, която съ това дава едно ново доказателство за споразумѣние, побърза да отговори на първата сѣнка на една германска инициатива отъ започването на кризиса (при какви условия би могла Русия да прѣкрзати своите приготовления³⁾), като даде една формула и която се промѣни веднага по молбата на Англия;⁴⁾ слѣдователно трѣбва-

¹⁾ *Оранжева кн. № 96.* Вижъ *оранж. кн. № 67*, гдѣто се прѣдлага нова формула, слѣдъ като се е мобилизирала Русия.

²⁾ *Жълта кн. № 114.* Тѣзи старания не се прѣдприеха отъ Англия и Франция, а само отъ Англия.

³⁾ *Жълта кн. № 114.* Тукъ Вивияни безъ да иска казва, че инициативата за руското обяснение изхожда отъ Германия и съ това подчертава английската и руска версии, синя кн. № 97, *оранжева кн. № 60*, когато Палеологъ е въ непонятно за насъ противорѣчие съ това. Инициативата на Сазоновъ ставала отъ името на Царя!

⁴⁾ Колкото се отнася до измѣнението, вижъ бѣлѣжката при *оранжева кн. № 67*.

ше да се надѣваме, понеже отъ друга страна отъ ново започнаха прѣговоритѣ между руския и австрийски посланици, че английското посрѣдничество въ Лондонъ ще допълни усилията за директнитѣ прѣговори между Виена и Петербургъ.

При все това непромѣненото поведение на Германия, още отъ началото на конфликта, макаръ че тя непрѣстанно увѣряваше всѣка държава за своитѣ мирни намѣрения, — дѣйствително водеше чрѣзъ сѣето двусмислено или отрицателно държание къмъ пропадане всички старания за единодушие и непрѣстанно насърдаваше чрѣзъ своя посланикъ неотстъпчивостта на Виена ¹⁾). Германскитѣ военни приготовления, които сж започнали отъ 25 юли ²⁾ и които отъ тогава непрѣстанно сж продължавали; бързото противопоставяне на Германия срѣщу руската формула, която биде обявена въ Берлинъ, като неприемлива за Австрия прѣди още да е била питана тазі държава ³⁾; нѣй-сетнѣ всички впечатления, които получаваме отъ Берлинъ ⁴⁾, — всичко това ни води къмъ убѣждението, че Германия цѣли унищожението на Русия, разпокъсването на тройното съглашение, а ако тѣзи резултати не сж били цѣльта, то единствено тя е цѣлила войната.

Кайзерътъ на Германия до Английския Кралъ.

Ново издание на бѣлата книга, отдѣлъ, 5^{III}

Голѣмата ми благодарность за Твоего приятелско съобщение. Твоитѣ прѣдложения се покриватъ съ Моитѣ идеи и съ съобщенията, които нощесъ получихъ отъ Виена и които прѣдадохъ въ Лондонъ. Тѣкмо що получихъ отъ Канцлера съобщението, че току що му пристигнало извѣстието, какво Николай заповѣдалъ мобилизацията на Своята цѣла войска и флота. Гой никакъ не е дочакалъ резултата на посрѣдничеството, за което Азъ работя и мее оставилъ съвършено безъ всѣко извѣстие. Азъ заминавамъ за Берлинъ, за да осигуря сигурността на моитѣ източни граници, дѣто вече сж натрупани силни руски войсковы части.

Вилхелмъ.

¹⁾ Жѣлта кн. 114. Това е съвършено невѣрно. Вижъ черв. кн. № 51.

²⁾ Твърдѣние, което съ нищо не се доказва. Русия почна своитѣ военни приготовления на 25 юли, споредъ признанието на Николая.

³⁾ Вивияни забравя, че и Грей смѣташе тази формула за неприемлива. Вижъ синя кн. № 99.

⁴⁾ Получаванитѣ отъ Берлинъ впечатления — жѣлта кн. № 27, 29, 32 и т. н.

Германскитѣ държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ до Германския посланикъ въ Петербургъ, графъ Порталесъ.

Бѣла кн. приложение 24.

Берлинъ.

Въпрѣки още непрѣкратенитѣ прѣговори за посрѣдничество и макаръ, че ние даже до сегашния часъ не сме взели никакви мобилизационни мѣрки, Русия мобилизира цѣлата си армия и флота — слѣдователно и срѣщу насъ. Вслѣдствие на тѣзи мѣрки ние бѣхме принудени за сигурность на държавата да обявимъ положението на военна опасность, което още не означава мобилизация, обаче мобилизацията трѣбва да послѣдва въ случай, че Русия въ течение на 12 часа не спре всѣка военна мѣрка срѣщу насъ и Австро-Унгания и да ни даде върху това точни обяснения. Моля веднага да съобщите това на г. Сазоновъ и да ми телеграфира за часа на съобщението.¹⁾

Германскитѣ държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ до Германския посланикъ въ Парижъ, Фрайхеръ фонъ Шьонъ.

Бѣла кн. приложение 25.

Берлинъ.

Въпрѣки нашата още непрѣкратена посрѣдническа акция и въпрѣки това, че ние не сме взели никакви мобилизационни мѣрки, Русия направи обща мобилизация на своята армия и флота, слѣдователно мобилизира и срѣщу насъ. Заради това ние обявихме положението на военна опасность, слѣдъ която ще послѣдва мобилизацията въ случай, че Русия въ 12 часа не прѣкрати военнитѣ си мѣрки срѣщу насъ и Австрия. Мобили-

¹⁾ Съ тази телеграма тройното съглашение смѣта, че се готви войната, обаче тя се касае за една самозащита на Германия.

лизацията означава неизбежно—война. Моля попитайте французкото правителство, дали то желае да остане неутрално при една руско-германска война. Отговорътъ трѣбва да послѣдва въ продължение на 18 часа. Веднага телеграфирайте часа на поставянето на въпроса. Моля Ви за най-голъма скоростъ.¹⁾

Французкиятъ министъръ-прѣдседателъ и министъръ на външнитѣ работи, Вивияни до Французкия посланикъ въ Петербургъ, Палеологъ.

Жълта кн. № 117.

П а р и ж ъ.

Германското правителство рѣшило на обѣдъ да се взематъ всички мѣрки за така нареченото положение на военна опасностъ.

Слѣдъ като ми съобщи за това рѣшение днесъ въ 7 часа слѣдъ обѣдъ, Фрайхеръ фонъ Шьонъ добави, че германското правителство поискало отъ Русия да демобилизира. Ако руското правителство въ продължение на 12 часа не дадѣло никакъвъ задоволителенъ отговоръ, то Германия щѣла да мобилизира отъ своя страна. Азъ отговорихъ на германския посланикъ, че по никой начинъ не съмъ билъ увѣдоменъ върху една такава мнима обща мобилизация на руската армия и флота, на което се позовава Германия, като основа за новитѣ ѝ военни мѣрки, които взела днесъ.²⁾

Фрайхеръ фонъ Шьонъ въ заключение ме попита отъ името на своето правителство, какво поведение би държала Франция въ случай на единъ конфликтъ между Германия и Русия. Той ми каза, че утрѣ сжбота въ 1 часа щѣлъ да дойде пакъ, за да получи моя отговоръ.

Азъ нѣмахъ намѣрението да му дамъ върху това едно изявление и трѣбваше да се ограничи да му кажа, че Франция ще постѣпи съобразно съ своитѣ интереси. Правителството на републиката фактически е длъжно

¹⁾ Франция се стреми да се разгори австро-руската война, безъ да прибѣгне къмъ солидарността, която ѝ прѣдлага Германия.

²⁾ *Жълта кн. № 117.* Този отговоръ на Вивияни е въ пълно противорѣчие съ онова, което Палеологъ съобщава въ жълта кн. 118. На всѣкъждѣ знаятъ за мобилизацията, само Вивияни се приструва, че не знае.

да даде смѣтка за своитѣ намѣрения само на своята съюзница.¹⁾

Моля ви веднага да донесете дознанието на г. Сазоновъ тѣзи факти. Както вече ви казахъ, азъ не се съмнявамъ, че императорското правителство въ името на възвишенитѣ интереси на мира ще избѣгне отъ своя страна всичко, което може да направи кризата неизбежна или пъкъ би могло да я подкрѣпи.

Английскиятъ посланикъ въ Парижъ, сжръ Ф. Бертие до Английския държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 117.

П а р и ж ъ.

Министрътъ на външнитѣ работи ме повика днесъ въ 7 часа слѣдъ обѣдъ при себе си. Когато азъ отидохъ, германскиятъ посланикъ току що напушаше Негово Прѣвъзходителство.

Германскиятъ посланикъ съобщилъ на Негово Прѣвъзходителство, че Германия поискала, вслѣдствие на съобщението за пълната мобилизация на руската армия и руската флота въ единъ отправенъ до Русия ултиматумъ, демобилизирането на рускитѣ войски.

Германското правителство щѣло да заповѣда, считайки като необходимо, пълната мобилизация на германскитѣ войски на французката и на руската граници, ако руското правителство въ течение на 12 часа не изпълни германската молба.

Министрътъ на външнитѣ работи ме натовари да ви съобща тоза и попита, какво поведение ще държи Велика Британия при тѣзи обстоятелства.

Германскиятъ посланикъ не можалъ да каже, кога ще изтечатъ 12-тѣхъ часа. Утрѣ сжбота въ 1 часа слѣдъ обѣдъ, по обѣщание на министра на външнитѣ работи, той щѣлъ да получи отговора на французкото правителство, какво поведение ще вземе то при тѣзи обстоятелства.

¹⁾ *Жълта кн. № 117.* Послѣдниятъ пасажъ характеризира прѣвъзходно миролюбието на Франция! Тя прави, каквото Русия иска.

Той далъ да се разбере, че щѣло да бжде възможно да си поиска паспортитѣ.¹⁾

Рускиятъ посланикъ ми каза, че той не знаелъ нищо, върху нѣкаква заповѣдь за обща мобилизация на рускитѣ войски.²⁾

Английскиятъ посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ до Английския държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 121.

Берлинъ.

На вашата телеграма отъ 31 юли.³⁾

Днесъ употребихъ единъ часъ да измоля настоятелно държавния секретаръ да може да приеме вашето прѣдложение и да направи единъ опитъ, за да се попрѣчи на страшната катастрофа, вслѣдствие една европейска война.

Той се държа по отношение на вашето прѣдложение твърдѣ приятелски и като призна вашитѣ непрѣкъснати стремления да се запази мира, каза обаче, че Императорското правителство не може да обърне внимание и да се занимава съ нѣкакво прѣдложение до тогава, до когато отъ Русия не дойде отговоръ върху направеното отъ него днесъ съобщение. Това съобщение, което, както той добави, имало формата на единъ ултиматумъ, се състояло въ това: ако Русия въ продължение на 12 часа не съобщи на императорското правителство, че тя веднага би спрѣла мобилизацията си срѣщу Германия и Австро-Унгария, то Германия се виждала принудена въ всѣки случай веднага да мобилизира.

Азъ попитахъ Негово Прѣвъзходителство, защо искането си до Русия е усложнилъ още и чрѣзъ това, като отъ послѣдната е поискалъ демобилизирането и на югъ. Той каза, че това е станало, за да не може Русия да се възползува да каже, че цѣлата нейна мобилизация е насочена само срѣщу Австро-Унгария.

¹⁾ Синя кн. № 117. Въ жълта кн. № 117 Вивияни не съобщава нищо, че Шьонъ си искалъ паспортитѣ. Противорѣчие.

²⁾ Изволски незнаелъ нищо за мобилизацията въ Русия!

³⁾ Синя кн. 121. Вижъ синя кн. 111.

Негово Прѣвъзходителство каза, че, ако отговора на Русия бжде благоприятенъ, той лично вѣрвалъ, че вашето прѣдложение заслужава едно пълно внимание и въ всѣки случай щѣлъ да го съобщи на Кайзера и на държавния канцлеръ, обаче той повтори, че би било безцѣлно да го обсъжда, до когато руското правителство не отговори на германското искане.

Той ме увѣри отново, че както Кайзеръ Вилхемъ, по молбата на Царя, така и германското външно министерство чакъ до снощи вечерята настоявали прѣдъ Австро-Унгария да се покаже съ готовность отстъпчива къмъ исканията за прѣговоритѣ — и телеграфическитѣ и телефоннитѣ съобщения отъ Виена сж били много общаващи — обаче мобилизацията на Русия разстроила всичко.

Английскиятъ посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ до Английския държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 122.

Берлинъ.

Относително неутралитета на Белгия слѣдъ вашата телеграма отъ 31 юли до сжръ Е. Бертие.¹⁾

Азъ видѣхъ държавния секретаръ, който ми съобщи, че прѣди да даде отговоръ трѣбвало да поговори прѣдварително съ Кайзера и съ държавния канцлеръ. Отъ онова, което той каза, разбрахъ, че той се въздържа за всѣки отговоръ отъ своя страна, за да не разкрие една частъ отъ военния планъ, който ще се приложи въ случай на една война и той се съмнѣва дали изобщо би се далъ единъ отговоръ. Но при все това Негово Прѣвъзходителство си взе бѣлѣжка отъ вашето запитване.

Изглежда, че Императорското правителство, споредъ това което той каза, е на мнѣние, че Белгия започнала враждебността срѣщу Германия.²⁾ Като примѣръ той посочи ста-

¹⁾ Синя кн. № 122. Синя кн. № 114.

²⁾ Въ сивата книга № 79 това твърдение се оспорва енергично.

налата конфискация въ Белгия на една пратка жито за Германия.

Надѣвамъ се да видя утрѣ пакъ Негово Прѣвъзходителство, за да можемъ да разискваме по нататѣкъ върху въпроса, но струва ми се, че е достатъчно слабъ изгледа да постигна единъ опрѣдѣленъ отговоръ.

Когато днесъ говори съ мене държавния канцлеръ, той ми даде да разбере, че Германия въ всѣки случай желае да научи отправления до васъ по този въпросъ отговоръ на Франция.

1 августъ

Рускиятъ министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ
до Рускитѣ посланици въ чужбина.

Оранжев. кн. № 70.¹⁾

Петербургъ.

По срѣдъ нощъ германскиятъ посланикъ, натоваренъ отъ своето правителство, ми заяви, че ако ние въ продължение на 12 часа т. е. до сбота до обѣдъ не почнемъ да демобилизираме не само по отношение на Германия, но и по отношение на Австро-Унгария, германското правителство се вижда принудено да издаде заповѣдь за мобилизация. На моя въпросъ дали това значи война, посланикътъ отговори отрицателно, обаче добави, че сме били много близко до войната.

¹⁾ Оранжев. кн. № 70. Телеграмата въ оранжевата книга носи надписа «тайна телеграма».

Австро-унгарскиятъ посланикъ въ Петербургъ, графъ
Сцапари до Австро-унгаркия министръ на външ-
нитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Черв. кн. № 56.

Петербургъ.

При едно днешно посѣщение азъ изложихъ на г. Сазоновъ, че съмъ билъ получилъ инструкции, обаче азъ трѣбваше прѣдварително за моментъ напълно да се въздържа и да кажа, че свършено не ми е познато създаденото въ Виена положение поради руската мобилизация. Безъ тази бѣлѣжка азъ не можехъ да стана тълкувателъ на отправенитѣ ми инструкции. Азъ казахъ, че двѣтѣ инструкции на Ваше Прѣвъзходителство се касаятъ до недоразумѣнието, като че ли по-нататашнитѣ прѣговори съ Русия, ние сме ги били отхвърлили. Това е било, както азъ вече го увѣрихъ безъ да бжда натоваренъ, една грѣшка. Ваше Прѣвъзходителство сте били готови заедно съ Русия да прѣговаряте не само на най-широки основи, а особено сте били и съгласенъ да разискваме върху текста на на нашата нота, колко то се отнася до нейното тълкование.

Азъ подчертахъ, колко много инструкциитѣ на Ваше Прѣвъзходителство до менъ прѣдставляватъ едно доказателство за по-нататашната наша добра воля, като трѣбваше и още единъ пжтъ да му напомня, че менъ е непознато създаденото сега положение поради вчерашната обща мобилизация. Мога само да се надѣвамъ, че ходътъ на събитията не сж ни много далече завели; въ всѣки случай азъ считахъ за моя длѣжностъ въ сегашния моментъ да подчертая добрата воля на императорското и кралско правителство още единъ пжтъ. Г. Сазоновъ ми отговори, че взема актъ отъ това доказателство за добра воля съ задоволство; обаче той могълъ да ми забѣлѣжи, че разговоритѣ въ Петербургъ поради близостта на причината на спора му се виждали обѣщаващи по малко успѣхъ, отколкото на неутралния лондонски теренъ. Азъ възразихъ, че Ваше Прѣвъзходителство изхождате, както вече изложихъ, отъ съображението за една прѣка връзка въ Петербургъ, тъй че азъ не съмъ билъ въ положение да се съглася съ неговата инициатива за Лондонъ, но че бихъ съобщилъ на Ваше Прѣвъзходителство за това.¹⁾

¹⁾ *Черв. кн. № 56.* Сазоновъ искаше по-рано прѣки прѣговори, а сега ги не ще, слѣдъ като спечели време за мобилизация.

Французкиятъ министръ-прѣдседателъ и министръ
на външнитѣ работи, Вивияни до Французкитѣ
прѣдставители въ Лондонъ, Берлинъ и Брюкселъ.

Жълта кн. № 122.

Парижъ.

Английскиятъ посланикъ ме попита по поржка отъ своето правителство, какво поведение въ случай на единъ конфликтъ съ Германия би заело по отношение на Белгия французкото правителство.

Азъ заявихъ, че ние сме желаяли, както това вече много пжти сме съобщавали на белгийското правителство, да пазимъ неутралитета на Белгия.

Само въ случай, когато белгийскиятъ неутралитетъ би билъ нарушенъ отъ една друга държава, Франция би била навлѣзла въ белгийска земя, за да изпълни своитѣ задължения, като държава гарантка.

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ ра-
боти, сжръ Едуардъ Грей до Английския посла-
никъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ.

Синя кн. № 123.

Лондонъ.

Азъ казахъ днесъ на германския посланикъ, че отговорътъ на германското правителство по отношение на белгийския неутралитетъ е твърдѣ много за съжаление, защото този неутралитетъ е много близкъ за общественото мнѣние на Англия. Ако Германия би дала сжщитѣ увѣрения, каквито даде Франция, по единъ задоволителенъ начинъ, безпокойствието и общото напрѣжение тукъ би се намалило; отъ друга страна би станало това, че, ако една отъ воюващитѣ страни наруши белгийския неутралитетъ, прѣзъ козто време другата го респектира, много мжчно ще бжде да се въздържи тукъ народната чувствителностъ. Азъ му казахъ, че сме разисквали въпроса въ министерския съвѣтъ и понеже азъ съмъ билъ упълномощенъ да му съобща това, връчихъ му една нота.

Той ме попита, дали ако Германия дадѣла обѣщанието да не наруши белгийския неутралитетъ, ние бихме се задължили да останемъ неутрални. Азъ му отговорихъ, че това не бихъ могълъ да кажа. Нашитѣ рѣцѣ сж били свободни и че ние още обсъждаме, какво би било нашето поведение. Можяхъ само да кажа, че нашето поведение въ по-голѣмата си частъ би се опрѣдѣлило чрѣзъ общественото мнѣние въ Англия; че неутралитета на Белгия е отъ най-голѣма важность за общественото мнѣние. Азъ не мисля, че ние бихме могли да дадемъ едно обѣщание за неутралитетъ само при това единствено условие.

Посланикътъ настоя прѣдъ менъ, дали не бихъ могълъ да формулирамъ условията, при които бихме останали неутрални. Той мислѣше именно, че цѣлостта на Франция и нейнитѣ колонии ще могатъ да бждатъ гарантирани.

Азъ казахъ, че се чувствавамъ принуденъ да откажа окончателно всѣко обѣщание за неутралитетъ при такива условия и че мога да кажа само, че ние ще държимъ своитѣ рѣцѣ свободни.¹⁾

Английскиятъ посланикъ въ Виена, сжръ М. де Бжн-
зенъ до Английския държавенъ секретаръ на
външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя книга № 127.

Виена.

Обща мобилизация на войската и флотата.

¹⁾ *Синя кн. № 123.* Вижда се, какво рѣшително значение е ималъ разговора на сжрдъ Едуардъ Грея съ князь Лихновски, относително белгийския неутралитетъ, цѣлостта на Франция и колониятъ ѝ. По основно този въпросъ е развитъ въ «Нордойче Алгемайне Цайтунгъ» отъ 6 октомври 1914 год.

Рускиятъ посланикъ въ Парижъ, Изволски до Руския
министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ.

Оранжева кн. № 74.

Парижъ.

При получаването на телеграмата на французкия посланикъ въ Петербургъ върху съобщението, което ви направилъ германския посланикъ относително германското рѣшение, че днесъ ще бжде заповѣдана общата мобилизация, президентътъ на републиката подписа указа за мобилизацията.¹⁾ По улицата се залепиха възвания къмъ запаснитѣ войници. Германскиятъ посланикъ посѣти веднага Вивияни, но не му направилъ никакво ново съобщение, като му прѣдставилъ невъзможността да дешифрира полученитѣ телеграми. Вивияни му съобщилъ за подписването указа за мобилизацията, като отговоръ на германската мобилизация и му изказалъ своето очудване, че Германия е взела такива мѣрки въ единъ моментъ, когато една приятелска размѣна на мисли е била още въ ходъ между Русия, Австрия и другитѣ велики държави; той добавилъ, че мобилизацията още не означавало необходимостта отъ войната и че германскиятъ посланикъ може да си остане въ Парижъ, както си останалъ рускиятъ посланикъ въ Виена и австро-унгарскиятъ въ Петербургъ.

Рускиятъ посланикъ въ Парижъ, Изволски до Руския
министръ на външнитѣ работи, Сазоновъ.

Оранжева кн. № 75.

Парижъ.

Научихъ отъ президента, че когато прѣзъ послѣднитѣ дни австрийскиятъ посланикъ енергично увѣрявалъ министръ-прѣдседателя, че Австрия била готова да респектира не само

¹⁾ *Оранжева кн. № 74.* Кога е получилъ президента на републиката тоза съобщение? Очевидно на 31 юли. Обаче жълтата книга не печата тази телеграма.

териториалната цѣлость на Сърбия, а сжщо и нейнитѣ суверенни права, ние нарочно сме били прѣмълчали това изявление. Азъ опровергахъ това по най-категориченъ начинъ.¹⁾

Английскитѣ посланикѣ зъ Парижъ, сжръ Ф. Бертиѣ до Английския държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 134.

П а р и ж ъ.

Президентътъ на републиката ми съобщи, че германското императорско правителство се опитало да прѣхвърли отговорността върху Русия. Чакъ слѣдъ като Австро-Унгария е заповѣдала обща мобилизация, Царътъ заповѣдалъ обща мобилизация.²⁾ Германското императорско правителство сочи на прѣдприетитѣ отъ него мѣрки не като на мобилизация, макаръ че сжщитѣ тѣзи не сж нищо друго; една обща французка мобилизация щѣла да бжде нужна, като самозащителна мѣрка. Франция била вече съ 48 часа слѣдъ Германия, относително германскитѣ военни мѣрки.³⁾ На французкитѣ войски било заповѣдано да се доближатъ само на 10 к. м. до германската граница, за да се отнеме възможността на Германия да обвинява Франция, че се е държала прѣдизвикателно, прѣзъ което врѣме германскитѣ войски стоятъ вече на границата и отъ врѣме на врѣме я прѣминаватъ и се връщатъ. Царътъ се билъ изказалъ, въпрѣки мобилизацията отъ всички страни, готовъ да продължаватъ разговоритѣ съ германския посланикъ въ Петербургъ, та чрѣзъ това да се запази мира; французкото правителство се показало миролюбиво, че желае искрено запазването на мира и че сжщото до сега още не се съмнѣвало въ това да види избѣгната войната.

¹⁾ *Оранжева кн. № 75.* Отнася се до категоричното опровержение на Изволски на твърдението, че Русия е прѣмълчала заявлението на Австрия. Истина е, че Русия го прѣмълча.

²⁾ *Синя кн. № 134.* Не е истина, че Австро-Унгария е мобилизирала прѣди Русия на галицийската граница.

³⁾ Твърдението, че Германия изпрѣварила Франция съ 48 часа не е истина. Това се вижда отъ документитѣ.

Английскитѣ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Петербургъ, сжръ Г. Бжкананъ.

Синя кн. 135.

Л о н д о н ъ.

Отъ добъръ източникъ ми съобщаватъ, че австро-унгарското правителство съобщило на германското правителство, какво въпрѣки създаденото положение отъ мобилизацията на Русия, то се съгласило вече да признае прѣдприетата отъ Англия въ интереса на мира постѣпка — моето прѣдложение за посрѣдничеството между Австро-Унгария и Сърбия — и да я обсжи. Послѣдствието отъ това възприемане би било естествено, че сегашнитѣ австро-унгарски военни акции срѣщу Сърбия ще отидатъ по нататъкъ и че английското правителство настоятелно би подѣйствувало, щото Русия да спре своята мобилизация насочена срѣщу Австро-Унгария и въ който случай, естествено, Австро-Унгария би спрѣла своитѣ отбранителни мѣрки въ Галиция, които сж били прѣдизвикани отъ руската мобилизация.

Съобщете на министра на външнитѣ работи за това и добавете, че, ако Русия е съгласна съ приемането на посрѣдническото прѣдложение отъ страна на Австро-Унгария и се съгласи за прѣкрятването на своята мобилизация, още би било възможно да се запази мира. Прѣдполага се, че работата може да се разисква както съ германското, така и съ руското правителства.¹⁾

¹⁾ *Синя кн. № 135.* Тукъ Грей пакъ стои на теоретическото становище, на каквото и Германия. Обаче, първото нѣщо, което трѣбваше да е направилъ, бѣше да се принуди Русия да спре мобилизацията си.

Французкиятъ министър-прѣдседателъ и министъръ на външнитѣ работи, Вивияни до Французкитѣ посланици въ Лондонъ, Виена, Берлинъ, Петербургъ, и Римъ.

Жълта кн. № 120.

П а р и ж ъ .

Двѣ постѣпки сѣ били направени вчера отъ австрийския посланикъ. Едната — почти въ неопрѣдѣлена форма въ Парижъ, а другата — точно опрѣделена, въ примирителна смисълъ, въ Петербургъ.

Графъ Сеченъ дойде да ми каже, че австро-унгарското правителство съобщило официално на Русия, че то нѣмало никаква териториялна алчностъ и не ще засѣгне суверенитета на Сърбия; че то сѣщо така отхвърля всѣко намѣрение за завладѣването на Санджака; обаче, че тѣзи изявления на незаинтересуваностъ ще запазятъ своята стойностъ само тогава, когато войната остане локализирана между Австрия и Сърбия, тъй като една европейска война откривала непрѣдвиждани възможности. Когато тълкуваше тѣзи изявления, австрийскиятъ посланикъ даде да се разбере, че, ако неговото правителство не е отговорило на въпроситѣ на държавитѣ, които говорятъ отъ собствено свое име, то безсѣмѣнно би отговорило на Сърбия или на една държава, която пита отъ името на Сърбия за неговитѣ условия. Той добави, че съ това е дадена може би още една възможностъ за примирение.

Въ Петербургъ, австрийския посланикъ посѣтилъ г. Сазоновъ и му заявилъ, че неговото правителство одобрява да стане разискване, което да се отнася до съдържанието на отправления до Сърбия ултиматумъ. Рускиятъ министъръ казалъ, че е доволенъ отъ това изявление и прѣдложилъ, щото прѣговоритѣ да станатъ въ Лондонъ при участиетъ на държавитѣ. Очевидно г. Сазоновъ помолилъ английското правителство да приеме ръководството на прѣговоритѣ; той казалъ че било важно, щото Австрия да спре своитѣ мѣрки срѣщу Сърбия.¹⁾

Отъ това фактическо положение излиза на явѣ, че Австрия най-сѣтнѣ се показва съгласна за едно уреждане на ра-

¹⁾ *Жълта кн. № 120.* А руската обща мобилизация? Освѣтъ това не е истина, че Русия е приела английското послѣдно прѣдложение.

ботитѣ, както че и руското правителство е готово да влѣзе въ прѣговори възъ основа на английското прѣдложение.¹⁾ За съжаление изглежда, че тѣзи разположения, които допускатъ надеждата за едно мирно разрѣшение, ще бждатъ въ дѣйствителностъ унищожени отъ германското държане. И наистина Германия дала на руското правителство единъ ултиматумъ, щото да се съгласи въ продължение на 12 часа да демобилизира и не само по отношение на Германия, а сѣщо и по отношение на Австро-Унгария; на обѣдъ изтича срока. Ултиматумътъ не може да се оправдае съ нищо, понеже Русия е приела английското прѣдложение, което обхваща прѣкрятването на военнитѣ приготовления въ всички държави.²⁾

Германското поведение доказва, че Германия иска войната. И я сѣщо иска и срѣщу Франция.³⁾ Когато вчера г. Шьонъ дойде да попита въ Quai d'Orsey, какво поведение мисли да държи Франция въ случай на единъ герmano-руски конфликтъ германскиятъ посланикъ каза: макаръ че между Германия и Франция не сѣществуватъ никакъвъ непосредственъ конфликтъ и ние още отъ началото на кризата сме насочили всички наши усилия за едно мирно разрѣшение, което продължаваме още да правимъ — той ме помоли да изкажа на прѣдседателя на републиката неговото почитание и неговата благодарностъ и ме помоли да разбере „разположението“ за неговата собствена личностъ; ние знаемъ вече, че той е поставилъ на сигурно мѣсто архивата на посолството. Това поведение се явява като най-добро доказателство за дипломатическото скжсване на отношенията безъ прѣкъ конфликтъ и макаръ че не е билъ даденъ никакъвъ отрицателенъ отговоръ, характеризира рѣшителното желание на Германия да води война срѣщу Франция.⁴⁾ Прѣцѣнката за липсата на искренности на стремленията за мира изпъква отъ скжсването на отношенията, защото Германия насилва Европа, когато сѣ щѣли най-сѣтнѣ да бждатъ започнати прѣговоритѣ отъ Австрия въ съгласие съ Русия.

¹⁾ *Жълта кн. № 120.* Най-напрѣдъ трѣбва да се посочи на това: Австрия не е била съгласна върху плана доброволно да разисква съ Русия ултиматума. Жюль Камбонъ въ една телеграма отъ сѣщия день, жълта кн. № 121 вижда «германската перфидностъ» не тамъ дѣто я вижда Вивияни относително германския ултиматумъ до Русия.

²⁾ Това не е вѣрно. Русия не е приела още английското прѣдложение, което има като прѣдпоставка прѣкрятването на всички военни приготовления и заемането на Бѣлградъ и околноститѣ отъ Австрия.

³⁾ Подлостъ е, че Германия искала да воюва съ Франция. Французитѣ измислюватъ това за да добие значение общанието на сжръ Едуардъ Грей отъ 1912 год. въ писмото си до Полъ Камбонъ.

⁴⁾ Вивияни пише тѣзи думи въ жълта кн. 120, когато въ № 117 на жълта книга е ясно очертано отрицателното поведение на Франция,

Французкиятъ посланикъ въ Римъ, Бареръ до Фран-
цузкия министръ-прѣдседателъ и министръ на
външнитѣ работи Вивияни.

Жълта кн. № 124.

Р и м ъ.

Днесъ сутринята въ 8^{1/2} часа бѣхъ при маркизъ ди Санъ Джулиано, за да науча отъ него по единъ точенъ начинъ, какво поведение би държала Италия прѣдъ видъ на провокаторскитѣ дѣла на Германия и на тѣхнитѣ послѣдствия.

Министрътъ на външнитѣ работи ми отговори, че снощи билъ посѣтенъ отъ германския посланикъ. Фонъ Флотовъ му казалъ, че Германия поискала отъ руското правителство да прѣкрати своята мобилизация и попитала французкото правителство, какви намѣрения имало. Германия била дала на Франция срокъ отъ 18 часа, а на Русия—10 часа за удобрителенъ отговоръ.

Въ заключение на това съобщение г. фонъ Флотовъ попиталъ, какви намѣрения има италианското правителство.

Маркизъ ди Санъ Джулиано отговорилъ, че, понеже прѣдприетата отъ Австрия война, главно поради своитѣ послѣдствия, които би имала, по думитѣ на германския посланикъ, има агресивенъ характеръ, който не е въ хармония съ чисто отбранителния характеръ на тройния съюзъ, Италия не би могла да вземе участие въ войната.¹⁾

Французкиятъ министръ-прѣдседателъ и министръ
външнитѣ работи, Вивияни до Французкитѣ по-
сланици въ Виена, Берлинъ, Лондонъ, Петер-
бургъ, Римъ, Мадритъ и Цариградъ.

Жълта кн. № 125.

П а р и ж ъ.

Германскиятъ посланикъ дойде днесъ въ 11 часа отново при менъ. Слѣдъ като му напомнихъ за всички усилия

¹⁾ *Жълта кн. № 124.* Съ това изявление на Санъ Джулиано е станало едно голѣмо недоразумѣние. Дипломатията на Съглашението го използвава, за да изтъкне че Германия водила агресивна война. А въ сжщность Италия пазеше своигъ крайни интереси.

на Франция за едно почтено разрѣшение на австро-сръбския конфликтъ и на мжнотиитѣ, които сж настанали между Австрия и Русия, увѣдомихъ го за продължаващитѣ отъ завчера прѣговори:

1. Едно посрѣдническо прѣдложение на Англия, което между другото прѣдвижда прѣкратаването на рускитѣ военни мѣрки при условието, че и другитѣ държави ще направятъ сжщото; присъединението на Русия къмъ това прѣдложение.¹⁾

2. Съобщенията на австрийското правителство, което заявява, че то не се стреми къмъ никакви земи за смѣтка на Сърбия и че не иска да навлѣзе въ Санджака и че е готово да разисква въ Лондонъ съ другитѣ държави основната причина на австро-сръбския въпросъ.²⁾

Напротивъ азъ изтъкнахъ поведението на Германия, която слѣдъ като е изоставила всички прѣговори, е отправила на Русия единъ ултиматумъ въ момента, когато тази току що е приела английската формула (която включваше прѣкратаването на военнитѣ мѣрки у всички страни, които сж мобилизирани)³⁾ и подготвила дипломатическото скжсване съ Франция, което се вижда прѣдстояще.

Фрайхеръ фонъ Шьонъ ми отговори, че той нищо не знаеялъ за развитието, което сж взели въпроситѣ отъ 24 часа до сега; че тукъ може би се касае за една «химера» — „на дежда“; че не билъ получилъ никакви съобщения отъ своето правителство за едно споразумѣние и че щѣлъ да поиска свѣдѣния. Той посочи пакъ на своето частно желание, щото Франция да приложи своитѣ усилия за достигането на едно разрѣшение на конфликта. Азъ подчертахъ тежката отговорностъ, която би взело императорското правителство върху себе си, ако прѣдприема въ такива обстоятелства една несправедлива инициатива, която безспорно би могла да заплаши мира.⁴⁾

Фрайхеръ фонъ Шьонъ не си служеше повече съ своето прѣдстояще отпжтуване и не искаше никакъвъ отговоръ върху своя въпросъ за поведението на Франция, въ случай на единъ австро-руски конфликтъ.⁵⁾ Той се ограничи само да каже, че това поведение не било съмнително.

¹⁾ *Жълта кн. № 125.* А прѣдприе общата мобилизация! Може ли да се говори за съгласие.

²⁾ *Жълта кн. № 125.* Германската прѣдпоставка бѣше прѣди всичко да се прѣкрати руската мобилизация.

³⁾ Това твърдѣние на Вивияни не е вѣрно. Русия не е приела формулата и не е прѣкратила мобилизацията си.

⁴⁾ *Жълта кн. № 125.* Вивияни, като разправя това, забравя руската обща мобилизация.

⁵⁾ Трѣбва да се каже: германо-руски конфликтъ.

Възможноститѣ, които изпъкнаха отъ моя разговоръ съ германския посланикъ по никой начинъ не трѣбва да се прѣувеличаватъ, защото Императорското правителство продължава съ своитѣ най-опасни приготовления на нашата граница, обаче тѣ не трѣбва и да се прѣнебрѣгватъ и ние не трѣбва да прѣставаме да работимъ за едно споразумѣние.¹⁾ Франция се стреми отъ своя страна да осигури всички военни мѣрки, които сж достатѣчни да ги противопостави на толкова голѣмия скокъ на германскитѣ военни приготовления. Франция е на мнѣние, че нейнитѣ примирителни старания биха имали изгледъ за успѣхъ, ако тя е готова и ако знае окончателно, че въ случай на война тя ще я посрѣщне съ сигурностъ.²⁾

Французкиятъ посланикъ въ Лондонъ, Полъ Камбонъ до Французкия министръ прѣдседатель и министра на външнитѣ работи, Вивияни.

Жълта кн. № 126.

П а р и ж ъ .

Сжръ Едуардъ Грей ми каза, че въ своето съвѣщание днесъ сутринята министерскиятъ съвѣтъ пакъ се занимавалъ съ положението. Понеже Германия поискала отъ Англия една клауза за неутралитетъ и не я получила, то английското правителство си оставало господаръ на своитѣ дѣйствия и това могло да се изрази въ различни прѣдположения.

Първо: белгийскиятъ неутралитетъ билъ много важенъ за Англия. Франция подновила обѣщанията си да го запази. Германия заявила, «че не била въ положение да отговори». Сжръ Едуардъ Грей прѣдставилъ на кабинета този отговоръ и поискалъ пълномощие да заяви въ понедеѣтникъ въ камарата на общинитѣ, че английското правителство не ще допусне никакво нахърнение на белгийския неутралитетъ. Второ: английскитѣ ескадри сж мобилизирани и сжръ Едуардъ ималъ прѣдъ видъ да поиска отъ своитѣ колеги декларацията, щото ескадритѣ

¹⁾ Това не прави Франция. Тя не протестира по никой начинъ срѣщу общата руска мобилизация.

²⁾ Жълтата книга слѣдователно не дава никакво съобщение за мобилизацията, когато оранжевата и синята даватъ.

да се противопоставятъ на едно прѣминаване прѣзъ Ламанша или ако стане то, да се противопоставятъ на всѣка демонстрация на французкия брѣгъ.¹⁾ Министерскиятъ съвѣтъ щѣлъ да се занимава съ тѣзи два въпроса въ понедеѣльникъ. Азъ обърнахъ вниманието на министръ-прѣдседателя, че ако би се случила нѣкоя погранична схватка, то не би трѣбвало никой да се изненадва отъ това, а трѣбва наврѣме да се намѣсимъ.

Английскиятъ посланикъ въ Парижъ, сжръ Ф. Бертие до Английския държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 136.

П а р и ж ъ .

Военниятъ министръ съобщилъ днесъ слѣдъ обѣдъ на нашия воененъ аташе, че въ 3 часа и 40 минути била издадена заповѣдъ за общата мобилизация на френската армия.²⁾ Това станало необходимо, защото военниятъ министръ знаелъ, че подъ формулата «военна опасность» слѣдвало и повикването на 6 резервни набори въ Германия. Тритѣ набори били достатѣчни за да образуватъ допълнителнитѣ части на дѣйствующитѣ военни сили, когато другитѣ три набори образуватъ резервната армия на дѣйствующитѣ части. Това казалъ военниятъ министръ било една чиста мобилизация подъ друго наименование.

Французкитѣ войски се намиратъ на границата срѣщу пристигналитѣ 8 пѣхотински воени корпуси и тѣ очакватъ всѣки моментъ едно нападение.³⁾ Това трѣбва на всѣка цѣна да се избѣгне. Една зона въ ширина 10 к. м. била заради това опрѣдѣлена между французкитѣ и германскитѣ войски на границата като била оставена свободна. Французкитѣ войски нѣма да

¹⁾ Жълта кн. № 126. Чрѣзъ това и Англия напуска неутралитета безъ обаче да дочака, какво ще стане съ Белгия. Тя обѣща по рано да подкрѣпи Франция съ флотата си.

²⁾ Синя кн. № 136. Спорѣдъ оранж. кн. № 74 мобилизационниятъ декретъ е билъ прѣдварително подписанъ.

³⁾ Синя кн. № 136. Това изявление цѣли, щото да не може по никой начинъ да се спре германо-французката война. Възможността за една германо-французка война зависѣше отъ Франция, която подкрѣпи Русия да се противопостави още на 24 юли.

пристъпятъ къмъ нападение и военниятъ министръ държи твърдо на това да заяви, че обявената мобилизация прѣслѣдва само отбранителна цѣль.

Французкиятъ министръ-прѣдседателъ и министръ
на външнитѣ работи, Вивияни до Французкия
посланикъ въ Лондонъ, Полъ Камбонъ.

Жълта кн. № 127.

Парижъ.

Отъ различни страни бѣхме увѣдомени, че Германското и Австро-унгарското правителства за моментъ се опитали да направятъ на Англия впечатление, съ което да ѝ прѣдставатъ, че отговорността за войната, въ случай че послѣдната избухне, падала върху Русия. Силата се да изискатъ неутралитета на Англия, като фалшифициратъ истината.

.....¹⁾
Обаче, когато се прѣговаряше и Русия показва въ прѣговоритѣ безпорно добрата си воля, Австрия първа пристъпи къмъ обща мобилизация.²⁾

Русия се видѣ принудена веднага да направи същото, за да не се постави въ закъснѣло положение, но тя остана винаги готова да прѣговаря. Нѣма нужда да повтарямъ, че колкото се отнася до насъ, ние ще продължаваме по нататъкъ съ Англия да работимъ за прѣуспѣването на тѣзи прѣговори.

Обаче поведението на Германия ни тласна къмъ абсолютната необходимостъ да издадемъ заповѣдта за мобилизация.³⁾

Дълго прѣди руската мобилизация, още прѣзъ послѣдната срѣда, както ви телеграфирахъ за това, г. фонъ Шьонъ ми съобщи за скорошното обявяване на военната опасностъ. Тази мѣрка е била вземана отъ Германия и подъ защитата на

¹⁾ *Жълта кн. № 127.* Повтарятъ се думитѣ на жълта кн. 125.

²⁾ Понеже жълтата кн. постоянно се натъква на сжитѣ грѣшки, достатъчно е да напомнимъ бѣлѣжкитѣ къмъ синя кн. № 127 и № 134.

³⁾ Това твърдение се повтаря. Вижъ синя кн. 134, където се из-, като напълно фалшиво.

тази прозрачна стѣна тя започна веднага своята собствена мобилизация.¹⁾

Днесъ г. Палеологъ телеграфира, че графъ Портелесъ съобщилъ на руското правителство за германската мобилизация.²⁾

Пристигналитѣ въ военното министерство новини потвърждаватъ, че тази мобилизация е наистина въ пъленъ ходъ.

Нашата заповѣдъ за мобилизация е слѣдователно една важна и защитителна мѣрка за насъ. Министерството публикува същевременно една прокламация, подписана отъ Прѣдседателя на Републиката и отъ всичкитѣ министри, въ която се заявява, че мобилизацията не означава война, че въ настоящия моментъ тя за Франция е най-доброто срѣдство за защита и че правителството на Републиката ще удвои своитѣ усилия, за да доведе прѣговоритѣ до добъръ край.

Моля ви да прѣдадете тѣзи мисли на г. сжръ Едуардъ Грей най-бързо и да му заявите, че винаги сме били послушни на желанието да не направимъ никакво прѣдизвикателство.

Азъ съмъ убѣденъ, че общественото мнѣние въ Англия, ако би избухнѣла войната, ще види ясно отъ коя страна иде нападението и ще разбере силнитѣ основания, които сме дали на сжръ Едуардъ Грей, за да поискаме една въоръжена намѣса на Англия въ интереса на бждещето на европейското равновѣсие.³⁾

Английскиятъ посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Го-
шенъ до Английския държавенъ секретаръ на
външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Синя кн. № 138.

Берлинъ.

Съобщихъ на държавния секретаръ на външнитѣ работи съдържанието на вашата днешна телеграма⁴⁾ и използвахъ

¹⁾ Ф. фонъ Шьонъ не съобщава обявяването на военната опасностъ а само го изтъква, въ случай че Франция би се въоръжила. Вижъ бѣла книга, приложение 18. Тази мѣрка се взе като отговоръ на руската мобилизация отъ 31 юли.

²⁾ Една такава телеграма нигдѣ я нѣма въ жълтата книга.

³⁾ Послѣдниятъ пасажъ показва ясно, каква цѣль се прѣслѣдва. Грей да принуди министерския съвѣтъ да вземе участие Англия въ войната. И затова Вивияни все прикрива истината.

⁴⁾ *Синя кн. № 138.* Вижъ синя кн. № 131.

краткото време да изтъкна ясно на Негово Прѣвзходителство, че главната причина лежи въ спора между Австро-Унгария и Русия, и че Германия е била въввлечена само като съюзница на Австрия. Ако заради това Австро-Унгария и Русия бждатъ готови, каквото въ случая се забѣлѣзвало, да прѣговарятъ върху работата, то и Германия самата не би желала войната. Само така ми се вижда логично, че тя би отдрѣпнала своята ржка, за да съдѣйствува по-нататкъ на едно мирно разрѣшение.

Държавниятъ секретаръ на външнитѣ работи каза, че готовността на Австро-Унгария да влѣзе въ прѣговори се отдавало на влиянието на Германия въ Виена и че не би ли била Русия мобилизирила срѣщу Германия, всичко щѣло да бжде най-добрѣ. Обаче слѣдъ като Русия не е отговорила на искането на Германия да демобилизира, Германия била принудена сжщо така да мобилизира. Русия твърдѣла, че нейната мобилизация не означавала неизбежно война и че тамошниятъ мобилизационенъ мѣсецъ щѣлъ да бжде продълженъ безъ да започне войната. Сжщо това нѣма значение за Германия. Германия владѣла прѣимуществото на по-голѣмата подвижностъ, когато Русия имала прѣимуществото за по-голѣмо число отъ хора и сигурността на Германия се обѣзцѣнява, като се даде време на Русия да събере голѣмитѣ войскови маси отъ всичкитѣ краища на далечнитѣ си земи. Положението сега било такова, че Русия макаръ че Императорското правителство ѝ дало нѣколко часа повече отколкото първоначалния срокъ, не е дала никакъвъ отговоръ, затова Германия издала заповѣдта за мобилизацията и дала инструкции на своя посланикъ въ Петербургъ да заяви на руското правителство, че Императорското правителство щѣло да смѣта отказа за единъ отговоръ въ продължение на единъ извѣстенъ срокъ отъ руска страна, равенъ на започването на войната.

Държавниятъ германски канцлеръ, Бетманъ Холвегъ
до Германския посланикъ въ Петербургъ, графъ
Порталесъ.

Бѣла кн., приложение 26.

Б е р л и н ъ.

Въ случай че Руското правителство не даде никакъвъ сдоволителенъ отговоръ на нашето искане, молимъ, Ваше

Прѣвзходителство, да му вржи днесъ слѣдъ обѣдъ 5 часа (срѣдно европейско време) слѣдното заявление:

»Императорското правителство още отъ започването на кризата се старалось съ силитѣ си да я доведе до едно мирно разрѣшение. Въ изпълнение желанието на Негово Величество Императора на Русия, Негово Величество Кайзерътъ на Германия въ споразумѣние съ Англия, пое ролята за едно посрѣдничество прѣдъ кабинетитѣ въ Виена и Петербургъ, когато Русия безъ да дочака резултата пристѣпи къмъ мобилизирането на всички свои сухоземни и морски сили.

»Вслѣдствие на тази заплашителна мѣрка, която не бѣ оправдана съ никакво военно прѣготовление отъ германска страна, Германия се вижда изправена прѣдъ една тежка и непосредствено прѣдстояща опасностъ. Би ли изоставило Императорското правителство да се противопостави на тази опасностъ, то тя би застрашила сигурността, а сжщо така и сжществуването на Германия. Вслѣдствие на това Императорското правителство се вижда принудено да се обърне къмъ правителството на Императора на всички руси и се видѣ принудено да поиска прѣкрятването на казанитѣ военни мѣрки. Понеже Русия се отказа да изпълни това искане и чрѣзъ този отказъ манифестира, че нейната постѣпка е била насочена и противъ Германия, то азъ имамъ честта по заповѣдъ на моето правителство да съобща на Ваше Прѣвзходителство слѣдното:

»Негово Величество Кайзерътъ, моя Августейши Владѣтель поема прѣдизвикателството и се смѣта вече въ война съ Русия.»

Моля за пристигането и за часа на прѣдаването на тази инструкция, споредъ руско време, да ми телеграфирате.

Моля да си поискате паспортитѣ и защитата на работитѣ на посолството да ги прѣдадете на американското посолство.

Германскиятъ посланикъ въ Парижъ, Фрайхеръ Фонъ
Шьонъ до Германския държавенъ канцлеръ,
фонъ Бетманъ Холвегъ.

Бѣла книга, приложение 27.

П а р и ж ъ.

На моя повторенъ точно опрѣдѣленъ въпросъ, дали Франция въ случай на една германо-русска война ще остане

неутрална, министър-председателят ми заяви, че Франция ще направи това, което ѝ диктуват нейните интереси.¹⁾

Кралът на Англия да Кайзера на Германия

Ново издание на бялата книга, откъл 5 IV.

Голѣмата Ми благодарност за Твоята телеграма отъ нощесъ. Азъ изпратихъ една настоятелна телеграма до Николая, съ която му изказахъ Моята готовност да направя всичко, каквото е по силата Ми, за да насърча започването отново на прѣговоритѣ между заинтересуванитѣ държави.

Г е о р г ъ .

Германскиятъ посланикъ въ Лондонъ, князь Лихновски до Германския държавенъ канцлеръ, Бетманъ Холвегъ.

Ново издание на бяла книга откъл 5 V.

Току що ме повика сжръ Едуардъ Грей на телефона и ме попита, дали съмъ вѣрвалъ, че мога да заявя, въ случай че Франция остане неутрална при една руско-германска война, ние нѣма да нападнемъ французитѣ. Азъ му заявихъ, че съмъ вѣрвалъ, че можемъ да поемемъ отговорността за това.²⁾

¹⁾ Жълтата книга не дава ни дума за този отговоръ на Вивияни.

²⁾ *Ново издание бяла кн. откъл 5 V.* Тази странна инициатива на Грея не се съдържа нито въ синята нито въ жълта книга, но очевидно е че Грей се въздържа да се изкаже, какво би направила Англия при една руско-германска война, дори и да не воюва Франция.

Германскиятъ посланикъ въ Лондонъ, князь Лихновски до Германския държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ.

Ново издание на бяла книга, откъл 6 I.

Л о н д о н ъ .

. Частниятъ секретаръ на сжръ Едуардъ Грей бѣсега при менъ, за да ми каже, че министрътъ искалъ да ми направи прѣдложение за неутралитета на Англия, даже за въ случай, ако сме воювали съ Русия, както и съ Франция. Слѣдъ обѣдъ ще видя сжръ Едуардъ Грея и веднага ще ви съобща.

Германскиятъ посланикъ въ Лондонъ, князь Лихновски до Държавния канцлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ.

Ново издание бяла книга, откъл 6 II.

Л о н д о н ъ .

Сжръ Едуардъ Грей току що ми прочете слѣдното изявление, което било еднодушно одобрено отъ кабинета.

«Отговорътъ на германското правителство относительно неутралитета на Белгия е извънредно много за съжаление, защото неутралитета на Белгия вълнува чувството на Англия. Ако Германия би могла да даде сжщия положителенъ отговоръ, както онзи, който е даденъ отъ Франция, това би допринесло сжщественно за намаление грижата и напрѣжнението тукъ, понеже въ противенъ случай би било извънредно тежко да се въздържа общественното настроение, ако би станало едно нарушение на неутралитета на Белгия отъ една отъ воюващитѣ страни, когато другата го запазва.»

На моя въпросъ, да ли той при условието, ако ние пазимъ белгийския неутралитѣ, би могълъ да ми даде едно точно обяснение за неутралитета на Велико-Британия, министрътъ възрази, че това не му било възможно, обаче

този въпросъ щѣлъ да играе голѣма роля за тукашното обществено мнѣние. Нарушимъ ли ние белгийския неутралитетъ въ една война съ Франция, то сигорно щѣло да настѣпи едно покачване въ настроението, което щѣло да затрудни тукашното правителство да пази приятелски неутралитетъ. Прѣдварително несжществуватъ ни най-малкитѣ намѣрения да постѣпятъ срѣщу насъ неприятелски. Ако въ нѣкой случай това би било невъзможното, желали да го избѣгнатъ, но отъ това мжчно можело да се тегли една линия, до кждѣ бихме смѣли да отидемъ, безъ да се намѣси Англия. Той се повръщаше постоянно на бѣлгийския неутралитетъ и мисли, че този въпросъ би игралъ една голѣма роля. Той вече се замислилъ, дали не би било възможно, щото ние и Франция въ случай на една руска война да останемъ само въоржжени едни срѣщу други, безъ да се нападнемъ. Азъ го попитахъ, е ли въ положение да ми обясни, дали Франция би се съгласила на единъ договоръ. Понеже ние не сме искали, нито да разоряваме Франция, нито да завладяваме части отъ нея, азъ бихъ могълъ да помисля, че ние бехме се съгласили на едно подобно споразумѣние, което ни осигурява неутралитета на Британия. Министрътъ каза, че той искалъ да се освѣдоми, защото не познавалъ мжчнотиитѣ за военнитѣ отъ двѣтѣ страни да се въздържатъ отъ дѣятелность.

Кайзерътъ на Германия до Английския кралъ.

Ново издание бѣла кн. отдѣлъ V^о.

Току що получихъ съобщението на Твоео правителство, съ което се прѣдлага французкия неутралитетъ подъ гаранцията на Велика Британия. Това прѣдложение включва въпроса, дали при тѣзи условия Германия би се отказала да нападне Франция. По технически причини заповѣданата отъ менъ мобилизация трѣбваше вече днесъ слѣдъ обѣдъ на двата фронта, западенъ и източенъ, да продължи съобразно съ приготовленията. Противна заповѣдъ не може вече да се даде, защото Твоята телеграма за съжаление дойде твърдѣ късно. Обаче, ако Франция ми прѣдложи своя неутралитетъ, който трѣбва да бжде гарантанъ отъ английската войска и флота, то естествено азъ ще се въздържа отъ едно нападение срѣщу Франция и ще насоча моитѣ войски другадѣ. Азъ се надѣвамъ, че Франция не ще

се инервира. Войскитѣ на моитѣ граници ще получатъ телеграфически и по телефона заповѣдъ да не прѣминатъ французката граница.

Вилхелмъ.

Германскиятъ държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ Холвегъ до Германския посланикъ въ Лондонъ, князь Лихновски.

Ново издание бѣла книга отдѣлъ V^о.

Берлинъ.

Германия е готова да се съгласи съ английското прѣдложение въ случай че Англия съ своитѣ военни сили гарантира за безусловния неутралитетъ на Франция въ германо-руския конфликтъ. Германската мобилизация стана днесъ, по-причина на Руското прѣдизвикателство, прѣди да пристигне тука английското прѣдложение. Вслѣдствие на това и нашиятъ походъ за французката граница не може вече да се измѣни. Ние гарантираме обаче за това, че французката граница до пондѣльникъ — 3 августъ — 7 часа вечеръта не ще бжде прѣмината отъ нашитѣ войски въ случай, че до тогава послѣдва съгласието на Англия.

Бетманъ Холвегъ.

Кралътъ на Англия до Кайзера на Германия.

Ново издание бѣлата книга, отдѣлъ V^о.

Въ отговоръ на Твоята телеграма, която току що пристигна, азъ вѣрвамъ, че трѣбва да е станало едно недоразумѣние относительно инициативата, която се е изтъкнала въ единъ приятелски разговоръ между князь Лихновски и сжръ Едуардъ Грей, когато сж разисквали, какъ една истинска война между германскитѣ и французки войници би могла да се избѣгне, до като

существова възможността, да се постигне едно споразумѣние между Австрия и Русия. Сжръ Едуардъ Грей ще види утрѣ рано князь Лихновски, за да установи дали не се касае до едно недоразумѣние, прѣдизвикано отъ негова страна.

Георгъ.

Германскиятъ посланикъ въ Лондонъ, князь Лихновски
до Германския държавенъ канцлеръ, фонъ Бетманъ
Холвегъ.

Ново издание на бѣла книга отдѣлъ 6^{III}.

. Моето съобщение отъ днесъ рано сутринята се отиѣнява съ съобщението ми отъ тази вечеръ, понеже въобще не е дадено положително английско прѣдложение. Моитѣ по нататашни постѣпки въ смисълъ на даденитѣ ми инструкции ставатъ излишни.

2 августъ.

Германскиятъ посланикъ въ Лондонъ, князь Лихно-
вски до Германския държавенъ канцлеръ, фонъ
Бетманъ Холвегъ.

Ново издание бѣла книга, отдѣлъ 5^{IX}

Лондонъ.

Инициативитѣ на сжръ Едуардъ Грея, които почиваха на желанието да се създаде възможността за траенъ неутрали тетъ на Англия, сж били изказани безъ прѣдварителна връзка съ Франция и безъ знанието за мобилизацията, но сега тѣ сж вече напълно, безогледно изоставени. ¹⁾

Лихновски.

¹⁾ Тази телеграма доказва, че Едуардъ Грей въ всички свои инициативи не е билъ сериозенъ.

Австро-унгарскиятъ посланикъ въ Берлинъ, графъ
Счегени до Австро-унгарския министръ на външ-
нитѣ работи, графъ Берхтолдъ.

Червена кн. № 57.

Б е р л и н ъ.

Държавниятъ секретаръ туку що ми каза, че не билъ пристигналъ никакъвъ отговоръ отъ Русия на германското запитване.

Рускитѣ войски прѣминали германската граница при Швиденъ (юго-източно отъ Биала).

Слѣдователно Русия е нападнала Германия.

Заради това Германия се счита въ война съ Русия.

Рускиятъ посланикъ е получилъ днесъ прѣди обѣдъ паспортитѣ си. Прѣдвижда се, че той ще си замине още днесъ.

Прѣдседателтъ на люксембургското правителство,
Ейшенъ до Министритѣ на външнитѣ работи на
силитѣ-покровителки и до Белгия.

Сива кн. № 18. Синя книга № 147. Жълта кн. № 131.

Л ю к с е м б у р г ъ.

Имамъ честта да донеса на Ваше Прѣвъзходителство слѣднитѣ факти:

«Въ недѣля на 2 августъ, рано сутриньта, спорѣдъ пристигналитѣ до този часъ, до правителството на великото херцогство новини, германскитѣ войски сж нахлули въ люксембургската територия, като сж минали прѣзъ Васербилскитѣ мостове, а сжщо и прѣзъ мостоветѣ при Ремихъ и се отправили по посока на югъ въ страната и къмъ града Люксембургъ, столицата на великото херцогство. Извѣстно число блиндиранни тренове съ войски и муниции сж били отправени по желѣзната линия отъ Васербилигъ за Люксембургъ, кждѣто се

очакватъ всѣки моментъ. Тѣзи факти сж въ остро противорѣчие съ актоветѣ, които съдържатъ по лондонския договоръ отъ 1867 година гаранцитѣ за неутралитета на Люксембургъ. Люксембургското правителство не ще пропусне да протестира енергично прѣдъ прѣдставителя на Негово Величество Кайзера на Германия въ Люксембургъ срѣщу това насилие. Сжщо такъвъ протестъ ще бжде прѣдаденъ телеграфически на държавния секретаръ на външнитѣ работи въ Берлинъ.¹⁾

Германскиятъ посланикъ въ Парижъ, Фрайхеръ фонъ
Шьонъ врѣчва на Французкия министръ на външ-
нитѣ работи слѣдната нота:

Жълта кн. № 133.

П а р и ж ъ.

Германскиятъ посланикъ току що е билъ натоваренъ и бърза, за да изпълни порѣчката, да съобщи на министра на външнитѣ работи, че военитѣ мѣрки, които е взела Германия въ великото Херцогство Люксембургъ не съставляватъ никакъвъ актъ на враждебностъ. Тѣ трѣбва да се смѣтатъ, като една чисто прѣдпазителна мѣрка за защитата на желѣзницитѣ, които вслѣдствие сжществуващитѣ договори между Германия и Люксембургското херцогство стоятъ подъ германско управление.

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ
работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския пос-
ланикъ въ Парижъ, сжръ Ф. Бертие.

Синя кн. № 148.

Л о н д о н ъ.

Слѣдъ станалия министерски съвѣтъ, днесъ, сутриньта азъ изпратихъ на г. Камбонъ слѣдния меморандумъ:

¹⁾ По случай на нарушаването неутралитета на Люксембургъ отъ страна на Англия не се протестира, а сжщо и Люксембургъ не протестира противъ навлизането на германцитѣ.

„Упълномощенъ съмъ да дамъ увѣрението, че, ако германската флота проникне въ Канала или прѣдприеме въ Сѣверното море неприятелски дѣйствия срѣщу французкитѣ брѣгове или срѣщу французкитѣ търговски параходи, то британската флота ще се противопостави съ всичката си сила срѣщу такива нападения.

„Разбира се, това увѣрение трѣбва да се подобри отъ парламента и само тогава правителството на Негово Величество ще пристѣпи къмъ дѣйствието, ако германската флота постѣпи, както е казано по-горѣ“.

Освѣнъ това изтъкнахъ, че трѣбва да вземемъ въ съображение труднитѣ въпроси и тежкитѣ задачи и че Велико Британското правителство не е могло да се задѣлжи да обяви война на Германия, ако избухне войната между Франция и Германия утрѣ, обаче за французкото правителство, чиято флота е отдавна концентрирана въ Сръдиземно море, би било отъ найголяма важностъ да научи, какви мѣрки би могло то да вземе, понеже сѣвернитѣ брѣгове на Франция сж напълно изложени и незащитени. Слѣдователно, ние смѣтнахме за нужно да дадемъ на французкото правителство това увѣрението. Това не ни задѣлжава да обявимъ война на Германия до тогава, до когато германската флота не извърши споменатитѣ движения и нападения, обаче отъ друга страна това обѣщание би гарантирало на Франция сигурността, която ще ѝ позволи да разполага съ своята сръдиземноморска флота.¹⁾

Г. Камбонъ ме запита слѣдъ това върху нарушения неутралитета на Люксембургъ. Отъ моя страна азъ му изтъкнахъ установеното основно положение, изработено отъ лордъ Дерби и лордъ Кларендонъ въ 1867 година. Той ме запита, какво бихме казали върху нарушението на неутралитета на Белгия. Азъ отговорихъ, че това би било една много по-важна работа, отколкото прѣдшествующата. Сега сме се занимавали тъкмо съ това, да обмислимъ по отношение на този въпросъ декларацията, която ще направимъ утрѣ въ парламента, именно дали би трѣбвало да обявиме нарушението неутралитета на Белгия като casus-belli.²⁾ Азъ му съобщихъ слѣдъ това, какво е било казано по тази въпросъ на германския посланикъ.³⁾

¹⁾ Сива кн. № 148. Съ това Англия влиза въ войната, обѣщавайки на Франция своята флотска подкрѣпка. Тя напуска неутралитета си. Значи прѣди да изпъкне белгийския въпросъ.

²⁾ Съ това вече се разрѣшава и въпроса за белгийския неутралитетъ, който ще послужи само като мотивъ за война.

³⁾ Върху този разговоръ съобщава и Полъ Камбонъ. Жълта книга № 137.

Французкиятъ министръ-прѣдседателъ и министръ на външнитѣ работи, Вивияни до Французкия посланикъ въ Лондонъ, Полъ Камбонъ

Жълта кн. № 138.

П а р и ж ъ.

Имамъ прѣдъ видъ съдържанието на вашитѣ телеграми отъ 27, 30, 31 юли и отъ 1 августъ и днесъ изпратеното ми съобщение.

Слѣдъ като съобща въ камарата декларацията, която сжрѣ Едуардъ Грей ви е направилъ днесъ и чието съдържание ми прѣдадохте съ вашата телеграма, азъ ще добавя, че ние сме постигнали отъ Англия една сериозна помощъ, чиято стойностъ за насъ е скжпоцѣнна.

Азъ имамъ прѣдъ видъ освѣнъ това да забѣлѣжа, че помощта, която възнамѣрява да направи Англия на Франция за защита на французкитѣ брѣгове или на французкитѣ търговски параходи, ще бжде приложена така, че нашата военна флота веднага, въ случай на единъ германо-французки конфликтъ, да бжде подкрѣпена, както въ Атлантическия океанъ, така и въ Ламаншъ. Освѣнъ това ще добавя, че английскитѣ прищанища не ще могатъ да служатъ, като опорни пунктове за германската флота.

Германскиятъ пълномощенъ министръ въ Брюкселъ, фонъ Беловъ Салеске врѣчва вечерята въ 7 часа на Белгийския министръ на външнитѣ работи, Давиньонъ слѣдната нота: ¹⁾

Сива кн. № 20.

Б р ю к с е л ъ.

Императорското правителство има извѣстия²⁾ отъ положителенъ източникъ върху възнамѣрявания походъ на француз-

¹⁾ Сива кн. № 20. Нотата носи бѣлѣжката «строго довѣрително и била врѣчена на немски езикъ».

²⁾ Сива кн. № 20. Нотата, която е билъ подалъ германския пълномощенъ министръ на белгийското правителство е била недвусмислена и се е искало отговоръ въ 12 часа. Слѣдователно ултиматума въ Брюкселъ е билъ врѣченъ, когато рѣшението на Едуардъ Грей да помогне на Франция е било вече съобщено въ Парижъ.

китѣ военни сили въ областѣта на Маасъ и Живе-Намюръ. То не допуца никакво съмнѣние за намѣрението на Франция да атакува Германия прѣзъ белгийска територия.

Императорското правителство не може да не държи смѣтка, че Белгия въпрѣки най-добрата си воля не ще може да отблъсне безъ помощъ единъ французки походъ съ толкова голѣмъ изгледъ за успѣхъ и че като даде помощѣта си на Белгия, Германия ще намѣри достатѣчна сигурностъ срѣщу заплашванието. Наложително е за самозащитата на Германия да се противопостави на неприятелското нападение. Съ най-голѣмо съжаление германското правителство заради това е рѣшило, че щомъ Белгия би пристѣпила къмъ едно неприятелско дѣйствиe да допусне неприятеля на Германия въ своя територия, то самата Германия ще се вижда принудена да навлѣзе въ белгийска територия.

За да се избѣгне всѣко недоразумѣние, императорското правителство заявява слѣдното:

1) Германия не възнамѣрява никакви враждебни дѣйствия срѣщу Белгия. Съгласили се Белгия да държи въ прѣдстоящата война спрѣмо Германия единъ благосклоненъ неутралитетъ, то германското правителство се задължава да гарантира въ най-широка смисълъ при сключването на мира територията и независимостѣта на Белгия.

2) Германското правителство се задължава при условие то на горната прѣдпоставка да изпразни територията на кралството веднага слѣдъ сключването на мира.

3) При едно приятелско поведение на Белгия Германия е готова въ споразумѣние съ кралскитѣ белгийски власти да копува всичко потрѣбно за своитѣ войски, като заплаща всичко при покупката и да плаща за всѣка врѣда, която би била причинена отъ германскитѣ войски.

4) Обаче посрѣщне ли Белгия неприятелски германскитѣ войски, особено тѣхното прѣминаване съ съпротивление при укрѣпленията на Маасъ или чрѣзъ разрушаването на желѣзницитѣ, пѣтищата, тунелитѣ или би причинила нѣкои други искусствени мжнотии, то Германия ще бжде принудена за нейно съжление да смѣта кралството като неприятелъ. Въ такъвъ случай Германия не може да приеме спрѣмо Кралството никакви задължения, а би прѣдоставила по-късно на оржжието да разрѣши отношенията на двѣтѣ държави.

Императорското правителство прѣдполага, че тѣзи евентуалности нѣма да настѣпятъ и че кралското правителство ще съумѣе да вземе съотвѣтнитѣ мѣрки, за да попрѣчи да

се случатъ събитията, както се споменаха по-горѣ. Въ такъвъ случай приятелскитѣ врѣзки, които свързватъ двѣтѣ съсѣдни страни биха добили едно по-нататѣшно и трайно затвърдяване.

3 августъ

Французкиятъ посланикъ въ Лондонъ, Полъ Камбонъ
до Французския министър-прѣдседателъ и ми-
нистръ на външнитѣ работи, Вивияни.

Жълта кн. № 143.

Лондонъ.

Сжръ Едуардъ Грей ме опълномощи да ви съобща, че можете да заявите въ парламента, че той щѣлъ да заяви въ камарата на общинитѣ, какво ще бжде сегашното поведение на английското правителство и че най-важното въ заявлението е слѣдното:

«Въ случай, когато германска военна флота прѣмине Ламанша или се промъкне въ Сѣверното море, за да заобиколи Британскитѣ острови, съ намѣрение да нападне французкитѣ брѣгове или французката военна флота или да обезпокои французката флота, то тя щѣла да бжде нападната отъ английската флота, за да окаже на французката флота пълна подкрѣпа, тъй че отъ този моментъ Англия и Германия щѣли да се намѣратъ въ война една срѣщу друга.»¹⁾

¹⁾ *Жълта кн. № 143.* Съ това се добавя послѣдната халка на син жира. Чисто и просто Грей готви и иска война съ Германия.

Сжръ Едуардъ Грей слѣдъ това ми обърна вниманието, че при споменаването на една операция въ Сѣверното море той включва и защитата срѣщу една демонстрация въ Атлантическия океанъ.

Съ декларацията за нападението на английската флота би трѣбвало да се смѣта английското правителство като свързано. Сжръ Едуардъ Грей ме увѣри въ това и добави: чрѣзъ това французкото правителство било въ положение да излѣзе прѣдъ камарата и да я увѣдоми.

Когато се завърнахъ въ посолството азъ получихъ вашето телеграфическо съобщение за германския ултиматумъ до Белгия. Азъ съобщихъ веднага за това на сжръ Едуардъ Грей.¹⁾

Белгийскиятъ министръ на външнитѣ работи, г. Да-
виньонъ връчва на Германския пълномощенъ
министръ, фонъ Беловъ Салеске слѣдната нота:

Сива кн. № 22.

Брюкселъ.

Чрѣзъ вашата нота отъ 2 августъ 1914 година германското правителство даде да се разбере, че имало положителни свѣдѣния за намѣрението на французкитѣ военни сили да прѣминатъ прѣзъ пространството Маасъ—Живе—Намюръ и че Белгия въпрѣки добрата си воля не щѣла да бжде въ състояние да отблъсне единъ французки походъ безъ помощъ.

Германското правителство се счита поставено въ необходимостта да се противопостави на това нападение и да навлѣзе въ белгийска територия. При тѣзи условия Германия прѣдлага на Кралското правителство да заеме спрѣмо нея приятелско поведение и се задължава при сключването на мира въ най-широка смисълъ да гарантира заетитѣ белгийски земи и независимостта на Кралството. Нотата добавя при това, че ако Белгия създаде мжнотии на похода на германскитѣ войски, то Германия щѣла да бжде принудена да счита Белгия като неприятелъ и да прѣдостави по послѣ уреждането отношенията между двѣтъ страни една къмъ друга на рѣшението на орѣжието.

¹⁾ *Жълта кн. № 143.* Става ясно, че Англия е знаела много рано ултиматума до Белгия.

Тази нота прѣдизвика въ кралското правителство дълбоко и болезнено удивление.

Намѣреніята, които Франция имала прѣдъ видъ стоятъ въ противорѣчие съ формалнитѣ изявления, които ни се направиха на 1 августъ отъ името на правителството на Републиката.

Ако въпрочемъ Франция, въпрѣки нашитѣ очаквания би нарушила белгийския неутралитетъ, то Белгия би изпълнила всичкитѣ свои международни задължения и нейната войска би била принудена да се противопостави съ всичкитѣ си сили.

Съ потвърденото съглашение отъ 1870 год. за договора отъ 1839 год., независимостта и неутралитетътъ на Белгия стоятъ твърдо подъ гаранцията на великитѣ сили и особено подъ гаранцията на правителството на Негово Величество Кралътъ на Прусия.

На своитѣ международни задължения Белгия е била винаги вѣрна. Тя е изпълнявала своитѣ задължения въ духа на лоялното безпристрастие. Нищо не се е случило, което да я накара да измѣни своя неутралитетъ и да не запази неговото значение.

Нападението върху нейната независимостъ, съ което я заплашва германското правителство, би съставлявало едно открито нарушение за международното право. Никаква стратегическа облага не оправдава нарушението на правото.

Белгийското правителство чрѣзъ приемането на направеното му прѣдложение би пожертвувало честта на нацията и би извършило прѣдателство на своитѣ задължения къмъ Европа.

Въ съзнание на ролята, която Белгия изпълнява отъ повече отъ 80 години въ цивилизацията на свѣта, отказва се да повѣрва, че независимостта на Белгия ще бѣде запазена само съ цѣната на нарушението на нейния неутралитетъ.

Ако тази надежда не бѣде осъществена, белгийското правителство е твърдо рѣшено да отблъсне всѣко едно нападение на нейното право съ всички срѣдства, съ които разполага.

Белгийскиятъ министръ на външнитѣ работи Давиньонъ до Пълномощнитѣ министри въ Парижъ
Берлинъ, Лондонъ, Виена и Петербургъ.

Сива кн. № 24.

Брюкселъ.

Както знаете Германия вржчи на Белгия единъ ултиматумъ, срокътъ на който изтече днесъ, 3 августъ, въ 7 часа

сутринта. Понеже до сега не се е случило още никакво военно дѣйствие, министерскиятъ съвѣтъ рѣши, че за момента единъ позивъ къмъ силитѣ покровителки не е билъ нуженъ.

Французкиятъ пълномощенъ министръ ми каза върху това: „Безъ да съмъ натоваренъ отъ моето правителство да направя една декларация, то азъ вѣрвамъ, че винаги мога да се изкажа върху основата на неговитѣ намѣрения. Ако кралското правителство се обърне съ апелъ къмъ моето правителство като къмъ държава — гарантка, покровителка, ние бихме се отзовали незабавно на този позивъ и бихме го изпълнили; ако тази молба не бѣде формулирана, то вѣроятно е, че французкото правителство би се въздържало съ своята намѣса, до като Белгия би извършила единъ истински актъ на съпротивление, ако естествено Франция не бѣде принудена да се погрижи за своята собствена самозащита чрѣзъ извънредни мѣрки“.

Азъ поблагодарихъ на г. Клубоковски за помощта, която ни прѣдлага французкото правителство въ дадения случай и му казахъ, че кралското правителство не ще се позове прѣдварително на държавитѣ — гарантки и ще се въздържи по-послѣ да обмисли, какво би могло да направи.¹⁾

Английскиятъ пълномощенъ министръ въ Брюкселъ,
сжръ Ф. Вилие до Английския държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей.

Сива кн. № 151.

Брюкселъ.

Французкото правителство прѣдложило чрѣзъ своето военно аташе на белгийското правителство помощта отъ 5 армейски корпуси. Днесъ му е билъ изпратенъ слѣдния отговоръ: „Ние сме искрено благодарни на французкото правителство за неговото прѣдложение, ако ни стане нужда да ни окаже военна помощ. При даденитѣ обстоятелства обаче ние не мислимъ да се позовемъ на гаранцията на великитѣ държави. Белгийското правителство ще рѣши по-късно върху дѣйствиата, които биха се оказали нужни“.²⁾

¹⁾ *Сива кн. № 24.* Клубоковски съобщава за своя разговоръ, жълта кн. 142, безъ да се види отъ тази телеграма, че той е говорилъ не отъ името на правителството.

²⁾ Освѣнъ частнитѣ изявления на Клубоковски явяватъ се и 5 армейски корпуси!!

Белгийскиятъ кралъ до Краля на Англия.*Сива кн. № 25.*

Брюкселъ.

Като си припомнямъ многобройнитъ приятелски доказателства на Ваше Величество и на бабата на Ваше Величество, — за приятелското поведение на Велико Британия въ 1870 година и за доказателството на симпатии, което ни се дава още до днесъ, апелирамъ настоятелно за защитата неутралитета на Белгия, чрѣзъ дипломатическата намѣса на правителството на Ваше Величество.²⁾

*Албертъ.*Французкиятъ посланикъ въ Лондонъ, Полъ Камбонъ до Французкия министръ-прѣдседателъ и министръ на външнитъ работи, Вивияни.*Жълта кн. 144.*

Лондонъ.

Когато сжрѣ Едуардъ Грей днесъ сутринята отиваль тъкмо за министерския съвѣтъ, отишълъ моя германски колега, който говорилъ вчера съ него, и го помолилъ настоятелно да му каже, че английскиятъ неутралитетъ не ще зависи отъ запазването на белгийския неутралитетъ. Сжрѣ Едуардъ Грей отблъсналъ всѣкакъвъ разговоръ върху този прѣдметъ.

Германскиятъ посланикъ е далъ на пресата едно комюнике, въ което се казва, че, ако Англия остане неутрална, Германия се отказва отъ всѣ-

²⁾ Тази телеграма е публикувана въ синя кн. № 153. Кралъ Албертъ апелира за помощта на Англия, като напомня задържането на Англия въ 1870.

каква флотска операция и не ще си послужи съ белгийскитъ брѣгове, като съ опорни пунктове.¹⁾

Азъ наредихъ да отговорятъ на това, че рекспектирането на брѣговетъ не е запазване неутралитета на територията и че германскиятъ ултиматумъ означава вече едно нарушение на този неутралитетъ.²⁾

Германскиятъ посланикъ въ Парижъ, Фрайхеръ фонъ

Шьонъ врѣчва на Французкия министръ-прѣдседателъ и французки министръ на външнитъ работи, Вивияни прѣзъ течение на прощалната си ауденция слѣдното писмо:

Жълта кн. № 147.

Парижъ.

Германскитъ административни и военни власти констатираха напълно извѣстно число извършени актове на неприязтелство, на германска територия отъ французки авиатори. Мнозина отъ тѣхъ сж нарушили очевидно неутралитета на Белгия, като сж прѣхвъркнали надъ тази страна; единъ отъ тѣхъ се опиталъ да разруши постройкитъ при Везелъ, други били забѣлѣзани въ околноститъ на Айфелъ, други хвърляли бомби върху желѣзницитъ въ околноститъ на Карлсруе и Нюренбергъ.

Имамъ честь да съобща по порѣзка на своето правителство на Ваше Прѣвъзходителство, че прѣдъ видъ на тѣзи неприятелски постѣпки Германската Империя се счита въ война съ Франция, прѣдизвикана отъ послѣдната.

Понеже чрѣзъ това се туря край на моята дипломатическа мисия, за менъ оставя още да помоля Ваше Прѣвъзхо-

¹⁾ *Жълта кн. № 144.* Съ това признание се потвърждава английското обѣщание отъ 1 и 2 августъ къмъ Франция. На 4 августъ Държавниятъ канцлеръ заяви въ германския райхстагъ, че до като Англия остане неутрална Германия нѣма да накръни цѣлостта на Белгия, нито пъкъ ще нападне брѣговетъ на Франция.

²⁾ Полъ Камбонъ поддържа възгледъ напълно противенъ на схващането на белгийското правителство. Белгия не вижда въ германския ултиматумъ нарушението на своя неутралитетъ.

дителство да ми повърне паспортитѣ и да вземе мѣрки да осигури моето завръщане за Германия заедно съ персонала на посолството, съ персонала на Баварското пълномощно-министерство и на германското генерално консулство въ Парижъ.

Приемете, Г-не прѣдседателю, изразътъ на моето високо почитание. ³⁾

³⁾ Това писмо е формалното обявяване на войната отъ Германия на Франция. На 4 августъ въ камарата Вивияни направи заявления и се опита да излъже, че Германия първа започнала военнитѣ дѣйствия.

4 августъ.

Французкото правителство до Прѣдставителитѣ на
Великитѣ сили въ Парижъ.

Жълта кн. № 157.

П а р и ж ъ.

Слѣдъ като германското правителство допусна своигѣ военни сили да прѣминатъ границата и да извършатъ различни убийства и грабежи, слѣдъ като наруши неутралитета на Великото Херцогство Люксембургъ, въпрѣки постановленията на Лондонската Конвенция отъ 16 май 1857 година и на V хагска конвенция отъ 5 октомври 1907 година върху правата и задълженията на държавитѣ и лицата въ случай на сухоземна война (чл. I и II), които то е подписало; слѣдъ като то отпрати на кралското белгийско правителство единъ ултиматумъ съ искането да допусне прѣминаването на германскитѣ войски прѣзъ белгийска територия, съ което нарушава договора отъ 19 априлъ 1839 година, който сжщо така е било подписало и при нарушението на въведенитѣ хагски конвенции, — то обяви на Франция на 3 августъ 1914 год. въ 6 часа и 45 минути войната.¹⁾

¹⁾ *Жълта кн. № 157.* Едвамъ е нужно да се изтъква, че тѣзи подробности сж неистински и не отговарятъ на прѣдисторията на кризата.

Правителството на Републиката се вижда принудено при тѣзи условия да пристъпи отъ своя страна къмъ въоръжената сила.

Вслѣдствие на това то има честь да съобщи на правителството на че отъ 3 августъ 1914 год. въ 6 часа и 45 минути е обявена войната между Франция и Германия.

Правителството на Републиката протестира прѣдъ всички цивилизовани народи, а особено прѣдъ държавитѣ, които сж подписали горѣпоменатитѣ конвенции и договори, срѣщу Германия за нарушението на международнитѣ си задължения; то се въздържа отъ всички реприсалии, които би могло да извърши въ дадения случай спрѣмо единъ неприятелъ, който толкова малко държи на своята честна дума.

Правителството на Републиката, което мисли да пази основнитѣ положения на международното право, ще се въздържа прѣзъ врѣме на неприятелскитѣ дѣйствия отъ всѣкакви нарушения на подписанитѣ отъ Франция постановления на международнитѣ конвенции за военнитѣ права по сухо и по море.

Тази нотификация отговаря на чл. 2 на III-тата хагска конвенция, 18 октомври 1907 година, върху обявяването на войната и ще бжде вржчена на

Сръбскиятъ министръ-прѣдседателъ и министръ на външнитѣ работи, Пашичъ до Сръбския управляющъ легация въ Берлинъ, Йовановичъ.

Сръбска синя кн. № 49.

Нишъ.

Моля ви да съобщите на Императорското правителство, че сте получили заповѣдь да напустнете веднага Германия съ персонала на легацията и съ персонала на консулството. Моля веднага да заминете.¹⁾

¹⁾ *Сръбска синя кн. № 49.* Сръбска синя кн. № 50 съдържа исканията на сръбското м-во на външнитѣ работи до германския пълномощенъ министръ да напустне страната. Сърбия слѣдователно е обявила войната.

Германскиятъ пълномощенъ министръ въ Брюкселъ, фонъ Беловъ Салеске до Министра на външнитѣ работи, Давиньонъ.

Сива кн. № 27.

Брюкселъ.

Имамъ честь да увѣдомя, Ваше Прѣвъзходителство, съгласно получената заповѣдь, че императорското правителство вслѣдствие отказътъ, съ който посрѣщна правителството на Негово Величество Краля неговитѣ благоприятни прѣдложения, щѣло да бжде принудено за негово най-голѣмо съжаление да приложи по необходимостъ защитителнитѣ мѣрки спрѣмо французкитѣ заплашвания, ако е нужно и съ въоръжена сила.

Приемете, г-не министре, увѣрението въ моитѣ отлични къмъ васъ почитания.

Английскиятъ пълномощенъ министръ въ Брюкселъ, сжръ Франсисъ Х. Вилие вржчва на Белгийския министръ на Външнитѣ работи слѣдната нота:

Сива кн. № 28.

Брюкселъ.

Натоваренъ съмъ да донеса до знанието на белгийското правителство, въ случай че Германия упражни натискъ срѣщу Белгия и по такъвъ начинъ съ своитѣ дѣйствия изнасили една неутрална страна, за да постигне своята задача, то правителството на Негово Британско Величество разчита на това, щото Белгия да се противопостави съ всичкитѣ си срѣдства.

Правителството на Негово Британско Величество въ такъвъ случай е готово да се присъедини къмъ Русия и Франция, ако

Белгия желае това, за да прѣдложи веднага на белгийското правителство една задружна постѣпка, която би имала за цѣль противопоставяне на насилническитѣ мѣрки, прѣдприети отъ Германия срѣщу Белгия и сщеврѣменно да прѣдложи една защита за самосъхранението, независимостта и цѣлостта на Белгия.¹⁾

Германскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, фонъ Яговъ до Германския посланикъ въ Лондонъ, князь Лихновски.

Синя кн. № 153.

Берлинъ.

Моля, вие можете да разсѣете всѣко недовѣрие, което Велико-Британското правителство би могло да има по отношение на нашитѣ намѣрения, като повторите пълното формално увѣрение, че даже въ случай на единъ въоръженъ конфликтъ съ Белгия, Германия подъ никакъвъ прѣдлогъ не ще си присвои белгийска територия.²⁾ Искреността на тази декларация се доказва отъ факта, че ние дадохме на Холандия нашето тържествено обѣщание да пазимъ неутралитета ѝ по най-строгъ начинъ. Очевидно е, че не бихме могли да присъединимъ белгийска територия безъ едновременно да се уголѣвимъ за смѣтка на Нидерландия. Настояйте прѣдъ сжръ Едуардъ Грей, че германскиятъ народъ не ще може да не се противопостави на едно французко нападение, отправено чрѣзъ белгийска територия, както е възнамѣрявано по единъ безпорно доказанъ начинъ. Вслѣдствие на това Германия е длъжна да не зачита белгийския неутралитетъ, понеже за Германия да отблъсне удара на Франция е въпросъ на животъ и смъртъ.

¹⁾ *Сива кн. № 28.* Съ тази официална нота Англия упражнява формаленъ натискъ къмъ Белгия да пристѣпи къмъ оржжието Белгия отначало отказва, но послѣ се съгласява.

²⁾ *Синя кн. № 157.* Германия пакъ заявява, че не иска да присъедини нищо отъ Белгия. Въ сщия денъ Бетманъ Холвегъ заяви въ Райхстага, че Германия не иска да нарушава международнитѣ договори, но едно нападение на Франция отъ къмъ германския флангъ би било много опасно за нея. Не за територия, а за защита отъ французко нападение Германия нарушила белгийския неутралитетъ.

Английскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ работи, сжръ Едуардъ Грей до Английския посланикъ въ Берлинъ, сжръ Е. Гошенъ.

Синя кн. № 159.

Лондонъ.

Научаваме се, че Германия отправила до белгийския министръ на външнитѣ работи една нота съ съдържание, каквото императорското правителствс могло да се види принудено, ако е нужно, да си послужи съ въоръжена сила, къмъ която щѣло да пристѣпи като къмъ смѣтана за необходима мѣрка. Сщеврѣменно то ни съобщава, че изобщо нѣмало да нахърни белгийската територия.

При тѣзи обстоятелства и въ съображение на това, че Германия се отказва да даде сщщото увѣрение за неутралитета на Белгия, каквото даде Франция прѣзъ послѣдната седмица въ отговоръ на нашата молба, която бѣ едновременно прѣдставена и въ Берлинъ и въ Парижъ, ние сме длъжни да повторимъ сщщото това искане и да поискаме веднага да ни се даде единъ задължителенъ отговоръ, както и върху моята телеграма отъ днесъ сутринята,¹⁾ който да пристигне тукъ до полунощъ. Ако ли не — то вие ще поискате вашитѣ паспорти и ще съобщите, че правителството на Негово Величество се вижда принудено да приложи всички срдства, съ които разполага, за да запази неутралитета на Белгия и зачитането на единъ договоръ, по-който Германия е сщщо така контрагентка, както и ние.²⁾

¹⁾ *Синя кн. 159.* Вижъ синя кн. 153.

²⁾ *Синя кн. № 159.* Това е ултиматумътъ на Англия за обявяване война на Германия.

Белгийскиятъ министръ на външнитѣ работи, Дави-
ньонъ до Пълномощнитѣ министри на Велико-
Британия, Франция и Русия,

Сива кн. № 40.

Брюкселъ.

Белгийското правителство съ съжаление трѣбва да съобщи на Ваше Прѣвъзходителство, че днесъ сутринята германскитѣ военни сили, при нарушението на договорнитѣ задължения, сж нахлули въ белгийска територия.

Кралското правителство е твърдо рѣшено да се противопостави съ всичкитѣ си срдства, съ които разполага.

Белгия апелира къмъ Англия, Франция и Русия, щото тѣ, като сили покровителки, да ѝ съдѣйствуватъ при защитата на нейната територия.

Касае се за една задружна и рѣшителна постѣпка съ цѣль да се противопоставятъ срѣщу приложенитѣ насилнически мѣрки отъ Германия спрѣмо Белгия и сжщеврѣменно да се осигури за въ бждещето запазването на независимостта и ненакѣрнимостта на Белгия.

Белгия се счита за щастлива да може да заяви, че тя ще поеме защитата на крѣпоститѣ.¹⁾

¹⁾ *Сива кн. № 40.* Този апелъ къмъ силитѣ покровителки послѣдва слѣдъ английския ултиматумъ до Германия.

5 августъ

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския посла-
никъ въ Петербургъ, графъ Сцапари.

Черв. кн. № 59¹⁾.

Виена

Моля, Ваше Прѣвъзходителство да прѣдадете на тамошния министръ на външнитѣ работи слѣдната нота:

«Подписаниятъ Австро-унгарски посланикъ има честта по заповѣдъ на своето правителство да прѣдаде на Негово Прѣвъзходителство за знание слѣдното:

«Прѣдъ видъ на вземаното застрашително поведение отъ Русия въ конфликта между австро-унгарската монархия и Сърбия и прѣдъ видъ на обстоятелството, че, съгласно едно съобщение на Берлинския кабинетъ, Русия вслѣдствие на този конфликтъ се видяла принудена да открие неприятелскитѣ дѣйствия срѣщу Германия и вслѣдствие на това тази държава се намира въ война съ спомѣнатата велика държава, — Австро-Унгария се счита сжщо въ война съ Русия».

¹⁾ *Черв. кн. № 59.* Черв. кн. 58, 60, 61, 62, 63, 64 и 65 съдържатъ документитѣ за избухването на войната между Германия и Франция и Германия и Англия. Най-напрѣдъ Австро-Унгария не мислѣше да обявява война на Англия и Франция. Франция напотивъ искаше да обяви война на Австрия.

Слѣдъ вржчването на тази нота моля, Ваше Прѣвъзходителство, да поиска да му приготвятъ паспортитѣ и веднага съ цѣлия персоналъ на посолството, съ изключение на ония, които могатъ да останатъ, да отпътува.

На Шебеко веднага ще бждатъ дедени отъ наша страна паспортитѣ.

6 августъ

Сръбскиятъ управляющъ легация въ Берлинъ, Йовановичъ до Сръбския министръ-прѣдседателъ и министръ на външнитѣ работи, Пашичъ.

Сръбска синя кн. № 51.

Берлинъ.

Когато посѣтихъ държавния подсекретаръ г. Цимерманъ, за да му съобща за прѣкжването на дипломатическитѣ отношения, той ми заяви между друго, че Германия се въодушевлявала всѣкога отъ приятелски чувства къмъ Сърбия и изказа съжалението си, че германо-сръбскитѣ отношения вслѣдствие на политически комбинации е трѣбвало да се прѣкжнатъ. Той счита Русия, която непрѣстанно насъсквала Сърбия, за виновна и я смѣта единствено за отговорна за нападението, което щѣло да има тежки послѣдствия за всички народи. Ако Русия въ послѣдния моментъ, когато още изглеждаше възможно да се избѣгне единъ конфликтъ, не бѣше мобилизирала всичкитѣ свои военни сили, то не би се дошло до една война, защото Германия щѣла да приложи цѣлото си влияние въ Австро-Унгария въ смисълъ на едно споразумѣние съ Русия. Може би Австро-Унгария би се задоволила съ това да прѣвземе Бѣлградъ и тогава щѣли да бждатъ поведени прѣговори, за да се уредятъ австро-сръбскитѣ отношения.

9 августъ

Белгийскиятъ пълномощенъ министръ въ Хага, баронъ
Фалонъ до Белгийския министръ на външнитѣ
работи, Давиньонъ.

Сива кн. № 60.

Хага.

Министрътъ навъншнитѣ работи¹⁾ ме помоли да ви прѣдамъ слѣдното съобщение, защото Американското пълномощно министерство въ Брюкселъ отказало да стори това.

«Крѣпостъта Лиежъ слѣдъ геройско шурмуване е била прѣвзета. Германското правителство съжелява най-дълбоко, че вслѣдствие на заетата позиция отъ Белгийското правителство спрѣмо Германия, се е дошло до кървави сблъсквания. Германия не иде като неприятель въ Белгия. Само подъ натиска на условията, прѣдъ видъ на военитѣ мѣрки на Франция, тя трѣбваше да вземе тежкото рѣшение да навлѣзе въ Белгия и да завземе Лиежъ, като упоренъ пунктъ за нейнитѣ по нататъшни операции. Слѣдъ като белгийската армия въ геройското си съпротивление срѣщу по-голѣмата численостъ защити по единъ блѣскъвъ начинъ честъта на своето орѣжие, германското правителство моли Негово Величество Краля и Белгийското прави-

¹⁾ *Сива кн. № 60.* Холандскиятъ министръ на външнитѣ работи.

телство да избавятъ Белгия отъ по-нататъшнитѣ ужаси на войната. Германското правителство е готово за всѣкакво съглашение съ Белгия съ огледъ, че тя ще се откаже отъ всичкитѣ си задължения спрѣмо Франция. Германия увѣрява още единъ пжтъ тържествено, че не се е ржководила отъ намѣрението да присвоява белгийска земя и че това намѣрение е съвършено далечъ отъ нея. Германия още единъ пжтъ е готова да напусне белгийското кралство незабавно веднага щомъ ѝ позволи военното положение.»¹⁾

Американскиятъ посланикъ помолилъ своитѣ колеги да се занимаятъ съ този опитъ на посрѣдничество. Министрътъ на външнитѣ работи посрѣщналъ тази молба безъ въодошевление. За негово удоволствие азъ го прѣдприехъ²⁾.

¹⁾ *Сива кн. № 60.* Американскиятъ посланикъ се е споразумялъ съ брюкселскитѣ си колеги по тази посрѣдническа постѣпка. Това се вижда отъ I приложение № 62 сива книга.

²⁾ *Сива кн. № 60.* Изглежда, че въ тая работа има намѣса Англия. Тя е искала да прѣдотврати споразумение между Белгия и Германия.

12 августъ

Белгийскиятъ министръ на външнитѣ работи, Дави-
нъонъ до Белгийския пълномощенъ министръ
въ Хага, баронъ Фалонъ.

Сива кн. № 71.

Б р ю к с е л ъ.

Можете да съобщите слѣдното на министра на външнитѣ работи:

Прѣдложението, което ни прави германското правителство повтаря формулираното прѣдложение въ ултиматума отъ 2 августъ. Въ точното изпълнение на своитѣ международни задължения Белгия може да повтори само своя отговоръ на този ултиматумъ, толкова повече, когато отъ 3 августъ нейниятъ неутралитетъ е нарушенъ и е понесла на своята земя една болезнена война и гражданитѣ, вѣрно задължени къмъ нейния неутралитетъ, незабавно изпълниха нейния апелъ.¹⁾

¹⁾ *Сива кн. № 71.* Прѣди да се даде този отговоръ на Германия, той е билъ даденъ прѣдварително на английското, французското и руското правителства. Тритѣ правителства одобрили възнамѣрвания отговоръ. *Сива кн. № 68, 69, 72.* И Англия взимала поводъ отъ всичко това да се намѣси въ полза на Франция.

Германскиятъ държавенъ секретаръ на външнитѣ
работи, фонъ Яговъ до Германския посланикъ
въ Токио, графъ Рексъ.

Ново издание на бѣлата книга, отдѣлъ III, № 28.

Б е р л и н ъ.

Съобщено е на източно-азиатската ескадра да изостави неприятелскитѣ дѣйствия срѣщу Англия, въ случай че Япония остане неутрална. Увѣдомете японското правителство за това.¹⁾

¹⁾ На това съобщение не послѣдва никакъвъ отговоръ отъ Япония, ако не се смѣта японския ултиматумъ отъ 17 августъ.

17 августъ

Японскиятъ управляющъ посолството въ Берлинъ,
баронъ Фунакоши врѣчва на германското пра-
вительство слѣдния ултиматумъ :

Ново издание бѣлата книга отдѣлъ III, № 29.

Б е р л и н ъ.

Японското императорско правителство счита при сегашното положение за крайно важно и необходимо да вземе мѣрки да отстрани всички причини за едно нарушение на мира въ далечния изтокъ и да запази общитѣ интереси, които сж взети прѣдвидъ въ съюзния договоръ между Япония и Великобритания, за да осигури единъ траенъ и здравъ миръ въ източна Азия, което съставлява поставената цѣль на по-горѣ казаното съглашение.

Слѣдователно, то счита справедливо за своя длъжностъ да посвѣтѣва императорското германско правителство да се ржководи отъ слѣднитѣ двѣ съображения:

1. Да оттегли незабавно отъ японскитѣ и китайски води германскитѣ военни параходии въоръженитѣ отъ всѣкакъвъ видъ гимии, а онѣзи, които не ще може да повика обратно, веднага да ги обезоржи.

2. Най-късно до 15 септември 1914 година цѣлата взета подъ наемъ областъ Киао-Чао безусловно и безъ да се заплати нѣщо да се прѣдаде на императорскитѣ японски власти, които послѣ ще я върнатъ на Китай.

Императорското японско правителство заявява сжщеврѣменно, че въ случай, че не би получило до 23 августъ по обѣдъ отговоръ, който да съдържа безусловно приемането на така дадения съвѣтъ то то ще бжде принудено да постѣпи така, както би намѣрило за нужно съобразно съ положението на нѣщата.¹⁾

23 августъ

Германското правителство дава на управляющия Япон-
ското посолство, баронъ Фунакоши слѣднето
устно съобщение:

Ново издание на бѣлата книга, отдѣлъ III, № 30.

Б е р л и н ъ.

На исканията на Япония Германското правителство не може да даде никакъвъ отговоръ и поради това то се вижда принудено да отзове Императорския посланикъ отъ Токио и да прѣдаде на управляющия японското посолство въ Берлинъ паспортитѣ.

¹⁾ Япония влиза въ войната по задължение на договора ъ съ Англия.

24 августъ

Австро-унгарскиятъ министръ на външнитѣ работи,
графъ Берхтолдъ до Австро-унгарския посла-
никъ въ Токио, Фрайхеръ фонъ Мюлеръ.

Черв. кн. № 69.

В и е н а.

Командантътъ на »Елисавета« получи заповѣдта да участвува въ биткитѣ при Цингъ-Тау. Умолявате се, Ваше Прѣвъзходителство, съ огледъ на поведението на Япония спрѣмо съюзната намъ германска държава, да поискате паспортитѣ си, да увѣдомите консулитѣ и заедно съ колонията и съ персонала на посолството и консулството да заминете за Америка. Защитата на нашитѣ поданици и интереси, Ваше Прѣвъзходителство, може да я повѣри на американския посланикъ. На тукашния японски посланикъ ще бждатъ прѣдадени паспортитѣ.

28 августъ

Австро-унгарскиятъ пълномощенъ министръ въ Брюк-
селъ, графъ Клари до Белгийския министръ
на външнитѣ работи, Давиньонъ.

Сива кн. № 77.

Х а г а.

Имамъ честь да донеса до знанието на Ваше Прѣвъзходителство, по заповѣдъ отъ нашето правителство, слѣдното:

Прѣдъ видъ на това, че Белгия, слѣдъ като отхвърли да приеме прѣдложенията, които ѝ сж били направени нѣколко пѣти отъ Германия, присъедини своитѣ военни сили къмъ Франция и Велико Британия, които и двѣтъ сж обявили война на Австро-унгария и прѣдъ видъ на факта, че — както това е установено — живущитѣ въ Белгия австро-унгарски поданици е трѣбвало да понесатъ едно лошо третиране прѣдъ очитѣ на кралскитѣ власти, което нѣщо поради своята примитивностъ е въ противорѣчие съ хуманността и недопустимо даже за поданицитѣ спрѣмо една неприятелска държава, Австро-Унгария се вижда принудена да скжса дипломатическитѣ отношения и се счита отъ този моментъ въ война съ Белгия.

Азъ напускамъ тази страна съ персонала на легацията и прѣдавамъ защитата на моитѣ съотечественици на пълномощния министръ на Съединенитѣ Държави въ Белгия.

Отъ страна на императорското и кралско правителство сж били прѣдадени паспортитѣ на графъ Ерембаултъ де Додцейле.

4 септември

Декларацията на Тройното Съглашение.

Жълта кн. глава VII.

П а р и ж ъ.

Слѣдната декларация биде подписана днесъ сутриньта въ външното министерство въ Лондонъ :

Долуподписанитѣ, които сж били опълномощени еднакво отъ своитѣ правителства, даватъ слѣдната декларация.

„Правителствата на Англия, Франция и Русия се задължаватъ едно спрѣмо друго въ продължение на настоящата война да не сключва никое отъ тѣхъ отдѣленъ миръ.

«Тритѣ правителства се съгласиха, щото когато стане нужно да се уговарватъ условията за мира, никоя отъ съюзнитѣ държави, безъ прѣдварително съгласие съ всѣка отъ другитѣ съюзници, да не смѣе да прѣдлага условия за миръ. ¹⁾

Полъ Камбонъ.

Графъ Бенкендорфъ.

Едуардъ Грей.

¹⁾ Англия и съ този актъ осигурява своето положение. Но . . . кой знае, дали 4 септември не ще остане само като веселъ споменъ въ историята за съюзническа солидарность.

Цѣна 8 лева.